

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

2001 YILI SONRASI
TÜRKİYE’NİN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASININ
BÖLGEDEKİ ABD - RUSYA REKABETİNE ETKİLERİ

RAMAZAN ÖZTÜRK

ARALIK-2011

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

2001 YILI SONRASI
TÜRKİYE’NİN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASININ
BÖLGEDEKİ ABD - RUSYA REKABETİNE ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Ramazan ÖZTÜRK

Danışman
Doç. Dr. Ali YAMAN

BOLU-2011

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Ramazan ÖZTÜRK'e ait "2001 Yılı Sonrası Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikasının Bölgedeki ABD-Rusya Rekabetine Etkileri" adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir. 22.12.2011

Akademik Unvan ve Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Ali YAMAN

.....

Üye : Prof. Dr. Muhittin ATAMAN

.....

Üye : Doç Dr. Seyit KÖSE

.....

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Gönül Ülker
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ABSTRACT

THE EFFECT OF SOUTH CAUCASUS POLICY OF TURKEY AFTER 2001 ON USA-RUSSIA COMPETITION

Ramazan ÖZTÜRK

Master Thesis

Department of International Relations

Supervisor: Doç. Dr. Ali YAMAN

December-2011

The aim of this study is to analyze the effect of policy of Turkey after 2001 on USA-Russia competition which occurred in the region in real political terms; by expressing parameters of South Caucasus region which has importance both geopolitically, geo-strategically and geo-economically in Turkish Foreign Policy.

Another aim of the study is to explain; in today's world system which has a course from single pole structure to multi pole structure; how far the political standing of Turkey which moves from being a regional power to a global actor would influence the position of other actors on the basis of South Caucasus region.

In this sense in the first section of the study; general frame of the region was put forward considering the location of South Caucasus, states of the region, areas of crisis and conflict. On the other hand; considering geo-political and geo-strategic features, the position of South Caucasus was tried to be mentioned in the sense of global and regional policies. In the second section, regional policies of Azerbaijan, Georgia and Armenia which are located in South Caucasus and the effect of actors such as Turkey, Russia and USA which want to be politically exposed in the region were analyzed.

In the third section, internal and external factors which influence South

Caucasus policy of Turkey after 2001 were discussed in details; in this way Turkey's policy implemented on the region was tried to be retraced. In the fourth section, South Caucasus policies of Russia and USA, being turkey in the first place, were mentioned and the importance of South Caucasus in the foreign policy of Turkey, Russia and USA were analyzed.

In the fifth section, how the South Caucasus policy of Turkey influenced USA-Russia competition in the region was analyzed in the scope of Turkey-Russia and Turkey-USA relations after 2001 and the study was concluded.

Key words: South Caucasus, Turkish Foreign Policy, USA-Russia Competition, International System, Power Struggle

ÖZET

2001 YILI SONRASI TÜRKİYE’NİN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASININ BÖLGEDEKİ ABD-RUSYA REKABETİNE ETKİLERİ

Ramazan ÖZTÜRK

Yüksek Lisans Tezi

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ali YAMAN

Aralık-2011

Bu çalışmanın amacı gerek jeopolitik gerek jeostratejik gerekse jeoekonomik açıdan büyük bir önem arz eden Güney Kafkasya bölgesinin Türk Dış Politikası’ndaki parametrelerini belirterek; 2001 yılı sonrası Türkiye’nin bölgeye yönelik uygulamış olduğu politikanın, bölgede vuku bulan ABD-Rusya rekabetini ne ölçüde etkilediğinin reelpolitik açıdan analiz edilmesidir.

Çalışmanın ortaya koymaya çalıştığı bir diğer mefkure (hedef) ise tek kutuplu bir yapılanmadan çok kutuplu bir yapılanmaya doğru bir seyir izleyen günümüz dünya sisteminde, bölgesel bir güç konumundan küresel bir aktör olma yolunda ilerleyen Türkiye’nin bu doğrultuda sergilemiş olduğu politik duruşun diğer küresel aktörlerin pozisyonlarını ne ölçüde etkilediğinin Güney Kafkasya bölgesinin temel alınarak açıklanmasıdır.

Bu çerçevede çalışmanın birinci bölümünde Güney Kafkasya’nın konumu, bölge devletleri, kriz ve çatışma alanları ele alınarak, bölgenin genel hatları ortaya konulmuştur. Diğer taraftan bölgenin jeopolitik ve jeostratejik özelliklerine değinilerek, Güney Kafkasya’nın küresel ve bölgesel politikalar açısından hangi konumda olduğu belirtmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise Güney Kafkasya’da yer alan Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan’ın bölgesel politikaları ve bölgede nüfuz sahibi olmak isteyen

Türkiye, Rusya ve ABD gibi aktörlerin bu sürece etkileri incelenmiştir.

Üçüncü bölüm de ise Türkiye'nin 2001 yılı sonrası Güney Kafkasya politikasını etkileyen iç ve dış faktörler ayrıntılı bir şekilde ele alınmış; bu sayede Türkiye'nin bölgeye yönelik uygulamış olduğu politikanın kökenlerine de ışık tutulmaya çalışılmıştır. Dördüncü bölümde başta Türkiye olmak üzere Rusya ve ABD'nin Güney Kafkasya politikaları ele alınarak, Güney Kafkasya'nın Türkiye, Rusya ve ABD dış politikasındaki önemi incelenmiştir.

Beşinci bölümde Türkiye'nin Güney Kafkasya politikasının bölgede vuku bulan ABD-Rusya rekabetini ne yönde etkilediği, 2001 yılı sonrası Türkiye-Rusya ve Türkiye-ABD ilişkileri kapsamında analiz edilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güney Kafkasya, Türk Dış Politikası, ABD-Rusya Rekabeti, Uluslararası Sistem, Güç Mücadeleleri

TEŞEKKÜR

İlk olarak tez yazım aşaması boyunca büyük emeği olan danışman hocam Doç. Dr. Ali YAMAN olmak üzere, gerek lisans gerekse yüksek lisans öğrenimim boyunca eğitimimde büyük katkıları olan değerli hocalarım Prof. Dr Muhittin ATAMAN, Prof. Dr. Kamer KASIM, Doç. Dr. Rasim Özgür DÖNMEZ, Doç. Dr. Mehmet DALAR, Yrd. Doç. Dr. Fatih YAŞLI, Arş. Gör. Fatih ŞEN'e ve birçok konuda yardımcı olan Arş. Gör. Mahmut ALPAY'a teşekkür ederim.

Bununla birlikte hayatımın her alanında desteğini her zaman yanımda hissettiğim canım anneme, tez yazımı boyunca hoşgörüsü ve özverili tutumuyla beni destekleyen sevgili eşime ve hayatımın neşe kaynağı olan sevgili kızım İmran İkra'ya teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

SUMMARY	iii
ÖZET	v
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
TABLolar DİZİNİ	xviii
HARİTALAR DİZİNİ	xiv

GİRİŞ	1
--------------------	----------

BÖLÜM I

1. Güney Kafkasya	4
1.1. Güney Kafkasya'nın Konumu	4
1.2. Bölgenin Jeopolitik ve Jeostratejik Yapısı	7
1.3. Bölgede Yer Alan Devletler	12
1.3.1. Azerbaycan	13
1.3.2. Gürcistan	15
1.3.3. Ermenistan	17
1.4. Bölgedeki Önemli Kriz ve Çatışma Alanları	19
1.4.1. Dağlık Karabağ sorunu	20
1.4.2. Güney Osetya sorunu	27
1.4.3. Abhazya sorunu	32

BÖLÜM II

2. Güney Kafkasya Devletlerinin Bölgeye Yönelik Politikaları	36
2.1. Azerbaycan'ın Kafkasya Politikası	36
2.2. Gürcistan'ın Kafkasya Politikası	41

2.3. Ermenistan'ın Kafkasya Politikası	43
BÖLÜM III	
3. Türkiye'nin 2001 Yılı Sonrası Kafkasya Politikasını Etkileyen Faktörler	47
3.1. İç Faktörler	47
3.1.1. 2001 Ekonomik krizi	47
3.1.2. AKP iktidarı	50
3.1.3. Siyasi istikrar ve beraberinde gelen ekonomik büyüme	52
3.1.4. Ülkenin mevcut askeri gücü	56
3.2. Dış Faktörler	60
3.2.1. 11 Eylül saldırıları	60
3.2.2. Uluslararası konjonktürel ortamın değişmesi	62
3.2.3. NATO genişlemesi	64
3.2.4. Enerji hatları	66
3.2.5. Ermeni faktörü	69
BÖLÜM IV	
4. Güney Kafkasya Bölgesinin Türkiye-Rusya-ABD Açısından Önemi	70
4.1. Güney Kafkasya'nın Türk Dış Politikasında ki Yeri ve Önemi	70
4.1.1. Türkiye'nin Transkafkasya politikası	70
<i>Güvenlik boyutu</i>	73
<i>Ekonomik boyutu</i>	80
4.1.2. Türkiye'nin bölge devletleriyle olan ilişkileri	83
<i>Türkiye-Azerbaycan ilişkileri</i>	84
<i>Türkiye-Gürcistan ilişkileri</i>	93
<i>Türkiye-Ermenistan ilişkileri</i>	99
4.1.3. Sonuç	106
4.2. Güney Kafkasya Bölgesi'nin Rusya ve ABD Politikasındaki Yeri ve Önemi	108
4.2.1. 2001 Yılı sonrası Rusya'nın Güney Kafkasya politikası	109
<i>Emperyal gelenek</i>	112
<i>Enerji</i>	114

<i>Güvenlik</i>	117
<i>Şahken Şahbaz Olma</i>	121
4.2.2. 2001 yılı sonrası ABD'nin Güney Kafkasya politikası	123
4.3. Tarafların Bölgede Etki Kurmak İçin Kullanmış Oldukları Araçlar	129
4.3.1. Türkiye'nin bölgede etki kurmak için kullanmış olduğu araçlar	129
4.3.2. Rusya'nın bölgede etki kurmak için kullanmış olduğu araçlar	133
4.3.3. ABD'nin bölgede etki kurmak için kullanmış olduğu araçlar	135

BÖLÜM V

5. Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikasının ABD - Rusya Bölgesel

Rekabetine Etkisi	138
5.1. 2001 yılı sonrası Türkiye-Rusya ilişkileri	139
5.1.1. İşbirliği alanları	140
5.1.2. Sorunlu alanlar/rekabet alanları	148
5.2. 2001 Yılı Sonrası Türkiye-ABD İlişkileri	153
5.2.1. İş birliği alanları	154
5.2.2. Sorunlu alanlar	159
5.3. Transkafkasya'daki ABD-Rusya Rekabeti	166
5.4. Türkiye Cumhuriyeti'nin Bölgeye Yönelik Politikalarının Bu Rekabete Etkileri	168
5.5. Bölgenin Günümüz İtibariyle Son Hali Ve Tarafların Konumu	172
Sonuç	176
KAYNAKÇA	181
EK- 1 ETİK İLKELERE UYULDUĞUNA İLİŞKİN METİN	199

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO	: Barış İçin Ortaklık
BM	: Birleşmiş Milletler
BTC	: Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı
BTE	: Bakü Tiflis Erzurum Doğalgaz Boru Hattı
BTK	: Bakü Tiflis Kars Demiryolu Hattı
DKÖB	: Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi
DSP	: Demokratik Sol Parti
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GUAM	: Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KEİT	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
KİS	: Kitle İmha Silahları
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OYDP	: Ortak Yazı Dili Projesi
RF	: Rusya Federasyonu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TRACESA	: Avrupa Kafkasya Asya Taşıma Koridoru
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

ŞEKİLLER DİZİNİ

ŞEKİL 3-1. Toplam Sanayi ve İmalat Sanayi Göstergesi: 2005-2010	54
ŞEKİL 3-2. Ceyhan Terminali	68

TABLÖLAR DİZİNİ

TABLO 4-1. Türkiye-Azerbaycan İthalat-İhracat Dengesi	87
--	----

HARİTALAR DİZİNİ

HARİTA 1-1. Azerbaycan Haritası	13
HARİTA 1-2. Gürcistan Haritası	15
HARİTA 1-3. Ermenistan Haritası	17
HARİTA 3-1. Bakü Tiflis Ceyhan Petrol Boru Hattı	67
HARİTA 4-1. BTK Demir Yolu Projesi	89

GİRİŞ

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte dünya yeni bir sürece girmiş, Atlantikçi Kutup'un lideri konumunda ki ABD ve onun temsil ettiği değerler sistemi de bir nevi hâkimiyetini ilan etmiştir. Aynı zamanda SSCB'nin yıkılması ABD'yi de dünyadaki tek süper güç konumuna getirmiştir. Bu doğrultuda batılı (gerekse ABD'de ki) birçok akademisyen bundan sonraki sürecin tek kutuplu bir yapılanma şeklinde işleyeceğini dile getirmişlerdir.

Bunun da ötesinde Fukuyama gibi teorisyenler zafer sarhoşluğunun verdiği etki ile daha da ileri giderek “tarihin sonu” tezini ileri sürmüşlerdir. “ Tarihin sonu” söylemi ile birlikte dile getirilmeye çalışılan ise; modernitenin tüm işlevlerini yerine getirdiği (hedeflerine ulaştığı) dolayısıyla mevcut sistemin başat ve değiştirilemez olduğu yönünde idi (Davutoğlu, 2002, s. 35). Fakat SSCB'nin yıkılışından günümüze kadar geçen süreçte meydana gelen olaylar mevcut durumun pek de öyle olmadığını göstermiştir. Gerek Bosna ve Kosova'da yaşananlar gerekse 11 Eylül olayları sistemin ortaya çıkan güvenlik sorunsalına çözüm üretemediğinin en bariz göstergeleri olarak karşımıza çıkmıştır.

Bunun da ötesinde ABD'ye rakip olabilecek yeni güçlerin ortaya çıkışı; Rusya'nın kısa bir sürede toparlanarak güçlenmesi, AB'nin görkemli yükselişi, Asya'nın yükselen güçleri konumunda olan Japonya, Çin ve Hindistan gibi devletlerin ortaya çıkışı zaten diken üstünde duran ABD hegemonyasını daha da sorgulanır bir aşamaya getirmiştir. Soğuk Savaşın sona erışı aynı zamanda bölgesel güçleri de ön plana çıkartarak uluslararası arenada gerçekleşen güç mücadelesinde etkili birer aktör olarak boy göstermelerini sağlamıştır.

Türkiye de süreç içerisindeki bu değişimden etkilenerek yeni bir dış politika söylemine geçme ihtiyacı hissetmiştir. SSCB'nin dağılması dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bazı belirsizliklere yol açmışsa da (ki bunda Türkiye'nin Avrupa

bünyesinde stratejik öneminin azaldığı yönündeki söylemlerin etkisi büyüktür) bu belirsizlik fazla uzun sürmemiştir. Türkiye'nin yeni Sovyet sonrası coğrafyada büyük bir bölgesel aktör ve buna paralel olarak kendi entegrasyoncu dış politik yönelimini kabul ettirme potansiyeline sahip bir güç olma olasılığının bulunduğu yönündeki fikirler ciddi bir biçimde savunulmaya başlanmıştır (Wilfred ve Jaeger, 1994, aktaran: Çaman, 2006: 186). Soğuk Savaş sırasında batının yanında yer alan ve dış politikasını blok kararları doğrultusunda şekillendiren Türkiye; bu yeni yapı sonrasında bir nevi ufkunu da genişletme imkânı bulmuştur.

Yine bu dönemde yeni bir parti olan Anavatan Partisi bünyesinde iktidara gelen Turgut Özal'ın ortaya koymuş olduğu “aktif dış politika” söylemi de; akademik alanda dile getirilen dış politika tartışmalarının siyasal alanda da canlılık bulduğunu göstermesi açısından önemlidir (Demir, 2003, s. 272).

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta ise Türkiye'nin kuruluşu itibariyle ortaya koymuş olduğu iki önemli dış politika parametresi olan statükoculuk ve batıcılık gibi katı ve kırılması zor yaklaşımlarında yumuşuyor olmasıdır. Her ne kadar o gün itibariyle dış politikanın oluşmasında ana unsur olan bu iki kriter genç cumhuriyete yarar sağlamışsa da, bugün itibariyle değişen dünya koşullarının da etkisi doğrultusunda ihtiyaçlara karşılık vermede sıkıntı yaşamaktadır.

Diğer taraftan yeni kurulan cumhuriyet belirlemiş olduğu bu kriterlere bağlı kalarak, bölgesinde etkili bir politika oluşturma gereksinimi de duymamıştır. Bunun içindir ki Osmanlıdan gelen stratejik derinlik anlayışını bir kenara iterek kendi hinterlandını yok saymıştır. Bugün itibariyle ise Türkiye'nin böylesine bir tutum sergilemesi düşünülemeyeceği gibi ülke çıkarları da böylesine bir politika ile taban tabana zıt bir görünüm arz etmektedir.

Dolayısıyla bulunmuş olduğu coğrafyada bölgesel bir güç olma ideasında olan, bunun da ötesinde bugün itibariyle yaratmış olduğu etki noktasında küresel bir aktör olma potansiyeli taşıyan bir ülkenin -Türkiye- zaten “izolasyoncu” bir dış politika sürdürmesi beklenmemelidir. Şurası bir gerçektir ki uluslararası arenada söz sahibi

olmak ve bu doğrultuda küresel siyaseti yönlendirmek isteyen her devletin çıkarlarına hizmet eden bir takım politikalar mevcuttur. Devletler bu politikalarını güçlerinin elverdiği oranda hayata geçirmeye çalışırlar. Bunu gerçekleştirebilen devletler uluslararası arenada etkili birer aktör olarak varlığını sürdürürken, gerçekleştiremeyenler ise satranç tahtasındaki piyondan öteye gidemeyerek büyük devletlerin yürüncesinde seyredeler.

İşte tam bu noktada jeopolitik ve jeostratejik unsurlar; bu politikaların başarıya ulaşmasında birer köprübaşı vazifesi görmeleri açısından ön plana çıkarlar. Küresel ölçekte bir aktör olmak isteyen devletler ise mevcut olan bu stratejik noktaları bir şekilde elde tutmak isterler. Bunun içindir ki devletler arasında çıkar uyumsuzluklarına dayalı sürekli bir mücadele söz konusudur. Bizim ele almış olduğumuz Kafkasya bölgesi de bu mücadelelerin yaşandığı stratejik bölgelerden bir tanesidir.

Bölge (Güney Kafkasya) Türkiye'nin yakın kara havzasını teşkil ediyor olması itibariyle de büyük önem arz etmektedir. Tüm bunların yanında bölgeye yönelik Türkiye'nin uygulamış olduğu politik anlayışın 2001 yılı sonrası daha aktif bir yapıya kavuşması da; bölgede şuan itibariyle ortaya konulan “ büyük oyunun” ne yönde şekilleneceğini etkilemesi açısından önemlidir. Türkiye'nin, bölgeyi gerek kendi ana karasının bir uzantısı olması noktasında gerekse geçmişten gelen kültürel bağları noktasında etkiler bir yapıda olması, bölge üzerinde güç mücadelelerinin yaşandığı şu dönemde gözlerin Türkiye'ye odaklanmasına neden olmuştur.

Bunun yanında devletlerin milli güç unsurlarını harekete geçirebilecek tutarlı bir siyasal iradenin ve aktif dış politika anlayışının da Türkiye'nin Kafkasya'da önemli bir pozisyon sağlamasındaki desteği yadsınamaz bir gerçektir. Bu sebeptendir ki Türkiye'nin bölgeye yönelik atacağı stratejik ve taktiksel adımlar kuşkusuz şuan itibariyle vuku bulan ABD-Rusya rekabetini de derinden etkileyecektir.

BÖLÜM I

1. Güney Kafkasya

Bu bölümde Güney Kafkasya bölgesinin konumu, jeopolitik ve jeostratejik yapısı, bölgede yer alan devletlerin genel özellikleri ile birlikte bu coğrafyada meydana gelen önemli kriz alanlarına değinilerek; Güney Kafkasya'nın uluslararası alanda teşkil etmiş olduğu önem resmedilmeye çalışılacaktır.

1.1. Güney Kafkasya'nın Konumu

Kafkasya'nın coğrafi konumuna değinmeden önce Kafkasya kelimesinin nereden geldiğine bakmak faydalı olacaktır. "Kafkas", "Kafkasya" kelimeleri ilk defa Yunan düşünür Aiskhylos'un M.Ö 490'da yazdığı "Zincire Vurulmuş Zevk ve Eğlence" adlı eserinde anılan "Kafkasus Dağı" şeklinde kullanılmaktadır (Demir, 2003, s. 59).

Zaman içerisinde çeşitli değişimlere uğrayarak bugünkü halini alan Kafkasya ismi bölge halkıyla da özdeşleşerek bir aidiyet duygusu oluşturma noktasına gelmiştir. Bunun içindir ki Kafkaslı dendiği anda Kuzey-Güney ayrımı yapmaksızın akla bölgede yaşayan tüm halklar gelmektedir.

İran düşüncesine yakın ilk Müslüman coğrafyacılar ise uygar güney ile karanlık kuzey arasındaki ünlü Kaf Dağı'nın bulunduğu bölge olarak tanımlamışlardır. Arapça da al-kabk, Türkçe de –Kafkas, Farsça da-Kafkah yani Kaf Dağı'ndan türetilen Kafkas kelimesi Firdevs'inin Şehnamesinde ise "Kuhe Kâf" olarak adlandırılmıştır (Demir, 2003, s. 59).

Firdevsi'nin Şehname'sine de konu olan kuzey-güney yönünde uzanan bu dağların bir diğer özelliği de yükseltisinin fazla olması sebebiyle bünyesinde sarp geçitleri barındırıyor olmasıdır.

“Kafkasya” veya “Kafkaslar” olarak kabul edilen coğrafi bölgenin büyük bir kısmını kaplayan bu dağlar kuzeyde “Büyük Kafkaslar” güneyde ise “Küçük Kafkaslar” olarak adlandırılır (Yalçinkaya, 2006, s. 9). Büyük Kafkaslar yaklaşık 1200 km uzunluğunda olup kuzey güney doğrultusundaki en yüksek noktasını 5642 m olan Elbruz Dağı (Mingi Tav) oluşturur.

Eski Farsçada “Yüksek Dağ” anlamına gelen Elbruz Dağı ismi ise Türk-İslam eserlerinde kullanılmıştır. Firdevsi'nin hayali olarak kullandığı bu adı İranlı coğrafyacı Hamdullah Musatavi ilk defa Kafkasya'daki bu dağlara yönelik kullanmıştır (Demir, 2003, s. 59).

Bölgedeki dağların bu denli yüksek olması ulaşım yönünden çeşitli zorluklara sebebiyet vermişse de; bu husus (bölgenin dağlık ve geçit vermez sarp vadilerden oluşması) çeşitli kökenlerden gelen toplulukların tarih boyunca yaşanan işgallerden kendilerini koruyabilmeleri ve kültürlerini sürdürebilmelerini sağlamıştır (Kantarıcı, 2006, s. 29).

Bunun içindir ki bölge günümüz itibariyle de birçok etnik ve dini unsuru bünyesinde barındırır niteliktedir. Mevcut olan bu mozaik yapı her ne kadar kültürel anlamda bölge için bir zenginlik teşkil etse de; bölgede cereyan eden sorunlara kaynak oluşturması noktasında olumsuz bir görünüm arz etmektedir. Tabi bu sorunların ortaya çıkışında birçok etken mevcut olmakla birlikte bunlar ileriki safhalarda detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Bölgenin coğrafi özelliklerinden bahsetmeye devam ettiğimizde genel itibariyle üç önemli özelliğin Kafkasya coğrafyasının genel hatlarının belirlenmesi noktasında öne çıktığını görüyoruz.

Bu özelliklerin ilki bundan önce de yer yer değinmiş olduğumuz yükseltiyle ilgili olup, bölgenin dağlık ve sarp vadilerden oluşuyor olmasıdır. Coğrafi açıdan dikkat çeken bir diğer özellik ise Kafkasya bölgesinin büyük devletler tarafından çevrelenmiş bir yapıda olmasıdır ki; bu açıdan bakıldığında bir nevi tampon bölge olarak da nitelendirilir. Bölgenin ana hatlarını yansıtan son önemli özelliği ise ticaret ve ulaşım noktasında kuzey ve güney bağlantısını sağlıyor olmasıdır (Demir, 2003, s. 60).

Tüm saymış olduğumuz coğrafi özellikler ışığında şunu net bir şekilde söyleyebiliriz ki; bölge jeopolitik ve jeostratejik açıdan da büyük önem arz etmekte, bu ise bölgeye olan mevcut ilgiyi daha da artırmaktadır.

Kafkasya'yı bir bütün olarak ele aldığımızda ise Kafkasya Hazar Deniz'i ile Karadeniz arasında 440.000 km² lik alanı kaplayan, Rusya Federasyonu Avrupa kesiminin güney batısı ile Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan topraklarını kapsayan coğrafi bölge ve dağ sistemine verilen addır (Demir, 2003, s. 60)

Kafkasya bölgesi etnik, dini, siyasi ve kültürel açıdan birçok şekilde tanımlanmakla birlikte genel olarak kabul gören ve bizim de kullanacağımız Kuzey Kafkasya-Güney Kafkasya (Transkafkasya) tanımlaması diğerlerine oranla ön plana çıkmaktadır.

Büyük Kafkasların bulunduğu doğuda Hazar Denizi, batıda Karadeniz ve Azak Denizi, kuzeyde Moniç Nehri, güneydoğusunda ise Samur Nehri'nin Hazar'a döküldüğü yerden, İngur Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü noktaya kadar uzanan coğrafi bölge Kuzey Kafkaslar olarak tanımlanmaktadır. Kuzey Kafkasya RF'ye bağlı; Adıgey, Karaçay-Çerkez, Kabardin-Balkar, Kuzey Osetya, Çeçenistan, İnguşetya ve Dağıstan'dan ibaret olan yedi otonom Cumhuriyetten oluşmaktadır (Tavkul, 2002, aktaran: Sapmaz, 2008: 21).

Rusça "Zakavkazye" diye bilinen Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ı içine alan Güney Kafkasya "Transkafkasya" ise eski ipek ve baharat yolları üzerinde bulunmaktadır. "Transkafkasya" kelime anlamı olarak kafkas aşırı anlamına gelmekle

birlikte, Rusya'ya göre bir coğrafi konum göstermektedir (Demir, 2003, s. 61).

Güney Kafkasya'da Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan Cumhuriyetlerinin yanı sıra biri Azerbaycan'a bağlı (Nahçıvan), ikisi Gürcistan'a bağlı (Abhazya ve Acaristan) üç Özerk Cumhuriyet ve gene biri Azerbaycan'a bağlı (Dağlık Karabağ) ile diğeri Gürcistan'a bağlı (Güney Osetya) özerk bölgeleri bulunmaktadır. Burada belirtilmesi gereken bir noktada şudur ki Abhazya Özerk Cumhuriyeti ve Güney Osetya özerk bölgesi siyasi olarak Gürcistan'a bağlı olsalar da, fiziki olarak Kuzey Kafkasya'da yer almaktadır (Kantarıcı, 2006, s. 27).

Kuzey-Güney doğrultusunda bir geçiş güzergâhı konumunda olan Güney Kafkasya (Transkafkasya); kuzeyde Büyük Kafkaslar, güneyde Türkiye ve İran, batıda Karadeniz, doğuda da Hazar Deniz'i ile çevrili olup toplam 186.100 km² lik bir yüz ölçümüne sahiptir (Demir, 2003, s. 61). Güney Kafkasya bölgesi bulunduğu konum itibarıyla tarih boyunca bir cazibe merkezi haline gelirken sürekli olarak da güç müdahalelerinin yaşandığı bir alan haline dönüşmüştür (Aydın, 2005, s. 237).

VII. ve X. yüzyıllar arasında varlığını sürdüren (Çog, 2007, s. 150) Hazar İmparatorluğu dışında bölge merkezli güçlü bir imparatorluk ortaya çıkmamıştır. Bu nedenle Transkafkasya çeşitli güç merkezlerinin etki alanında kalmış ve sürekli el değiştirmesi noktasında güçlü devletler arasında bir tampon bölge olma özelliği taşıya gelmiştir.

1.2. Bölgenin Jeopolitik ve Jeostratejik Yapısı

Bu bölümde Güney Kafkasya bölgesinin jeopolitik açıdan gerek bölgesel gerekse küresel boyuttaki konumuna bakılarak; bölgenin uluslararası alanda cereyan eden güç mücadeleleri arasındaki parametreleri yansıtılmaya çalışılacaktır. Bu sayede bölge üzerindeki çıkar çatışmalarına da bir nevi ışık tutulmuş olunacaktır. Transkafkasya bölgesi geçmiş yıllardan günümüze kadar sürekli çatışmalara sahne olmuş bir mücadele alanı halindedir. Bunun içindir ki bölge sürekli çatışmalara ve kriz

alanlarına ev sahipliği yapar hale gelmiştir. Dolayısıyla tarihten bu yana bölgenin kaderi de bir nevi çarpışan imparatorluk ordularının çizimleri altında şekillenmiştir. (Lilly, 2008, <http://www.americanprogress.org/issues/2008/08/caucuses.html>, 20.03.2009’da erişildi).

Uluslararası alanda boy gösteren büyük güçler; bu bölgeye yönelik büyük ilgi göstermekle beraber, askeri unsurlarını da bölgede etki kurma noktasında bir sopa aracı olarak kullanmaktan geri kalmamışlardır. Bölgeye yönelik emelleri olan her devlet kendi çıkarlarını gözeterek politikalar üreterek, bunların doğrultusunda burada (Transkafkasya’da) nüfuz sahibi olmaya çalışmışlardır.

Devletlerin ortaya koymuş oldukları bu politikalar belli bir sistem dâhilinde işlemekle birlikte, bunların alt yapısını şüphesiz jeopolitik teoriler oluşturmaktadır. Ortaya konulan jeopolitik teoriler her ne kadar gene devlet merkezli-yani devletlerin kendi çıkar eksenleri noktasında şekillenmiş olsalar da devletlerin uluslararası alandaki politik duruşlarını oluşturmaları noktasında büyük önem arz etmektedir.

Burada Güney Kafkasya’nın Jeopolitik ve Jeostratejik önemine değinmeden önce konunun arka planını oluşturmak açısından kısaca “jeopolitika’ya” değinilecektir. XIX yüzyılın son yıllarında İsveçli siyasal bilimler profesörü Rudolf Kjellen tarafından (1864-1922) kullanılmaya başlayan “Jeopolitik” sözcüğü zaman içerisinde kullanım amacına göre üzerine çeşitli anlamlar yüklenerek bazı değişimlere uğramışsa da günümüze kadar gelmiştir (Defay, 2005, s. 7). Sözcük zaman içerisinde inişli çıkışlı anlamlar yaşamışsa da devletlerin dış politikalarını oluşturma sürecinde vazgeçilmez bir unsur olmaya devam etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı’na kadar özellikle Almanya ve Anglo-Sakson dünyasında çok yaygın olarak kullanılan sözcük (Defay, 2005, s. 7) Nazi-Almanya’sının oluşturmuş olduğu “hayat sahası” kavramının çıkış noktasını oluşturmaları ve beraberinde dünyaya getirmiş olduğu büyük yıkım sonrası gözden düşmüşse de bugün halen canlılığını korur niteliktedir.

Jeopolitiğin birçok tanımı olmakla birlikte burada hepsine değinilmeyecektir. Kısaca “coğrafyanın politikaya verdiği yön” (İlhan, 2005, s. 27) şeklinde değerlendirebileceğimiz jeopolitik kelimesi devletlerin dış politikalarının belirlenmesinde kendi coğrafyalarını dikkate almaları hususunda büyük bir etken oluşturmuştur. Tam bu noktada Napoleon Bonaparte’ın ünlü “her devlet kendi coğrafyasının siyasetini yapar” (Defay, 2005, s. 13) ifadesi de coğrafyanın siyaset üzerindeki konumunu tanımlar.

Bununla beraber devletlerin çıkarları bünyesinde şekillenerek uluslararası ölçekte hayat bulmaya çalışan jeopolitik teoriler de yok değildir. Amerikalı Alfred Thayer Mahan (1840-1914) Deniz Hâkimiyet Teorisi, Nicholas J. Spykman (1893-1943) Kenar Kuşak Teorisi, Alman Friedrich Ratzel (1844-1904) Hayat Alanı İhtiyacı ile ülke politikalarına yön verme noktasında veri üretmişlerdir (İlhan, 2005, s. 17).

Bu jeopolitik teoriler içerisinde dikkati çeken ve bölgeyi (Güney Kafkasya) ilgilendiren ise İngiliz Sir Halford Mackinder’in ortaya atmış olduğu Kara Hâkimiyet Teorisidir.

Mackinder Asya, Avrupa, Afrika bütününe Dünya adası olarak adlandırıp; Batıda Volga, Doğuda Sibirya, Güneyde Himalayalar, Kuzeyde Buz Denizi arasında kalan bölgeyi de Heartland (Kalpgah) olarak niteler. Diğer taraftan Avrupa Rusya’sının tamamını da Heartland içerisine dâhil ederek merkezi oluşturur.

Teorinin özü ise kim Doğu Avrupa’ya hükmederse Kalpgah’a hâkim olur, Heartland’a kim hükmederse dünya adasına hâkim olur. Dünya adasına hâkim olan ise dünyayı yönetir şeklindedir. (İlhan, 2005, s. 34)

Tüm bu söylemler ışığında Güney Kafkasya’nın jeopolitik ve jeostratejik önemine değinecek olursak; bölgenin dünyadaki güç mücadelelerinden önemli bir kutup başını temsil ettiğini görürüz.

Bölge doğu-batı ve kuzey-güney ekseninde ki ulaşım güzergâhını temsil ediyor olması sebebiyle de jeopolitik açıdan büyük önem arz etmektedir. Karadeniz yolu ile Avrupa içlerine, Hazar Deniz'i yolu ile de Asya içlerine ulaşma imkânı sağlıyor olması sebebiyle (Kantarıcı, 2006, s. 59) sadece bölge ülkelerini değil küresel ölçekteki güçlerin de odak noktası haline gelmiştir.

Bölgeler arası geçiş güzergâhı olması sebebiyledir ki Transkafkasya bölgesini kontrol eden aynı zamanda Orta Asya'da, Hazar Havzası'nda ve Karadeniz'de de etki kurma ve buraları kontrol etme imkânına sahip olacaktır. Mackinder'in "Kara Hâkimiyet Teorisi" ve Spykman'ın "Kenar Kuşak Teorisi"nde vurguladıklarından yola çıkarakta bu bölgeyi elinde bulunduran Asya'ya; Asya'yı elinde bulunduran da dünyaya hükmetme noktasına gelecektir (Sapmaz, 2008, s. 28).

Bölgeyi önemli kılan bir başka özellik ise kültürel, etnik ve dini açıdan kozmopolit bir yapıya sahip olmasıdır. Mevcut olan bu yapı ise bölgedeki istikrarsızlığın en önemli ayaklarından bir tanesini oluşturmaktadır.

Zbigniew Brzezinski'nin Avrasya'nın balkanları olarak nitelendirdiği bu bölge kuşkusuz etnik çeşitlilik yönünden bir benzerlik gösterdiği gibi çatışma ve kriz alanlarını bünyesinde barındırıyor olması sebebiyle de Avrupa'nın Balkanları ile at başı gitmektedir. Avrasya Balkanları'nda var olan güç boşluğuyla oluşan istikrarsız yapının, bölgenin egemenliği noktasında birbirleriyle yarışan güçlü komşuları için de bir davetiye çıkardığını belirtir (Brzezinski, 2005, s. 176).

Brzezinski'nin vurguladığı bir diğer önemli nokta ise gene bölgenin jeopolitik konumuyla ilgilidir. Bilinen Balkanları Avrupa'nın üstünlüğünü ele geçirme mücadelesinde potansiyel jeopolitik bir ödül olarak gören Brzezinski Avrasya'nın Balkanları'nı da bu noktada eş değer görür (Brzezinski, 2005, s. 176).

Transkafkasya'yı önemli kılan bir diğer öge ise bölgenin geçmiş yıllardan bu yana ticari geçiş alanı olarak kullanılıyor olmasıdır. İhracata dayalı bir ekonomik yapılanmanın söz konusu olduğu şuan ki dünya düzeninde bölgenin Orta Asya ve

pazarlarına açılan bir kapı görevini üstlenmiş olması bölgenin önemini daha da artırmaktadır.

Transkafkasya'nın uluslararası siyaset sahnesinde sürekli ön planda olmasının en önemli nedenlerinden bir tanesi de bölgenin sahip olduğu yer altı kaynaklarıdır. Bölge büyük oranda petrol ve gaz rezervlerine sahiptir. Her ne kadar petrol ve gaz rezervleri diğer iki Kafkas ülkesine kıyasla (Gürcistan-Ermenistan) Hazar'a kıyısı olan Azerbaycan'da bulunsa da bu durum Kafkasya bölgesi için büyük önem arz etmektedir.

Şöyle ki Hazar enerji kaynakları sadece denize kıyısı olan ülkeler açısından değil, Ortadoğu petrollerine bağımlı olan gelişmiş Batı ülkeleri ve uluslararası petrol şirketleri açısından da dikkate değer bir durum teşkil etmektedir (Güngör ve Şentürk, 2004, s. 67).

Bölgedeki petrol ve gaz rezervleriyle birlikte ortaya çıkan bir başka nokta ise; yeryüzüne çıkarılan petrol ve gazın hangi hatlar doğrultusunda batıya ulaştırılacağıdır. İşte tam bu noktada da Transkafkasya çıkarılan petrol ve gazın Türkiye üzerinden batıya ulaştırılmasında enerji koridorlarına geçiş güzergâhı oluşturması açısından büyük önem arz eder. Çıkarılan enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaştırılmasına yönelik Gürcistan ve Ermenistan'ın Rusya'dan bağımsız alternatif yollar üzerinde olmaları da bu iki ülkeyi önemli kılmaktadır (Sapmaz, 2008, s. 33).

Güney Kafkasya'yı jeostratejik açıdan ele aldığımızda da bölgenin uluslararası alanda tekrardan ön plana çıkmasında başta SSCB'nin dağılması ve daha sonrasında ise 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası ABD'nin bölge ile ilgisinin artması olduğunu görürüz. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Soğuk Savaş sona ermiş dolayısıyla Transkafkasya ile mevcut ilişkileri engelleyen demir perde ortadan kalkmıştır. Daha sonra bölgede bir güç boşluğu oluşmuş bu ise Türkiye-İran gibi güçlerin bölgeye yönelmesine neden olmuştur. Dağılma sonrası Rusya'nın kısa sürede toparlanarak bölgede yeniden etki kurma çabaları ile birlikte bu üç ülke arasında bir mücadele alevi kendini göstermiştir.

Var olan bu mücadele safhasına 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında ABD'nin de eklenmesiyle birlikte zaten sancılı bir süreç yaşayan bölgenin sancı nöbetleri daha da artmıştır. Dolayısıyla Avrasya'nın istikrarının anahtarı konumundaki bu bölge de yaşanabilecek her kaos bu coğrafyayı da derinden etkilemektedir.

Bölgenin jeostratejik açıdan öneminin artmasındaki bir diğer noktada; Transkafkasya'nın Avrupa ile Asya, İslam ile Hristiyanlık, Türklük ile Slavlık arasında bir kavşak görevi üstleniyor olmasıdır (Sapmaz, 2008, s. 29). Bölgenin bu şekilde mozaik bir görüntü çizmesi burada cereyan eden çatışma alanlarına da farklı bir boyut kazandırmaktadır. Örneğin Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ üzerine çıkan çatışmada Azerbaycan'ın Müslüman, Ermenistan'ın Hristiyan olduğu dikkate alındığında bu çatışmanın aynı zamanda dini bir boyutunun da olduğu görülecektir (Brzezinski, 2005, s. 79). Bu yüzdendir ki bölgede vukuu bulan çatışmalar daha geniş çevreleri etkileme açısından büyük tehlikeler barındırmaktadır.

Kafkasya bölgesini stratejik kılan unsurlardan bir diğeri de gene bölgenin konumu itibarıyla Basra Körfezi'ni de kontrol eder bir yapıya sahip olmasıdır (Sönmez, 1996, s. 209). Bu özelliğinden dolayıdır ki ABD bölge ile yakından ilgilenmektedir. Tüm bu söylemler ışığında şunu net bir şekilde diyebiliriz ki Güney Kafkasya bölgesinin (Transkafkasya) gerek jeopolitik gerekse jeostratejik önemini bundan sonraki süreçlerde de devam etmekle birlikte; uluslararası arenada boy gösteren güçlerin bölgeye olan ilgisi de artarak devam edecektir. Bölgenin (Güney Kafkasya) birçok çatışma ve kriz alanına gebe olması da mevcut olan dikkatleri sürekli canlı tutacaktır.

1.3. Bölgede Yer Alan Devletler

Bu bölümde Güney Kafkasya bölgesinde yer alan devletlere kısaca değinilerek devlet yapılanmaları hakkında bilgi verilecektir.

1.3.1. Azerbaycan



(<http://www.lonelyplanet.com/maps/europe/azerbaijan/>, 05 Ocak 2011'de erişildi).

Azerbaycan Ülke Bilgileri

Resmi Adı	Azerbaycan Cumhuriyeti
Bağımsızlık Tarihi	18 Ekim 1991
Cumhurbaşkanı	İlham ALİYEV
Yüzölçümü	86.600 km ²
Nüfus	8.973.000
Başkent	Bakü
Başlıca Şehirler	Gence, Sumgayıt, Mingeçevir, Şirvan, Şeki, Lenkeran
Komşuları	Türkiye, Gürcistan, Rusya Federasyonu, Ermenistan, İran
Din	İslam
Dil	Azerbaycan Dili
Para Birimi	Manat

(<http://www.tika.gov.tr/TR/Icerik.ASP?ID=71>, 23 Mart 2011)

Güney Kafkasya bölgesini genel olarak değerlendirirken bölgenin jeopolitik ve jeostratejik açıdan ne kadar önemli olduğunu vurgulamaya çalışmıştık. Bölgenin bu denli önemli bir yapı arz etmesindeki başat unsurlardan bir tanesi de gerek konumu itibarıyla, gerekse mevcut yer altı ve yer üstü zenginlikleriyle bölgede yer alan Azerbaycan'dır. Ülke sahip olduğu petrol ve doğalgaz rezervleri ile günümüzde de

büyük güçlerin ve çok uluslu şirketlerin ilgi odağı halindedir (Sapmaz, 2008, s. 53).

Zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olması noktasında bölgede bulunan (Ermenistan-Gürcistan) diğer iki devlete oranla daha iyi bir konumda olan Azerbaycan nüfus ve yüzölçümü bakımından da Kafkasların en büyük ülkesidir.

Nüfusun %82,7 gibi büyük bir kısmını Azeriler, %5,6'sını Ruslar, %5,6'sını Ermeniler, %3,3'ünü Lezgiler ve Dağıstanlılar, %2,8'ini Ukraynalılar, Yahudiler, Tatarlar, Gürcüler ve diğerleri oluşturur (Yalçinkaya, 2006, s. 115).

Ülke 30 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan ederek uluslararası arenada boy göstermeye başlamıştır. Bağımsızlığını ilan ettikten sonra Azerbaycan'ın ilk devlet başkanı Komünist Parti Lideri Ayaz Muttalibov'dur. Ermenistan karşısında yaşanan yenilgiler üzerine Muttalibov Cumhurbaşkanlığı koltuğundan ayrılmış ve 7 Haziran 1992 seçimleriyle yerine Ebulfez Elçibey geçmiştir. (<http://www.tika.gov.tr/yukle/>, 15 Şubat 2010'da erişildi).

Daha sonraki yıllarda ise ülke yönetiminin başına Haydar Aliyev geçerek 1993-2003 yılları arasında devlet başkanlığı yapmıştır. Devletin şuan ki Cumhurbaşkanı ise Haydar Aliyev'in oğlu İlham Aliyev'dir.

Ülke 59 reyon (bölge), 11 şehir, 1 Özerk Cumhuriyet (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti) ve bir özerk bölgeden (Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi) oluşmaktadır. Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan ettikten sonraki en büyük sorunu ise Dağlık Karabağ nedeniyle Ermenistan'la yaşadığı çatışmadır. Çatışmalar sonrasında 1 milyon Azeri vatandaşı mülteci konumuna düşmüştür ve Azerbaycan'ın %20'si Ermeni işgaline uğramıştır (Kasım, 2002, s. 111).

Her ne kadar 1994 yılında iki devlet arasında ateşkes imzalanmışsa da sorun nihai bir çözüme ulaşmamıştır. Günümüz itibariyle de mevcut sorun devam etmekle birlikte her iki devlet arasında zaman zaman ufak çaplı sınır çatışmaları da kendini göstermektedir.

1.3.2. Gürcistan



(<http://www.lonelyplanet.com/maps/europe/georgia/>, 02 Ocak 2011’de erişildi).

Gürcistan Ülke Bilgiler

Resmi Adı: Gürcistan

Bağımsızlık Tarihi: 9 Nisan 1991

Cumhurbaşkanı: Mihail Saakaşvili

Yüz Ölçümü: 69.500 km²

Nüfus: 4.479.011

Başkent: Tiflis

Başlıca Şehirler: Batum, Suhum, Tshinvali, Kutaisi, Poti, Telavi, Rustavi, Gori

Komşuları: Türkiye, Rusya Federasyonu, Ermenistan, Azerbaycan

Din: Ortodoks Hristiyan

Dil: Gürcüce

Para Birimi: Lari

(<http://www.tika.gov.tr/TR/Icerik.ASP?ID=83>, 23 Mart 2011’de erişildi).

Güney Kafkasya bölgesinde yer alan bir diğer ülke ise SSCB’nin yıkılmasıyla (dağılması) birlikte 9 Nisan 1991 yılında bağımsız olan Gürcistan’dır. Bağımsızlığını kazandıktan sonra Gürcistan’ı ilk tanıyan ülke Türkiye’dir. İki ülke arasındaki ilişkiler bugüne değin artarak devam etmiştir. Ülkenin güneyinde Türkiye ve Ermenistan, doğusunda Azerbaycan, batısında Karadeniz, kuzeyinde ise RF bulunmaktadır.

Transkafkasya bölgesinde açık denizlere çıkışı olan tek ülke olması sebebiyle stratejik açıdan büyük önem arz etmekle birlikte bölgenin anahtarı konumundadır (Sapmaz, 2008, s. 56).

Ülke 9 bölge, 9 kent, iki Özerk Cumhuriyet (Abhazya ve Acara) ve bir Özerk Bölgeden (Güney Osetya) meydana gelmektedir. 1995 yılı itibarıyla 9 bölge (eyalet) sırasıyla Samegrlo, Raca-Leçnumi, Gorias, İmereti, Meshet-Jawahetiya, Şida-Kartli, Kvemo-Kartli, Mtsheta-Mticuneti, Kahetiya'dır. Bunların dışında Tiflis ve Poti şehirleri de eyalet statüsündedir (<http://avrasyamerkezi.okan.edu.tr/node/14>, 24 Mart 2010'da erişildi).

Gürcistan, Kafkasya bölgesinin etnik, dinsel ve kültürel açıdan en karmaşık yapıya sahip ülkesidir. Nüfusun %83,8'ini Gürcüler, %6,5'ini Azeriler, %5,7'sini Ermeniler, %1,5'ini Ruslar, Abhazlar ve Osetler oluşturur.

Ülkenin ilk devlet başkanı halkın oyunun %86,7'sini almayı başaran Zviad Gamsahurdiya'dır. Gamsahurdiya'nın başa geçmesiyle birlikte uygulamış olduğu aşırı milliyetçi politikalar, azınlıklar tarafından korkuyla karşılanmıştır. Bu doğrultuda yapmış olduğu ilk iş ise Güney Osetya'nın özerkliğini kaldırmak olmuştur (Demir, 2003, s. 121).

Gamsahurdiya'nın ülke içerisinde uygulamaya koyduğu aşırı milliyetçi politikalar, Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesi yönünde bir nevi açık davetiye çıkarmıştır. Akabinde patlak veren olaylar ülkeyi iç karışıklığa sürüklemiş, Gamsahurdiya 2 Ocak 1992'de Askeri Konsey tarafından görevinden alınmıştır. Gamsahurdiya'dan boşalan başkanlık koltuğuna ise E. Şevardnadze getirilmiştir. Ülke içerisindeki karışıklıkları önlemeye çalışan Şevardnadze; bu karışıklıklarda Rusya'nın da payı olduğu gerçeğiyle çareyi 8 Ekim 1993'te BDT'ye üye olmakta aramıştır. Süreç bu şekilde ilerlerken 2003 yılı sonlarında gerçekleşen Gül Devrimi ile birlikte Şevardnadze koltuğunu Mihail Saakaşvili'ye bırakmak durumunda kalmıştır. 5 Ocak 2008 yılında yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde pozisyonunu koruyan Saakaşvili halen Gürcistan'ın devlet başkanlığı görevini yürütmektedir (<http://avrasyamerkezi>).

okan.edu.tr/node/14, 24 Mart 2010'da erişildi).

Gürcistan günümüz dünyasındaki güç mücadelesinde önemli bir stratejik konuma sahiptir. Bunun içindir ki ülke sürekli gerek bölgesel, gerekse küresel güçlerin müdahalesine maruz kalmaktadır. Gürcistan içerisindeki ayrılıkçı Abhazya ve Osetya halkları da bu süreçte ülkeyi büyük bir zaafa uğratmakta, dış müdahaleler noktasında ülkenin yumuşak karnını oluşturmaktadır.

1.3.3. Ermenistan



Ermenistan Ülke Bilgileri

Resmi Adı: Ermenistan Cumhuriyeti

Başkenti: Erivan

Resmi Dili: Ermenice

Yönetim Şekli: Başkanlık Tipi Cumhuriyet

Nüfusu: 3 milyon

Yüzölçümü: 29.800 km²

Büyük Şehirleri: Gümrü, Vanadzor, Eçmiadzin

İklimi: Karasal

Para Birimi: Dram

İnternet Alan Adı: am

Telefon Kodu : +374

(<http://avasyamerkezi.okan.edu.tr/node/13>, 24 Mart 2010'de erişildi).

Güney Kafkasya bölgesinde yer alan üçüncü ve son devlet ise denize çıkışı olmayan bir kara ülkesi olan Ermenistan'dır. Ülke kuzeyde Gürcistan, batıda Türkiye, güneyde İran, doğuda Azerbaycan'a bağlı özerk bölge olan Nahçıvan ile komşu durumundadır. Komşusu olduğu ülkeler arasında Gürcistan hariç diğer üç ülke (Türkiye, İran, Azerbaycan) Müslüman bir kimliğe sahiptir.

Bununda ötesinde Türkiye ve Azerbaycan gibi aynı kökenli ve birbirlerine çok yakın iki Türk devletine komşu olması, Ermenistan'ı dış politikada daha dikkatli olmaya yöneltmiştir (Demir, 2003, s. 107).

Diğer taraftan Ermenistan'ın Türkiye ve Azerbaycan'la olan mevcut sorunları dikkate alındığında, ülkenin içinde bulunduğu durum daha iyi anlaşılır bir nitelik kazanır. Karabağ'da yaşanan çatışmalar sonrası Azerbaycan ve Türkiye'nin ortak bir tutum sergilemesi ve politikalarını bu çerçevede şekillendirmeleri; Ermenistan'ı iyiden iyiye Türkler tarafından sarılma korkusuna itmiştir (Demir, 2003, s. 108).

Ülkenin ilk devlet başkanı, 23 Eylül 1991 yılında ilan edilen bağımsızlığın ardından yapılan seçimlerde oyların %80'lik bir bölümünü alan "Ermeni Ulusal Hareketi'nin" adayı Levon Ter Petrosyan olmuştur. Devlet başkanlığı seçimleri ise her 5 yılda bir yapılmakla birlikte, 18 yaşını aşan Ermeni vatandaşları tarafından seçilir. Ülkenin yasa organı ise 131 milletvekilinden oluşan parlamentodur (<http://avrasya.merkezi.okan.edu.tr>, 24 Mart 2010'da erişildi).

Ter Petrosyan'dan sonra devletin başına 30 Mart 1998'de yapılan başkanlık seçimlerinin ikinci turunda oyların %60'ını alan Robert Koçaryan geçmiştir. Ermenistan'ın bugünkü devlet başkanı ise 19 Şubat 2008 seçimlerinde oyların %53'ünü alan Serj Sarkisyan'dır.

Ülke 10 bölgeden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla; Ararat, Aragatsotn, Armavir, Gegargunik, Kotayk, Lori, Şirak, Sunik, Tavaş ve Vayoz Dzerve'dir. Bunun yanında Erivan şehri hem başkent hem de bölge olarak kabul edilir. Bölge valileri hükümet tarafından atanmakla birlikte, Erivan Valisi devlet başkanı tarafından görevlendirilir.

Ülkenin sosyo-kültürel açıdan ele aldığımızda ise Ermenistan'ın diğer iki Kafkasya devletine (Azerbaycan-Gürcistan) kıyasla bünyesinde fazla bir etnik unsur taşımadığı görülür. Bu nedenledir ki ülke homojen bir yapı arz eder. Ülke nüfusunun %95 ini Ermenilerin oluşturması bunun bariz bir göstergesidir. Geriye kalan %5'lik kısmını ise Yahudiler, Ruslar, Süryaniler ve Ukraynalılar oluşturur.

Ermenistan'ı bölgedeki devletlerden ayıran bir diğer özellik ise ekonomik açıdan çok kötü durumda olmasıdır. Bunda her ne kadar ülkenin yer altı ve yer üstü zenginliklerinden yoksun olması etkili ise de; dış politikada sergilemiş olduğu saldırgan politikanın da payı büyüktür.

Bölgede sergilediği irredentist politikalar dolayısıyla gerek Türkiye, gerekse Azerbaycan tarafından pasifize edilerek; bölgeye yönelik önemli yatırımlardan mahrum bırakılmıştır. Ekonomik açıdan zor durumda olması ise ülkeyi Rusya'ya daha bir bağımlı hale getirmiştir. Bunun içindir ki Ermenistan bölgede Rusya'nın zorlanmadan üst kurabildiği neredeyse tek ülkedir. Tabii bunda Ermenistan'ın Türkiye faktörünü dikkate alarak Rusya'yı dengeleyici bir güç olarak görmesinin de etkisi büyüktür.

1.4. Bölgedeki Önemli Kriz ve Çatışma Alanları

Güney Kafkasya'nın konumundan bahsederken bölgenin etnik açıdan çok boyutlu bir yapıda olduğuna değinmiştik. Bölgenin mevcut bu yapısı her ne kadar kültürel zenginliğinin bir yansıması olsa da, çatışmalara kaynak teşkil etmesi açısından da, bu mozaik yapı dikkate alınması gereken bir unsur olarak günümüze kadar süre gelmiştir.

Brzezinski'nin bölgeyi "Kafkasların Balkanları" olarak nitelemesinin temelinde de gene etnik farklılıklara dayalı çatışmaların yer aldığının unutulmaması gerekir. Bölge (Transkafkasya) günümüzde de kaynayan bir kazan gibidir. Birçok çatışma alanını bünyesinde taşıdığı gibi, yeni kriz/çatışma alanlarına da gebe bir durumdadır.

Mevcut bu durum bölgenin yumuşak karnını oluşturmakla birlikte; bölge dışı devletlerinde müdahaleleri bu noktadan gelmektedir. Bölge devletlerinin de birbirlerine karşı etnik unsurları kullanıyor olmaları beraberinde çatışmaları kaçınılmaz hale getirmektedir. Bizde bu bölümde bölgedeki çatışma alanlarını ele alarak, sorunların kaynağına ışık tutmaya çalışacağız. Bununla beraber var olan bu sorunlara Türkiye-ABD ve Rusya'nın yaklaşımları da ele alınacaktır.

1.4.1. Dağlık Karabağ sorunu

Uluslararası alanda hiç bir zaman çözümün net bir şekilde kendini göstermediği, dondurularak çözümün zamana bırakıldığı sorunlu alanlardan bir tanesi de Yukarı Karabağ bölgesidir. Sorun daha Sovyetler Birliği dağılmadan önce 1988 yılında kendini göstermekle birlikte günümüze kadar çeşitli evreler geçirerek varlığını sürdürmüştür. 1988 yılı itibariyle bölgede ufak çaplı çatışmalar kendini gösterirken, ilerleyen yıllarda Ermenistan'ın Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi'ne yönelik almış olduğu bazı kararlar çatışmaları daha da şiddetlendirmiştir.

Ermenistan Parlamentosu'nun 1 Aralık 1989 da DKÖB'yi kendisiyle birleştirme kararı, 9 Ocak 1990 yılı bütçe planına DKÖB'yi de dâhil etmesi akabinde 1991 yılı itibariyle, DKÖB'yi Azerbaycan toprağı olarak gösteren hiçbir uluslar arası anlaşmayı tanımayacağına yönelik bildirgesi (Aslanlı, 2010, <http://www.turksam.org/tr/a2104.html>, 08 Eylül 2010'da erişildi) bölgede ki Ermenileri cesaretlendirerek çatışmaların artmasına sebep olmuştur.

Bugün itibariyle Azerbaycan hala işgalin getirmiş olduğu yaraları kapatmakla uğraşmaktadır. 1988 yılında başlayan ve günümüze kadar devam eden işgalin Azerbaycan ekonomisine maliyeti 60 milyar dolar olarak hesaplanmaktadır (Kantarcı, 2008, <http://www.turksam.org/tr/a216.html>, 06 Temmuz 2009'da erişildi). Bunun yanında 25000 kişinin hayatını kaybettiği 1 milyon kadar Azeri'nin göçmen konumuna düştüğü birde insani boyutu vardır ki; bu içler acısı durumda bugün hala varlığını devam ettirmektedir (Kasım, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/962>, 08.10.2010'da erişildi).

Her ne kadar 1994 yılında Azerbaycan ile Ermenistan arasında bir ateşkes yapılmışsa da Karabağ sorunu bugün itibariyle sıcak çatışmaya gebe bir durumdadır. Uluslararası toplumdan beklediğini bulamayan Azerbaycan; bölgesinde giderek güçlenmesinin de vermiş olduğu cesaretle silahlı bir çözüme yönelebilecek bir konumdadır (Kasım, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/962>, 08.10.2010'da erişildi).

Azerbaycan'ın bu noktaya gelmesinde AGİT Minsk Grubunun göstermiş olduğu pasifliğinde etkisi büyüktür. Bununla birlikte 14 Mart 2008 tarihinde BM Genel kurulunda soruna ilişkin Azerbaycan'ın lehinde alınan kararda Minsk Grubu Eş başkanları olan ABD, Rusya ve Fransa'nın karara karşı oy kullanmaları; Azerbaycan da Minsk Grubuna karşı soru işaretlerinin oluşmasına neden olmuştur (Kasım, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/962>, 08.10.2010'da erişildi).

Daha önceki yıllarda BM Güvenlik Konseyinin Ermeni işgalleri nedeniyle almış olduğu 822, 853, 874 ve 884 sayılı kararlarda Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne olan dokunulmazlığı vurgulamakla birlikte, işgalin hiç bir hukuksal gerekçesinin olmadığını da göstermiş olmaktadır (Kantarıcı, 2008, <http://www.turksam.org/tr/a216.html>, 06 Temmuz,2009'da erişildi).

İşgal sürecinin buna rağmen günümüze kadar devam etmiş olması ise; sorunun sadece Azerbaycan-Ermenistan arasında şekillenmediğini, bazı güç odaklarının da soruna taraf olduğunu bizlere göstermektedir. Bu nedenledir ki Karabağ sorununu bölgesel bir çapta değerlendirmek gerecektir. Bunun için ise ilk etapta sorunun nedenini ortaya koymak gerekmektedir. Sorunun ana nedeni olarak ise " Sovyetler Birliğinin yönetim stratejisi, Sovyetler Birliği sonrası Rus dış politikasının yeniden bölgede etkili olmak biçiminde şekillenmesi ve Rusya'nın etnik sorunları kullanması, Ermenistan'ın irredentist politikası ve diasporanın rolü sayılabilir" (Kasım, 2008:1, <http://www.usakgundem.com/yazar/962>, 08.10.2010'da erişildi).

Buradan da görülebileceği gibi Ermenistan her ne kadar sorunun birinci ana aktörü olarak gözükse de arka plan da sorunun temel dinamiklerinin Rusya tarafından

şekillendiğini söylemek pek de yanlış olmasa gerekir. Aynı zaman da Dağlık Karabağ problemi 1992 yılına kadar bölgesel sorun olarak tanımlanmışsa da büyük ölçüde Rusya Federasyonu’nun kontrolünde kalmıştır. Ancak 1992’de Azerbaycan ve Ermenistan’ın Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’na (AGİT) üye olmasından sonra Dağlık Karabağ sorunu uluslararası nitelik kazanmış, Rusya’nın yanı sıra çeşitli uluslararası güvenlik örgütleri ile birlikte ABD, Fransa, Türkiye ve İran arabuluculuk girişimlerinde bulunmuştur (Cabbarlı, 2004, <http://www.turksam.org/tr/a80.html> 07.08.2010’da erişildi).

Azerbaycan ve Ermenistan’ın uluslar arası kuruluşlara üye olmaları ve soruna müdahil aktörlerin artmasıyla birlikte Ermenistan DKÖB yönelik tutumunda da değişiklik olmuştur. Ermenistan DKÖB’yi doğrudan kendisine bağlama söylemini bir kenara bırakarak, DKÖB’yi önce uluslararası kamuoyunda kabul görecektir şekilde Azerbaycan’dan ayırma taktiğini benimsemiştir (Aslanlı, 2010, <http://www.turksam.org/tr/a2104.html>, 08 Eylül 2010’da erişildi).

Ermenistan bu sayede uluslar arası kamuoyunun kendi üzerindeki baskısını da engellemek istemiştir. Bu doğrultuda 10 Aralık 1991 yılı itibarıyla DKÖB’de sözde bir referandum yapılmış, 6 Ocak 1992’de de sözde “ Artsak Ermeni Cumhuriyeti” ilan edilmiştir (Aslanlı, 2010, <http://www.turksam.org/tr/a2104.html>, 08 Eylül 2010’da erişildi).

Diğer taraftan soruna Rusya’nın yanı sıra Türkiye’nin de haklı olarak Azerbaycan’ın yanında müdahil olması çatışmanın sınırlarını bölgesel bir ölçekte genişleterek bölge barışına da büyük ölçekte zarar vermiştir. (Kasım, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/962>, 08.10.2010’da erişildi).

Bununla beraber bünyesinde Ermeni azınlığı bulunduran Gürcistan da süreçten etkilenmiştir. Dolayısıyla yukarı Karabağ sorunu oldubittilere getirilebilecek bir ölçekte olmayıp bölge barışını ve istikrarını ciddi bir şekilde tehdit etmektedir. Bu sebeptendir ki bölgede herhangi bir çatışmayı istemeyen devletlerin özellikle de AGİT Minsk grubunun sorunun çözümüne yönelik daha ciddi adımlar atması gerekmektedir.

Bu zamana kadar gerek BM çerçevesinde gerekse AGİT Minsk grubu çerçevesinde atılan adımlar Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü vurgulaması açısından büyük önem arz etse de; herhangi bir yaptırım içermediğinden kayda değer bir ilerleme de yaşanmamıştır. AGİT Minsk grubunun bu güne kadar çözüme yönelik paket çözüm, aşamalı çözüm, ortak devlet gibi bazı önerileri olmuşsa da bunlar da taraflarca kabul görmemiştir.

Paket çözüm modelinde Dağlık Karabağ'ın, Laçın, Şuşa ve işgal edilmiş diğer bölgelerin statüsünün aynı anda çözüme kavuşturulması öngörülmüştür. Aşamalı çözüm modelinde ise Dağlık Karabağ ve işgal altında bulunan diğer bölgelerin statüsünün ayrı ayrı görüşülmesi istenmiştir. Ermenistan, kendisinin ve Dağlık Karabağ'ın çıkarlarını korumadığı gerekçesiyle ilk iki öneriyi reddetmiştir. Üçüncü Ortak devlet modeli de Azerbaycan tarafından kabul edilmemiştir (Cabbarlı, 2004, <http://www.turksam.org/tr/a80.html> 07.08.2010'da erişildi). Diğer taraftan burada dikkat edilmesi gereken bir nokta Ermenistan'ın işgalci devlet tanımlamasını kabul etmeyerek bunun Karabağ'da ki Ermeniler tarafından gerçekleştirildiğini iddia etmesidir. Fakat ne gariptir ki çözüme yönelik süreçte Karabağ Ermenileri yerine Ermenistan kendini göstermektedir.

Sorunun çözümüne yönelik 1992 yılı itibariyle Türkiye'de koridor önerisinde bulunmuştur. Öneri Azerbaycan ile Nahçıvan arasındaki bir bölgenin Azerbaycan verilmesi, bunun karşılığında da Ermenistan ile Dağlık Karabağ arasında bağ kurulmasını içerse de bu öneride her iki tarafça kabul görmemiştir (Kasım, 2002, s. 113).

Ermenistan'ın bu tutumu uluslararası arenada öne sürmüş olduğu argümanların odak noktasını oluştursa da; bu durum hiç bir zaman Karabağ'da ki Ermenilere gerek askeri açıdan gerekse politik açıdan destek verdiği gerçeğini değiştirmeyecektir.

Tüm bunların yanında Ermenistan'ın sergilemiş olduğu uzlaşmazlık politikası sorunu daha da içinden çıkılmaz bir hale sokmaktadır. Bu durum ise Azerbaycan'ın diyaloga yönelik çözüm yollarını arka plana iterek askeri yönde çözüm bulma arayışlarına meşruluk kazandırabilir.

Diğer taraftan Ermenistan'ın sergilemiş olduğu bu irredentist politikalar ise bulunmuş olduğu bölgede ki diğer devletlerin kendisine şüpheyile yaklaşmasına neden olmakta sonuç itibariyle Ermenistan giderek yalnızlaşmaktadır.

Bölgedeki önemli bir aktör konumun da olan Rusya'nın Ermenistan'a vermiş olduğu desteğin her ne kadar bugün itibariyle rasyonel getirisi olmasa da; Ermenistan'ın giderek bu ülkeye daha bağımlı bir hale gelmesi noktasında önemli bir unsur oluşturmaktadır.

Şuan itibariyle de Rusya'nın Ermenistan da askeri üslere sahip olması, gene bu ülkenin doğalgaz başta gelmek üzere ekonomi de Rusya ya bağımlı bir halde olması; siyaseten de Ermenistan'ın Rusya'nın yörüngesinden ayrılamamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla Rusya Ermenistan üzerinde büyük bir nüfuza sahip olmakla birlikte Karabağ sorununun çözümünde de suyun başını tutmaktadır. Gene bu çerçevede BDT bünyesinde Karabağ'da asker bulundurmakta böylece soruna aktif bir şekil de müdahil olabilmektedir.

Bu durum ise Rusya'nın bölgede uygulamış olduğu genel politikanın bir parçası niteliğindedir. SSCB'nin dağılmasından sonra bölgede etkinliğini tekrar tesis etmeye çalışan Rusya; bu doğrultuda yakın çevre doktrinini geliştirmiş, ülkelerin bünyesindeki azınlık unsurlarını da bu politikasının bir aracı olarak kullanmıştır. Soruna bu çerçeveden baktığımız da ise mevcut durumun Azerbaycan ve Ermenistan'dan ziyade Rusya' ya yaradığı apaçık ortadadır.

Sorunu Türkiye bağlamın da ele alacak olursak: Türkiye Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü savunmakla beraber işgalin bir an önce sonlandırılmasını istemektedir. Şuan itibariyle Ermenistan'la kara sınırının kapanması da dâhil hiçbir diplomatik ilişki içerisinde değildir. Ermenistan'ın Nahçıvan'a saldırmasıyla birlikte askeri müdahaleyi masaya yatıran Türkiye'nin tutumu karşısında Ermenistan birliklerini geri çekmiştir. Ermenistan'ın sergilemiş olduğu bu saldırgan tutuma karşı Türkiye bölgeye dönük uygulamış olduğu projelere bu ülkeyi katmayarak bir nevi izole etme politikası yürütmektedir.

Bu kapsamda Ermenistan gerek BTC gerekse Bakü Tiflis Kars demiryolu projelerine dâhil edilmemiştir. Bu ise zaten kötü olan Ermenistan ekonomisini olumsuz bir yönde etkilemiştir.

Son olarak soruna bugün itibariyle bakacak olursak durumun pek de iç açıcı olmadığını görürüz. Taraflar her ne kadar biz ateşkes imzalamış olsalar da zaman zaman sıcak çatışmaya da girmektedirler. 3 Mart 2008 de Karabağ'ın Mardakert bölgesin de taraflar çatışmaya girmiş her iki tarafta da tansiyon yükselmiştir.

Bu son çatışmalarda göstermiştir ki sorun günden güne tekrar sıcak çatışmaya doğru kaymaktadır. Tabi böyle bir durumda tüm sorumluluk kuşkusuz pervasızca tutumu ve saldırgan bir dış politika anlayışına sahip olan Ermenistan'ın olacaktır. Kaldı ki böyle bir olası Azeri-Ermeni savaşı zaten kötü durumda olan Ermenistan ekonomisini altüst edecektir. Belki bununla da kalmayacak iki devlet arasında yaşanacak olası bir savaş bölgenin istikrarını olumsuz bir yönde etkileyecek, diğer sorumlu bölgelerin de çatışmaya doğru gitmesinde bir domino taşı etkisi yaratacaktır.

Bu noktada gerçekleşebilecek en kötü senaryo ise kuşkusuz Türkiye ve Rusya'nın da böylesi bir savaşa müdahil olma ihtimalleridir ki; bu tam anlamıyla bir kaos ortamı oluşturabilir.

Mevcut durum bu şekilde işlerken tabi bir de madalyonun diğer yüzü vardır ki o da herhangi bir çatışma ortamına gidilmeksizin sorunun barışçıl yollarla çözülmesidir. Tabi bu noktada Ermenistan'a büyük iş düşmektedir. Her şeyden önce Ermenistan uluslararası arenada alınmış (BM, AGİT) kararları doğrultusunda da "işgali" sonlandırmalıdır.

Bu yönde birçok karar alınmış olmakla birlikte 14-16 Haziran 2004 tarihinde İstanbul'daki İKÖ Dışişleri Bakanları toplantısında alınan karar da büyük bir önem taşımaktadır. Kararda "BM Güvenlik Konseyi'nin Azerbaycan'a yönelik saldırı yapılmış olduğunu kabul etmesi ve aldığı kararlara riayet edilmesi için BM Antlaşmasının Anayasası'nın 7. bölümün de gösterilen önlemlerin alınmasını istemiştir"

(Lütem, 2009: 24, http://www.eraren.org/bilgibankasi/tr/index3_1_2.htm, 7 Nisan 2010'da erişildi).

Kararda Azerbaycan'ın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne karşı yapılan saldırı kınanmıştır. Bu konuda İKÖ üyelerinin BM'de koordineli bir harekette bulunmasının kararlaştırıldığı bildirilmiş ve ayrıca İKÖ üyesi ülkelerin BM'deki daimi temsilcilerin Genel Kurul da oy kullanırken Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü konusuna mutlak destek verilmesi istenmiştir.

Gene aynı kararda AGİT'in 1996 yılında Lizbon'da yaptığı zirve toplantısı başkanı tarafından Ermenistan-Azerbaycan anlaşmazlığının çözümü için ifade edilen üç ilkenin desteklendiği ifade edilmiştir. Söz konusu ilkeler şunlardır: Azerbaycan ve Ermenistan'ın toprak bütünlüğü, Azerbaycan içinde kalmak koşuluyla, Karabağ'a kendi kendini idare etmesi için en geniş hakların verilmesi ve bu bölgenin ve tüm halkların güvenliğinin garanti edilmesi. Ermenistan Karabağ'ın Azerbaycan içinde kalmasını Lizbon toplantısında kabul etmediği için bu ilkeler onaylanamamıştır.

Karabağ sorununun çözümü Ermenistan'a büyük yararlar sağlayacaktır. Azerbaycan ve Türkiye'nin Ermenistan'a karşı uyguladıkları kısıtlayıcı ekonomik önlemler kalkacak ve Ermenistan her yönü kapalı ülke konumundan çıkacak, Türkiye üzerinden Avrupa ve yakın doğu ülkelerine erişebilecektir. Bu ise Ermenistan ekonomisi üzerinde çok olumlu bir etki yapacaktır. Ermenistan'ın komşularıyla olan problemlerinin çözülmesi kredi alma olanaklarını bazı ülkelerin ikili yardımları ile uluslararası kuruluşların yardımlarını artıracaktır. Diğer taraftan Ermenistan savunma için harcamış olduğu kaynakların büyük bir bölümünü kalkınma projeleri için kullanabilecektir (Lütem, 2009, http://www.eraren.org/bilgibankasi/tr/index3_1_2.htm, 7 Nisan 2010'da erişildi).

Aynı şekilde Azerbaycan'da Karabağ sorununun çözümünden çok yararlanacaktır. Yaklaşık 15 yıldır süren savaş psikozu ortadan kalkacak, mültecilerin sorunlarına çözüm bulunacak ve savunmaya ayrılan büyük kaynaklar başka amaçlar için kullanılabilir (Lütem, 2009, http://www.eraren.org/bilgibankasi/tr/index3_1_2.htm,

7 Nisan 2010'da erişildi). Diğer taraftan sorunu çözümü Kafkasya'da güvenliği artıracığından barışın ve istikrarın sağlanmasına da büyük katkıda bulunacaktır.

1.4.2. Güney Osetya sorunu

Transkafkasya (Güney Kafkasya) bölgesinde yer alan sorunlu bölgelerden bir diğeri de Güney Osetya'dır. İran kökenli bir Kafkas halkı olan Osetler bugün itibariyle suni bir bölünme ile Kuzey ve Güney Osetya şeklinde bir görünüm arz etmektedir. Kuzey Osetya RF'na bağlı Özerk bir cumhuriyet iken, Güney Osetya Özerk bölge olarak Gürcistan bölgesinde yer almaktadır (Tavkul, 1997, s. 197).

Oset halkları arasındaki bu bölünmüş yapı SSCB bünyesinde bilinçli bir şekilde yürütülmüş bir "böl-yönet" politikasının ürünüdür. Dolayısıyla bu bölünmüşlük bölgeyi daha rahat kontrol edebilme noktasında Rusya tarafından alttan alta desteklenen bir yapı olarak bugünde karşımıza çıkmaktadır (Çelikpala, 2006b, s. 89)

SSCB'nin dağılması sonrasında bağımsızlığını kazanan Gürcistan bir taraftan "devlet inşası" ile uğraşırken diğer taraftan da Osetya gibi ayrılıkçı sorunlarla mücadele vermek durumunda kalmıştır.

Güney Osetya sorununun ortaya çıkmasında her ne kadar Gürcü lider Gamsahurdiya'nın uygulamış olduğu milliyetçi politikaların etkisi olmuşsa da bu başlı başına bir neden değildir. Sorunun bugünlere gelmesindeki en büyük pay ayrılıkçı Osetler'e tolerans gösterip destek veren Rusya'nındır.

Daha henüz Sovyetler dağılmadan Gorbaçov'un başlattığı "Perestroika"(yeniden yapılanma) ve "glasnost" (açıklık) politikalarından esinlenip 1986 yılında "Halk Forumu" oluşturan Güney Osetler Gürcü karşıtı bir yaklaşım sergileyerek ayrılıkçı hareketin belirtilerini daha bu yıllarda vermişlerdir (Demir, 2003, s. 189).

Hareket amacına ulaşma noktasında hızla ilerlemiş ve 1989 yılında "Oset Halk Cephesi" kurulmuş bununla da kalmayarak; Abhazya ayrılıkçı hareketine destek

verdiğini açıklamıştır (Demir, 2003, s. 189). Süreç bu şekilde devam ederken Gamsahurdiya önderliğindeki milliyetçi Gürcüler de boş durmamış “Uzlaşmazlar” diye bir grup kurarak ayrılıkçı yanlısı etnik unsurlara karşı ufak çaplı çatışmalara girişmişlerdir.

Bardağı taşıran son damla ise Gürcistan Parlamentosu’nun 1990’da almış olduğu kararla 1929 yılından itibaren Sovyet döneminde kabul edilen tüm yasaların geçersiz olduğunu belirtmesi olmuştur. Kuskusuz bu durum Güney Osetler için 1922 yılında kabul gören Gürcistan’a bağlı Özerk bölge statüsünün bir anlamda yok sayılması anlamına geleceğinden tepkiyle karşılanmıştır (Demir, 2003, s. 190).

Bu doğrultuda 1990 yılında Güney Osetya’nın bağımsızlığını ilan etmesine, (Güney Osetya Demokratik Sovyet Cumhuriyeti) Gürcistan’ın bölgenin özerklik statüsünü kaldırmasıyla karşılık vermesi taraflar arasındaki gerginliği artırarak çatışmaların başlamasına neden olmuştur (Tavkul, 1997, s. 198).

Çatışmalar bu tarihten sonra hızla devam etmiş Gürcü birlikleri Güney Osetya’ya girerek kontrolü sağlamaya çalışmıştır. Bunda başarı sağlamışsa da Osetler’in Gürcülere karşı Moskova’nın desteğini almaları ve Rus birliklerinin bölgeye gelmeleriyle Gürcüler Güney Osetya’yı terk etmek durumunda kalmıştır (Çelikpala, 2006b, s. 91). Bunun içindir ki Gürcistan sorununun baş aktörü olarak bugün dahi Rusya’yı göstermektedir.

Rusya’nın bu müdahalesi göstermiştir ki perestroika ile birlikte yeni bir sürece girmiş olan Rusya SSCB’nin dağılması sonrasında bile çıkarları doğrultusunda sert yüzünü her an gösterebilmektedir. Rusya’nın bölgede etkinliğini sürdürme politikasının bir aracı olarak, SSCB’nin dağılması sonrası bağımsızlığını kazanan ülkelerdeki etnik gerilimleri kullanması Gürcistan’ın toprak bütünlüğünü tehdit ederek politik istikrarsızlık sürecine girmesine neden olmuştur (Kasım, 2007, <http://www.usakgundem.com/yazar/835/gürcistan’daki-gelismeler-ve-rusya-faktörü.html>, 21Ekim2010’da erişildi).

Rusya ile Gürcistan arasında 22 Haziran 1992 yılında yapılan Soçi Antlaşmasıyla ateşkes sağlanmış, bölgenin güvenliğinin 1500 kişiden oluşan Rus-Gürcü ve Oset birliklerince sağlanması kabul edilmiştir (Çelikpala, 2006b, s. 91). Böylece Rusya siyasi olarak çekilmiş olduğu bu bölgeye etnik çatışmaları kullanarak askeri açıdan tekrar gelmiştir.

Zaman içerisinde Rusya'nın kendini toparlayıp bölge ile daha yakından ilgilenmesi, Gürcü liderlerinin bölgeye yönelik politikalarında hep bir sınırlayıcı unsur olarak kalmıştır. Buna bağlı olarak Rusya bölgede dikkat edilmesi gereken bir unsur olarak Gürcü politika yapıcılarının kafalarının bir ucunda sürekli yer tutmuştur.

Diğer taraftan Rusya'nın bölgeyi yeniden kontrol etmek için etnik unsurları kullanma politikası Gürcistan'ın yanında Kafkasya'nın kalkınmasını geciktirdiği gibi istikrarını da olumsuz yönde etkilemiştir (Kasım, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/1022/guircistan-da-neler-oluyor.html>, 21 Ekim 2010'da erişildi). Bu ise Gürcistan'ın Rusya'yı dengeleyebilme noktasında ABD ve Türkiye gibi bölge üzerinde etki kurmaya çalışan güçlere yönelmesine neden olmuştur.

2003 yılı itibariyle Gürcistan'da gerçekleşen “Gül” devrimi sonucu başa geçen Saakaşvili yönetimi de Rusya karşısında çareyi Batı'ya yönelmekte bulmuş ve bu doğrultuda çalışmalar gerçekleştirmiştir. Batı ile entegre olabilme noktasında Türkiye'yi “stratejik ortak” olarak gören Gürcistan bu kapsamda Türkiye ile ilişkilerini geliştirme gayreti içerisine girmiştir. Türkiye öncülüğünde bölgeye yönelik projelerin içerisinde yer alan Gürcistan ekonomik açıdan iyileşme sağladığı gibi, Rusya'ya olan bağımlılığını da minimize etmeye çalışmıştır.

Nato'nun BİO projesi kapsamında bölge ile yakından ilgilenmesi, Gürcistan'ın Batı Güvenlik Sistemi içerisinde yer alma isteğini artırmıştır. Bünyesinde barındırmış olduğu ayrılıkçı yapıları bastırma ve üniter yapıyı koruma gayreti içerisinde olan Saakaşvili, bu hedeflerine ulaşma noktasında NATO'ya üyeliği ülkenin dış politikasının önceliği haline gelmiştir (Öztürk, 2009, s. 7). Bu öncelik sayesinde ki Gürcistan, Rus etkisini bölgede zayıflatabileceğini düşünmüştür.

Batı yanlısı Saakaşvili'nin "Gül" devrimi ile başa geçmesi ve ülkeyi ekonomi ve güvenlik alanında batıya entegre edecek şekilde politikalar yürütmesi Rusya'nın tepkisini çekmekle kalmamış, "1992'den bu yana görece olarak yaşanmakta olan sükunetin yerini, artan gerilim, çatışma ve istikrarsızlığa bırakmasına" neden olmuştur (Öztürk, 2009, s. 8). Bu tarihten itibaren Güney Osetya ile Gürcistan arasında çatışmalar başlamış ve 2004 yılı itibariyle şiddetlenerek artmıştır.

3 Eylül 2006'da Gürcistan Savunma Bakanı İrakli Okruaşvili ve Genelkurmay Başkanı Levan Nikoleişvili'yi taşıyan bir helikoptere Güney Osetya tarafından ateş açılması durumun ciddiyetini gösterir niteliktedir. Bu olay sonrası Rus barış gücü yetkilileri helikoptere kimliği belirsiz kişilerce ateş açıldığını, Gürcistan Savunma Bakanı'nın bölgede uçmasının ise bir kışkırtma olduğu belirtilmiştir. Her ne kadar taraflar birbirlerini suçlasalar da, bölgede yaşanan olaylar ileriki yıllarda yaşanabilecek çatışmaların da habercisi niteliğinde olmuştur (Çelikpala, 2006a, s. 16).

Bölge de bütün olayların sıklıkla yaşanmasında Rus Meclisi Duma'nın Temmuz 2004 ve Ağustos 2005'te almış olduğu kararlarında etkisi büyüktür. Duma bu tarihlerde Güney Osetya ve Abhazya'daki bağımsızlık yanlısı hareketleri destekler mahiyette kararlar almıştır (Öztürk, 2009, s. 8). İki ülke arasında güven unsurunun kalmadığı bir ortamda Gürcistan için büyük bir sorunda ülkedeki Rus üsleri konusudur. Saakaşvili'nin iktidara gelmesi sonrası uğraş verdiği konulardan bir tanesi de Rus üslerinin boşaltılması olmuştur.

Gürcistan'da bulunan Rus üslerinin Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Antlaşması'nda (AKKA) öngörülen sınırları aşmış olması da (Ağacan, 2006, s. 23) Rus üslerine yönelik büyük sorun oluşturmaktadır.

Bunun yanında bölgeye yönelik politikaların hayata geçilmesi noktasında Rus üslerinin Gürcü hükümeti üzerinde demoklesin kılıcı şeklinde durması da, Saakaşvili tarafından bu üslerin boşaltılmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bu kapsamda 31 Mart 2006 yılında yapılan görüşmeler sonucu Ahalkale üssünün 31 Aralık 2007'de, Batum üssünün ise 2008 sonu kapatılması yönünde anlaşmaya varılmıştır (Ağacan, 2006, s.

24). Yapılan anlaşma doğrultusunda bugün itibariyle Gürcistan'da Rus askeri üssü bulunmamaktadır.

Gürcistan'ın Transkafkasya'da uygulamaya koymuş olduğu politikaların bölgedeki pozisyonunu zayıflattığını düşünen Rusya Güney Osetya ve Abhazya konularında daha sert bir tutum takınmaya başlamıştır. Gürcistan'ın Batı sistemine yönelmesiyle bölgedeki güç denkleminin kendi aleyhine şekillendiğini gören Rusya, etnik unsurları Gürcistan'ı sınırlama noktasında bir araç olarak kullanma yoluna gitmiştir. Bu kapsamda tarafların çıkarlarının çakışmasının küresel ölçekteki en büyük yansıması ise Ağustos 2008'de başlayan G.Osetya/Rus-Gürcü savaşı olmuştur.

Ağustos 2008 itibariyle Rusya'nın bölgeye asker sevk etmesi ve sonrasında, Gürcistan'ın Güney Osetya'da kontrolü sağlamak için operasyon başlatması (Kasım, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/1022/guircistan-da-neler-oluyor.html>, 21 Ekim 2010'da erişildi) silahlı çatışmalara sebebiyet vermiştir.

Gürcistan'ın kısa sürede işgal ettiği Güney Osetya'nın Rusya'yı yardıma çağırmasıyla birlikte Oset-Gürcü çatışması Rus-Gürcü savaşına dönmüştür (Oğan, 2008, <http://www.turksam.org/tr/a1451.html>, 10 Eylül 2010'da erişildi). Saakaşvili bölgenin ve uluslararası ortamı iyi okuyamaması sonucu kendisini ve ülkesini zor bir duruma sokmuştur. Ülke birliğini sağlama doğrultusunda atılan bu adım Güney Osetya ile birlikte Abhazya'nın da fiilen Gürcistan'dan ayrılmasına neden olmuştur.

Saakaşvili'nin sonucunu tam olarak kestirmeksizin atmış olduğu bu hesapsız adımına, güçlü bir imaja sahip olan Putin vakit geçirmeden karşılık vererek Gürcü saldırısını bastırmış, Kafkaslar'da Rusya aleyhine işleyen gelişmeleri bu şekilde kendi lehine çevirebilmiştir (Külebi, 2008, s. 10).

Böylesine bir tablonun oluşmasında her ne kadar Saakaşvili'nin tutarsızca davranışının payı olsa da Gürcistan'ı Rusya karşısında yalnız bırakan Batı'nın tutumunun da büyük etkisi vardır. Diğer taraftan Putin'in Avrasya Satranç tahtasında bölgede etnik unsurları kullanması doğrultusunda atmış olduğu bu taktiksel adım

Moskova'nın hanesine yazılan bir artı olsa da, işlerin uzun vadede tersine işleme olasılığı da yok değildir.

Şöyle ki; Rusya federasyon olması noktasında, kendisi de bünyesinde farklı etnik unsurları barındıran bir yapıya sahiptir. Buna bağlı olarak Güney Osetya politikası aynı zamanda çok büyük risklerde taşımaktadır. Güney Osetya Gürcistan topraklarında yer alırken, Kuzey Osetya'da Rus toprakları içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla Rusya'nın bölgeyi elde tutmak için etnik farklılıklara dayalı olarak kurgulanan bu politik anlayışa karşı ilerleyen yıllarda kendisi de karşı karşıya kalabilir (Kasım, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/1015/gürcistan'da-güney-osetya-sorununun-etkileri.html>, 08 Kasım 2009'da erişildi).

1.4.3. Abhazya sorunu

Gürcistan bünyesinde ayrılıkçı bir yapı arz eden bölgelerden bir diğeri de Abhazya Özerk Cumhuriyeti'dir. Karadeniz'in doğu kıyısında, 240 km'lik sahil şeridi boyunca uzanan Abhazya, RF ana ülkesi ile bu federasyona bağlı Karaçay Çerkez Özerk bölgesi ile komşudur (Yalçınkaya, 2006, s. 182).

“Kafkasların en eski yerli halklarından biri olan Abhazya” (Kantarıcı, 2006:189) 6.yy'da Bizans İmparatorluğu'nun etkisine girerek Hristiyanlıkla tanışmıştır (Beygü, 2006, <http://www.abhazdernegi.org/content/view/8/20/>, 21 Mayıs 2010'da erişildi). İlerleyen yıllarda bölge sürekli el değiştirmiştir. Bunda genel olarak Kafkasya coğrafyasının bir geçiş güzergâhı olmasının etkisi vardır.16.yy geldiğinde bir Osmanlı ülkesi olan Abhazya büyük oranda da Müslümanlığı benimsemiştir (Yalçınkaya, 2006, s. 182).

19.yy Rusya'nın bu coğrafyaya doğru ilerlemesiyle birlikte Abhazya tekrardan el değiştirerek Rus yönetimi altına girmiştir. Osmanlı döneminde nüfusun büyük bir kısmını Abhazlar oluşturmalarına karşılık 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşıyla birlikte demografik yapı Abhazlar aleyhine değişme göstermiştir (Kantarıcı, 2006, s. 81). Şüphesiz ki bunda Rusya'nın baskılarına bağlı olarak Abhazlar'ın büyük çoğunluğunun

Anadolu'ya göç etmesi yatmaktadır. Göç eden Abhazlar'ın yerine ise Rus, Gürcü ve Ermeni vatandaşları iskân edilmiştir (Yalçinkaya, 2006, s. 183).

Bölgede Çarlık rejiminden sonra 1917 “Ekim devrimiyle” (Tellal, 2005a, s. 155) gelen SSCB varlığını sürdürmüş, sonrasında ise SSCB'nin yönetim Politikasının bir ürünü olan “toplumsal mühendislik” projeleri kendini göstermiştir. Tüm bu yaşananların bir sonucu olarak Abhaz nüfusu her geçen gün azalmıştır. Sonuç olarak Abhazlar, kendi adlarıyla anılan bölgede nüfusun %17'lik kısmını teşkil eder hale gelmişlerdir (Bozkurt, 2008, s. 8).

Abhazya'nın 1936 yılı itibariyle Abhazya Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak, Gürcistan SSCB'ne bağlanması ise (Yalçinkaya, 2006, s. 183) bu sefer de bölgeye yönelik bir Gürcü baskısı yaratmıştır.

Bir başka deyişle Abhazya tarih boyunca sürekli baskı politikası doğrultusunda asimile edilmeye çalışılmıştır. Bölge halkı (Abhazlar) hükümet, parti, Sovyetler gibi yönetim organlarından dışlanmış, üniversite eğitim dili olarak ise Gürcüce yapılmıştır. Tüm bunlara bağlı olarak 1970'lerde Abhazlar ile Gürcü'ler arasında yer yer çatışmalar baş göstermiş, SSCB'nin dağılma noktasına gelmesiyle ise Abhazya tarafından bağımsızlık sesleri yükselmeye başlamıştır.

25 Ağustos 1990'na gelindiğinde ise Abhazya Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu Gürcistan'dan ayrılarak bağımsız bir Cumhuriyet olduklarını ilan etmiştir. SSCB'nin 1990'lara gelindiğinde fiilen 31 Aralık 1991 yılında ise resmen dağılması sonrası (Tellal, 2006, s. 541) bölgede bir hareketlilik baş göstermiş, her iki tarafında (Abhazya-Gürcistan) mevcut durumdan yararlanmak istemesi doğrultusunda çatışmalar şiddetlenmiştir.

14 Ağustos 1992 yılına gelindiğinde ise Gürcü birlikleri Abhazya'yı işgal etmişler ve başkent Sohum'u ele geçirmişlerdir. Gürcistan'ın bu tutumundan pek memnun kalmayan Rusların Abhazlar'a yardım etmesiyle durum Abhazlar lehine dengelenmişse de mevcut çatışmalar Temmuz 1993'te yapılan Soçi Antlaşması'na

kadar sürmüştür.

Bölgede varlığını bir şekilde devam ettirmek isteyen Rusya bu durumu Soçi Antlaşması'nın garantörü olarak sağlamıştır (Çelikpala, 2006b, s. 88). Soçi antlaşmasıyla birlikte her ne kadar ateşkes sağlanmışsa da sükûnet durumu fazla uzun sürmemiş çatışmalar tekrar başlamıştır. Çatışmalarda başarı gösteren Abhazlar Sohum'u yeniden ele geçirmişlerdir.

Gerek Osetya, gerekse Abhazya karşısında başarı sağlayamayan Gürcistan çareyi BDT'ye girmekte bulmuştur. Şevardnadze'nin yeniden yönünü Rusya'ya çevirmesinde ise kuşkusuz Rusya'nın ülkesindeki ayrılıkçı hareketlere verdiği destek kadar, kendinden önceki Gamsahurdiya yönetiminin de etkisi büyük olmuştur (Demir, 2003, s. 181).

Gürcistan'ın BDT'ye girmesiyle birlikte Rusya'nın Abhazya'ya verdiği destek kesilmiş ve Rusya soruna karşı daha dengeli yaklaşmaya başlamıştır. 13 Ocak 1994 yılında ise bölgeye BDT barış gücünün yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır (Demir, 2003, s. 182). Bununla da yetinilmemiş başkent Sohum'a BM Gürcistan Gözlemci Heyeti (VNOMIG) yerleştirilmiştir (Kantarıcı, 2006, s. 83).

Taraflar arasında ilerleyen yıllarda sorunun nihai çözümüne yönelik görüşmeler yapılmışsa da net bir sonuca ulaşılamamıştır. Ağustos 1997'de Gürcü lideri Şevardnadze ile Abhaz lideri Vladislav Ardzinba arasında paraf edilen Tiflis Deklarasyonu ile tarafların sorunun çözümü noktasında silaha başvurmayacaklarını bildirmeleri ise olumlu bir gelişme olarak yansımıştır. Gürcistan tarafından çözüme kavuşturulması beklenen bir diğer sorun da savaş öncesi Abhazya da yaşayan 200.000 civarındaki Gürcü vatandaşının eski yerleşim yerlerine dönemeyişleridir (Wall, 2010, http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/12/29/the_coffee_republic, 13 Ocak 2011'de erişildi). Mevcut bu durum ise mülteci konumunda ki Gürcüleri büyük oranda mağdur ettiği gibi Gürcistan'ın ekonomisini de olumsuz yönde etkilemiştir.

Sorunun çözümüne yönelik bir diğer olumlu adım ise Haziran 1999'da Türkiye

öncülüğünde yapılan İstanbul görüşmeleridir. Görüşme kapsamında taraflar ekonomi ve hukuk alanlarında işbirliğini artırma kararı almıştır (Sapmaz, 2008, s. 74).

Tüm bu gelişmeler Abhazya sorununun nihai çözüme yönelik iyimser bir hava oluşturmuşsa da 2003 yılında Gürcistan'da meydana gelen Gül Devrimi Kafkaslar'ın bütününe olduğu gibi Abhazya sorununda da dengelerin değişmesine neden olmuştur.

Devrimle birlikte başa geçen Saakaşvili'nin bölgeye yönelik batı yanlısı tutumu, Rusya'nın tekrardan etnik unsurları kullanma yoluyla bölgeye müdahale etmesine neden olmuştur. Bu kapsamda Abhazya'ya verilen destek artırılarak bir nevi Gürcistan'ı dizginlemeye çalışılmıştır. Ağustos 2008 "Gürcistan-Oset", "Gürcistan-Rus" savaşında ise Güney Osetya'ya karşı desteğini belirten Abhazya Gürcistan'a karşı ikinci bir cephe açarak bağımsızlığını ilan etmiştir.

Bugün itibariyle her ne kadar dünyanın geneli bağlamında (başta ABD, Türkiye ve batı ülkeleri) ilan edilen bu bağımsızlıklar tanınmamışsa da bölgedeki pozisyonunu kaybetmek istemeyen Rusya hem Güney Osetya'nın hem de Abhazya'nın bağımsızlığını tanımıştır (<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/457384.asp#storyContinues>, 10 Ocak 2010'da erişildi).

BÖLÜM II

2. Güney Kafkasya Devletlerinin Bölgeye Yönelik Politikaları

Bu bölümde Güney Kafkasya (Transkafkasya) da yer alan devletlerin bölgeye yönelik geliştirmiş oldukları politikalar ele alınacaktır. SSCB'nin dağılması sonrasında bağımsızlığını kazanan bölge devletlerinin ne türden bir rotasyona (değişime) uğradıkları; 2001 yılı sonrası değişen dünya düzeninde kendi eksenlerini belirlemeleri noktasında ne tür politik enstrümanlar kullandıkları vurgulanmaya çalışılacaktır.

Bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte gün yüzüne çıkan devlet yönetimindeki tecrübesizlik, devlet kurumsallaşmasındaki yetersizlik, birbirlerine olan güvensizlik ve etnik unsurlar arasındaki sürtüşme sonucu patlak veren kriz ve çatışma alanlarının oluşması gibi durumlara olan yaklaşımları da yansıtılmaya çalışılacaktır.

2.1. Azerbaycan'ın Kafkasya Politikası

Bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte çözülmesi gereken birçok sorunu da önünde bulan Azerbaycan'da bu doğrultuda politikalar üretmeye çalışmışsa da tam bir başarıda sağlayamamıştır. Bunda ülkenin kendinden kaynaklı sorunlar olduğu gibi dış faktörlerinde etkisi (payı) büyüktür. Ülke her ne kadar devlet mekanizmasının yetersizliği ve tecrübesizliği yönünde sıkıntılar çekmişse de zaman içerisinde bunların üstesinden gelmeyi başarmıştır.

Bağımsızlığın ilk yıllarında ülkenin başına geçen Ebulfeyz Elçibey'in yönünü batıya çevirmesi ve bu doğrultuda Rusya'nın çıkarları aleyhine Türkiye ile yaklaşması her ne kadar olumlu yönde bir adım olmuşsa da; bölge dengelerini tam gözetmediği

içindir ki sergilemiş olduğu bu duruş kendi iktidarının da sonunu getirmiştir.

Yerine geçen Haydar Aliyev ülke politikalarını uygularken daha ihtiyatlı bir tutum sergileyerek Rusya ile Batı aynı zamanda Türkiye faktörünü de göz önüne alarak bir denge kurmaya çalışmıştır. Soğuk Savaş sonrası Transkafkasya stratejik bir eksen olarak bölgesel ve küresel güçlerin dikkatini çekmiş olsa da; bölgenin eski hamisi konumundaki Rusya'nın da kendisinin “arka bahçesi” olara gördüğü bu bölgede tekrardan etki kurma çabaları devam etmiştir.

Bu kapsamda Rusya SSCB sonrası kurulan BDT'yi yeniden bir kontrol mekanizması şeklinde işlevselleştirerek Sovyet dönemindeki sömürü sistemini devam ettirmek istemiştir (Yalçinkaya, 1998, s. 256). Böylesi bir durumda bağımsızlığını yeni kazanan Azerbaycan tekrar Rus kontrolüne girmeye istekli olmamakla birlikte; eski hamisinin hışmına da uğramak istememiştir. Dolayısıyla Azerbaycan günümüz itibarıyla de mevcut olan bu dengeyi dış politikasının temel bir kriteri olarak devam ettirmektedir.

Dış politikasının seyrini Rus faktörünü göz önüne alarak belirleyen Azerbaycan; diğer taraftan Rusya'ya olan bağımlılığını da her fırsatta azaltma peşindedir. Bu doğrultudaki en büyük aracı ise şüphesiz yer altı ve yer üstü kaynaklarının ülke menfaatleri yönünde kullanmasıdır. Ülkenin yer altı kaynaklarının bir an önce çıkartılarak, Rusya'nın kontrolü dışında bir enerji hattı ile batı pazarlarına ulaşması gene Azerbaycan'ın dış politika önceliklerinden birini temsil etmektedir. Buna karşılık Moskova'daki güçlü çıkar grupları, oligarklar ve Rus petrol şirketleri ekseninde şekillenen RF dış politikası ise Avrasya enerji kaynaklarının ihraç edileceği tek rotanın Rusya'dan geçmesi yönündedir (Kılıçbeyli ve Emrahov, 2004, s. 115).

Taraflar arasındaki bu düşünce farkı Azerbaycan ve Rusya arasındaki çıkar farklılığını yansıtmakla beraber küresel çıkar gruplarına da ilgilendiren çok boyutlu bir yapıya sahiptir.

Transit Petrol Boru Hatları taşımacılığının kontrolünü eline geçirenlerin sadece Kafkasya ve Orta Asya'da değil, küresel düzeyde de artan bir nüfuz edineceği beklentisi, bölgenin gelecekteki istikrarı konusundaki endişeleri de su yüzüne çıkarmakla beraber (Aydın, 2004, s. 139); bölgede yaşanacak mücadelelerin hangi boyutta olacağı yönünde fikir vermektedir. Bu çerçevede Azerbaycan'ın Hazar kıyısında çıkarılan petrolün batı pazarlarına ulaştırılması noktasında hayata geçirilen BTC petrol boru hattının Rusya'yı pasifize ederek Doğu-Batı Enerji koridoru çerçevesinde gerçekleşmiş olması da Azerbaycan hanesine yazılan bir artı olarak değerlendirilebilir. Bakü Tiflis Ceyhan Boru Hattı ile Temmuz 2006'dan beri Azerbaycan petrolleri Akdeniz'e ulaşmaktadır (Hergüner, 2007, s. 15).

Azerbaycan'ın ülkesinde çıkartılan petrol ve doğalgazın Rusya'dan bağımsız bir şekilde batı pazarlarına ulaştırılması noktasında hayata geçirilen bir başka projede BTE'dur. Bu proje sayesinde Azerbaycan doğalgazı Gürcistan üzerinden Türkiye'nin Erzurum iline gelmektedir.

Azerbaycan enerji alanında uygulamış olduğu bu politika sayesinde Rusya'dan daha bağımsız hareket edebilme kabiliyetine sahip olacaktır. Bununla da kalmayıp ülke enerji kaynaklarının batı şirketleri tarafından işletilmesiyle birlikte; ülkeye doğrudan yabancı sermaye gireceği gibi modern teknoloji transferlerini de gerçekleştirmiş olacaktır (Güngör ve Şentürk, 2004, s. 78).

Azerbaycan'ın Transkafkasya'ya yönelik politikasının en önemli saçı ayağının bir tanesi de kuşkusuz Dağlık Karabağ doğrultusunda Ermenistan ile girilen çatışma sonrasında ülkenin %20'sinin işgal altında olmasıdır.

Karabağ'a yönelik sorun 1988'de SSCB'nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte kendini göstermiş, 1992 yılı itibariyle Ermeniler'in Karabağ'a tam bağımsızlık veya Ermenistan'a ilhakını talep etmeleri sonucu ile de iki devlet arasında savaş çıkmıştır (Yalçınkaya, 1998, s. 271). Patlak veren savaş 1994 yılında yapılan ateşkes ile sonlandırılmışsa da bu süreç sonrasında 25000 kişi hayatını kaybetmiş ve 1 milyona yakın Azeri Türkü kendi topraklarından göç ettirmek suretiyle mülteci konumuna

düşmüştür (Kasım, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/962>, 08.10.2010'da erişildi).

Savaş sonrası gerek ekonomik gerek siyasi açıdan zor duruma düşen Azerbaycan uluslar arası hukukun getirileri doğrultusunda haklarını aramışsa da sorunun çözümüne yönelik net bir ilerleme kaydedilememiştir. AGİT bünyesinde oluşturulan Minsk Grubu da bugüne değin kayda değer bir başarı sağlayamamıştır. Bunun da ötesinde 14 Mart 2008 tarihinde BM Genel Kurulu'nda Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne vurgu yapan ve tüm Ermeni kuvvetlerinin işgal ettikleri Azerbaycan topraklarından çekilmesini içeren karar tasarısına AGİT Minsk Grubu eş başkanlarının karşı oy kullanarak bir nevi Ermenistan'ın lehine tutum sergilemeleri, Azerbaycan gözünde AGİT Minsk Grubu eş başkanlarının çözüme ne kadar katkı sağlayacağını da sorgulanır hale getirmiştir (Kasım, 2009, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1036>, 15.02.2010'da erişildi).

Tam bu noktada Azerbaycan'ın işgal altındaki topraklarını kurtarmaya yönelik sergilemiş olduğu tutum dış politikasının da mihenk taşı oluşturmakla birlikte; yayınlanan Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrinin de büyük anlamda temelini teşkil etmektedir. Başka bir deyişle Azerbaycan Karabağ sorununa yönelik uluslar arası hukuk bünyesinde, AGİT Minsk grubu önderliğinde veyahut soruna taraf olma iradesi gösteren küresel güçler nezdinde bir çözüm bulunamaması noktasında; mevcut sorunu gene uluslar arası hukukun kendisine vermiş olduğu haklar çerçevesinde kendi askeri gücünü kullanarak çözeceğine yönelik bir irade beyanında bulunmaktadır.

23 Mayıs 2007 yılında yayınlanan "Azerbaycan'ın Ulusal Güvenlik Konsepti" ve 8 Haziran 2010 yılında Azerbaycan'ın Askeri Doktrini'ne baktığımızda da bunu açık bir şekilde görürüz.

Ulusal Güvenlik Konsepti'ne göre; ulusal çıkarlar şu şekilde sıralanmıştır:

- 1-Devletin toprak bütünlüğünün korunması, uluslararası hukukça tanınmış sınırlarının güvenliğinin sağlanması,
- 2- Azerbaycan halkının bütünlüğü ve dayanışmasının sağlanması,
- 3- Azerbaycan vatandaşlarının çıkarlarının ve haklarının, hem içeride

hem dışarıda en üst seviyede tutulması ve korunması,

- 4- Ülkenin doğal kaynaklarını kullanarak ekonomik istikrarın sağlanması...

Güvenlik Konseptine göre belirlenen çıkarlara yönelik tehditler ise şu şekilde sıralanmıştır:

- 1- Azerbaycan'ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, anayasal düzenini yıkma girişimleri
 - 2- Ayrılcılık, etnik, siyasi ve dini köktencilik
 - 3- Bölgesel çatışmalar ve sınır ötesi suçlar
 - 4- Bölgesel ve askeri kamplaşma
- (Şiriyev, 2010, s. 6).

8 Haziran 2010 yılında kabul edilen Askeri Doktrin'de Ulusal Güvenlik Konseptinin çerçevesinde bina edilmiştir. Uluslararası sorunları uluslararası hukuka aykırı yollarla çözümünün desteklenmediği bölgede, uluslararası hukukun Azerbaycan'a tanıdığı haklar çerçevesinde askeri güce başvurularak Karabağ'ın işgal altındaki yedi reyonun kurtarılması bölgede sıklıkla vurgulanmıştır (Şiriyev, 2010, s. 6). Yayınlanan bu belge Azerbaycan'ın bölgeye yönelik politikaların bir yansıması olduğu gibi, Ermenistan'a yönelik bir uyarı niteliğindedir.

Azerbaycan'ın bölgeye yönelik uygulamış olduğu politikaların bir diğer ayağı ise komşusu Gürcistan ile mevcut olan ilişkileri üst seviyelere çıkarmaktır. Bunda Gürcistan'ın da bölgede Rusya'dan bağımsız hareket edebilmek için batı sistemine yanaşma arzusu yatmaktadır. Diğer taraftan Azeri petrolünün Gürcistan üzerinden batı pazarlarına ulaşması da bu ülkeyi Azerbaycan için önemli kılmaktadır.

Bunların yanında iki ülkenin de (Azerbaycan-Gürcistan) etnik çatışmalardan dolayı ayrışma yönünde sorunlarının olması, ülkelerin birbirlerini desteklemesini gerekli kılmaktadır.

Tüm bunlar ışığında şunu diyebiliriz ki; bağımsızlığını kazandıktan sonra bunu tekrardan herhangi bir devletin etkisi altına girerek zedelemek istemeyen Azerbaycan bu doğrultuda daha dengeli ve dikkatli bir dış politika izlemektedir.

Bölgede tekrardan etki kurmak isteyen Rusya'yı frenleme noktasında Türkiye ve ABD'yi dengeleyici bir güç olarak gören Azerbaycan, bu çerçevede askeri antlaşmalar imzalamış, NATO'ya girme yönünde de eğilimler göstermiştir (Kantarıcı, 2006, s. 132).

İhraç ettiği petrol ve doğalgaz sayesinde ekonomisi hızla büyüyen Azerbaycan bölgesinde etkin bir güç olma yolunda hızla ilerlemektedir. Bölgede gerçekleştirilen TRASECA(Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia), İpek Yolu, alternatif boru hatları ve GUAM (Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü) gibi projelere katkı sağlaması da (Kantarıcı, 2006, s. 133) mevcut konumunu daha da güçlendirmektedir.

2.2. Gürcistan'ın Kafkasya Politikası

Bölgede yer alan bir diğer önemli devlet de kuşkusuz Gürcistan'dır. Her ne kadar bünyesinde çeşitli sorunlar barındırıyor olsa da bulunduğu konum itibarıyla stratejik bir öneme haizdir. Türkiye ile Azerbaycan arasında bir köprü konumunda olan Gürcistan; Hazar enerji kaynaklarının batı pazarlarına ulaşmasında da bir enerji koridoru görevi üstlenmektedir (Kasım, 2007, <http://www.usakgundem.com/yazar/835/guircistan'daki-gelismeler-ve-rusya-faktörü.html>, 21.10.2010'da erişildi).

Bu konumunu BTC Petrol Boru Hattı ve BTE Doğalgaz Boru Hattı ile de pekiştirmiştir. Bunun yanında Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasında gerçekleştirilen BTK Demir Dolu Projesi ile de üç ülke arasında gerçekleştirilecek ticarete büyük kolaylık getirilmiştir. BTK Demir Yolu Projesi sadece bu üç ülkeyi (Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan) birleştirmekle kalmayıp Orta Asya'nın içlerine ulaşabilmesi noktasında da büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede proje "demir ipek yolu" olarak adlandırılmaktadır.

Gürcistan'ın bölgeye yönelik politikasına baktığımızda ise ülkenin yönünü batıya çevirdiğini görürüz. Bu bağlamda başta Türkiye olmak üzere batılı devletler ile ilişkilerini geliştirme eğiliminde olan Gürcistan bu sayede Rusya'ya olan ekonomik bağımlılığından da kurtulmak istemektedir. Türkiye ve ABD'nin bölgeye yönelik ilgileri doğrultusunda şekillenen Kafkasya politikaları da; Gürcistan'ın batı ile entegre olma isteğini kuvvetlendirmektedir.

Büyük komşusu Türkiye'nin, Rusya'yı dengeleme noktasında ekonomik ve askeri bir güç olarak durmasının yanında Batı ile entegre olabilme bağlamında önemli bir fonksiyonunun olması (Kantarci, 2006, s. 134) bu iki ülke (Türkiye-Gürcistan) ilişkilerini de stratejik bir konuma getirmiştir.

Gürcistan'ın bölgeye yönelik bu tür bir politika izlemesinde Rusya faktörünün büyük etkisi vardır. Bölge de ayrılıkçı yanlısı Abhazya ve Güney Osetya'nın Gürcü milliyetçiliği karşısında Rusya'dan yardım istemeleri, Gürcistan'ın ise Rusya'yı bağımsızlığına yönelik bir tehdit olarak algılaması ve yönünü Batı'ya çevirmesi (Wall, 2010, http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/09/13/call_off_the_great_game, 15 Kasım 2010'da erişildi) iki devlet arasındaki güven bunalımını da göstermektedir. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte yeni sınırları tanımakta ve kabullenmekte zorlanan Rusya'nın (Kasım, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/1022/gürcistan'da-neler-oluyor.html>, 21 Ekim 2010'da erişildi) bölgede tekrardan etki kurma noktasında etnik unsurları bir koz olarak kullanması, doğal olarak Gürcistan'ı batıyla işbirliğine itmştir. Bu kapsamda Azerbaycan ile ortak potada birleşen Gürcistan ABD ile de ilişkilerini üst seviyelere taşıma gayreti içindedir.

Bugün itibariyle Gürcistan, Türkiye ve ABD ile güçlü askeri bağları olan, enerji ve boru hatları projeleri kapsamında Batı'yla aynı çizgide hareket eden ve NATO'ya üye olarak güvenlik kalkanının içerisinde yer alma iradesi gösteren bir ülke konumundadır (Kasım, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/1022/gürcistan'da-neler-oluyor.html>, 21 Ekim 2010'da erişildi).

Gürcistan'ın mevcut bu politikası 2003 yılı itibariyle gerçekleşen “Gül Devrimi” ile başkanlık koltuğuna oturan Saakaşvili ile birlikte artarak günümüzde de devam etmektedir.

2.3. Ermenistan'ın Kafkasya Politikası

Ermenistan devletinin bölgeye yönelik dış politikasını ele alırken; Türkiye, Azerbaycan, İran ve Gürcistan arasında sıkışmış jeopolitik bir mahkûmiyet süreci yaşadığını belirtmek gerekmektedir. Ülke jeoekonomik açıdan iyi bir konumda olmadığından bağımsızlık sonrası ekonomik bunalımlar yaşaması da kaçınılmaz bir hal almıştır.

Böylesi sıkıntılı bir anda ülkenin temel dayanağı ise aşırı milliyetçilik ve saldırganlık ekseninde şekillenen Türk düşmanlığı olmuştur. Mağduriyet psikolojisi doğrultusunda mevcut tüm sorunların kaynağı da ötekileştirilen Türklük kavramına meyledilmiştir. Bu bağlamda RF'in Ermenistan'daki siyasi ve askeri varlığı da Ermeniler'in Türkiye düşmanlığı üzerine bina edilmiştir (Cabbarlı, 2004, s. 13).

Ülkenin bölgeye yönelik dış politikası ise komşu devletlerle yaşamış olduğu sorunlar üzerine bina edilmiştir. Bunun içindir ki; ülke gerek Azerbaycan gerekse büyük komşusu Türkiye ile bir yığın sorunlu ilişkiler sarmalı dahilindedir.

Ermenistan'ın komşularıyla sorunlu bir yapıya bürünmesinde, dış politikada uyguladığı “irredentist” politikaların etkisi gibi; Rusya'nın bölgedeki etnik farklılıkları temel alan politikasının da payı yadsınamaz bir gerçektir. Rusya'nın Dağlık Karabağ Savaşı'nda Ermenistan'ı destekleyerek, Türkiye ve Türk düşmanlığı üzerinde propaganda yaparak, Ermenistan üzerindeki etkisini kurmaya çalışması (Cabbarlı, 2004, s. 13) buna örnek gösterilebilir.

Bağımsızlık sonrası devlet mekanizmasındaki aksaklık ve ülke yönetiminde ki tecrübesizlik sonucu, ekonomik açıdan da sıkıntı yaşayan Ermenistan; birde bunların

üzerine Azerbaycan ile Dağlık Karabağ konusunda çatışmaya girmiştir. Bunun üzerine Türkiye ve Azerbaycan ortak bir tutum sergileyerek Ermenistan kara sınırlarını kapatmışlardır.

Böylece zaten iyi durumda olmayan Ermenistan ekonomisi daha da kötü bir hal almıştır. Tüm bunlar ışığında bölgede yalnız kalan Ermenistan çareyi bölgenin eski hamisi Rusya'ya yanaşmakta bulmuştur. Bu bağlamda BDT'ye üye olmuş 1992 yılında Kolektif Güvenlik Antlaşmasını imzalamıştır (Sapmaz, 2008, s. 191). Bu antlaşma kapsamında Ermenistan'a 180 adet T.72 tankı, 180 adet BMP zırhlı aracı, 60 adet BTR-60 ve BTR-70 zırhlı aracı verilmiştir (Aslanlı, 2006, s. 15).

İlerleyen zamanlarda da Rusya ile başta ekonomik ve askeri konular olmak üzere birçok alanda ikili antlaşmalar imzalayan Ermenistan bu doğrultuda Rusya'ya göbekten bağımlı hale gelmiştir. Bunun ardından ülkenin (Ermenistan'ın) kapıları Rus askerlerine ardına kadar açılarak ülkenin çeşitli yerlerinde Rusya'ya askeri üsler tesis edilmiştir.

Bu antlaşmalar içerisinde Türkiye ve Azerbaycan'ı yakından ilgilendiren ise 29 Ağustos 1997 yılında dostluk, işbirliği ve karşılıklı yardımlaşmayı öngören antlaşmadır. Antlaşma doğrultusunda taraflar (Rusya-Ermenistan) herhangi bir savaş anında birbirlerine karşılıklı yardımda bulunacaklarını taahhüt etmişlerdir.

Aynı şekilde yine 1997 yılında Rusya'nın Ermenistan'a 1 milyar dolarlık silah sattığının duyulması üzerine dönemin Ermenistan Savunma bakanı Sarkisyan, Ermeni ordusunun Rus askeri kültürü üzerine bina edildiğini belirtmiştir (Kamalov, 2006, s. 97).

Ermenistan'ın böyle bir politika izlemesinin ana nedeni her ne kadar bölgede Türkiye'ye karşı bir denge oluşturmak ve güçlenen Azerbaycan'a karşı Rus kartını kullanmaksa da; bu durum ülkeyi (Ermenistan'ı) Rusya'ya karşı aşırı bağımlı hale getirerek bir uydu devlet konumuna sokmuştur.

Bölgede Türkiye ve Azerbaycan ile kara sınırı kapalı olan Ermenistan'ın bu yapısı Gürcistan'ı bir çıkış noktası olarak görmesi açısından daha bir önemli kılmıştır. Ermenistan bunu göze alarak ülke ile iyi ilişkiler geliştirme (Demir, 2003, s. 113) ve sorun yaşamama eğiliminde olmuştur.

Fakat Gürcistan topraklarında yer alan Cevahati bölgesinde yaşayan Ermeni azınlığın ayrılıkçı tutumu her ne kadar şuan itibariyle büyük bir sorun oluşturmaya da; ileride bu iki ülke arasında çıkabilecek kriz ve çatışmalara açık bir konumdadır.

Ermenistan'ın bölgede Türkiye ve Azerbaycan'a karşı çıkış kapısı olarak gördüğü bir başka devlet ise komşusu İran'dır. Gerek siyasi açıdan gerekse ekonomik açıdan İran ile ilişkilerini sıkı tutmaya çalışsa da, şuan itibariyle bu durum istenilen boyuta ulaşmamıştır. Bunda ABD'nin bölgeye yönelik uygulamış olduğu politikaların merkezinde İran'ın şer ekseninde yer alıyor olması şeklindeki yaklaşımının payı olduğu kadar, Ermenistan'ın sınırlı olan ülke kapasitesinin de etkisi vardır.

Tüm bunlara rağmen Ermenistan batı ülkeleri ile iyi bir ilişki içerisinde. Bunda Batı ile olan tarihsel ilişkilerin etkisi olduğu gibi, farklı ülkelerde bulunan Ermeni cemaatlerinin faaliyetlerinin de etkisi vardır (Demir, 2003, s. 108). Bu devletlerle olan ilişkilerinin temel ayağını ise Yunanistan gibi, Türkiye ile sorunları olan ülkelerle birlikte, Türkiye'ye karşı bir cephe yaratma amacı oluşturmaktadır. Gene bu kapsamda 1992 yılından bu yana iki ülke arasındaki ilişkiler askeri boyuta da taşınmış olup, Yunanistan Ermeni askerlerinin yetiştirilmesine katkıda bulunmaktadır (Demir, 2003, s. 113).

Haziran 1996 yılında ise ülkeler aralarında Savunma İşbirliği Antlaşması imzalamışlardır. Ermenistan-Yunanistan askeri işbirliği sürecine 1995 yılı itibariyle İran'da görüşmeler yoluyla katılmış bu görüşmeler 1998 kadar devam etmiş, 12 Haziran 1999'da ise üç ülke arasında Askeri İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır (Demir, 2003, s. 114).

Yapılan bu antlaşmalar çerçevesinde bölgede Türkiye'ye karşı ortak bir cephe oluşturma gayreti içerisinde olan Ermenistan, Türkiye'yi bu şekilde sınırlayabileceğini düşünmektedir.

BÖLÜM III

3. Türkiye'nin 2001 Yılı Sonrası Kafkasya Politikasını Etkileyen Faktörler

Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi Türkiye'nin Kafkasya bölgesine yönelik uygulamış olduğu politikanın kökenleri ilk olarak soğuk savaş sonrası dönemde atılmıştır. Fakat bu politik anlayış bir türlü istenilen boyutta olmamıştır. Bunun içindir ki Türkiye bölgede fazla bir etki alanı da yaratamamıştır. Mevcut bu durumun Türkiye'nin lehine işleyecek şekilde canlılık kazanması ise 2001 yılı sonrasına rastlamaktadır.

Türkiye'nin milli çıkarlar doğrultusunda milli güç unsurlarını (kültürü, askeri gücü, ekonomik gücü, yumuşak gücü vb) bölgeye yönelik daha pro-aktif bir şekilde 2001 yılı sonrasında ortaya koymasında ise şüphesiz birçok neden mevcuttur. Sürecin daha iyi anlaşılabilmesi için var olan bu nedenleri iç faktörler ve dış faktörler şeklinde incelemek yerinde olacaktır.

3.1. İç Faktörler

Burada iç faktörlerden kastedilen Türkiye'nin kendi iç dinamikleri doğrultusunda şekillenen olaylardır. Bu dinamiklerin ortaya koymuş olduğu süreç doğrultusundadır ki; eskiye yönelik birçok şey değiştiği gibi yeniye dair birçok oluşumda de bu dinamikler üzerine bina edilmiştir.

3.1.1. 2001 ekonomik krizi

Burada 2001 ekonomik krizine değinmeden önce, ekonomik gelişmelerin arka

planından söz etmek kanaatimizce yararlı olacaktır. Türkiye kurulduğu ilk yıllarda ekonomik olarak pek de iyi bir durumda olmadığından genç cumhuriyetin önünde duran en büyük sorunlardan biri de ekonomi idi. Bu alandaki ilk köklü çalışmalar İzmir İktisat Kongresi sonrası atılmışsa da hala ekonomideki sorunlara tam olarak net bir çözüm getirebilmiş değildi. Fakat İzmir İktisat Kongresinin dünyaya vermiş olduğu mesaj; Türkiye'nin bundan sonraki ekonomik çehresini belirlemesi açısından büyük önem teşkil ediyordu. İktisat Kongresi ile birlikte Türkiye ekonomik açıdan olduğu gibi siyasal açıdan da batı değerlerini benimseyerek batı ile bütünleşme niyetinde olduğunu açık bir şekilde dile getirmekte idi.

Daha sonraki dönemlerde ise Türkiye ithal ikameci bir model izleyerek ülke ekonomisini düzlüğe çıkarma yönünde bir strateji izlemiştir. Bu doğrultuda atılan adımlar yer yer başarı göstermişse de; dünyanın 1929 yılı itibariyle bir krize girmesi bunun yanında uygulanan ekonomik politikaların belli bir bütünlükten yoksun oluşu istenilen sonucun elde edilememesinde büyük rol oynamıştır. Dünyada ki bu buhran Keynes'in ortaya koymuş olduğu ekonomik reçetelerin uygulanması sonucu aşılmışsa da, Türkiye'deki durum pek iç açıcı değildi.

Bu tarihten sonra Türkiye korumacı bir yaklaşımla hareket ederek zaten cılız bir yapıda olan ülke ekonomisini dış etkenlere karşı dirençli kılmaya çalışmıştır. Yeni ekonomik milliyetçilik olarak da bilinen korumacı anlayış doğrultusunda uluslararası ticaret belli ölçülerde sınırlandırılabilirdi için ülkede yeni gelişmekte olan bebek endüstriler de bu sayede korunabilirdi (Ataman, 2007, s. 117).

Ekonomi bu şekilde seyrederken 70'lere gelindiğinde dünya yeni bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmış, Türkiye'de bu süreçten olumsuz yönde etkilenmiştir. Ortaya konulan çözüm yöntemi ise kendisini neo-liberal politikalar doğrultusunda şekillendirmiştir. Türkiye'nin mevcut bu politikalara ayak uydurması ise 1980 yılları itibariyle gerçekleşmiştir. Serbest ticaret politikasının temelleri ise dışa açılma sloganı ile ilk kez 24 Ocak 1980 kararları ile atılmıştır. Alınan bu kararların işlerliği ise Turgut Özal'ın iktidara gelişi ile başlamıştır (Timur, 2004, s. 56).

Bu kararlar doğrultusunda Türkiye ithal ikameci anlayışa dayalı büyüme modelinden ihracata dayalı büyüme modeline geçmiştir. Aynı zamanda IMF ile olan ilişkilerde gene bu dönemde atılmıştır. Her geçiş aşamasında olduğu gibi Türkiye'nin bu ekonomi politikasına geçiş safhası da sancılı olmuştur. Nihayetinde Türkiye serbest ticaret anlayışı doğrultusunda dünya ekonomisine eklemlenerek neo-liberal politikalar doğrultusunda hareket etmeye başlamıştır. Fakat neo-liberal iktisat politikası batıdakiakinin aksine Türkiye ekonomisinde istenilen sonucu vermemiş, ülke büyük oranlarda cari açık vermeye başlamış; bunun bir sonucu olarak da iç ve dış borçlanmaya yönelmiştir.

Sonuç itibariyle neo-liberal iktisat politikalarının ortaya koymuş olduğu fikişsel yapı gerek Türkiye'de ki koşulların tam olgunlaşmamış olması gerekse Türkiye'de ki yönetimlerin basiretsiz tutumlarının neticesinin bir sonucu olarak da ülke ekonomisinin zaman zaman bunalımlara girmesine neden olmuştur. Zaman içerisinde biriken tüm bu sorunların toplu bir şekilde patlak vermesi ise Şubat 2001 krizi ile kendini göstermiştir.

O dönem de iktidarda olan DSP, MHP, ANAP koalisyon hükümeti ekonomik kriz sonrasında IMF'nin talep ettiği acil önlemleri alarak programın siyasal faturasını üstlenmişse de; bu durum ülke ekonomisinin almış olduğu derin yarayı kapatmaya yetmemiştir (Ataay ve Kalfa, 2009, s. 311). 2001 ekonomik krizi ülke ekonomisinin düşmüş olduğu içler acısı durumu gözler önüne serdiği gibi; sosyal açıdan da büyük yaralara ve tepkisel yaklaşımlara neden olmuştur.

Siyasilerin sürekli olarak dile getirmiş oldukları büyük Türkiye, bölgesel güç gibi söylemlerin tutarlılığı tartışılır bir hal almıştır. Ülke ekonomisinin çöküntüye düşmesi ile birlikte, Türkiye uluslararası arenada da prestij kaybetmiş; mevcut bu durum ise; zamanın da Osmanlı imparatorluğu gibi büyük bir gücün ardılı konumundaki devletin bu zamana kadarki uygulamış olduğu politik anlayışında ne derece başarılı olduğu konusunda tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Diğer taraftan bu durum halkı da olumsuz yönde etkileyerek ulusal moralin çökmesine neden olmuştur. Koalisyon hükümetlerine karşı büyük bir tepki oluşmuş, bu kapsamda güçlü bir ülke, güçlü bir yönetim ve güçlü bir ekonomi isteği dile getirilmiş;

bunun halk bazındaki söylemi ise 2002 seçimlerinde tezahür bulmuştur.

3.1.2. AKP iktidarı

AK Parti iktidarının Türkiye üzerinde getirmiş olduğu değişim rüzgarına değinmeden önce, bundan önceki sürece kısaca göz atmak yararlı olacaktır. 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle birlikte Türkiye’deki siyasal sistemde belli ölçülerde değişimler meydana gelmiştir. Darbeyle birlikte birçok siyasi parti ve bunların liderleri belirli dönemler arasında “siyasi yasaklı” konumuna düşerek sistemin dışına itilmişlerdir.

1983 itibariyle askerin yönetimi tekrardan sivillere devretmesi, beraberinde ANAP gibi yeni parti oluşumlarını da Türk siyasal sistemine getirmiştir. Burada ANAP iktidarını Türkiye üzerinde uyguladığı politik icraatlara değinilmeyecektir. Fakat ANAP iktidarının bizim için önemli olan yanı, tek parti iktidarının vermiş olduğu güce bağlı olarak ülkeyi uzunca bir dönem istikrara kavuşturmuş olmasıdır. Bu sayededir ki içeride güçlü bir yapı (istikrarlı) arz eden ülke dış politikada da eskiye göre daha tutarlı bir yapı sergilemiştir.

Mevcut bu durum dış politikayı kısa ömürlü koalisyon hükümetlerinin yer yer birbirleriyle çelişki teşkil eden kaygan zemininden kurtararak daha sağlam bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. Bunun yanında ülke dışa yönelik uzun vadeli politikalar geliştirebildiği gibi var olan bu dış politika sürecini işler hale getirerek güçlü bir siyasal iradeye de kavuşmuştur.

ANAP iktidarının zayıflamasıyla birlikte ülke tekrardan eski günlerine (istikrarsız koalisyon hükümetleri) dönmüştür. TBMM’ye geniş bir yelpazeyi kapsayan çok sayıda parti girmiş; bu durum her ne kadar ülkeyi birçok kesimin sesini meclise taşıması açısından yarar sağlamışsa da birçok olumsuzluğu da beraberinde getirmiştir. Kurulan hükümetler zayıf bir profil çizmiş, doğru dürüst karar alınamadığı gibi, alınan kararların uygulanırlığı da bir hayli gecikmiştir. Diğer taraftan bu partilerce kurulan ortaklıklarda, siyasal programlar arasındaki uyumdan çok siyasal hesapların rol oynaması sonucunda, uyumsuz koalisyonlar olarak kendini göstermiştir (Ataay ve

Kalfa, 2009, s. 311).

Tabiri caizse Türkiye 1991’den 2002 yılına kadar gerek iç gerekse dış siyasette tam anlamıyla aktif bir yapıya bürünemeyerek ülke bir “fetret dönemi” geçirmiştir. 2002 genel seçimlerinde ise çoğu parti %10 barajını geçemeyerek meclise girememiş, AK Parti ise kimsenin beklemediği biçimde büyük bir çıkış yaparak %34 oyla tek parti olarak iktidara gelmiştir. Bu tarihten sonra ülke yavaş yavaş istikrar sürecine girerek; güçlü bir devlet profili çizmiş dolayısıyla halkın morali yüksek tutulmaya çalışılmıştır.

Bu dönemde yeni hükümet her ne kadar DSP-MHP ve ANAP hükümetinin IMF ile imzalanan, 2002-2004 dönemlerini kapsayan stand-by anlaşmalarına uyum sağlayarak ekonominin iplerinin gene yabancıların elinde olduğu görünümü vermişse de, elde edilen başarılar gözle görülür bir seviyeye erişmiştir.

Ekonomi politikalarının temelini ise, sıkı maliye politikalarıyla bütçede milli gelirin %6,5 gibi yüksek bir oranda faiz dışı fazla sağlanarak dış borç ödemelerinin yürütülmesi, yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi gibi uygulamalar teşkil etmiştir (Ataay ve Kalfa, 2009, s. 319). Süreç içerisinde de istikrarın sağlanmasıyla birlikte ülkenin kendine olan özgüveni yerine gelmiş; buna bağlı olarak dış politikaya daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. AK Parti iktidarı döneminde “komşularla sıfır sorun” anlayışı doğrultusunda şekillenen dış politikaya bağlı olarak komşu ülkelerle olan ticaretin artması da sağlanmıştır.

Dış politika “çok boyutlu” bir yapıya bürünerek ülkenin çıkar sahası da genişletilmiştir. Gene bu kapsamda Türkiye etkileşim kurmayı dahi düşünmediği Afrika gibi bölgelerde etki sahası yaratma yoluna gitmiştir. Yakın kara havzasındaki komşularıyla olan sorunlarını diyalog yoluyla çözme anlayışı içerisinde bir tutum takınarak, militarist bir görünüm sergilemekten de kaçınmıştır. Gene bu dönemde bölgesel bir güç olarak çevresinde ki sorunlara aktif bir şekilde müdahil olup ülkenin etki sahası genişletilmeye çalışılmıştır.

Diğer taraftan jeostratejik ve jeoekonomik bir önemi olan Kafkasya gibi

bölgelere, geliştirilen stratejiler doğrultusunda müdahil olunarak ülke çıkarları korunmaya aynı zamanda stratejik bir köprübaşı arz eden bu bölgelerde nüfuz edinilmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin bölgeye (G. Kafkasya) yönelik politikası ileride daha ayrıntılı bir şekilde işleneceğinden burada konuya fazla değinilmeyecektir.

Tüm bu uygulamaların bir nevi kaynağı durumundaki AK Parti iktidarının, açıklamaya çalıştığımız dış politika kalıplarını nasıl ele aldığına baktığımızda ise bu şu şekilde dile getirilmektedir:

“..... bu yeni ortamda Türkiye'nin güç merkezleri ile ilişkilerini alternatifli, esnek ve çok eksenli olarak yeniden düzenlemesi ve oluşturması gerekmektedir.....Orta Asya ve Kafkasya'da Rusya Federasyonu ile rekabete değil işbirliğine dayanan dostça ilişkiler sürdürülecektir.... Kafkasya'da Soğuk Savaş dönemi şartlanmaları bir yana bırakılarak işbirliği imkânları aranacaktır. Böylelikle Türkiye, zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip olan bu bölgenin, Orta Doğu ve Balkanlar'la ekonomik açıdan bütünleşmesine katkıda bulunmaya çalışılacaktır” (http://www.akparti.org.tr/parti-programi_79.html?PID=-1&go=prev&olId=51, 10 Kasım 2010'da erişildi).

Buradan da görüleceği üzere AKP, Güney Kafkasya'ya büyük önem vermekle birlikte bu bölgenin Balkanlar, Orta Doğu gibi diğer alt sistemlerle birleşmesi yönünde bir politika izlemiştir. Buna bağlı olarak bölgenin dışa açılımı sağlanmaya çalışılmış başka bir deyişle G. Kafkasya'nın, Rusya'ya olan bağımlılığı azaltılmak istenmiştir

3.1.3. Siyasi istikrar ve beraberinde gelen ekonomik büyüme

Küreselleşme ile ekonomisinde büyük değişimler geçiren Türkiye, bu zaman diliminde bazı kırılma noktalarını da acı bir şekilde yaşamıştır. Türkiye'nin küresel ekonomiye entegrasyonu süreci ise 1 Ocak 1996 yılı itibarıyla Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'nin uygulamaya konması doğrultusunda; küreselleşmeye ve küresel rekabete kapılarını ardına kadar açması noktasında gerçekleşmiştir (Çağlar, 2006, <http://www.tepav.org.tr/upload>, 21 Mart 2011'de erişildi).

Türkiye'nin Gümrük Birliği doğrultusunda kapılarını küresel ekonomiye açması her ne kadar ülke ekonomisinin Batı ekonomisi ile bütünleşmesi şeklinde (rekabete dayalı olarak kalitenin artması ve teknolojik gelişme) olumlu olmuşsa da, bu süreç kontrolsüz bir şekilde girilmesi ise Türkiye ekonomisinde sancılı bir süreci de beraberinde getirmiştir. Bu dönem içerisinde ülke de siyasal açıdan istikrarlı bir ortamın olmayışı ise ekonomide ki değişimin stabilize edilebilirliğini de ortadan kaldırmıştır. Dolayısıyla buna bağlı olarak süreç gel gitler şeklinde devam etmiş, bu ise değişimin sancısını kat ve kat artırmıştır.

Şurası bir gerçektir ki; modernleşme doğrultusunda dünya siyasal sistemi içerisinde yer alıyorsanız buna bağlı olarak ekonomik sisteme de entegre olmanız gerekir. Türkiye bu süreci her ne kadar Gümrük Birliği'ne girerek sağlamışsa da; sürecin kontrolsüz oluşu, riskler karşısında gerekli önlemlerin alınmayışı, siyasal iktidarın süreci kararlı bir şekilde uygulayamayışı gibi nedenlerden dolayı ekonomik büyümenin sürekliliği sağlanamamış, bunun da ötesinde mevcut ekonomik sistem 2001 yılında iflas etmiştir. Krizin Türkiye ekonomisine olan faturasını ise Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Ali Babacan, bugünkü haliyle (2011) 251 milyar 563 milyon lira olarak belirtmiştir (<http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/>, 22.03.2011' de erişildi).

Bu tarihten sonra Türk ekonomisinin yeni bir yapısal çerçeveye duyduğu ihtiyaç ise 2002 seçimleriyle tek başına iktidara gelen AKP Hükümetinin, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) ve IMF ile birlikte düzenlenen sıkı maliye ve para politikaları ile şekillenmiştir (Taban, 2011, s. 4).

Ekonomideki köklü değişimlerin amacı ise “ekonomide sürdürülebilir bir gelişme ortamını sağlayarak kaynak kullanma sürecinde ki verimliliği artırmak, dışa açık bir yaklaşımla piyasa koşullarında rekabet gücümüzü geliştirmek ve böylece ekonomi de büyümeyi, yatırım ve istihdamı artırarak halkın geleceğe umutla bakmasını ve refah düzeyini kalıcı bir şekilde yükseltmek” olarak açıklanmıştır (<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/>, 15 Mart 2010'da erişildi).

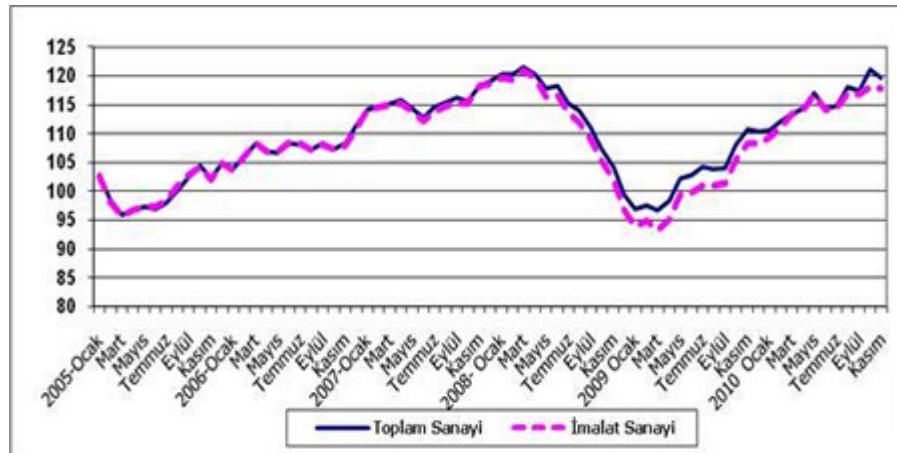
Program çerçevesinde;

- Mali Sektörün Yeniden Yapılandırılması
- Devlet Şeffaflığının Artırılması ve Kamu Finansmanının Güçlendirilmesi
- Ekonomide Rekabetin ve Etkinliğin Artırılması
- Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi

alanlarında 15 yasal düzenleme yapılarak bir nevi ekonomiye balans ayarı çekilmiştir.

Yapılan bu yasal düzenlemeler ise beraberinde bazı sıkıntılar getirse de meyvelerini yavaş yavaş vermeye başlamıştır. Veriler üzerinden konuşursak 1989-2001 arasında Türkiye'nin dış ticaret hacmi yıllık ortalama %8,5 artarken, 2002-2005 yılları arasında dış ticaret hacmindeki bu artış yıllık ortalama %29'lara yükselmiştir (Çağlar, 2006, <http://www.tepav.org.tr/upload>, 21 Mart 2011'de erişildi).

Bu olumlu gelişmeler ülke ekonomisinin dinamosu niteliğindeki sanayi sektörüne olumlu bir şekilde yansımış, sanayideki üretim sürekli bir artış göstermiştir. Mevcut bu yükseliş 2008 dünya ekonomik kriziyle birlikte bir düşüşe girmişse de sonraki yıllarda toparlanan sanayi üretimi tekrardan bir yükselişe geçmiştir. Sanayi üretimine bağlı bir şekilde ülkenin ihracatında da büyük artışlar söz konusu olmuştur.



Şekil 3-1. Toplam sanayi ve imalat sanayi göstergesi 2005-2010

(kaynak:DPT, <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim>, 13.01.2011'de erişildi).

Ülkedeki istikrar süreci ekonomiye doğrudan bir etki yaratarak büyümenin önünde engel teşkil eden siyasal belirsizlikleri de bir nevi ortadan kaldırmıştır. Buna

bağlı olarak Türkiye'ye yönelik doğrudan uluslararası yatırımlarda da ciddi oranlarda artış olmuştur. 1995-2000 yılları arasında ortalama 853 milyon dolar olan doğrudan yatırımlar 2003 yılı ve sonrası katlanarak artmış, 2005 yılına gelindiğinde ise 9,7 milyar doları bulmuştur. Bir sonraki yıl ise bu rakam 15 milyar dolara çıkmıştır (Soydal, 2006, s. 580).

Ekonomideki bu iyileşme GSMH'ye yansımış 2001 yılında %9,4 azalan GSMH (Erdönmez, 2003) 144,3 milyar dolara gerilemiş (<http://dosyalar.hurriyet.com.tr/kriz2003/buyume.asp>, 03 Ocak 2011'de erişildi) 2003 yılına gelindiğinde ise 304,1 milyar dolara çıkmış, 2008 yılı itibariyle ise 741,8 milyar dolar gibi büyük bir meblağa ulaşmıştır (<http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/genel/>, 15 Mayıs 2009'da erişildi).

Türkiye bu dönemde gene ihracata dayalı büyüme modelini sürdürmüş ve buna bağlı olarak 2001 yılında 31,3 milyar dolar olan ihracat 2008 yılı itibariyle 132 milyar dolara yükselmiş, 2010 yılını ise 113 milyar dolar ile kapatmıştır (<http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1,15> Mart 2011'de erişildi). Türk ekonomisinin gelişiminde ihracata yönelik ortaya konan hedef ise TİM (Türkiye İhracatçıları Meclisi) tarafından 2023 yılında 500 milyar dolar olarak belirlenmiştir (<http://www.tim.org.tr/tr/tim-gundem>, 10 Mart 2011'de erişildi).

Tüm bu gelişmeler ışığında ekonomik açıdan gerek bölgesinde gerekse Dünya'da dikkatleri üzerine çeken Türkiye dış politikada da daha sağlam adımlar atar hale gelmiştir. Unutulmamalıdır ki dış politikanın şekillenmesinde ki en önemli faktörlerin başında ekonomi gelir. Çeşitlendirilmiş, istikrarlı ve güçlü ekonomiye sahip ülkeler buna paralel olarak dış politikanın belirlenmesinde de daha bağımsız hareket edebilmektedir (Ataman, 2003, s. 1).

Dolayısıyla Türkiye'nin 2001 yılı sonrası izlediği aktif dış politikanın izlerini de belli ölçülerde ekonomide meydana gelen istikrara dayalı büyümede aramak gerekir."Komşularla sıfır sorun" anlayışı ile bulunmuş olduğu coğrafyaya güven ve istikrar ortamını getirmeye çalışan Türkiye bu sayede bölge ülkeleri ile olan ticaretini de artırmıştır.

Türk ekonomisindeki bu olumlu gelişmelerin uluslararası ölçekteki yansıması da küçümsenecek boyutta değildir. Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) Nisan 2010 "Dünya Ekonomik Görünümü" raporunun verilerine göre Türkiye Dünya'nın 16. büyük ekonomisine sahiptir (<http://www.usakgundem.com/haber/53628>, 21 Mayıs 2010'da erişildi). Son tahlilde Atatürk'ün "Tam bağımsızlık ancak ekonomik bağımsızlıkla mümkündür" sözü de ekonominin devletler için olmazsa olmaz önemini vurgular niteliktedir.

3.1.4. Ülkenin mevcut askeri gücü

Clausewitz tarafından "politikanın başka araçlarla devam ettirilmesi...." (Yalçinkaya, 2008: 33) şeklinde tanımlanan savaş olgusunun yıkımlarını 1. Dünya Savaşı ve ardından gerçekleşen Kurtuluş Savaşı süreçlerini yaşayan Türkiye Devleti'nde kuşkusuz çok iyi bilmektedir. Fakat bunun yanında bilinmesi gereken bir şey daha vardır ki o da emperyal amaçlar güden güçlere karşı verilecek bağımsızlık mücadelesinde, güçlü bir ordunun oynadığı roldür.

Diğer taraftan ülkelerin güvenliklerini sağlama noktasında araçsallaştırıp devletin (milletin) bekasını korumak üzere ön plana çıkartıp caydırıcı bir unsur olarak kullandıkları yapı da gene şüphesiz "askeri güç" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında uluslararası sorunların çözümü çerçevesinde diplomasi ile kol kola giden gene "askeri güç" unsurudur. Dolayısıyla bu kurumsallaştırmayı pratiğe döken diplomatlar ve askerler uluslararası ilişkilerin de iki temel direğini oluştururlar (Yalçinkaya, 2008, s. 17).

Uluslararası ilişkilerde temel aktör konumunda olan devletlerde çeşitli zamanlarda bu iki unsuru tehdit, caydırma ya da uyarma şeklinde kullanmışlardır. Bu çerçevede Askeri güç unsuru; hem savaşta zafere ulaşma noktasında hem de barışta diplomasiyi destekleme adına, uluslararası alanda söz sahibi olmak isteyen devletlerin kullandığı önemli bir etkidir.

Bunun ötesinde bulunmuş olduğu coğrafya itibariyle tehdit algılaması içerisinde olan devletler güçlü bir orduyu kendileri için elzem olarak görmektedirler. Ülke bünyesinde oluşturulan güçlü bir ordu caydırıcı bir işlev gördüğü gibi devletlerin dış politikalarının da hayata geçirilmesinde de gene büyük etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüm bu saymış olduğumuz nedenlerden dolayıdır ki Türkiye’de bulunmuş olduğu bölge itibariyle sürekli güçlü bir orduya ihtiyaç duymuş ve bu doğrultuda adımlar atmıştır. Köklü bir devlet geleneğine bağlı oluşturulan Türk Silahlı Kuvvetleri de bu bilinç doğrultusunda hareket ederek üzerine düşen sorumluluğu her alanda yerine getirmiştir. Bugün itibariyle TSK’ya baktığımızda da ordunun bu bilinç çerçevesinde oluşturulduğunu görürüz.

Güçlü ordu güçlü Türkiye prensibi doğrultusunda şekillenen TSK bu yapısını bugün de sürdürmekte olup; Türkiye’nin gerek bölgesinde gerekse dünyada etkili bir aktör olmasında büyük önem teşkil etmektedir.

Bu kapsamda oluşturulan TSK’nin kuvvet yapısı ise şu şekildedir;

1- Kara Kuvvetleri Komutanlığı:

- 4 Ordu (1.Ordu Komutanlığı,2.Ordu Komutanlığı,3.Ordu Komutanlığı ve Ege Ordu Komutanlığı)
- 9 Kolordu
- 1 Piyade Tümeni
- 2 Mekanize Piyade Tümeni
- 1 Zırhlı Tümen
- 1 Eğitim Tümeni
- 11 Piyade/Motorlu Piyade Tugayı
- 16 Mekanize Piyade Tugayı
- 9 Zırhlı Tugay
- 5 Komando Tugayı
- 1 Kara Havacılık Tugayı
- 2 Topçu Tugayı

- 5 Eğitim Tugayı
- 1 Türk Silahlı Kuvvetleri İnsanı Yardım Tugayı

2-Deniz Kuvvetleri Komutanlığı:

- 14 Denizaltı
- 18 Fırkateyn
- 6 Korvet
- 20 Mayın Avlama/Tarama Gemisi
- 24 Gdümlü Mermili Hücumbot

3-Hava Kuvvetleri Komutanlığı:

- 17 Muharip Filo
- 1 Keşif Filosu
- 1 Tanker Filo
- 5 Ulaştırma Filo
- 3 Arama Kurtarma Filo
- 10 Eğitim Filo

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin mevcut kuvvet yapısına göre sahip olduğu imkân ve kabiliyetler ise şu şekildedir;

-Türk Silahlı Kuvvetleri, 40-50 bin kişilik kolorduyu, çok kısa bir ikaz süresi içerisinde, müşterek bir hareket için görevlendirebilmekte, 5-6 taburluk bir gücü, gece ve gündüz havadan indirmesiyle, uzak mesafedeki hedeflere kısa sürede intikal ettirebilmektedir.

-Türk Silahlı Kuvvetleri aynı anda 4 ayrı yerde, Tabur seviyesindeki birlikler ile Barış Destekleme Harekâtı'na katılabilecek kabiliyete sahiptir.

-Deniz Kuvvetleri'ne ait bir Denizaltı, refakatsiz olarak 15.000 mil mesafeyi kat edip ana üssüne dönebilmekte, Donanma ise tüm denizlerde faaliyette bulunabilecek yetenektedir.

-Hava Kuvvetleri ise ABD'den sonra en fazla F-16 savaş uçağına sahip olup, havada yakıt ikmal kabiliyeti ile Orta Avrupa'da bir tatbikata iştirak edip yurda dönebilmekte, Atlantik'i aşarak ABD'ye kadar gidebilmektedir. Bunun yanı sıra TSK, NATO'da ABD'den sonra gece

harekâtı icra edebilen tek Hava Kuvvetleridir
(http://www.tsk.tr/1_TSK_HAKKINDA/1_6_Kuvvet_Yapisi/kuvvet_yapisi.htm, 10 Mayıs 2010’da erişildi).

Mevcut bu yapıdan da görüleceği üzere TSK kuvvetleri yapılanmasını Dünya’nın en güçlü ordularını hesaba katarak yapmıştır. Bunun içindir ki Türk Silahlı Kuvvetleri 600.000 bin civarındaki askeri yapısı ile NATO içerisinde ABD’den sonra sayısal olarak en büyük ordu konumundadır (Bayer, 2006, s. 147).

Küreselleşme ile birlikte uzak kavramının anlamsızlaşması, fırsatlarla beraber bir o kadar da tehditlerin artması, değişimin ise çok hızlı vuku bulması, askeri anlamda bir küreselleşmeyi de meydana getirmiştir. Teknolojinin kural tanımaz ilerleyişi ve bunun askeri alanda kullanılması ise odular üzerinde büyük etki yaratarak, büyük güç olma iddiasında olan aktörlerinde bu sürece ayak uydurmasını zorunlu kılmıştır.

Kaçınılmaz bu değişime ayak uyduran TSK mevcut güçlü yapısını koruyarak uluslararası ölçekte saygın bir yere ulaşmıştır. Bu doğrultuda yurt savunmasının yanında uluslararası barış harekâtına da katılarak Dünya barışına da büyük katkı sağlamıştır. Bu çerçevede TSK 1988 yılından itibaren dokuz adet uluslararası/bölgesel gözlem misyonu ile 11 tane uluslararası barışı koruma harekâtına katılmıştır (Bayer, 2006, s. 147). Gene bu doğrultuda Türkiye Afganistan’daki Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü’ne (ISAF) aktif bir şekilde katılmış, Afgan Ulusal Ordusu ve Polis Gücü’nün eğitimine de büyük destek vermiştir.

Gittiği her bölgede çalışkanlığı, disiplinliliği ve yardım severliği ile gönüllere taht kurmasını bilen Türk askerinin bu özelliği ise ABD’nin ISAF komutanı General McChriystal’in “Biz burada bazı hatalar yaptık. Ama burada bazı sonuçlar almak için Türk askerlerini örnek alıyoruz. Burada onların halkla olan temaslarını gözlemliyoruz, değerlendiriyoruz ve örnek alıyoruz.” (<http://yenisafak.com.tr/Gundem/?i=241565>, 21 Nisan 2010’da erişildi) sözleriyle bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Son olarak şunu diyebiliriz ki; her ne kadar klasik bir söylem olsa da Türk

ordusu her alanda sağlamış olduğu başarı ile dostlarına güven verdiği gibi düşmanlarına da korku salmıştır. TSK'nin bu güçlü yapısı ise Türkiye'nin uluslararası alandaki konumunu daha da güçlendirmiştir.

3.2. Dış Faktörler

Türkiye'nin Kafkasya politikasının şekillenmesinde her ne kadar iç faktörler etkili olmuşsa da; bu süreci etkileyen dış faktörlerde ülkenin Kafkasya politikasının belirlenmesinde büyük etkiye sahiptirler. Bunlar 11 Eylül saldırıları, uluslar arası konjonktürel ortamın değişmesi, NATO genişlemesi, enerji hatları ve Ermenistan ile yaşanan sorun olarak sıralanabilir.

3.2.1. 11 Eylül saldırıları

Tarihte Amerikan'ın uğradığı en kanlı saldırı olan 11 Eylül terörü ülkede kısa sürede, soğuk savaş yıllarında yaşanan benzer kolektif bir güvenlik paranoyası yaratmış; saldırıların kaynağının ise dost olarak atfedilen Suudi vatandaşlarından gelmesi var olan şaşkınlığı bir kat daha artırmıştır (Timur, 2004, s. 132).

Saldırıları sonrası kısa sürede kendine gelen ABD yeni bir güvenlik konsepti oluşturarak atacağı adımları da buna göre belirlemiştir. Akabinde küresel terörizme karşı savaş ilan edilmiş bunun kaynağı olarak da “İslam” gösterilmiştir. Tüm bu açıklamaların ardından ilk olarak Afganistan'a müdahalede bulunulmuştur. Bununla da yetinilmeyip Orta Asya bölgesinde yer alan Özbekistan, Kırgızistan gibi ülkelere askeri üsler kiralanarak bölgede etki alanı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Tüm bu yapılanların tek amacının terörizmle mücadele olduğu her fırsatta dile getirilse de; kuşkusuz bu sadece buz dağının görünen yüzünü temsil etmekte idi. Bunun yanında bir de suyun altında kalan kısmı vardı ki; yapılan yorumlar ABD'nin Avrasya coğrafyasına yapmış olduğu bu müdahalelerin, bölgede Çin ve Rusya'yı dengelemek, zengin hidrokarbon kaynaklarını kontrol etmek ve stratejik bir yapı arz eden bölgede

ABD çıkarlarını korumak yönünde olduğu olmuştur.

Kaldı ki yapılan bu yorumlara hak vermemek elde değildi. Jeopolitik teorilere dahi konu olan bu coğrafyanın önemi İngiliz Mackinder tarafından” kara hâkimiyet teorisi” doğrultusunda ifade edilmiştir. Teoriye göre; “kim Doğu Avrupa’ya hükmederse Kalpgaha o hâkim olur, Kalpgaha kim hükmederse dünya adasına o hâkim olur. Dünya adasına kim hükmediyorsa, dünyaya da o hâkim olabilir” (İlhan, 2005: 34).

Bunun da ötesinde Amerikalı Brzezinski’nin ABD için en önemli jeopolitik ödülün Avrasya olacağı yönündeki söylemi de gene ABD’nin bölgeye verdiği önemi göstermektedir. Brzezinski ABD’nin küresel üstünlüğünü de bu bölgeye endeksleyerek bir nevi bu alanın ABD için vazgeçilmezliğine dikkat çekmiştir (Brzezinski, 2005, s. 51). Burada sorulması gereken soru dile getirilen bu söylemlerin fiiliyata geçip geçmediği veya ABD’nin bu düşüncelere ne kadar bağlı kalarak bunları gerçek hayatta uygulamaya sokacağıdır? Böylesine bir soruya verilecek cevap ise; ABD başkanının dile getirmiş olduğu kendi ismiyle de özdeşleşen Bush doktrini ve bunun akabinde şekillenen Ulusal Güvenlik Strateji belgesidir.

ABD Başkanı Bush 1 Haziran 2002 tarihli konuşmasında önleyici savaştan bahsederek; ABD’nin düşmanın kitle imha silahlarına sahip olması konusunda şüphelerinin bulunması durumunda dahi saldırıya geçebileceğini ilan etmiştir (Yapıcı, 2006, s. 33). 17 Eylül 2002 tarihinde ABD başkanının imzası doğrultusunda yürürlüğe giren yeni Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi ise “pre-emptive” ve “preventive” kavramları üzerine bina edilmiştir. Buna göre ABD düşman olarak tanımlanan devletin herhangi bir saldırısından önce, bu devleti kontrol edip, gerekli durumlarda bu devlete saldırabilecek hatta rejimini değiştirebilecektir (Yapıcı, 2006, s. 33).

Bu anlayış çerçevesindedir ki ABD çıkarları doğrultusunda stratejik bir önem arz eden Avrasya coğrafyasında istediği devlete kolayca müdahale edebilecektir. 11 Eylül ile birlikte ABD terörizmi bahane göstererek Orta Asya ve Kafkasya’ya yerleşmeye çalışmıştır. Dolayısıyla bu tarihten sonra bölge büyük güçlerin bir güç mücadelesi alanına dönüşerek 19. yy’da ki büyük oyun tekrardan sergilenir hale

gelmiştir.

Doğal olarak bu süreç bölge devletlerini olduğu gibi Türkiye’yi de etkilemiştir. 11 Eylül sonrası, Türkiye’nin güvenlik ve dış politikalarını etkileyen değişkenleri çoğalmış, ülke bölgede aktif bir dış politika izlemek durumunda kalmıştır (Erol, 2004, s. 31). Tüm bunlara bağlı olarak Türkiye bölgede daha büyük sorumluluklar üstlenerek süreci izleyen ülke konumundan müdahil olan bir yapıya geçmiştir.

3.2.2. Uluslararası konjonktürel ortamın değişmesi

Soğuk Savaşın bitimi beraberinde iki kutuplu sisteminde sonuna gelindiği gibi, Batın’ın mutlak zaferi olarak atfedilen süreç sonrası ABD Dünya’daki tek süper güç olarak kendini göstermiştir. Buna paralel bir şekilde Fukuyama gibi Batılı düşünürler tarafından “tarihin sonu” şeklinde yorumlar yapılarak, Dünya’daki Amerikan hegemonyasının kalıtsallığı (kalıcılığı) vurgulanmaya çalışılmıştır. Başka bir deyişle bundan sonra Batı’nın (ABD’nin) hegemonyasını tehdit edecek, bunu ortadan kaldıracak başka bir gücünde olmayacağı iddia edilerek bir nevi “tarihin sonunu da” getirilmiştir. Bu bakış açısının altında yatan bir diğer olgu ise ABD hegemonyasının kendisine duyduğu aşırı güven ile oluşan “Ben öyle bir devlet kurdum ki, o ebediyete kadar sürecek” anlayışıdır (Davutoğlu, 2007: 98).

Süreç bu şekilde işlerken 11 Eylül 2001 yılında İkiz Kulelere yapılan saldırılar sonucu “tarihin sonunun” gelmediği anlaşıldığı gibi oluşturulmaya çalışılan büyü de bir anlamda bozulmuştur. Ayrıca Dünya siyaset sahnesine Çin, Hindistan, Japonya, AB gibi yeni güçlerin çıkması (Emeklier, 2010, <http://www.bilgesam.org/tr/index.php>, 10 Eylül 2010’da erişildi), Rusya’nın toparlanarak etkili bir aktör şeklinde yeniden boy göstermesi, Brezilya, Türkiye gibi güçlerin kendi kabuklarına sığamayarak yükselişe geçişi; bırakın “tarihin sonunun” gelmesini, uluslararası güç dengesinin şekillendiği yeni bir tarih yazımını da beraberinde getirmiştir.

Yeni yeni oluşan bu yapı ise çok kutuplu bir dünya yapılanması şeklinde yorumlanmıştır. Bu çok kutuplu dünya düzeninde, küresel ekonominin ve jeopolitik

ağırlık merkezinin el değiştirerek Atlantik'ten Pasifik'e doğru bir eğilim göstermesi, jeopolitik bir öneme sahip olan Avrasya coğrafyasının çıkarlara dayalı bir mücadeleye ev sahipliği yapması (Eslen, <http://www.cumhuriyet.com.tr/?im=yhs&hn=23434>, 11 Ocak 2011'de erişildi) mevcut dengeleri değiştirdiği gibi devletlerin dış politikalarında da büyük değişimlere neden olmuştur.

Mevcut bu durumun uluslararası alandaki yansıması ise Rusya Devlet Başkanı Viladimir Putin'in 43. sü düzenlenen Münih Güvenlik Konferansında ABD'yi hedef alan konuşması şeklinde olmuştur. Putin bu konuşmasında ABD'yi kastedip "her alanda sınırları aştığını" belirterek (Kamalov, 2007: 31) tek kutuplu dünyanın kabul edilemezliğine vurgu yapıp aynı zamanda bunun imkânsız olduğunu ifade etmiştir (Koçer, <http://usakgundem.com/yorum/141/Putin>, 10 Mayıs 2010'da erişildi).

Putin'in bu konuşması her ne kadar Rusya'nın kendine olan güvenini yansıtsa da, aynı zamanda ABD'nin oluşturmaya çalıştığı tek kutuplu sisteme bir başkaldırı niteliğindedir. Sonuç olarak Dünya'nın çok kutuplu bir hal aldığı artık daha fazla dillendirildiği gibi devletlerde pozisyonlarını bu yeni duruma göre ayarlamaya başlamışlardır.

Dolayısıyla bölgesinde yükselişe geçen Türkiye uluslararası yapının da lehine bir durum arz etmesi sonucu, dış politikasında bazı değişikliklere giderek bu yeni sürece uyum sağlamaya çalışmıştır. "Komşularla sıfır sorun" ve "çok boyutluluk" şeklinde formüle edilen dış politika anlayışı çerçevesinde aktif bir politika izleyip, oyun kurucu olmaya çalışmıştır (Oğuzlu, 2009, s. 54).

Ülke içerisindeki dinamiklerin harekete geçirilmesiyle birlikte, gerçek potansiyelin farkına varan Ankara, bulunmuş olduğu coğrafyanın şartlarını da dikkate alarak daha etkili bir dış politika çizgisine yönelmiştir. Ulusal çıkarların daha fazla ön planda tutulmasıyla Türk dış politikası daha çok Ankara merkezli bir yapıya bürünmüş (Oğuzlu, 2009, s. 55) bunun bir sonucu olarak da Türkiye'ye yönelik eksen tartışmaları başlamıştır. Batı medyasında ise daha çok "Batı Türkiye'yi nasıl kaybetti?", "Türklerin Doğu'ya dönüşü", "Yeni Türk Lügati" şeklinde yorumlar yapılarak (Çandar, 2010, s. 4)

bir nevi Türkiye'nin bu "yeni duruşuna" ani reaksiyonda bulunmuşlardır.

Tüm bu tartışmalar karşısında Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül "Türkiye'nin ne yaptığı bellidir. Türkiye her yönde gayet dikkatli bir şekilde hareket ederek, aynı anda hem doğuya hem batıya hem kuzeye hem güneye, kısaca her tarafa gitmektedir" (Çandar, 2010: 6) diyerek bir nevi Türkiye'nin bu "yeni duruşuna" açıklık getirmiştir. "Komşularla sıfır sorun" anlayışı çerçevesinde bölgesinde bir istikrar ve refah eksenini oluşturmayı amaçlayan Türkiye, bu sayede ekonomisinde de büyük gelişmeler sağlamıştır. Bu kapsamda komşularla kurulacak ikili ilişkiler sıfır toplamı bir yapıdan ziyade kazan-kazan mantığı şeklinde dizayn edilmiştir (Oğuzlu, 2009, s. 52). Sonuç olarak çok kutuplu dünya düzeni doğrultusunda süreci iyi okuyan Türkiye uluslararası alanda etkin bir güç konumuna yükselmiştir.

3.2.3. NATO genişlemesi

Soğuk savaş sırasında Sovyet tehdidine karşı kurulan NATO, 1991 itibariyle kendisini büyük bir boşluk içerisinde bulmuştur. Bu tarihten sonra başta neo realist K.N. Walts gibi teorisyenler SSCB'nin çöküşüyle birlikte örgütün varlık sebebinin de ortadan kalktığını dolayısıyla lağvedilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Diğer taraftan İngiltere başbakanı Margaret Thatcher gibiler ise örgütün bundan sonraki süreçte de varlığını devam ettirmesi gerektiğini savunmuşlardır (Yaman, 2006, s. 53).

Bu görüşü savunanların temel gerekçesi ise, 1990 sonrası Avrupa'nın güvenliğini ne AB ne de AGİT gibi yeterli askeri kapasiteye sahip olmayan kurumların sağlayamayacağı, bunun ancak NATO tarafından gerçekleştirilebileceğidir (Kök, 2009, s. 101). Tüm bu tartışmalar NATO'nun 1991 Roma zirvesiyle son bulmuş, örgüt bundan sonra da varlığını devam ettireceğini belirtmiştir.

Bu doğrultuda NATO'nun siyasi olarak 1992'de Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi yoluyla kurumlarını Doğu Avrupa'ya açması ise ittifakın ilk dönüşüm sinyallerini vermiştir (Haine, 2005, s. 130). Bununla yetinilmeyip NATO BİO projesi doğrultusunda eski Sovyet ülkelerine doğru genişlemeye başlamıştır. BİO çerçevesinde

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin askeri yapılarının ve silah sistemlerinin NATO ile uyumlaştırılması hedeflenmiştir.

Bu kapsamda NATO'nun ilk genişleme dalgası 1999 yılında Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti ile gerçekleşmiş, ikinci genişleme ise daha kapsamlı olup 2004 yılında Bulgaristan, Romanya, Slovenya, Slovakya, Letonya, Estonya ve Litvanya'nın katılımları ile sonuçlanmıştır (Kök, 2009, s. 102).

Dağılma sonrası kendi içerisinde bir kimlik karmaşası yaşayan Rusya Atlantikçi görüş çerçevesinde batıya yaklaşmış; buna bağlı olarak da NATO ile belli konularda işbirliğine gitmiştir. Zaman içerisinde Rusya'nın tekrardan güçlenmesi ile paralel bir şekilde; Rusya, NATO'nun bu genişlemesini kendisini çevrelemeye yönelik bir süreç olarak algılayarak tepkisel bir yaklaşım benimsemeye başlamıştır.

Atlantikçi bir söylemden Avrasyacı bir söyleme doğru kayış sergileyen Rusya 1993 itibariyle de yakın çevre doktrini doğrultusunda, arka bahçesi olarak görmüş olduğu Orta Asya'ya tekrardan bir dönüş sergilemiştir. Rusya'nın NATO'ya tepkisel bir yaklaşım da bulunmasının bir diğer sebebi de Romanya ve Bulgaristan'ın da örgüte üye olması sonucu ABD'nin Karadeniz'de NATO aracılığıyla daha aktif bir pozisyon almak istemesidir.

Diğer taraftan NATO'nun genişlemesini devam ettirerek 2008 itibariyle Hırvatistan, Arnavutluk ve Makedonya'yı da örgüte üye olarak dâhil etmesi ve sıranın Gürcistan ve Ukrayna da olduğu izlenimi vermesi Rusya'yı daha sert önlemler almaya itmiştir. Rusya bu doğrultuda BDT'yi askeri bir ittifaka dönüştürme, AKKA'dan çekilme ve START anlaşmalarını onaylamama gibi stratejiler izlemiştir (Kök, 2009, s. 118). Rusya bununla da yetinmeyerek kendi güvenlik doktrininde de değişikliğe gitme ihtiyacı hissetmiştir. Rusya'nın 1999'da ki yeni güvenlik doktrinine göre: Rusya NATO'nun genişlemesini kendisi için birincil tehdit olarak algılamış ve bu nedenle silahlanmaya gideceğini açıklamıştır.

Yine Mart 2007’de Rusya Güvenlik Konseyi tarafından değişikliğe uğratılan askeri doktrinde de Rusya’ya karşı birincil tehdit olarak ABD ve NATO görülmüştür (Kök, 2009, s. 119). NATO’nun tüm bu genişleme stratejisi Rusya’yı olduğu gibi örgütün üyesi olan Türkiye’yi de doğrudan etkilemiştir. NATO’nun genişleme süreciyle birlikte Orta Asya ve Kafkasya’da da etkin bir hal almaya başlaması Türkiye’yi bu yeni duruma uygun stratejiler geliştirmeye itmiştir.

Türkiye bir NATO üyesi ülke olarak örgüt kararları doğrultusunda hareket edecek olsa da; ortaya koymuş olduğu politik duruş sayesinde bu kararları çıkarları noktasında etkileyebilmiştir. Bir bölge ülkesi olarak bölge istikrarına büyük önem veren Türkiye doğrudan Rusya’yı da karşısına almak istememektedir. Diğer taraftan gene NATO bünyesinde, Rusya ile sorun yaşayan Gürcistan’a belli ölçülerde destek de vermektedir. İleride tüm bu konulara Türkiye’nin Kafkasya politikası başlığı altında değinilecek olması sebebiyle şimdilik fazla ayrıntıya değinilmeyecektir.

3.2.4. Enerji hatları

Çalışmanın başında da belirtildiği gibi Kafkasya bölgesinin uluslararası arenada yaşanan güç mücadelesinde ön sıralarda yer almasının ana nedeni jeostratejik, jeoekonomik ve jeopolitik açıdan önemli bir yapı teşkil etmesidir. Bölgenin “dünyanın çatısı” olarak bilinmesi Kafkasya’ya verilen değerin hangi boyut da olduğunu gösterir niteliktedir. Kafkasya’nın Orta Asya’ya açılan bir kapı konumunda olması da bölgenin bünyesinde barındırmış olduğu bir başka özelliktir.

Diğer taraftan Kafkasya’nın Hazar havzasına hakim bir konumda olması da bölgenin önemini bir kat daha artırmaktadır. Tüm bunların yanında bu coğrafyanın Sovyetler Birliği döneminde oluşturulan Kuzey-Güney enerji hattına alternatif Doğu-Batı enerji koridorunu oluşturuyor olması Türkiye’nin ve Batı’nın bölge ile ilgilenmesinin bir başka sebebini oluşturmaktadır.

Aynı zamanda bu güne kadar yapılan araştırmalara göre keşfedilmiş 16 milyar varil, ABD kaynaklarına göre keşfedilmemiş 163 milyar varil petrolü bünyesinde

www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2463&kat1=42, 09 Haziran 2009'da erişildi).

Yeteri kadar hidrokarbon kaynaklarına sahip olmayan Türkiye stratejisini de buna göre belirleyerek enerji hatlarını kendi ülkesinden geçirme yoluna yönelmiş, bu sayede arz güvenliğini sağlama yoluna gitmiştir. Ceyhan'ı uluslararası bir enerji terminaline dönüştürmek isteyen Türkiye bu kapsamda BTE doğalgaz boru hattı projesini de hayata geçirmiştir.



Şekil 3-2. Ceyhan Terminali

(<http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi>, 15 Şubat 2010'da erişildi).

Son zamanlar da dile getirilen Nabucco projesini de hayata geçirmesi halinde Türkiye büyük oranda hedeflerine ulaşmış olacaktır. Orta Asya doğalgazını (Azeri gazı ve İran gazı dâhil) Kafkasya üzerinden Türkiye'ye oradan da Bulgaristan-Romanya-Macaristan ve Avusturya yoluyla Avrupa'ya taşıyacak olan Nabucco projesi ekonomik olduğu kadar stratejik açıdan da büyük önem taşımaktadır. Bu durumu AB Enerji Konseyi Başkanı Martin Bartenstein şu sözlerle dile getirmiştir: "Nabucco doğalgaz boru hattı projesi AB'nin enerji güzergâhı ve üretici ülkelerin çeşitlendirilmesini sağlayacak enerji projeleri açısından en önemlisidir"(Veliev, 2007, aktaran: Soylu, 2007: 7).

3.2.5. Ermeni faktörü

Türkiye'nin bölgesinde ciddi sorun yaşadığı ve hala bu sorunlu yapının devam ettiği Ermenistan'ın Türkiye'nin yakın kara havzasında; dış politikanın belirlenmesinde bu ülkenin sürekli üst sıralarda yer almasına neden olmuştur. Türkiye bölgeye yönelik uygulamış olduğu dış politikada Ermenistan farkı bir kategoride ele alınmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte başta Türkiye olmak üzere bölgede bulunan Azerbaycan'a karşı düşmanca bir tutum sergileyen Ermenistan dış politikasını da militarist bir söylem doğrultusunda şekillendirmiştir. Gene bununla paralel bir şekilde irredentist politikalar izleyerek bölge barışını büyük oranda tehdit eder bir yapı teşkil etmiştir.

Ermenistan uygulamış olduğu bu politikalar ekseninde Azerbaycan'ın %20'sini işgal etmiş, 1 milyon Azeri vatandaşını ise mülteci durumuna düşürmüştür (Kasım, 2002, s. 111). Ermenistan'ın bu tutumu zaten kötü olan Türk-Ermeni ilişkilerini daha da çıkmaz bir duruma sürüklemiş; Türkiye işgale tepki olarak kara sınırını kapatmıştır. 1994 yılında her ne kadar ateşkes sağlanmışsa da Karabağ sorunu halen çözülmuş değildir.

Türkiye ise Ermenistan'ın bu tutumlarına karşı sessiz kalmamış, bölgeye yönelik gerçekleştirilen birçok projeden ülke mahrum bırakılarak bir nevi cezalandırılmıştır. Son zamanlarda Türkiye'nin bölgeye yönelik geliştirmiş olduğu stratejiler doğrultusunda Ermenistan ile belli bir oranda yakınlaşma olmuşsa da, sorunların çözümüne yönelik bir ilerleme kaydedilememiştir. Türkiye'nin Kafkasya politikası başlığı altında bu konu daha ayrıntılı bir şekilde işlenecektir.

BÖLÜM IV

4. Güney Kafkasya Bölgesinin Türkiye-Rusya ve ABD Açısından Önemi

Bu bölümde, bölgede önemli birer aktör konumda olan Türkiye, Rusya ve ABD'nin Transkafkasya politikaları ele alınarak, bölgenin bu devletler açısından önemine değinilecektir.

4.1. Güney Kafkasya'nın Türk Dış Politikasındaki Yeri ve Önemi

SSCB dağılmasıyla birlikte tekrardan dünya siyaset sahnesinde hak ettiği yeri alan Transkafkasya çatışma, kriz, terör, petrol, doğalgaz, enerji hatları gibi konularda dünya gündemini meşgul eder bir yapıya bürünmüştür. Bu bağlamda dikkatleri üzerine çeken Güney Kafkasya büyük güçlerin bölgeye yönelik politikalarında da önemli bir yer teşkil etmiştir.

Bölge, Türkiye için ise tarihten gelen bağları sebebiyle ayrı bir öneme haizdir. Osmanlı döneminde bölgeye uzunca bir yıl hükmetmiş olunması, bölgede etnik ve kültürel açıdan akrabalarının bulunması (Azerbaycan Türkmenleri ve Gürcistan'da bulunan Türkler) bu coğrafyanın Orta Asya'ya açılan bir kapı konumunda olması, zengin enerji kaynaklarını bünyesinde barındırdığı gibi bunların Batı pazarlarına ulaştırılmaları noktasında alternatif güzergâh konumunda olmaları Transkafkasya'nın önemini Türkiye açısından stratejik bir boyuta taşımıştır.

4.1.1. Türkiye'nin Transkafkasya politikası

Uzun yıllar dış politikasını belli kalıplar ekseninde şekillendiren Türkiye yönünü

batıya çevirmiş ve mesaisinin (enerjisinin) büyük bir kısmını da bunun üzerine harcamıştır. Soğuk savaşın bitimiyle birlikte ise Türkiye'nin batının gözündeki değeri sorgulanır hale geldiği gibi, Türkiye'nin dış politika yörüngesini tamamen batıya endekslemesi de keza aynı şekilde sorgulanır bir hal almıştır.

Bu doğrultuda Türkiye'nin alternatif politikalar üretmesi gerektiği yönünde birçok tartışma konusu da kendini göstermiştir. İki kutuplu dünya sistemi içerisinde gelişen olayları Batı paradigması bünyesinde değerlendiren Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında bölgesel gelişmelere mevcut paradigmanın cevap verememesi noktasında alternatif dış politika arayışlarına yönelmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bölgede oluşan "jeopolitik boşluk" ise bu arayışlara ayrı bir boyut eklemiştir.

1990'lar ile 2000'li yıllar arası Türk dış politikasının da bazı önemli gelişmeler kendini göstermişse de, bu süreç sistemli bir şekilde işletilmediğinden tam anlamıyla net bir sonuç elde edilememiştir. "Adriyatik'ten Çin'e", "Avrasya Birliği", "Türk Birliği" gibi söylemler ışığında yol almaya çalışan Türkiye bazı kazanımlar sağlamışsa da istenilen noktaya bir türlü gelememiştir.

İstenilen sonuçlara ulaşamamasında her ne kadar ülkenin var olan kapasitesi ile söylemi arasındaki çelişki yatsa da bir diğer neden yeni oluşan jeopolitik ortamın seyrinin ne şekilde olacağı yönündeki belirsizliktir. Bunun içindir ki 1990'larda atılan adımlar bir nevi 2000'li yılların alt yapısını oluşturduğu gibi, gene bu yıllarda başta Kafkasya olmak üzere, Ortadoğu ve Balkanlar gibi bölgelerde oluşturulacak politikaların daha sağlıklı olması noktasında tecrübe sağlamıştır yorumu getirilebilir.

2000'li yıllara gelindiğinde ise taşların da yerine oturmasıyla beraber var olan bu belirsiz yapı yavaş yavaş kaybolmaya başlamıştır. Keza aynı yıllarda ülke kapasitesini genişleten, dış politikada ülkenin vermiş olduğu imkânlar doğrultusunda daha sağlam ve etkili adımlar atan, kendi içerisinde yakalamış olduğu ekonomik büyüme ile gelen istikrar ortamını aktif dış politika yaklaşımı ile bölgesine de yansıtmaya çalışan Türkiye, uluslararası arenada daha etkili bir aktör olarak boy göstermeye başlamıştır.

Bu çerçevede dış politikada bir kabuk değişimine giden ülke “çok boyutluluk” ve “komşularla sıfır sorun” söylemi ışığında hareket ederek, kendi coğrafyasındaki bölgesel entegrasyon süreçlerine de büyük oranda katkı sağlamıştır.

Ekonomisindeki hızlı büyüme ile dünyanın 16. büyük ekonomisine ulaşan, NATO’da ABD’den sonra ikinci büyük orduya sahip olan, bölgesel sorunlara müdahil olarak çözüm üreten, komşuları ile ilişkilerini üst seviyelere taşıyarak bulunmuş olduğu coğrafyaya ekonomik bir canlılık katan, birçok ülke ile vizeleri kaldırarak mevcut ülke sınırlarını işbirliği noktasında anlamsızlaştıran, batı ile doğu arasında bir köprüden ziyade merkez olduğu iddiasıyla hareket eden Türkiye; bölgesel bir güç tanımlamasına sığınarak küresel ölçekte de güçlü bir aktör olma yolunda ilerlemektedir.

Türkiye bu haliyle bölge devletlerinin dış politikalarını çıkarları doğrultusunda yönlendirebildiği gibi, küresel güçlerin bölgeye yönelik politikalarını da büyük oranda etkilemektedir. SSCB’nin dağılmasıyla birlikte dünya sistemide yeni bir yapıya bürünmüş, “iki kutuplu” dünya sistemini çökmüş beraberinde ABD dünyadaki tek “süper güç” olarak algılanmıştır. Bu mevcut yapıda fazla uzun sürmemiş (tek kutuplu sistem) dünya siyaset sahnesine yeni güç odaklarının çıkması ve ABD’nin 11 Eylül 2001 saldırılarıyla birlikte gücünün sorgulanır bir hal alması sistemi tekrardan değişime uğratarak “çok kutuplu” bir görünüme doğru seyretmesine neden olmuştur.

Dünya sistemindeki bu dezenformasyon süreci algılarda da büyük farklılıklara yol açmış, buna bağlı olarak da devletlerin dış politikalarında önemli derecede yapısal değişimler söz konusu olmuştur. Buna paralel olarak dünya siyaset sahnesine bakır konumdaki mücadele alanlarının katılmasıyla yeni bir “tehdit” ve “çıkart” tanımlamasına gidilmiştir. Eskiden tehdit olarak algılanan bölgeler (veyahut devletler) nüfuz ve çıkart sağlama noktasında evrim geçirerek yeni bir hüviyet kazanmışlardır.

Bu yeni hüviyet doğrultusunda kabuk değiştiren bölgeler bağlamında ise şüphesiz Transkafkasya ilk sıralarda yer almaktadır. Bölge Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel güçlerin doğrudan müdahil olduğu, rekabetin ekonomi-politik ekseninde seyrettiği ve bu noktada çok uluslu şirketlerinde stratejik doğal kaynakların

aktarımı konusunda yarıştığı bir yapıya bürünmüştür (Davutoğlu, 2004, s. 126).

Soğuk savaş yıllarında Moskova ile Ankara arasında oluşturulan “Kafkas Seddi” Ankara’ya yöneltilmiş bir tehdit noktasında ön plana çıkarken, 1991’de SSCB’nin dağılmasıyla oluşan “İkinci Kafkas Seddi” ise Türkiye’ye yeni fırsatlar ve olanaklar sunması açısından dış politikanın öncelikleri haline gelmiştir (Tellal, 2005a, s. 166).

Türkiye’nin bölgeye yönelik daha doğrusu kendi coğrafyasına yönelik daha rahat, daha aktif, daha özgün politikalar üretebilmesinde her ne kadar birinci kırılma noktasını SSCB’nin dağılması oluştursa da; ikinci kırılma noktasını ise 2001 yılı sonrası gerek ülke içi gerekse ülke dışında meydana gelen olaylar silsilesi oluşturmuştur. Bunlara her ne kadar 2001 yılı sonrası Türkiye’nin Kafkasya politikasını belirleyen faktörler başlığı altında değinilmişse de; şunu belirtmek gerekir ki bu tarihten sonra Türkiye’nin dış politikası büyük oranda revize edilmiştir.

“Çok Boyutluluk” ve “Komşularla Sıfır Sorun” şeklinde yeniden hayat bulan dış politikada kuşkusuz Transkafkasya hak ettiği ilgi ve alakayı görmüştür ve görmektedir. Transkafkasya’nın Türk dış politikasında özel bir konumu vardır. Daha öncede bahsettiğimiz gibi bölgede etnik ve kültürel açıdan Türkiye’nin soydaşlarının olması da bu önemi daha da artırmaktadır. Kaldı ki Transkafkasya, Türkiye ile “Türkistan” coğrafyasında doğal köprü konumuyla da Türkiye’nin vazgeçilmezleri arasındadır.

Türkiye’nin bölgeye yönelik politikalarının güvenlik ve ekonomi olmak üzere iki önemli ayağı vardır. Bölgeye güvenlik+istikrar+ekonomik refah sarmalı çerçevesinde bakan Türkiye bölgeye yönelik stratejisini de buna göre belirlemektedir.

Güvenlik boyutu

Tarih boyunca devletlerin olmazsa olmaz olarak gördüğü unsurların başında güvenlik gelir. Devletler bekalarını, çıkarlarını ve değer yargılarını koruyabilme noktasında “güvenliği” her zaman başat bir unsur olarak ele almışlardır. ”Bir devletin sahip olduğu değerlere yönelik tehditlerin olmadığı ya da çok az olduğu bir durum

olarak” tanımlayacağımız güvenlik (Kasım, 2006, s. 20) genellikle “realist” ve “neo realistler” tarafından işlenmiş ve bu ekolle birlikte adeta taçlandırılmıştır. Uluslararası sistemi anarşik bir yapı olarak gören, realistler bu çerçevede devletlerarası ilişkileri de “güç” unsuruna bağı bir şekilde hiyerarşik bir düzeyde ele almışlardır (Eralp, 2004, s. 76).

Soğuk savaş sonrası dönemde de Transkafkasya bölgesinde yer alan devletlerin ülkelerindeki milliyetçiliğin yeniden canlanması, devlet mekanizmalarının tam anlamıyla oturmamış olması, devletlerin birbirine olan güvensizliği bölgede kriz ve çatışmaları tetiklemiş bir anlamda bölgeyi anarşik yapıya doğru sürüklemiştir (Kasım, 2006, s. 21). Bir de bunların üzerine bölgeye yönelik küresel güçlerin hâkimiyet mücadelesi eklenince bölge adeta “savaş alanı” görünümü kazanmıştır (Çelikipala, 2008, s. 38).

Bu noktada bölgeyi kendisinin “yakın kara” havzası olarak gören Türkiye güvenlik unsurunu dikkate almakla beraber, uygulamış olduğu politikalarla da bir nevi neo-realist bakış açısının eleştirisini yapmaktadır. Ekonomiyi, toplumsal konuları, devletlerarası ticareti “low politics” alçak politika olarak gören realist ve neo realist bakış açılarına karşı, bölgenin istikrarını ve refahını artıracak ekonomi temelli projeler gerçekleştirerek bir nevi bu ekolün savunucularına da cevap vermektedir.

Ülkeler arası işbirliğinin gelişmesi doğrultusunda devletlerin birbirlerine olan bağımlılığını artırmakta, bu sayede çatışma riskini minimize ederek bölgesel bir entegrasyonu gerçekleştirmek istemektedir. Bu çerçevede oluşturulan Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan ekseni de buna verilebilecek güzel bir örneği teşkil etmektedir.

BTC ve BTE’den sonra bölgeye yönelik BTK Demir Yolu Hattı ile Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan; kanlı çatışmaların yaşandığı bu sorunlu coğrafyada bölgesel işbirliği ve bölgesel entegrasyona doğru emin adımlarla ilerleyerek refah ve istikrar ortamına büyük katkı sağlamıştır (Laçiner, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/1008/>, 15 Şubat 2010’da erişildi).

Her ne kadar bu olumlu sürece Ermenistan'ın da katılabileceği yönünde iyi niyet belirtileri gösterilmişse de, Ermenistan'ın uzlaşmazlık yanlısı tutumu buna engel olmaktadır. Ayrıca Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarına yönelik işgal siyasetini sürdürmesi, Türkiye'nin olumlu adımlarına cevap vermemesi, bölgeye yönelik istikrar ve güven ortamının oluşmasını da olumsuz yönde etkilemektedir (Kanbolat, 2007a, s. 20).

Transkafkasya bölgesinde oluşturulmaya çalışılan istikrar ortamı noktasında güvenliği de tesis edebilmek için işbirliği mekanizmalarını harekete geçiren Türkiye diğer taraftan bölge ülkeleriyle askeri anlamda da işbirliği geliştirme yoluna gitmiştir.

Ahmet Davutoğlu'nun Türkiye'nin hinterlandı doğrultusunda Kafkaslar ile Balkanlar arasında bir kıyaslamaya giderek “Doğu Trakya ve İstanbul'un müdafaası Adriyatik ve Saraybosna'dan, Doğu Anadolu Erzurum'un savunulması Kuzey Kafkasya ve Grozni'den başlar” (Davutoğlu, 2004: 56) yönündeki söylemi de bu coğrafyanın (Kafkasya) kapısı niteliğinde olan Transkafkasya'nın Türkiye açısından ne tür bir stratejik öneme sahip olduğunu da gösterir niteliktedir.

Bölgeye yönelik (Transkafkasya) bu tür saiklerle hareket eden Türkiye gerek NATO bünyesinde gerekse ikili ilişkiler çerçevesinde bölge ülkeleriyle olan askeri işbirliği süreçlerini geliştirme yoluna gitmiştir. Başka bir deyişle Türkiye hem Azerbaycan'ın hem de Gürcistan'ın askeri yapısını güçlendirme yoluna gitmiş bu kapsamda da NATO'nun bölgeye yönelik genişleme sürecini desteklemiştir.

Bölge ülkelerinin (Azerbaycan-Gürcistan) Moskova'ya karşı bağımsızlıklarının pekiştirilmesi, toprak bütünlüklerinin sağlanması, Batı'ya entegre olma ve bu doğrultuda Rusya'yı dengeleyebilme düşünceleri bu iki ülkeyi birbirine yakınlaştırdığı gibi (Ağacan, 2007b, s. 25) NATO ile olan ilişkilerine de ayrı bir önem atfetmelerine neden olmuştur.

Bu kapsamda Ermenistan dâhil üç Transkafkasya ülkesi NATO ile Bireysel Ortaklık Eylem Planı (Individual Partnership Action Plans-IPAP) çerçevesinde

ilişkilerini devam ettirmektedir (Ağacan, 2006, s. 26). Fakat sadece Azerbaycan ve Gürcistan üyelik noktasında niyetlerini belirtmişlerdir.

NATO'ya üyelik konusunda en yakın ülke her ne kadar bu yönde daha aktif olan Gürcistan olsa da Rusya'nın engellemeye yönelik girişimleri de bir o kadar aktiflik göstermektedir. NATO'nun kendisinin "arka bahçesi" olarak görmüş olduğu eski SSCB ülkelerini içine alacak şekilde genişlemesini kendine yönelik ikinci çevreleme (re-containment) politikası olarak görmektedir (Öztürk, 2009, s. 16).

Buna bağlı olarak Rusya her fırsatta Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliğini dile getirerek buna izin vermeyeceklerini belirtmektedir. Ağustos 2008 yılında Güney Osetya bünyesinde gerçekleşen Rus-Gürcü savaşı da bir nevi Rusya'nın bu yöndeki kararlı tutumunun göstergesi olarak yorumlanabilir.

NATO'nun 3-4 Aralık 2008 yılında yapmış olduğu NATO Dışişleri Bakanları toplantısı sonrası, Gürcistan ve Ukrayna'nın üyeliğe giden yolda "Üyelik Eylem Planı'na" (Membership Action Plan) dâhil edilmesinde (Özdal, 2008, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=788>, 15 Şubat 2010'da erişildi) NATO içerisinde başta Almanya-Fransa olmak üzere bazı üyelerin muhalif tutumunun etkili olması, Gürcistan ve Ukrayna'nın üyeliği konusunda NATO içerisinde bir birlikteliğin olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Başka bir deyişle Rusya'nın bu yöndeki telkinlerinin ve "tehditlerinin de" etkili olduğu söylenebilir.

Rus Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'un 20 Ocak 2009'da ABD-Rusya ilişkileri ile ilgili yapmış olduğu açıklamada, ABD-Ukrayna ve ABD-Gürcistan arasında imzalanan Stratejik İşbirliği Antlaşmalarına karşı olmadıklarını fakat NATO'nun Gürcistan ve Ukrayna'yı bünyesine katmasına göz yummayacakları yönündeki açıklaması da Rusya'nın bu yöndeki kararlı tutumunu bir kez daha yansıtmıştır (Veliev, 2009a, s. 14). Rusya'nın böylesi sert tutumlarına rağmen Türkiye Kafkas devletlerinin Avro-Atlantik İşbirliği Konseyi ve Barış İçin Ortaklık Programında yer almasını her platformda desteklemektedir (Askerzade, 2009, s. 4).

Tüm bunların yanında Türkiye bölgedeki devletlerle ikili askeri anlaşmalara yönelmiş, bu kapsamda ülkelerin askeri modernizasyon süreçlerinde büyük katkılar sağlamıştır. Azerbaycan ve Gürcistan'ın askeri yapılarının NATO standartlarına yükseltilmesi noktasında da eğitim programları uygulayarak bu sürece destek olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK), 1996 yılında Türkiye ile Gürcistan arasında imzalanan Askeri İşbirliği Antlaşmaları doğrultusunda, Gürcistan'a yapmış olduğu 1 milyon 520 bin dolar seviyesindeki askeri yardımı da (<http://usakgundem.com/haber/59556/tsk-gurcistan-9-a-askeri-malzeme-hibe-etti-html>, 20 Aralık 2010'da erişildi) Türkiye'nin bölgeye yönelik politikasının bir ürünüdür.

Türkiye'nin bölge devletlerine yapmış olduğu askeri yardımlar bu devletlerin askeri yapılarının NATO standartlarına çıkartılıp, Rusya'ya olan askeri bağımlılıklarının azaltılması noktasında büyük önem teşkil etmekle birlikte; bundan sonraki süreçte Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan ordu yapılanmasındaki uyumu sağlaması açısından da büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin bugüne değin Gürcistan'a askeri anlaşmalar doğrultusunda yapmış olduğu yardımlar, Tiflis Büyükelçisi Levent Murat Burhan'ın ifadeleriyle 50 milyon doları bulmuştur (<http://usakgundem.com/haber/59556/tsk-gurcistan-9-a-askeri-malzeme-hibe-etti-html>, 20 Aralık 2010'da erişildi).

Bölgeye yönelik yapılan askeri işbirliği sürecinin diğer bir önemli ayağını ise kuşkusuz Azerbaycan teşkil etmektedir. Bölgede Türkiye'nin doğal müttefiki konumunda olan Azerbaycan ile olan ilişkilerdeki stratejik boyuta, Gürcistan ile olan ekonomik, askeri ve siyasal birliktelikten farklı olarak bir de dil, din ve kültürel boyut eklenince Türkiye-Azerbaycan ilişkileri daha sağlam temellere dayanarak (Askerzade, 2009, s. 5) kendine has özel bir yapıya bürünmüştür.

Bu doğrultuda iki ülke arasında geniş bir yelpazeyi kapsayacak şekilde anlaşmalar imzalanmış, bu sayede askeri işbirliği sürecinin de hukuksal alt yapısı oluşturulmuştur. Bunlara örnek verecek olursak bunlardan bazılarını şu şekilde sayabiliriz:

"Azerbaycan Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Jandarma Komutanlığı personeline Türkiye Jandarma Komutanlığı tarafından verilecek eğitim

ve araç gereç desteğine ilişkin protokol”, ”Azerbaycan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığına Türkiye Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Genel Kurmay Başkanlığı tarafından maliye yardımı yapılmasına ilişkin protokol”, ”Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerine karşılıksız askeri yardım yapılmasına ilişkin” anlaşmalar, ”Kosova Türk Taburu Görev Kuvvetleri bünyesinde Kosova’ya gidecek Azerbaycan birliğinin çalışmalarına ilişkin anlaşma”, ”Azerbaycan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Birimlerinin Eğitim Okullarının oluşturulmasına ilişkin protokol”, ”Azerbaycan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Genel Kurmay Başkanlığı arasında Nahçıvan’daki 5. Ordunun Geliştirilmesine İlişkin protokol” (Askerzade, 2009: 5).

Türkiye’nin güvenlik ekseninde şekillenen Güney Kafkasya politikasının öncelikleri arasında yer alan bir başka önemli ilkesi ise devletlerin toprak bütünlüğüne saygı bağlamında hayat bulan “sınırların şiddet yoluyla değiştirilmemesidir” (Laçiner, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/1036/turkiye-ermenistan-iliskilerinde-temel-sorunlar.html>, 05 Şubat 2010’da erişildi). Bu doğrultuda Türkiye Transkafkasya bölgesindeki kriz alanlarının barışçıl yollarla çözülmesini isteyerek, bölgedeki ayrılıkçı unsurları tasvip etmemektedir.

Fakat Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgesel çatışmalar küresel siyasetin uygulanması noktasında en önemli araçlardan biri haline gelmiştir. Bu kapsamda global güçler bu çatışma alanlarını birer baskı unsuru olarak görüp, kendi siyasetlerini de bu ölçüde daha kolay uygulatabilmişlerdir (Yılmaz, 2010, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1600>, 10 Eylül 2010’da erişildi). Transkafkasya bölgesinde de küresel güçler kendi politikalarını bölge ülkelerine dikte etme noktasında ülke içerisindeki sorunları bir araç olarak kullanmaktadırlar.

Köklü devlet geleneğinin (Türkiye Cumhuriyeti bağlamında) değişmez bir geleneği niteliğinde olan bu ilke-“sınırların şiddet yoluyla değiştirilemezliği” sorunlu bir bölge olan Güney Kafkasya politikasının da belirleyicisi olmuştur. Bölgede bu ilke

doğrultusunda hareket eden Türkiye Güney Osetya'nın ve ülkesinde yaşayan Abhaz vatandaşlar noktasında ilişki içerisinde olduğu Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanımayarak, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunmuştur.

Diğer taraftan Ermeni güçlerin Azerbaycan'ın toprağı olan Karabağ'a saldırıları ve bağımsızlık talepleri “kardeş Azerbaycan” topraklarının işgali olarak sorun teşkil etmesinin yanında Türkiye'nin dış politikada önem verdiği ilkelerin çiğnenerek mevcut sınırlara “tecavüz” edilmesi (Laçiner, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/1036/turkiye-ermenistan-iliskilerinde-temel-sorunlar.html>, 05 Şubat 2010'da erişildi) olayın boyutunu farklı bir noktaya taşıdığı gibi Türkiye'nin de tepkisini arttırmıştır.

Türkiye bölgede net bir şekilde ülkelerin toprak bütünlüğünü savunmakta ve bu çerçevede Azerbaycan ile Gürcistan'a fiili desteğini de esirgememektedir. Türkiye'nin Güney Kafkasya Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını destekler nitelikteki dış politika çizgisi bu devletler için adeta rahat soluk alabilecekleri bir pencere açarak, bağımsızlıklarına yönelik tehditleri dengeleyici bir rol oynamıştır (Ağacan, 2007b, s. 26).

Uygulamış olduğu bu politik duruşla bölgede bir istikrar havası yaratmaya çalışan Türkiye bu doğrultuda “Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan” refah eksenini oluşturmaya çalışmış Rusya'nın bölgede etki kurmak için ayrılıkçı unsurları araç olarak kullanması, Ermenistan'ın bölgeye yönelik saldırgan ve “militarist” politikaları ise oluşturulmak istenen bu olumlu atmosferi baltalamaya yönelik girişimler olarak yer yer kendini göstermiştir.

Ermenistan'ın bölgede bağımsız bir devletten ziyade, irredentist politikaları sonucu işgal etmiş olduğu bölgelerdeki pozisyonunu koruma noktasında, Rusya'ya aşırı bağımlı hale gelerek Rusya'nın “beşinci kolu” (Ağacan, 2007b, s. 24) şeklinde hareket etmesi, İran'ın ise bölgede Batı eksenini kırmak ve Azerbaycan'ı ülkesindeki Azeri Şii'lerine yönelik bir tehdit olarak görmesi bu ülkeyi de Rusya-Ermenistan eksenine yakınlaştırmıştır.

Son kertede ise bölgede Rusya-Ermenistan-İran düşey jeopolitik eksenini kesen Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan yatay jeopolitik eksenini doğmuştur (Ağacan, 2007b, s. 26) şeklinde görüşler belirmiştir. Refah, istikrar ve bölgesel entegrasyon doğrultusunda şekillenen Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan eksenini ABD’de destekler niteliktedir.

Türkiye’nin bölgede 2001 yılı sonrası sergilemiş olduğu aktif dış politikası ülkeye birçok alanda yeni olanaklar sunduğu gibi beraberinde bazı riskleri de getirmiştir. Bölgede Rusya gibi güçler Türkiye’yi bölgedeki çıkarları bağlamında rakip bir güç olarak algılamış ve Türkiye’nin Transkafkasya’daki nüfuzunu sınırlamaya çalışmışlardır.

Türkiye’yi Güney Kafkasya’da rakip bir güç olarak gören Rusya, Azerbaycan ve Gürcistan’ın batıya yanaşması, ABD’nin Hazar Denizi’ni de içine alan bir coğrafyada artan etkinliği karşısında çevrelendiği hissine kapılmıştır (Kasım, 2007, <http://www.usakgundem.com/yazar/835/guercistan’daki-gelismeler-ve-rusya-faktörü.html>, 21.10.2010’da erişildi). Transkafkasya’yı sıcak denizlere inme noktasında geçiş güzergâhı ve Batı ile arasında “tampon” bir alan olarak gören Rusya bölgedeki etkisini muhafaza ederek çıkarlarını korumaya yönelik adımlar atmakta ve bu doğrultuda daha çok sert gücünü gösterme eğilimine girmektedir.

Rusya’nın Güney Kafkasya’ya yönelik sertlik yanlısı tutumu ise bölgedeki güç mücadelesine taraf olan diğer aktörlerinde çıkarların çatışması noktasında buna benzer (sertlik yanlısı) bir tutum sergilemelerine neden olabilir. Böylesine bir durum ise bölgeyi istikrar ortamından daha da uzaklaştırıp tam bir kaos ortamına sürüklemeye gibi büyük bir tehlike barındırmaktadır. İşte tam bu nokta da Türkiye bölgeye yönelik yumuşak gücünü ön plana çıkartıp, KEİT, Kafkaslarda İstikrar ve İşbirliği platformu gibi mekanizmaları devreye sokarak bu coğrafyadaki şiddet sarmalının önüne bir set çekebilir.

Ekonomik boyutu

Transkafkasya’yı Türkiye açısından önemli kılan diğer bir özellik de bölgenin

jeopolitik ve jeostratejik konumlarının yanında belli noktalarda bu iki önemli faktörün ön plana çıkmasını sağlayan jeoekonomik yapısıdır. Her ne kadar Transkafkasya ülkeleri arasından sadece Azerbaycan'ın zengin hidrokarbon kaynakları varsa da, diğer taraftan bölgenin zengin petrol ve doğalgaz yataklarına sahip olan Hazar Havzasına hâkim bir konumda olması Transkafkasya'nın bütünü itibariyle stratejik öneme sahip olmasını sağlamıştır.

Amerikan Enerji Bakanlığı verileri bağlamında Hazar Havzası'ndaki kanıtlanmış petrol rezervleri miktarının 17 - 44 milyar varil aralığında, potansiyel petrol kaynaklarının ise 233 milyar varil olduğu düşünüldüğünde (Ayhan, 2008, s. 299) Hazar'a hâkim konumdaki Transkafkasya'nın Türkiye açısından önemi bir kez daha anlaşılır. Bununla birlikte bölgenin geçmişte İpek Yolu'nun, günümüzde ise enerji boru hatlarına ilaveten doğu-batı düzleminde kara ve demir yollarının güzergâhı üzerinde bulunuyor olması bölgeye yönelik bir çekim merkezi oluşturmuştur (Keskin, 2008, s. 18).

Türkiye'nin petrol ve doğalgaz kullanımında dışa bağımlılığı noktasında Transkafkasya güzergâhı (doğu-batı) doğrultusunda gerçekleştirilecek alternatif enerji hatları ise Türkiye için hayati bir önem arz edip, dış politikasının da merkezinde yer almaktadır. Türkiye mevcut doğalgaz ihtiyacının %96'sını, petrolün %90'nını yapmış olduğu ithalat ile karşılamaktadır. Doğalgaz ithalatının %66'lık kısmını ise sadece Rusya karşılamaktadır (Kantörün, 2010, s. 90). Alternatif bu enerji hatları sayesinde Rusya'nın bölgedeki tekeli kırılacağı gibi, Türkiye enerjide Rusya'ya olan bağımlılığı da azalacaktır. Türkiye'nin BTC petrol boru hattı ve BTE doğalgaz boru hattı ile yapmak istediği de işte tam budur.

Dolayısıyla bu hatlar Türkiye'ye ekonomik bir getirisinin yanında stratejik bir öneme haizdir. Türkiye bu hatlar sayesinde enerji arz güvenliğini de sağlama alamaya çalışmaktadır. Bunun yanında, BTC'dan geçiş vergisi ve işletmecilik hizmetleri karşılığında taşınacak kapasiteye bağlı olarak, ilk 16 yılda ortalama 200 milyon dolar, 17 ve 40. yıllar arasında ise yılda 300 milyon dolar gibi bir gelir elde edecektir (Kantörün, 2010, s. 91). Günümüz dünyasında petrol ve doğalgazın stratejik bir kaynak

olması, bu kaynakların kimler tarafından çıkartılacağı ve hangi güzergâhlar konusunda taşınacağı konuları, küresel ölçekte bir mücadeleyi de beraberinde getirmiştir.

Petrol kaynakları ve güzergâhları üzerinde denetim sağlayan ülkelerin bunun bir getirisi olarak; stratejik hammadde kaynağına, uluslararası sermaye hareketlerini yönlendirebilecek bir ekonomiye ve yeni teknolojileri geliştirebilmek için gerekli sermayeye sahip olacağı (Ayhan, 2008, s. 274) düşünüldüğünde küresel güçler arasındaki mücadelelerin boyutu da daha iyi anlaşılır.

Dolayısıyla Türkiye'nin Transkafkasya'ya yönelik politikalarını da bu kapsamda ele almak kanaatimizce yararlı olacaktır. Diğer taraftan Türkiye'nin bölgeye yönelik enerji politikası, bölge devletlerinin sürdürülebilir ekonomik kalkınmalarına katkı sağlayacağı gibi bağımsızlıklarına yönelik tehditler karşısında da sağlam bir şekilde durmalarına yardımcı olacaktır. Bölgenin bu doğrultuda refah ve istikrar ortamına kavuşması ise Türkiye'nin bölgeye dönük ticaretini artıracığı gibi yatırımları noktasında da yeni fırsatlar sunacaktır.

Türkiye'nin Petrol ve doğalgaz bünyesindeki en büyük hedefi ise bir “enerji terminali” konumuna gelmektir. Türkiye bu doğrultuda Kazak ve Azeri petrollerini Ceyhan Limanı'na taşıyacak olan BTC petrol boru hattını devreye sokmuştur. Azeri doğalgazını buna “Türkmenistan da ilave edilebilir” Erzurum'a taşıyacak olan BTE doğalgaz hattı da gene bu kapsamda ele alınabilir.

Bunun içindir ki Transkafkasya'yı Türkiye için önemli kılan “enerji terminali” olmakla bağlantılı bir şekilde, bölgenin Türkiye ile zengin hidrokarbon kaynaklarına sahip olan Orta Asya ve Hazar Havzası'nı birbirine bağlayan bir geçiş koridoru konumunda olmasıdır.

Diğer taraftan bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını yeni kazanmaları noktasında gelişime bağlı olarak bir şantiye görünümü arz etmesi, inşaat sektöründe ileri düzeyde olan Türkiye'ye geniş olanaklar sunmaktadır. Bunun içindir ki Türkiye bölgede istikrarın hâkim olmasını istemekte ve bölgeye yönelik politikalarını bu doğrultuda

yürütmektedir. Tüm bunlara bağılı olarak Türkiye'nin Transkafkasya politikasının genel hatlarını şu şekilde sıralayabiliriz;

- 1- Rusya'nın "arka bahçe" olarak tanımlamış olduğu Transkafkasya'ya geri dönüşünü sınırlamak, bölge devletleri üzerindeki etkisini azaltıp kendisinin hareket kabiliyetini genişletmek,
- 2- Bölge devletlerinin bağımsızlıklarını desteklemek, ülke bütünlüklerini sağlama noktasında yardımcı olmak,
- 3- İkinci madde ile bağlantılı olarak bölgede vukuu bulan kriz ve çatışma alanlarına, bölge devletlerinin toprak bütünlüklerini bozmayacak şekilde diplomasi ile çözüm aramak,
- 4- Bölge ülkeleri ile (Gürcistan-Azerbaycan) ekonomik, ticari ve askeri işbirliğı süreçlerini geliştirerek, bu coğrafya da bir refah eksenini oluşturmak, bu doğrultuda bir katalizör işlevi görmek,
- 5- Bölge ülkelerinin Batı ile entegre olabilmeleri doğrultusunda, bu devletlerin Batı kurumlarına üyeliklerini desteklemek (NATO gibi)
- 6- Bölgesel entegrasyonu sayılabılme noktasında, KEİT oluşumlarının bölgede daha aktif olmasını sağlamak, gene bu doğrultuda Kafkasya İstikrar ve İşbirliğı Platformu gibi bölge istikrarını artırıcı oluşumlara öncülük etmek,
- 7- Bölgedeki sorunlu ülke konumundaki Ermenistan ile mevcut sorunları "iyi komşuluk" ilişkileri çerçevesinde çözüme kavuşturarak (buna Dağlık Karabağ'ın işgali de dahildir) ülkeyi batı sistemine dahil etmek,
- 8- Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarının üretimi ve taşınmasında rol almak (Ağacan, 2007b, s. 26), bu doğrultuda bölgeye yönelik Rusya'ya alternatif enerji hatları projeleri geliştirmek ve Ceyhan'ı "enerji terminali" haline sokmak,
- 9- Son olarak bölgenin tek bir küresel gücün etki alanına girerek (Rusya-ABD-Çin gibi) çıkarlarının zedelenmesini engellemek, olarak belirtebiliriz.

4.1.2. Türkiye'nin bölge devletleriyle olan ilişkileri

Bu bölümde Türkiye'nin Transkafkasya'ya yönelik politikasının bölge devletleriyle arasındaki ilişkiyi ne ölçüde etkilediğı ikili ilişkiler baz alınarak

incelenecektir. Bunun yanında bölge devletlerinin Türk Dış Politikası'ndaki yeri de belirtilmiş olunacaktır.

Türkiye-Azerbaycan ilişkileri

Türkiye'nin Transkafkasya politikasında Azerbaycan'ın önemli bir konumu vardır. İki devlet arasındaki dil, din, kültür ve gelenekler bağlamındaki yakınlık Türkiye Azerbaycan ilişkilerinin temel taşları niteliğindedir.

Türkiye'nin, 18 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan'ı 9 Kasım 1991 tarihinde ilk tanıyan ülke olması (Sönmezoğlu, 2006, s. 710) da iki ülke arasındaki ilişkilerin yakınlığını yansıtır niteliktedir.

Ülke bağımsızlığını kazandıktan sonra mevcut olan bu ilişkiler duygusallık, aşırı beklentiler ve beraberinde gelen hayal kırıklıkları şeklinde tezahür etmişse de genel itibariyle olumlu bir havada seyretmiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerde aşırı duygusallığa yer verilmesi sebebiyledir ki mevcut durum “iniş çıkışlarla dolu uzun bir aşk hikâyesi” olarak nitelendirilmiştir (Ergun, 2007, s. 244).

Azerbaycan'ın bağımsızlığının ardından ülkenin iç karışıklıklara sürüklenmesi ve beraberinde gelen Karabağ işgali Türkiye'ye yönelik beklentileri daha da artırmıştır. Nisan 1993 itibariyle Ermeni'lerin Kelbecer'i işgal etmesinin ardından bölgedeki sivil halkın nakliyesi için talep edilen helikopterlerin, Türkiye tarafından çatışmalara doğrudan müdahale olarak görülebileceği noktasında geri çevirmesi, Azerbaycan tarafından büyük bir hayal kırıklığı ile karşılanmıştır (Ergun, 2007, s. 257).

Fakat sonrasında Türkiye'nin, Kelbecer işgali üzerine Ermenistan ile kara sınırını kapatması (Kasım, 2011, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1969>, 14 Nisan 2011'de erişildi) ve Turgut Özal'ın Azerbaycan ziyareti kamuoyu tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin Azerbaycan için önemi ise Elçibey'in “Türkiye Azerbaycan'ın dış politikasının başköşesinde yer tutacaktır.” (Ergun, 2007: 248) söylemi ile ifade edilmiştir.

Elçibey'den sonra ülkenin başına geçen Haydar Aliyev dış politikada daha dengeli bir üslup sergilemişse de, o da Türkiye ile olan ilişkilere özel bir anlam yüklemiştir. Öyle ki 1992-1993 Halk Cephesi İktidarı döneminde dile getirilen “bir millet iki devlet” tanımlaması Haydar Aliyev döneminde adeta sloganlaşmıştır (Ergun, 2007, s. 248). İki ülke arasındaki bu ilişkiler sarmalı her zaman dostluk, kardeşlik ve egemen eşit iki devlet düzeyinde kendini göstermişse de ilişkilerde bir türlü istenilen sonuca ulaşamamıştır. Bunda mevcut olan ilişkilerin aşırı güvene dayanması ve kurumsallaşmadan ziyade ülke liderleri arasında kurulan dostluk köprüleri noktasında ilerlemesinin payı büyüktür. Bunun içindir ki; Eylül 2002 yılı itibariyle BTC temel atma töreni için Azerbaycan'da bulunan Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ilişkilerde kardeşlik duygularının yanı sıra kurumsallaşmanın önemine vurgu yapmıştır (Alpargu, 2004, s. 14).

Türkiye'nin Ermenistan açılımı sürecinde iki ülke arasında (Türkiye-Azerbaycan) yaşanan krize anında müdahale edebilecek bir mekanizmanın, resmi bir kurumun olmayışı nedeniyle probleme doğrudan ülke liderlerinin müdahale etmek zorunda kalması (Yılmaz, 2010, s. 26) ülkeler arası kurumsallaşmanın önemini bir kez daha göstermiştir.

Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde ağır basan taraf her ne kadar Türkiye olarak gözükse de, Türkiye'nin gerek Kafkaslar gerekse Orta Asya politikalarında Azerbaycan vazgeçilmez bir ortak olarak öne çıkmaktadır. Kafkasya'ya yönelik yapılan yorumlarda her ne kadar Gürcistan bölgenin kilit ülkesi olarak gösterilse de, unutulmaması gereken o kilidin anahtarının Azerbaycan olduğudur.

Bundan dolayıdır ki; Ankara'nın Kafkasya ve Orta Asya siyasetinde Bakü en güvenilir bir stratejik müttefik olarak nitelendirilebilir. Zira Azerbaycan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye arasında doğal bir köprü konumundadır. Bunun içindir ki; Azerbaycan'ın Rus etki alanına itilerek kaybedilmesi Türkiye'nin Orta Asya'ya çıkışını engelleyebileceği gibi, geliştirmekte olduğu Kafkasya politikasına da telafisi zor ağır yaralar açabilir (Memmedli, 2008, s. 9).

Bu coğrafyada Azerbaycan, Türkiye'nin kurmaya çalıştığı sistemin en önemli parçasını teşkil etmektedir. Bölgede istikrar ve refah ortamı yerleştirmek isteyen Türkiye bunun ülke bütünlüğünü sağlamış istikrarlı bir Azerbaycan ile gerçekleştirebileceğini düşünmektedir. Bunun içindir ki; Türkiye her fırsatta Yukarı Karabağ sorununu dünya gündemine taşıyarak, Karabağ sorunu çözülmeden Kafkaslar da barış ve istikrarın kalıcı olmayacağını vurgulamıştır (Şamiloğlu, 2009, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1187>, 15 Şubat 2010'da erişildi).

Kafkasya bölgesinde Azerbaycan dış politikası ile Türk dış politikası bir paralellik arz ettiği gibi birbirini de tamamlar niteliktedir. Başka bir deyişle Kafkasya bölgesinde her iki ülke de birbirine ihtiyaç duymaktadır. Transkafkasya'da Azerbaycan'ın varlığını ve bağımsızlığını sürdürebilmesi için güçlü bir Türkiye'ye muhtaç olduğu gibi, Türkiye'nin de enerji güvenliğini sağlamak ve Kafkasya'da etkili olabilmek için Azerbaycan'a ihtiyacı olduğunu belirtmek (Ekşi, 2009, <http://www.setav.org/public/>, 20 Eylül 2009'da erişildi) iki ülkenin birbirlerine olan bağımlılıklarını gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla iki ülke arasındaki mevcut ilişkiler Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Baş Müşaviri Savaş Barkçın'ın söylemiyle bir "kader birlikteliği" niteliğindedir (<http://www.haber7.com/haber/>, 20 Eylül 2009'da erişildi).

Bunun içindir ki; gerek Türkiye gerek Azerbaycan birbirine sürekli destek olmuş ve zor günlerinde birbirlerine yardım etmeyi bir görev bilmişlerdir. 1. Dünya Savaşı sonrasında toplu soykırımla karşı karşıya kalan Azerilere, Osmanlı Devleti'nin Kafkas Ordusu vasıtasıyla yardım eli uzatıp bu süreci engellemesi (Yılmaz, 2010, s. 23) bu yardımlaşmanın ve kader birliğinin güzel bir örneğidir.

Keza Azerbaycan uluslararası alanda Türkiye'nin sorunlarına yönelik birlikte hareket ederek kapasitesi doğrultusunda Türkiye'ye yardımcı olmaya çalışmıştır. Temmuz 2005 yılı itibarıyla Azerbaycan'ın KKTC'ye charter uçuşlarını başlatarak KKTC vatandaşlarının Azerbaycan'a kendi pasaportları ile gidiş gelişlerini sağlaması (Ergun, 2007, s. 259) yönündeki olumlu adımı da Türkiye'nin uluslararası alanda elini kuvvetlendiren bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye Transkafkasya da her daim güçlü bir Azerbaycan istemekte ve bu kapsamda adımlar atmaktadır. 2000’li yıllar sonrası Türkiye’nin dış politikada daha aktif bir siyaset izlemesi ise Traskafkasya’ya yönelik ilgiyi (atılacak adımlar doğrultusunda) daha da artırmıştır.

Genelde Transkafkasya’nın özelde Azerbaycan’ın Rus etki alanına girmemesi için politikalar geliştiren Türkiye bu kapsamda Azerbaycan’ın batı sistemine entegre edilmesini desteklemektedir. Ülkenin (Azerbaycan) pazar ekonomisine geçişi noktasında ülkeye yardımcı olduğu gibi bağımsızlığının ardından Eximbank tarafından sağlanan kredilerle de ülkeye finansal kaynak yaratılmıştır (Ergun, 2007, s. 257).

Daha öncede belirtmiş olduğumuz gibi ilişkiler belli düzeylerde gelişme göstermişse de ekonomik açıdan istenilen düzeye ulaşılammıştır. 1 Ocak 1993 yılında imzalanan “Ticari ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması” çerçevesinde yürütülen (Ergun, 2007, s. 260) ekonomik ve ticari ilişkiler bünyesinde iki ülke arasındaki ticaret yıllara göre farlılık arz etse de toplamda bir artış göstermektedir. 2000 yılı itibariyle Türkiye’nin Azerbaycan’a olan ihracatı 230,4 milyon dolarken, ithalatı ise 95,6 milyon dolardır. Haziran 2005 yılı itibariyle ihracat 249,4 milyon dolar, ithalat ise 101,4 milyon dolar olarak seyretmiştir (Ergun, 2007, s. 260).

Tablo 4-1: Türkiye-Azerbaycan ithalat-ihracat dengesi

(<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>, 10.02.2011’de erişildi).

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Tic. Den.	Dış Tic.Hacmi
2007	1.047,60	329,6	718	1.377,30
2008	1.667,40	928,4	739	2.595,80
2009	1.399,40	752,8	914,6	2.152,30
2010	1.387,40	783,9	603,5	2.171,40
(Ocak, Kasım)		(Milyon Dolar)		

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere Türkiye 2008 yılı itibariyle 1.6 milyar dolar seviyesinde bir ihracat gerçekleştirirken, 928 milyon dolar seviyesinde de ithalatta bulunmuştur. Dış ticaret hacmi ise artış göstermiş 2008 yılında 2.595,8 milyon dolar seviyesine çıkmasına rağmen 2010 yılında 2.171,4 milyon dolar olarak yansımıştır.

Türkiye Azerbaycan'ın genel dış ticaretinde %4,9, ithalatında %14,8, ihracatında ise %0,7'lik bir paya sahip olmakla birlikte genel ticaret sıralamasında 6. sıradadır (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>). Bunun yanında Türk iş adamlarının Azerbaycan'a yapmış oldukları yatırım ise 6 milyar dolar seviyesinde olup, bunun 3 milyar doları petrol sektöründedir (<http://www.haber7.com/haber/>, 20 Eylül 2009'da erişildi).

Türkiye'nin genelde Avrasya, özelde Azerbaycan politikasının önemli bir ayağını ise petrol ve doğalgaz gibi stratejik enerji kaynakları oluşturmaktadır. Bölgenin zengin enerji kaynaklarının kendi toprakları üzerinden Batı pazarlarına ulaştırılmasını isteyen Türkiye, bu doğrultuda BTC ve BTE projelerini hayata geçirmiştir.

Mevcut bu projeler Türkiye ve Azerbaycan'a ekonomik açıdan büyük getiriler sağladığı gibi stratejik açıdan da büyük yarar sağlamıştır. Azerbaycan bu projeler sayesinde ülkesinden çıkarılan petrol ve doğalgazın “doğu-batı” enerji koridoru düzleminde Batı pazarlarına ulaşması sağlayarak Rusya'ya olan bağımlılığından kurtulmuştur. Türkiye ise gerek bölgede Rusya'yı sınırlama noktasında gerekse bölgede vukuu bulan “büyük oyunda” iyi bir kazanım elde ederek jeostratejik konumunu (Avrupa bağlamında) güçlendirmiştir.

Bakü Tiflis Erzurum doğalgaz hattının gerçekleşmesi ile de Türkiye bir nebze olsun doğalgazda Rusya'ya olan bağımlılığını azaltma yoluna gitmiş ve “enerji arz” güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Bölgede Türkiye'nin gerçekleştireceği bir diğer önemli proje ise BTK Demir Yolu'dur. Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan'ı demir yolu ile birleştirecek bu proje ile bu üç ülke arasındaki bağ kuvvetleneceği gibi ülkeler arasındaki ticarete önemli oranda artacaktır.

“Demir İpek Yolu” ve “Raylı İpek Yolu” olarak adlandırılan BTK Demir Yolu Projesi'nin Gürcistan bölümünün sembolik temeli 21 Kasım 2007'de Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Gürcistan devlet Bakanı Mikheil Saakaşvili ve Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev'in katılımı ile Gürcistan'da atılmıştır (Kanbolat, 2007a, s. 20). Türk Dışişleri Bakanlığı kaynaklarına göre projenin 2012 yılı

itibariyle hayata geçirilmesi planlanmaktadır (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>).



Harita 4-1: BTK Demir Yolu Projesi

(http://www.lojistikhaber.com/news.asp?news_id=2966, 13 Eylül 2010’da erişildi).

Bölgeye yönelik bu tür projeler Türkiye’nin pro-aktif siyasetinin Transkafkasya’daki tezahürü niteliğindedir. BTK Demir Yolu Projesi ile birlikte Türkiye’nin az gelişmiş bir bölgesi Gürcistan ve Azerbaycan ile bağlanacak, oradan da Azerbaycan’dan Orta Asya’ya uzanan “hinterland” doğrultusunda ticaret ve ulaşım kolaylaşarak büyük oranda artacaktır (Laçiner, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/1008/turkiye-gurcistan-ve-azerbaycan-i-demi>, 10 Eylül 2009’da erişildi).

Öte yandan Osmanlı İmparatorluğu’nu duraklama ve gerileme sürecine iten nedenlerden bir tanesinin de, coğrafi keşiflerle birlikte yeni ticaret yollarının bulunması doğrultusunda önemini kaybeden İpek Yolu olduğu düşünülürse; BTK Demir Yolu yeni İpek Yolu’nu işlevsel hale getirip Türkiye için stratejik, politik, ekonomik alanlarda yeni ve büyük bir yükselme döneminin tetikleyicisi olabilir (Kasım, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/1009>, 10 Eylül 2009’da erişildi).

Türkiye’nin Transkafkasya’ya yönelik politikasının önemli bir ayağını da Orta Asya’yı da içine alacak şekilde sürdürülen kültür politikasıdır. SSCB’nin dağılmasıyla birlikte Avrasya coğrafyasında büyük bir miktarda Türk nüfuzunun ortaya çıkması; Türkiye’yi bölgeye yönelik sosyal-kültürel politikalar üretmeye itmiştir. Bu kapsamda 24 Ocak 1992 tarihi itibariyle Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) kurularak

Türkiye'nin bölgeye dönük politik yöneliminin ve çıkar algılarının alt yapısı oluşturularak; kurumsallaşma anlamında da önemli bir adım atılmıştır (Çaman, 2006, s. 192).

Özelde Azerbaycan genelinde ise Avrasya coğrafyasındaki Türkleri kapsayan bu politika doğrultusunda bölgeye yönelik eğitim programları hazırlanmış, bölge ülkelerinden gelen öğrencilere burslu bir şekilde Türkiye'de eğitim görme imkânı sunulmuştur. Kuşkusuz Türkiye'nin bu politikası geleceği ilgilendirmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Gene bu kapsamda Azerbaycan'da Kafkas Üniversitesi kurulmuştur. Bunun yanında Kazakistan'da Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi ve Kırgızistan'daki Manas Üniversitesi de bu coğrafyada kurulan bir diğer Türk üniversitesidir.

Kurmuş olduğu bu üniversitelerle geleceğe yatırım yapan Türkiye, bu sayede hem ülkeler arasındaki ilişkilerde bu üniversiteden mezun olacak gençlerin birer köprü işlevi görmesinde hem de Türkiye'nin bu coğrafyaya yönelik “paradigmasının” içselleştirilmesinde önemli bir eşiği de aşmış olacaktır.

Türkiye'nin bölgeye yönelik bir başka projesi ise TİKA bünyesinde gerçekleştirilen Ortak Yazı Dili Projesidir. OYDP kapsamında Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasında ortak bir yazı dili oluşturulmaya çalışılmıştır. Gene bu kapsamda 1993 yılında OYDP çerçevesinde Alfabe İmla Konferansı, 1994'de ise Ortak Yazı Dili Sempozyumu gerçekleştirilmiş ve ortak dil konusunu araştırarak bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir (Çaman, 2006, s. 201).

Türkiye'nin Avrasya coğrafyasındaki Türklere yönelik ortaya koyduğu bir diğer girişim ise Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesidir. İlk 1992 yılında gerçekleşen zirve bazı aksaklıklara uğrasa da günümüze kadar gelmiştir. Dokuzuncusu 02-03 Ekim 2009 da Azerbaycan'ın Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde düzenlenen zirve alınan kararlarla Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyine doğru bir kurumsallaşmaya yönelmektedir.

16 Eylül 2010 tarihinde ise İstanbul’da düzenlenen 10. zirvede, 3 Ekim 2009 tarihli yapılan 9. zirveye atıfta bulunarak Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyinin kuruluşuna dair “Nahçıvan Antlaşması’nın” imzalanmasından duyulan memnuniyet yinelenerek; ortak tarih, kültür, kimlik, dil birliğine dayanan işbirliği sürecinin arttırılarak devam edeceği belirtilmiştir (<http://www.mfa.gov.tr/bildiri.tr.mfa>, 10 Aralık 2010’da erişildi).

Türkiye yapmış olduğu bu çalışmalarla Avrasya coğrafyasındaki devletlerle işbirliğini genişletmek niyetindedir. Transkafkasya bölgesi ise bu süreçte bir koridor işlevi sebebiyle önem arz etmektedir. Azerbaycan ise Türkiye ile Orta Asya Türkleri arasındaki bağı sağlama noktasında ön plana çıkmaktadır.

Dolayısıyla Azerbaycan Türkiye’nin Transkafkasya politikasının mihenk taşı olmaktadır. Türkiye-Azerbaycan arasındaki ilişkiler bu denli önemliyken, iki ülke arasında Türkiye-Ermenistan açılımı üzerine çıkan son kriz de göstermiştir ki yapılması gereken daha çok şey vardır.

Türkiye’nin dış politikada ön plana çıkardığı “komşularla sıfır sorun” perspektifinden yürütülen Türkiye-Ermenistan görüşmeleri Azerbaycan’da derin kaygılara neden olmuştur. Karabağ problemi çözülmeden Türkiye Azerbaycan görüşmeleri doğrultusunda kapalı olan Ermenistan sınırının açılma ihtimali, Azerbaycan tarafından Ermenistan’a karşı konumunun zayıflayacağı düşüncesi iki ülke arasında bir krize neden olmuştur

Türkiye-Ermenistan görüşmeleri doğrultusunda 10 Ekim 2009 tarihinde Zürih’te ilişkilerin normalleşmesi için iki ülke arasında protokoller imzalanmasıyla birlikte Azerbaycan’ın tepkisi daha da artmıştır. Türkiye tarafı Ermeni yakınlaşmasının Karabağ sorununun çözümüne katkı sağlayacağı görüşünü benimserken, Azerbaycan ise bu yakınlaşmanın Ermenistan’ın elini daha da güçlendirip uzlaşmaz bir tavır takınacağını düşünmektedir (Yılmaz, 2010, s. 24). Buna bağlı olarak iki ülke arasında bir güven bunalımı kendini göstermiş ve beraberinde Azerbaycan’da bulunan Türk Şehitliği’ndeki bayrakların indirilmesi gibi nahoş olaylar yaşanmıştır. Her ne kadar Türkiye tarafından

Karabağ sorunun çözülmeden kara sınırının açılmasının mümkün olmadığı yönünde beyanatlar verilse de, bu yeterli olmamıştır.

Diğer taraftan gerek Azerbaycan gerekse Türkiye için BTC'den sonra her açıdan önemli olan Nabucco Antlaşması'nın Türkiye'deki imza törenine İlham Aliyev'in Londra'da BP yetkilileriyle randevusunu gerekçe göstererek katılmaması Azerbaycan'ın Türkiye'ye olan tepkisini yansıtmaları açısından önemlidir (Aydın, 2009, <http://www.tepav.org.tr/upload>, 05 Mart 2010'da erişildi).

Azerbaycan'ın böyle bir tepki göstermesinde her ne kadar ülke içi muhalefetin olayı politize etmesindeki payı yadsınamayacak bir durumdaysa da, Rusya'nın Gürcistan hamlesinden sonra Rusya'nın tesiri altına giren Azeri Hükümeti'nin Türkiye'ye karşı yürütülen stratejik ortaklık siyasetinde önemli değişikliklere gitme ihtiyacı hissetmesinin de olduğu yorumları yapılmaktadır (Yılmaz, 2010, s. 25).

İlerleyen süreçlerde her iki ülke yönetiminin ortamı yumuşatıcı açıklamalar yapması ve akabinde Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Erdoğan'ın Bakü ziyaretinde Azerbaycan Parlamentosu'na seslenerek net bir şekilde Dağlık Karabağ sorunu çözülmeden sınırların açılmasının mümkün olmadığını açıklaması ilişkileri tekrardan normale dönmüştür. Kriz sonrası akıllarda kalan ise Türkiye'nin Ermenistan ile görüşme durumunda iken Azerbaycan'ın bundan ne ölçüde haberdar edildiği, haberdar edildi ise Azerbaycan'ın tepkisinin neden daha önce pasivize edilmediğidir. Kuşkusuz bu durum Türkiye'nin kamu diplomasisini tam anlamıyla kullanmadığını da göstermesi açısından önemlidir.

Ayrıca Haydar Aliyev'in 1997 yılında yapmış olduğu Türkiye ziyaretinde imzalanan "Stratejik Ortaklık Antlaşması'nın da (Ergun, 2007, s. 258) içinin doldurulmasının gerekliliği açığa çıkmıştır. Diğer taraftan krizden Azerbaycan'ın da kendi adına bazı dersler çıkarması gerekir. Türkiye Azerbaycan'ın her müşkülünde yanında yer almış güçlü bir dostudur. Temmuz 2001'de İran Deniz Kuvvetlerinin Azerbaycan'ın Hazar'daki kara sularını ihlal etmesinden doğan krize, 21 Ağustos 2001 yılında Türk Yıldızlarının Bakü'de yapmış olduğu gösteri ile karşılık vermesi (Ergun,

2007, s. 263) Türkiye'nin Azerbaycan'a vermiş olduğu bir destek, İran'a verilen bir gözdağı olarak yorumlanmıştır. Akabinde İngilizce yayınlanan Tehran Times adlı gazetenin olaya tepki göstererek, bunun Türk generalleri tarafından sahnelenen siyasi bir oyun olduğunu vurgulaması (Alpargu, 2004, s. 5) ve sonrasında ihlallerin bir daha yaşanmaması Türkiye'nin desteğinin ve etkisinin ne boyutta olduğunu bir kez daha gösterir niteliktedir.

İki ülke arasında vukuu bulan kriz sürecinden sonra yaşanan olumlu bir gelişme ise Türkiye ile Azerbaycan arasında imzalanan anlaşma ile iki ülke arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin kurulmasıdır. Konsey, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın söylemiyle; ilişkilerin her alanda düzenli olarak gözden geçirilmesini; müspet alanlardaki ivmenin korunmasını, hem de bir takım pürüzlerin kamuoyunda istismar edilmesini önleyecek şekilde giderilmesini sağlayacaktır.

Bununla birlikte Erdoğan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'ni "Azerbaycan'ın sevinci bizim sevincimiz, kederi bizim kederimizdir" diyen Atatürk ile "Bir millet, iki devlet" diyen merhum Haydar Aliyev'den aldıkları bayrağı daha ileri noktalara taşıma kararlığının bir göstergesi olarak nitelemiştir (<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/15791668.asp?gid=373>, 04 Ocak 2011'de erişildi).

Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev ise; Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Kuruluş Antlaşması'nın "Yürekleri birleştiren bir eser" olduğunu belirterek, Türkiye'nin bu gün 10 yıl önceki Türkiye'den daha büyük ve güçlü olduğunu ifade ederek, iki ülke arasındaki kardeşlik unsuruna vurgu yapmıştır (<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno>, 10 Ekim 2010'da erişildi). İmzalanan bu antlaşma ile iki ülke arasındaki stratejik ortaklığında içi bir nevi doldurulmaya çalışılmıştır.

Türkiye Gürcistan ilişkileri

Güney Kafkasya bölgesinde Türkiye tarafından büyük önem arz eden ülkelere biri de, Sovyet sonrası 9 Nisan 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanan Gürcistan'dır.

Bağımsızlığından sonra ilk etapta Ankara'nın Müslüman Acarlar ve Abhazlar'la ilgilenme ihtimali üzerine Türkiye'ye ihtiyatlı yaklaşan Gürcistan, ilerleyen süreçlerde Türkiye yerine Rusya'nın bu yönde politik bir duruş sergilemesi üzerine Türkiye ile ilişkilere sıcak bakarak yakınlaşma göstermiştir (Sönmezoğlu, 2006, s. 725).

Türkiye'nin Azerbaycan ile oradan da Orta Asya ile karasal anlamda bağlantısını sağlayan Gürcistan, jeopolitik ve jeostratejik konumu itibarıyla gerek Azerbaycan gerekse Türkiye açısından önemli bir ülke niteliğindedir. Ülkenin Hazar enerji kaynaklarının özelde Türkiye genelde Batı pazarlarına ulaştırılması düzleminde Rusya'ya alternatif bir koridor teşkil etmesi de Gürcistan'ın önemini daha da arttırmaktadır. Bugün itibarıyla iki ülke arasında siyasi nitelikli bir sorun bulunmamakta olup, eşitlik ve içişlerine karışmama anlayışı noktasında gelişen ilişkiler (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, 15 Kasım 2010'da erişildi) stratejik ortaklık seviyesine kadar gelmiştir.

İki eşit devlet prensibi doğrultusunda karşılıklı güven ve içişlerine karışmama anlayışına dayalı olarak Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunan Türkiye, Gürcistan'ın bünyesinde barındırdığı ayrılıkçı yapılanmaları da gene bu kapsamda ele almıştır. Diğer tarafta ülkesinde bulunan 600.000 aşkın Abhaz nüfusunun, Gürcistan'daki Abhazlar'a yardım etmesi yöndeki lobi çalışmalarını da dikkate alan Türkiye ihtiyatlı bir politika izleyerek Tiflis'in onayı ile Abhazlar'a insani yardımda bulunmuşsa da esas olarak Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne destek vererek Tiflis yönetiminin yanında yer almıştır (Sönmezoğlu, 2006, s. 725-726).

Bölgede var olan etnik yapılara Rusya'ninkinden farklı bir bakış açısı ile yaklaşan Türkiye; Gürcistan içerisindeki Müslüman ve Türk kökenli grupları da ülkenin iç işlerine müdahale etme zemini sunan bir yapıdan ziyade, iki ülke ilişkilerini daha da kuvvetlendirecek bir bağ olarak algılamaktadır.

Türkiye'nin bu algısı ise Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun şu sözleri ile ifade edilmektedir: "Bugün hala Türkiye'de pek çok kişinin Gürcü kökeninden, Gürcistan'da ise pek çok kişinin Türk ve /Müslüman kimliğinden söz edilebilmesi,

aramızdaki yakın bağı kaybetmediğimizi göstermektedir. Bu etnik zenginlik ilişkilerimize güç katmaktadır” (Davutoğlu, 2009:1, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin>, 20 Mart 2010’da erişildi).

2000’li yıllar itibariyle dış politikada “kabuk değiştiren” Türkiye’nin politik retoriğinde de büyük değişimler olduğu gibi, bunun Güney Kafkasya’ya yansımaları ise; daha çok işbirliği, daha çok ticaret, daha çok güven ve bunların bir ürünü olarak BTC, BTE ve BTK gibi ekonomik ve stratejik açıdan büyük önem teşkil eden projelerin hayata geçirilmesi şeklinde olmuştur.

Bölgenin Rus etki alanından çıkartılması ve Batı sistemine eklemlenmesi yönünde bir tutum sergileyen Türkiye, bu kapsamda politikalar üreten Azerbaycan ve Gürcistan’ın en büyük destekçisi olmuştur. Hazar Havzası’nın zengin enerji kaynaklarını kendi toprakları üzerinden Batı pazarlarına ulaştırılmasını isteyen Türkiye bu sayede kendi enerji güvenliğini de sağlama almaya çalışmaktadır. Bu kapsamda bölgede Rusya ile bir rekabet halindedir. Bu rekabet sürecinde gerek Azerbaycan’ın gerekse Gürcistan’ın Rusya’ya olan bağımlılıklarından kurtulma noktasında tercihlerini Türkiye’den yana kullanmaları da bu mücadele de Türkiye’nin elini kuvvetlendiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güney Kafkasya bölgesinde Gürcistan’ın Rusya’yı ülke bütünlüğüne yönelik en büyük tehdit olarak görmesi ve Rusya’yı dengeleme noktasında Türkiye ile yakınlaşması da, Türkiye’nin Transkafkasya’ya yönelik politikalarının işlevselleştirilmesinde olumlu bir etki yaratmaktadır. Gürcü lideri Şevardnadze’nin devlet başkanlığı döneminde Ekim 2001’de Washington’da gerçekleştirdiği bir konuşma da Gürcistan’ın Rusya’nın güney kanadından ziyade (jeostratejik açıdan) Türkiye’nin kuzey kanadı olduğunu belirtmesi de (Demirdağ, 2005, s. 132) bölgede Rusya yerine Türkiye’nin yeğlendiğinin bir göstergesi olması açısından önemlidir. Bu açıklamadan bir gün sonra Kodori Geçidi’nin Rusya tarafından bombalanması ise manidardır.

Rusya’nın bölgede etki kurma noktasında sık sık şiddete başvurması ise bu

lkeler üzerinde “merkez-kaç” anlayışı doğrultusunda ters tepmekte; bölgede “yumuşak gücünü” kullanan Türkiye ise daha rahat hareket alanı sağlamaktadır.

Gürcistan ile her alanda ilişkileri üst seviyede tutmaya alışan Türkiye ise bu ülke ile imzaladığı antlaşmalarla da ilişkinin alt yapısını oluşturmuştur. Ekonomik ilişkilerin hukuki çerçevesini ise 1992 tarihinde imzalanan “Ticaret ve Ekonomik İşbirliği”, ”Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması”, ”Uluslararası Karayolu Taşımacılığı” antlaşmaları oluşturmaktadır. 2010 yılı itibariyle Türkiye 769 milyon dolarlık bir ihracat seviyesine ulaşırken, 290 milyon dolar seviyesinde de ithalat gerçekleştirmiştir (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>, 15 Ocak 2011’de erişildi). Gürcistan’a yapılan yabancı yatırımlar sıralamasında ise Türkiye 536 milyon dolar ile 3. sırada yer almaktadır. Diğer taraftan Türkiye, bağımsızlık sonrası ekonomik sıkıntılar çeken Gürcistan’a 2000 yılına kadar Türk Eximbank aracılığıyla 41 milyon dolar seviyesinde kredi sağlayarak ülkenin gelişimine katkıda bulunmuştur (Aydın, 2006, s. 418).

Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin önemli bir safhasını askeri alanda yapılan işbirliği süreci kapsamaktadır. Bu doğrultuda Türkiye genel olarak Transkafkasya lkelerinin NATO ile ilişkilerine destek verdiği gibi özelde Gürcistan ordusunun rehabilite edilmesine de büyük katkı sağlamıştır. 18 şubat 1994’de imzalanan Güvenlik ve İşbirliği Antlaşması erevesinde Türkiye, Gürcistan silahlı kuvvetlerinin iyileştirilmesinde kullanılmak üzere; 1998’de 5,5, 1999’da 3,8 ve 2000 yılında 4 milyon dolar gibi bir kaynak aktarımında bulunmuştur (Aydın, 2006, s. 420). Bu dönemde Gürcistan’ın silahlı kuvvetlerine ayırdığı pay ise 20 milyon dolar civarındadır. Yine 1997 yılında imzalanan Askeri İşbirliği Antlaşması kapsamında Gürcü subaylar Türkiye’de eğitim almaya başlamıştır (Sönmezoğlu, 2006, s. 727). Türkiye’nin askeri anlamda Gürcistan’a vermiş olduğu destek bazı kesimleri (Rusya) rahatsız etse de bu süreç devam etmiştir.

Ağustos 2008 yılında gerçekleşen Güney Osetya/Rusya-Gürcistan savaşından sonra ise Rusya bu rahatsızlığını daha net bir şekilde dile getirmiştir. 20 Ocak 2009’da ayrılıkçı bölge Güney Osetya’nın Dış İşleri Bakanı ile bir açıklama yapan Sergey

Lavrov “Diğer ülkelerin davranış şekillerine göre adım atacağız. Onlar gerçekleri umursamaz ve Gürcistan’a saldırı silahları vermeye devam ederlerse, bu ülkelerle ilişkilerimizde gerekeni yapacağız.” (Veliev, 2009a: 15) şeklinde beyanatta bulunarak Rusya’nın rahatsızlığını bir kez daha dile getirmiştir. Diğer taraftan Lavrov bu beyanatta üstü kapalı olarak Türkiye ve ABD’yi işaret etmiştir.

Türkiye bölgede istikrar ve refah adına güçlü Gürcistan’ı desteklemiştir. Ülkenin iç karışıklıklara sürüklenmemesi içinde ülkenin zor anlarında sürekli yanında yer almıştır. Diğer taraftan Gürcistan’ın istikrarı bölgeden geçmekte olan enerji hatları açısından da büyük önem taşımaktadır. Ağustos 2008 yılı itibarıyla gerçekleşen Rusya/Güney Osetya-Gürcistan savaşı sonrası Gürcistan’dan geçen enerji hatlarının güvenilirliği de sorgulanmaya başlanmıştır. Bu süreçte Rusya’nın bilinçli bir şekilde Gürcistan’daki ayrılıkçı yapılanmaları destekleyerek Gürcistan’ın enerji boru hatları için güvenilir bir ülke olmadığı izlenimi yaratmaya çalıştığı yönünde yorumlar yapılmıştır.

Bölge enerji kaynaklarının “doğu-batı” enerji koridoru doğrultusunda Batı pazarlarına ulaşmasını kendi çıkarlarına aykırı gören Rusya bu süreci engelleyerek enerji ve enerji hatları noktasında bir tekel oluşturmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda BTC Petrol Boru Hattı ve BTE Doğalgaz Boru Hattının yapımına karşı çıkıp engellemeye çalışmışsa da bugün her iki projede tamamlanmış olup aktif bir konumdadır. Rusya’nın Gürcistan’a yönelik son zamanlardaki sert tutumu ise gene Rusya’yı devre dışı bırakarak gerçekleştirilmesi düşünülen Nabucco projesini engellemeye dönük olduğu yönünde bir değerlendirmeye de gidilebilir.

Kuşkusuz bölgede gerek ekonomik gerekse siyasal nüfuz açısından Rusya’nın baskısından kurtularak Batı sistemine entegre olmak isteyen Gürcistan için gerçekleştirilen bu projeler (BTC, BTE) hayati bir öneme sahiptir. Projeler dâhilinde ekonomik açıdan rahatlayan, jeostratejik açıdan ülkesinin önemini artıran Gürcistan bu sayede Rusya’nın ülkesine dönük etkisini de kırma eğilimindedir.

Güney Kafkasya ve Gürcistan için büyük önem arz eden projelerden bir diğeri de Türkiye'nin öncülüğünde gerçekleşecek olan BTK demir yolu projesidir. Bu projeyle Türkiye, Gürcistan, Azerbaycan arasındaki stratejik ve ekonomik bağlar kuvvetlenebileceği gibi bölgenin uluslararası pazarlara bağlanması da gerçekleşmiş olacaktır (Kasım, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/1009>, 10 Eylül 2009'da erişildi). Gerçekleştirilen bu proje ile birlikte, Şubat 1999'da Türkiye ziyaretinde Gürcistan Devlet Başkanı Şevardnadze'nin iki ülke ilişkilerini tanımlamak için kullanmış olduğu "Stratejik Ortaklık" (Aydın, 2006, s. 420) söyleminin de bir nevi içi doldurulmuş olunacaktır.

Türkiye'nin son zamanlarda bölgeye yönelik pro-aktif siyasetinin bir yansıması da bölgede istikrarı sağlayacak örgütsel bir mekanizmanın oluşturulmasıdır. Gerçi bu yöndeki adımlar daha önceki yıllarda artmışsa da bir türlü hayata geçmemiştir.

Ocak 2000 yılında Demirel'in Gürcistan ziyaretinde dile getirdiği Kafkasya İstikrar Paketi bu doğrultuda oluşturulmaya çalışılmışsa da bölge devletleri arasındaki politik anlaşmazlıklardan dolayı kadük kalmıştır (Aydın, 2006, s. 418-119). Ağustos 2008 yılında Güney Kafkasya'da patlak veren savaşta bir kez daha böyle bir yapılanmanın ne kadar gerekli olduğunu göstermiştir. Güney Osetya/Rusya-Gürcistan arasında patlak veren savaş sonrasında Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün "yeni bir dönem" olarak nitelendirip, bu yeni dönemin bazı fırsatlar getirdiğini ve bunlardan yararlanmak için bazı hamleler yapılacağını belirtmesi de (Aras, <http://www.tasam.org/tr/icerik/>, 20 Şubat 2011'de erişildi) Türkiye'nin bölgede daha aktif rol oynayacağı şeklinde yorumlanmıştır. Diğer taraftan savaş sırasında Türkiye'nin etkin olmadığı yönünde bazı eleştiriler getirilmiştir. Mevcut eleştirilerin büyük bir kısmı da gene bölgede aktif olan ABD'ye yönelik olmuştur.

Tüm bu eleştiriler altında Türkiye "Kafkasya İşbirliği ve İstikrar Platformu" adlı bir oluşum amacıyla hamle yapmış "yeni dönemde" bölgeye yönelik barış, istikrar, güven, işbirliği ve dayanışma ortamının oluşmasına katkıda bulunmak istemiştir (Aras, <http://www.tasam.org/tr/icerik/>, 20 Şubat 2011'de erişildi).

Türkiye'nin bölgeye yönelik bu girişimi ABD Dışışleri Bakan Yardımcısı John Negroponte Bakü temasları sırasında ele alıp Türkiye'nin bu yöndeki önerisinin olumlu sonuç doğuracağına inandığını belirterek (<http://www.zaman.com.tr/haber.do?>, 21 Mart 2009'da erişildi) bir anlamda bu konudaki desteğini ifade etmiştir. Türkiye gibi ABD de bölgede Pazar ekonomisinin ve demokratik değerlerin yerleşmesini istediği gibi bu sürecinde bölgede oluşturacak istikrar ortamından geçtiğini bilmektedir.

Türkiye Ermenistan ilişkileri

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Transkafkasya bölgesinde bağımsızlığını kazanan üç devlet içerisinde Türkiye'nin sorun yaşadığı tek devlet Ermenistan'dır. Ermenistan bölgedeki en küçük devlet olması, nüfusunun homojen bir yapı arz etmesi ve Dünya'ya yayılmış önemli bir Ermeni nüfusunun olması (Demir, 2007, s. 298) çerçevesinde Transkafkasya da bulunan diğer iki devlete kıyasla farklı bir yapı teşkil etmektedir.

Türkiye her ne kadar SSCB sonrası bağımsızlığını kazanan bütün devletlerle olduğu gibi 16 Aralık 1991 yılında Ermenistan'ın bağımsızlığını tanımış olmasına rağmen iki ülke arasındaki ilişkileri sorunlu bir yapıdan kurtulamamıştır. İlişkilerinin sorunlu bir yapıda bulunmasının en temel sebebi ise kuşkusuz Ermenistan'ın 23 Ağustos 1991 tarihli bağımsızlık bildirgesinde yer alan ifadelerdir. Bildiride "Ermenistan Cumhuriyeti, 1915'te Osmanlı Türkiye'si ve Batı Ermenistan'da işlenen soykırımın uluslararası alanda kabul edilmesi için sürdürülecek çabaları destekleyecektir" (Demir, 2007:301) ifadelerinin yer almaları Türkiye-Ermenistan arasında başlayacak olan sorunlarında bir nevi habercisi olmuştur. Ermenistan Anayasasının doğal bir parçası konumunda olan Bağımsızlık Bildirgesindeki "Batı Ermenistan" ifadesi ile de Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi kastedilmektedir (Laçiner, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/1036/turkiye-ermenistan-iliskilerinde-temel-sorunlar.html>, 05 Şubat 2010'da erişildi).

Diğer taraftan Ermenistan'ın devlet armasında Ağrı Dağı'nın bulunuyor olması (Selvi, 2003, s. 141) ve Ermenistan Parlamentosunun Şubat 1991 yılında almış olduğu

bir karar ile “Kars Antlaşması” ile çizilen Türkiye-Ermenistan sınırını tanımadığını açıklaması (Sönmezoğlu, 2006, s. 720) Türkiye’nin Ermenistan politikasının da bir nevi belirleyicisi olmuştur. Bunun üzerine Türkiye her ne kadar Ermenistan’ın bağımsızlığını tanımışsa da bu ülke ile diplomatik ilişkileri başlatmamıştır.

Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen Ermenistan’ın ilk Cumhurbaşkanı Levon Ter-Petrosyan Türkiye’ye yönelik daha ılımlı bir yaklaşım sergilemeye çalışarak, ekonomik ve siyasi istikrar adına ülkesinin de kapasitesini de göz önünde bulundurarak daha gerçekçi bir politikaya yönelme ihtiyacı hissetmiştir. Petrosyan bu tutumunu kendisiyle yapılan bir röportajda şu şekilde ifade etmiştir: “Geçmişe rağmen Ermenistan ve Türkiye, politik ön koşulsuz iyi komşuluk ilişkilerini tesis etmelidir. İkili ilişkiler, ticaret, turizm ve kültür alanlarında geliştirilebilir” (Marian, 1997, aktaran: Demir, 2007: 300). Ermenistan her ne kadar Petrosyan zamanının da bu tür ifadeler kullanmışsa da bunları hayata geçirmede pek de olumlu bir adım atmamıştır. Kaldı ki Ermenistan “ön koşulsuz” söylemi ile hem Türkiye’nin sınırların açılması ve diplomatik ilişkilerin kurulması noktasında öne sürmüş olduğu şartları ekarte etmek istemekte hem de ikili ilişkilerin olumsuz durumundan Türkiye sorumluymuş gibi bir hava yaratmak istemektedir.

Türkiye’nin bu dönemde Ermenistan’a yaklaşımı ise var olan sorunlara rağmen olumlu bir şekilde seyretmiş, bununda ötesinde Türkiye bölgeye yönelik gerçekleştirilebilecek projelerde Ermenistan’ı dışlamak yerine sistemin bir parçası haline getirmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda Karadeniz’e kıyısı dahi olmayan Ermenistan’ı KEİÖ’ye kurucu üye olarak davet etmiştir (Sönmezoğlu, 2006, s. 720). Ülkenin bağımsızlık sonrası içinde bulunduğu zor koşulları da iyi niyet çerçevesinde değerlendiren Türkiye, bu kapsamda AB’nin Ermenistan’a gönderdiği 10000 tonluk buğdayın kendi topraklarından geçmesine izin verdiği gibi, enerjide sıkıntı yaşayan Ermenistan’a elektrik vermeyi de kabul etmiştir.

Türkiye Ermenistan arasındaki temel kırılma noktalarından biri de Ermenilerin Karabağ’ı işgali üzerine gerçekleşmiştir. İlerleyen süreçlerde meydana gelen “Hocalı Katliamı” ve akabinde gerçekleşen Kelbecer’in işgal edilmesi bardağı taşıran son damla

olarak görülmüş, Türkiye bu ülke ile olan kara sınırını kapatmıştır. Hocalı'ya yönelik saldırılar gerek Azerbaycan halkında gerekse Türk kamuoyunda büyük tepkilere neden olmuştur. Kamuoyunda oluşan tepkilerle birlikte Türkiye yönetimi de Ermenistan'a yönelik daha sert tedbirler alma gereği hissetmiştir. 25 Şubat 1992 akşamı gerçekleştirilen Hocalı saldırıları sonucu "Rus 366. Alayının da desteğiyle bir gecede 163 kişi katledilmiştir" (Kasım, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1969>, 14 Nisan 2011'de erişildi). Rusya ise saldırılarla bir ilişkisi olmadığını belirtse de firar eden 3 Rus askerinin 3 Mart 1992'de düzenledikleri basın toplantısında "beyinlerinin yıkandığını ve Hristiyan Ermeniler yanında Müslüman Azerbaycanlılara karşı savaşmalarının istendiği (Aslanlı, 2010, <http://www.turksam.org/tr/a80.html>, 07.08.2010'da erişildi) yönündeki açıklamaları Rusya'nın saldırılarda Ermenilere yardım ettiğini ortaya çıkarmıştır. Saldırılarda gelişmiş silahların kullanımı da Rusya'nın desteği şeklinde yorumlanmıştır.

Türkiye'nin tüm iyi niyet çabalarına rağmen Ermenistan'ın saldırgan tutumunun her aşamada devam etmesi zaman içerisinde Türkiye'nin Ermenistan politikasında da değişimlerin olmasını sağlamıştır. 1998 yılı itibariyle Ermenistan'ın başına "Karabağ Klanı" olarak adlandırılan yönetimin geçmesi ise Petrosyan zamanında iki ülke ilişkilerine dönük oluşturulmaya çalışılan ılımlı havanın yok olmasını sağlamıştır.

1998 yılı itibariyle Ermenistan'ın başına geçen Koçaryan'ın "barışalım ama geçmiş de unutmayalım" (Sönmezoğlu, 2006: 722) şeklinde açıklamasıyla Türkiye'ye yönelik politikalarında Petrosyan'dan farklı bir tavır sergileyeceğinin de sinyalini vermiştir. Yönetime geçtiği andan itibaren ise Petrosyan tarafından yasadışı faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle 28 Aralık 1994'te kapatılan Daşnak Partisi'nin tekrardan faaliyetlerine izin vermiş "soykırım" konusunu gündemin ilk sıralarına getirerek diaspora ile paralel bir noktaya gelmiştir (Demir, 2007, s. 302-303).

"Sözde soykırım" tanımlaması dünyanın dört bir tarafında dağılmış olan diaspora Ermenileri açısından birleştirici ve kimliklerinin oluşması sürecinde ortak bir payda haline getirilmiştir. Bu kapsamda kendi varlıklarını Türkiye'yi ötekileştirerek oluşturmaya çalışmışlardır.

Koçaryan ile birlikte Türkiye'ye yönelik daha sert bir tutum takınan Erivan ise "soykırım" konusunu diaspora ile senkronize ederek bu konuyu uluslararası alanda Türkiye'ye yönelik bir baskı aracı şeklinde kullanma eğilimine girmiştir. Diğer taraftan Ermenistan ile olan mevcut sorunlu ilişkiler yumağı sadece bu coğrafya ile sınırlı kalmamakta diasporanın ve Erivan yönetiminin yoğun çalışmaları doğrultusunda Türkiye'nin başta AB olmak üzere diğer ülkelerle de ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir.

Özellikle Türkiye'nin uyguladığı ambargonun kaldırılması üzerine AB'den destek isteyen Ermenistan 19-21 Kasım 2001'de AB-Ermenistan Parlamenterler İşbirliği Komisyonu toplantısında da bu yönde bir karar aldirmayı başarmıştır. AB toplantı sonrasında Türkiye'ye uyguladığı ambargoyu kaldırma çağrısında bulunarak bunun Türkiye-AB ilişkileri açısından önemine vurgu yapmıştır (Demir, 2007, s. 305). Türkiye ve AB üyelik sürecinde sürekli olarak bu konuları gündeme getiren Ermenistan bir nevi Kopenhag siyasi kriterlerini Erivan siyasi kriterleri haline getirmeye çalışmaktadır.

Ermenistan "sözde soykırım" çerçevesinde uluslararası alanda uygulamaya koymuş olduğu bir diğer politika da ülke parlamentolarının bu yönde karar almalarını sağlamaktır. Ermenistan bu konuda çoğu ülke parlamentosundan "soykırımı" tanıyan kararlar çıkartabilmiştir. Bunlar sırayla: "1965'te Uruguay, 1982'de Güney Kıbrıs Rum Kesimi, 1993'te Arjantin, 1995'te Rusya, 1996'da Yunanistan, 1997'de Lübnan, 1998'de Belçika, 2000'de Vatikan ve İtalya, 2001'de Fransa ve son olarak Kanada Parlamentosu, 21 Nisan 2004'te 68'e karşı 153 oyla "sözde soykırımı" tanıyan ülkelerdir (Demir, 2007: 319).

Türkiye Güney Kafkasya bölgesinde genel olarak istikrarın, refahın ve barış ortamının kol gezmesini istemektedir. Ermenistan'ın bölgeye yönelik saldırgan ve uzlaşmaz tutumu ise bölgede kriz ve çatışma ortamının yeşermesine bunun da ötesinde kök salmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda Türkiye Transkafkasya'ya yönelik Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan eksenini oluşturmuş, enerji hatlarına yönelik projelerinde oluşturulan bu eksen üzerinden yürütülmesini sağlamıştır. Bundan

dolayıdır ki uzlaşmaz tutumu dolayısıyla bölgede kendini yalnızlaştıran Ermenistan, kendisine ekonomik açıdan büyük getiriler sağlayacak projelerden de mahrum kalmıştır.

Bölgede yalnız bir konuma düşen Ermenistan ise gün geçtikçe Rusya'ya daha çok bağımlı hale gelmiştir. Ermenistan'ın gerek ekonomide gerekse enerjide büyük oranda Rusya'ya bağımlı olması, Erivan'ın Moskova'dan bağımsız politikalar geliştirmesini güçleştirirken Moskova'nın da Erivan'ı stratejik açıdan daha rahat bir şekilde kontrol altına almasına yardımcı olmaktadır (Tanrısever, 2009, s. 135). Ermenistan'ın bu görünümü itibariyle, Rusya'nın bölgesel politikaları için kullanmış olduğu bir “askeri üs” veya “ileri karakol” (Veliev, 2008, s. 22) tanımlaması yapılmaktadır.

Ermenistan'ın bu görünümü Türkiye'yi olduğu gibi Azerbaycan'ı da rahatsız etmektedir. Ermenistan'ı askeri bir yığınak olarak gören Rusya Transkafkasya politikasını da bunun üzerine bina etmektedir. 2000'li yıllarda kapasitesiyle doğru orantılı olarak dış politikada da etki alanını genişleten Türkiye Transkafkasya'da daha aktif bir dış politika sergilemeye başlamıştır. Bu durum ise kuşkusuz Rusya'yı rahatsız etmektedir. Tanımlamış olduğu “yakın çevre” doktrini doğrultusunda bölgede kendinden başka etkili bir aktör istemeyen Rusya bu konuda Türkiye'yi de kendisine rakip görmektedir.

Batıdan farklı olarak bölgede çok önce bulunan Rusya'nın bölgeden kopma ihtimali Moskova'nın korkulu rüyalarını oluşturmaktadır. Kafkasya ve Hazar Havzası'nı “yakın çevresi” olarak gören Rusya, bölgedeki aktör sayısının artmasından rahatsızlık duymakta ve bölgedeki değişim sürecini önlemeye çalışmaktadır (Memmedli, 2008, s. 9).

Türkiye'nin bölgede Rusya'nın etkisini zayıflatırken Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan eksenini kuvvetlendiren bir başka proje de BTK Demir Yolu projesidir. 2012 yılında tamamlanması beklenen proje hayata geçtiğinde bu üç ülke arasındaki stratejik bağları kuvvetlendireceği gibi ekonomik bir rahatlama da sunacaktır. Bölgenin Batı'yla olan ticaretinin artmasıyla beraber; pazar ekonomisi, demokrasi gibi değerlerde

daha kolay bir şekilde kabul görecektir. Bu projeden (BTK) memnun olmayan tek ülke ise kuşkusuz Ermenistan'dır. Ermenistan'ı by-pass eden BTK projesi, enerji hatlarından sonra demir yolunda da bu ülkenin dışlanması anlamına gelmektedir (Kasım, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/1009>, 10 Eylül 2009'da erişildi).

BTK Demir Yolu Projesi Ermenistan'ın hanesine (-) olarak yansımışken, Azerbaycan'ın hanesine ise gerek ekonomik gerekse stratejik açıdan pozitif anlamda bir katkı sağlamıştır. Projenin Azerbaycan bağlamındaki önemli bir yanı da, BTK Demir Yolu sayesinde Azerbaycan'ın Özerk bölgesi Nahçıvan ile doğrudan karasal bağlantı sağlayacak olmasıdır (Laçiner, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/1008/turkiye-gurcistan-ve-azerbaycan-i-demi>, 10 Eylül 2009'da erişildi). Dolayısıyla bu hat Azerbaycan'a ekonomik açıdan büyük getiriler sağlayacağı gibi stratejik açıdan da büyük getirileri olacaktır.

İki ülke arasındaki sorunlu yapı bu şekilde devam ederken son zamanlarda ilişkilerin normale döndürülmesi yönünde bazen gizli diplomasi yoluyla bazen de kamuoyuna açık bir şekilde girişimlerde bulunulmuştur. Transkafkasya'ya yönelik işbirliği ve entegrasyonu sağlayacak çabaların karşısında Ermenistan'ın sorunlu bir yapı teşkil etmesi de Türkiye'nin bu devleti Batı sisteminin içine katma çabalarını artırmıştır.

Ağustos 2008'de gerçekleşen Güney Osetya/Rusya-Gürcü savaşıyla birlikte Ermenistan'ın Rusya ile olan bağlantısının kesilmesi ve Ermenistan'ın büyük oranda sıkıntı yaşaması, Erivan'a tek bir ülkeye bağımlı kalmanın faturasının ağır olacağını bir kez daha göstermiştir. Bu durumun farkına varan Ermenistan Türkiye ile ilişkileri sorunlu bir yapıdan kurtarmaya yönelik bir eğilim sergilemiştir.

Ermenistan bu sayede Türkiye'nin uyguladığı ambargodan kurtulacağı gibi, bölgeye yönelik projelerden de pay almak istemektedir. İki ülkede sorunların çözümüne dönük ılımlı yaklaşımları 10 Ekim 2009 tarihinde, İsviçre'nin kolaylaştırıcı rolüyle gerçekleşen müzakereler sonucunda imzalanan protokollerle somut bir yapıya bürünmüştür. İmzalanan protokollerin Türkiye ile Ermenistan arasında 100 yıla yakın bir husumetin olumsuz yansımalarını ortadan kaldırılması ve Güney Kafkasya da küçümsenmeyecek bir normalleşme sürecini başlatacak olması yönünden büyük önem

taşımaktadır (Karan, 2009, s. 13).

Türkiye-Azerbaycan arasında paraf edilen protokollerle birlikte; taraflar protokollerin yürürlüğe girmesinden sonra diplomatik ilişkilerin kurulması, iki ülkenin anlaşmalar tarafından belirlenmiş olan sınırların tanınması, iyi komşuluk ilişkilerine uymayacak bir politika izlemekten kaçınacakları ve kara sınırının açılması yönünde anlaşmışlardır (Kasım, 2009, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1036>, 15 Şubat 2010'da erişildi). Protokollerin imzalanmasıyla birlikte bu yönde olumlu gelişmeler olsa da olumsuz bazı eleştiriler de getirilmiştir. Protokollerin yürürlüğe girmesiyle birlikte Türkiye'nin "kımızı çizgisi" olarak gördüğü sınırların tanınması (Aras ve Özbay, 2009, s. 5) Türkiye açısından önemli bir gelişmedir. Bunun yanında protokollerin Türkiye açısından bir olumlu yanı da sorunların çözümüne yönelik Tarih Komisyonunun kurulmasının önünün açılmasıdır. Tarih Komisyonu'nun kurulmasının Ermenistan tarafından kabul edilmesi Ermenistan tarafından, bir dogma şeklindeki soykırım iddialarının tartışılması anlamına gelir ki (Kasım, 2009, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1036>, 15 Şubat 2010) bu da Türkiye açısından bir artıdır.

Aynı zamanda protokollerde her iki ülkenin de iyi komşuluk ilişkileriyle bağdaşmayacak herhangi bir siyaset izlemeyeceklerine yönelik taahhütte bulunmaları da (Aras ve Özbay, 2009, s. 5) Türkiye tarafından, Ermenistan'ın uluslararası alanda sürekli olarak "demoklesin kılıcı" gibi Türkiye'nin karşısına getirdiği soykırım iddialarına yönelik politika değişimi şeklinde yorumlanmıştır.

Ermenistan tarafına baktığımızda ise protokollerde Dağlık Karabağ'dan bahsettirmemesi ve protokollerin yürürlüğe girmesinden sonra iki ülke arasında kapalı olan kara sınırlarının açılması Ermenistan adına bir başarı olarak görülebilir.

Diğer taraftan protokollerin yürürlüğe girip işlevsellik kazanmasıyla birlikte "Ermenistan kuşatılmış ve abluka altına alınmış olma hissiyatının üstesinden gelecek, Batı'ya doğru yeni bir ticari ve psikolojik kapı açacak, Türkiye'de çalışan on binlerce Ermeni'nin çıkarlarını daha fazla koruyabilecek ve Türkiye'deki birçok Ermeni kültürel ve dini mekânına daha kolay ulaşabilecektir (Pope, 2009, s. 16). Bu sayededir ki

Ermenistan'ın Rusya'ya olan bağımlılığı da azalacaktır.

Protokollerin getirmiş olduğu normalleşme süreci ile Türkiye'nin ulaşmak istediği bir diğer önemli hedefte, Türkiye-Ermenistan yakınlaşmasının bölgedeki kriz ve çatışmalara olumlu yönde etki yaparak Transkafkasya'ya barışın ve huzurun hâkim olmasıdır. Gerçekten de Türkiye-Ermenistan arasındaki normalleşme Karabağ sorununun çözümünde etkili bir yol olabileceği gibi bölgede oluşacak istikrar ortamı ilişkileri “sıfır toplamı” bir yapıdan da kurtarabilir (Chertova ve Charap, 2010, http://www.americanprogress.org/issues/2010/06/way_forward_caucasus.html, 20 Eylül 2010'da erişildi).

Fakat bu doğrultuda gerekse Azerbaycan tarafından getirilen en büyük eleştiri ise bu sürecin Ermenistan'ın elini güçlendireceği için Dağlık Karabağ konusunda daha uzlaşmaz bir tavır sergileyeceği yönündedir. Tüm bu gelişmeler ışığında bölgede Türkiye-Ermeni yakınlaşması bağlamında olumlu bir atmosfer oluşurken 11 Ekim 2009'da Ermenistan Başkanı Sarkisyan'ın açıklamaları sürece gölge düşürmektedir.

Sarkisyan'ın ulusa sesleniş konuşmasında “Türkiye ile ilişkilerin soykırım gerçeğini sorgulayamayacağını, soykırımın insanlık tarafından tanınması ve kınanması gerektiğini, ikinci protokollerde ki alt komisyonun Tarihçiler Komisyonu olmadığı” (Lütem, 2009: 17) şeklinde ki beyanatları Ankara'yı rahatsız etmiştir. Her ne kadar Ermenistan Devlet Başkanının bu tür açıklamalar protokollere karşı çıkan muhalefete ve kendi kamuoyuna dönük telkin mesajları olarak yorumlanabilirse de; Ermenistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Şavarş Koçaryan'ın “soykırım kurbanlarının mirasçılarına verilecek tazminat konusunu gündeme getireceklerini” belirtmesi (Lütem, 2009: 17) protokollerin yürürlüğe girse dahi Ermenistan'ın bazı savlarından gene de vazgeçmeyeceği yönünde yorumları da beraberinde getirmiştir.

4.1.3. Sonuç

Dünya da güç ve mücadele alanlarının Avrasya ana kıtasına kaymasıyla beraber (Yılmaz ve Köse, 2011, <http://www.stargazete.com/acikgorus/kafkaslar-yeni-ortadogu->

mu-121390.htm, 21 Mart 2011’de erişildi) bu geniş coğrafyada stratejik bir bölgeyi oluşturan Transkafkasya bir anda kendini çıkar çatışmalarının ortasında bulmuştur.

SSCB sonrası her ne kadar bölgede bir güç boşluğu olmuşsa da Rusya’nın kısa sürede toparlanarak “arka bahçe” olarak tanımladığı bu coğrafyada tekrardan etki kurmak için dönmesi sonucu, karşısında bölgede çıkarları doğrultusunda nüfuz edinmeye çalışan ABD ve Türkiye gibi güçlerin bölgeye yönelik yeni politik süreçler geliştirirken bulmuştur. Transkafkasya’da ki konumunu kaybetmek istemeyen Rusya’da bölgeye yönelik yeni strateji ve taktikler geliştirerek pozisyonunu korumaya çalışmıştır.

Orta Asya’ya oradan da Uzakdoğu’ya açılma çerçevesinde jeopolitik açıdan sürekli önemli bir yer teşkil eden Transkafkasya coğrafi determinizmin getirmiş olduğu bu özelliği günümüzde de devam ettirmektedir. Bunun içindir ki; bölge büyük güçlerin ilgi odağı halindedir.

21.yy’ın bir getirisi olan çok kutuplu bir dünya yapılanması doğrultusundadır ki, rekabete dayalı çıkar çatışmaları beraberinde yeni stratejik kutup başları ve kriz alanları yaratmıştır. İşte Transkafkasya bölgesi de Avrasya coğrafyasında oluşan önemli bir alt sistemdir. Türkiye ise kendisinin “yakın kara havzası” olarak gördüğü bu bölgede etkili bir güç olarak faaliyet göstermek ve ülkesel çıkarlarını Transkafkasya üzerinden genişletmek istemektedir.

Bu politikasını hayata geçirebilmesi için bölgede oluşturacak barış kuşağı çok önemlidir. Gene bu doğrultuda Türkiye-Ermenistan normalleşme süreci stratejik Transkafkasya bölgesinde önemli bir atılım niteliğindedir (Chertova ve Charap, 2010, http://www.americanprogress.org/issues/2010/06/way_forward_caucasus.html, 20 Eylül 2010’da erişildi). Bundan dolayıdır ki; Türkiye-Ermenistan yakınlaşmasını bu kapsamda değerlendirmek gerekir.

Ermenistan’ı Batı sisteminin içerisine entegre ederek bölgede sürekli sorun teşkil eden bu ülke bir nevi “ehlileştirilmek” istenmektedir. Türkiye-Ermenistan arasındaki protokoller her ne kadar bu amaca hizmet etse de, bünyesinde bazı sıkıntıları da

barındırmaktadır.

İlk olarak Türkiye-Ermenistan arasında imzalanan protokoller iki ülke arasındaki kara sınırının açılması her ne kadar protokollerin yürürlüğe girmesinden 2 ay sonra olarak belirtilmişse de bu durum şu anda pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü “kara sınırının açılması diplomatik ilişkilerin kurulması noktasında ayrı bir yapı arz eder (Kasım, 2009, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1036>, 15 Şubat 2010). Türkiye-Ermenistan kara sınırını Dağlık Karabağ’ın ve 1993’te Kelbecer’in işgali üzerine kapatmıştır. Dolayısıyla Dağlık Karabağ sorunu çözüme kavuşturulmadan Türkiye’nin kara sınırını açması, Azerbaycan gözünde Türkiye’nin güvenilirliğini tartışılır bir boyuta sokacağı gibi, tutarlı bir dış politika çizgisine de zarar verebilir.

Unutulmamalıdır ki; Ankara’nın Kafkasya ve Orta Asya siyasetinde en güvenilir müttefiki Bakü’dür. Ayrıca Transkafkasya’da Azerbaycan nüfusu, ekonomik potansiyeli ve sahip olduğu enerji kaynaklarıyla Ermenistan’dan daha çok önemlidir. Bu kapsam da Türkiye Ermenistan’ı Batı sistemine dâhil etmeye çalışırken, Azerbaycan Rusya’nın yöüngesine yöneltmemelidir (Kasım, 2009, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=955>, 20 Şubat 2010’da erişildi).

Azerbaycan’ın yeniden Rus etki alanına girmesi ise Türkiye’nin Transkafkasya politikalarını olduğu kadar Orta Asya’daki çıkarlarını da olumsuz yönde etkiler. Tüm bu olumsuz durumlarla karşılaşılmasını için sürecin Azerbaycan’a iyi anlatılması yerinde olacaktır. Etkili ve yoğun bir kamu diplomasisi doğrultusunda, Azerbaycan yönetiminin ve kamuoyunun ikna edilerek Ermenistan ile görüşmelere başlaması (Erhan, 2010, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1339>, 05 Mart 2010’da erişildi) Azerbaycan ile olan stratejik öneme sahip ikili ilişkilerinde zarar görmesini engelleyebilir.

4.2- Güney Kafkasya Bölgesi’nin Rusya ve ABD Politikasındaki Yeri ve Önemi

Daha önce Transkafkasya bölgesinin jeopolitik ve jeostratejik öneminde de vurguladığımız üzere, bölge üzerinde barındırmış olduğu birçok özellik dolayısıyla

dikkatleri üzerine çekmekte, bununda ötesinde buraya hükmedecek olan güce sağlayacağı sayısız avantajlar bağlamında da birçok uluslararası aktörün iştahını kabartmaktadır. Bunun içindir ki birçok yorumcu tarafından dile getirilen “Büyük Oyun” bölgede tekrar sahnelenmekte ve devletler güçleri oranında bu sürece katılmak istemektedir.

Taraflar pozisyonlarını çıkarları doğrultusunda belirleyerek küresel ölçekte önemli bir kutup başı olan bu yeni bölgede etki kurmak için çetin bir mücadele gerçekleştirmektedirler. Bu doğrultuda devletler “yakın çevre”, “sorumluluk sahası” gibi bir takım kavramsallaştırmalara giderek dış politikalarını da buna göre şekillendirmektedirler. Dolayısıyla bölgede büyük çıkar algılamaları olan Rusya ve ABD’de pastadan pay almak ve bölgedeki konumlarını sağlamlaştırarak oyunun dışında kalmamak için bölgedeki mücadeleye aktif bir şekilde katılmakta ve birbirlerini rakip olarak görmektedirler. Bu çerçevede bölgeye yönelik uygulamış oldukları politikalarla da bir birlerini saf dışı etme gayreti içerisindeyler. Sonuç olarak iki devlet arasındaki tarihten gelen mücadele burada da kendini etkin bir şekilde göstermektedir.

4.2.1. 2001 yılı sonrası Rusya’nın Güney Kafkasya politikası

Rusya’nın 2001 yılı sonrası Güney Kafkasya politikasında bazı değişimler olmuşsa da, Rusya’nın bölgeye yönelik politikası Putin iktidarıyla birlikte ağırlık kazanan Avrasyacı bir yaklaşım çerçevesinde şekillenmiştir. Eski SB coğrafyasını Rusya’nın doğal bir uzantısı olarak algılayıp “emperyal” vasıfları üzerinde barındıran güçlü bir Rus Devleti’ni yeniden inşa ederek, uluslararası alanda etkin bir konuma gelmenin fikrinsel çerçevesini çizen Rus Avrasyacılığı (Dağı, 2002, s. 162) 2000 yılı sonrası Rus dış politikasının da referans noktasını oluşturmuştur.

Avrasyacılık söylemi her ne kadar 1800’lere dayansa da (Klasik Avrasyacılık) bugünkü anlamıyla işlenmesi ve Rusya’yı yeniden diriltecek bir kurtuluş yolu olarak şekillenmesi büyük ölçüde Aleksandr Dugin tarafından resmedilmiştir. Dugin’e göre SSCB’nin dağılışı sonrası Batı Rusya’ya belli noktalarda “özgür olacağı” “bölgesel devlet” statüsünü biçmiştir. Bu statü her ne kadar Rusya’ya bölgede bazı etki alanları

sunsa da, Rusya'nın jeopolitik özelliklerinin önünü kesmesi ve İmparatorluğa giden yolun tıkaması sebebiyle Rus milletinin intiharıyla eş değerdir (Dugin, 2005, s. 37).

Yapılması gereken ise Rusya'nın organik açıdan bağımlı olduğu eski SSCB coğrafyasında yeniden bir siyasal birliğin kurulmasıdır (Bassın, 2011, s. 125). Oluşturulacak bu yeni imparatorluk eski SB toprakları üzerinde şekillense de, jeopolitik mantık gereği bu defa “stratejik” ve “mekânsal” bağlamda SSCB'den üstün olması gerektiği gibi, aşamalı bir şekilde ilk etapta “Avrasyacı” daha sonra “büyük kıtasal” ve son olarak da “Cihanşümul” olmalıdır (Dugin, 2005, s. 49). Bu düşünceler doğrultusundadır ki oluşturulacak yeni yapı Avrupa'nın batısına, Orta Asya'nın güneyine, Çin'in doğusuna ve Pasifik'e kadar yayılmış olarak gösterilir (Bassın, 2011, s. 126). Dolayısıyla Rusya'nın varlığı emperyal düşünceler üzerine bina edilerek, önce Çarlık Rusya'sı, sonra SSCB dönemindeki politik zihniyet daha da genişletilerek sürdürülmeye çalışılmıştır. Bu düşüncelere paralel bir şekilde 1993 yılında ortaya atılan “yakın çevre” doktrini ile de Rusya'nın güvenlik ve dış politikası biçimlendirilmiştir (Dağı, 2002, s. 187).

2000'li yıllara gelindiğinde ise ülkedeki merkezîyetçi yapıyı güçlendirerek içeride ve dışarıda güçlü bir Rusya oluşturmaya çalışan Putin dönemi kendini göstermiş,”yakın çevre” doktrini doğrultusunda hayat bulan dış politika ise daha etkin bir hale sokulmuştur. Haziran 2000'de yürürlüğe giren yeni Rus Dış Politikasında güvenlik birincil öncelikli unsur olarak vurgulanmış (Kök, 2009, s. 119), hem bölgesel hem de küresel güvenliğin sağlanmasında özel bir anlam yüklenmiştir (Dağı, 2002, s. 190).

Diğer taraftan güvenlik olgusunun içerisine yakın çevredeki Rus vatandaşları da eklenmiştir. Oluşturulan dış politikanın tamamlayıcı niteliğindeki askeri doktrinde ise yakın çevrede yaşayan Rus azınlığının haklarının korunmasının ötesinde, kültürel ya da başka herhangi bir nedenle Rusya'ya yönelik aidiyet duygusu içerisinde olan insanların haklarının korunacağı belirtilerek “Mesihçi” (kurtarıcı) Rus kimliği ön plana çıkartılmıştır (Dağı, 2002, s. 193).

Rusya'nın dış politikadaki bu tutumu bize geçmişi hatırlatmakla birlikte Çarlık dönemindeki emperyal anlayışında devam ettirildiğinin bir göstergesi niteliğindedir. Şöyle ki; Osmanlı bünyesinde yaşayan Hristiyanları kurtarılması gerekli bir halk olarak gören Rusya, bu kapsamda kendini de kurtarıcı olarak ön plana çıkartarak Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale etme yolu aramıştır. Bu amacını ise Osmanlı Devleti ile imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile elde eden Rusya, Osmanlı bünyesindeki Ortodoks Kilisesinin de her türlü temsilini üstüne alarak hedefine ulaşmıştır (Sander, 2004, s. 150-151).

Buradan da görüleceği üzere Rusya geçmişten gelen “emperyal” geleneğini bugünde devam ettirme eğilimindedir. 2000'li yıllarda ortaya koymuş olduğu dış politika doktrini ve askeri doktrini ile de “yakın çevre” olarak tanımladığı coğrafyada var olan Rus ve Hristiyan azınlığı araçsallaştırarak bu politikasını sürdürmek istemektedir.

Öte yandan Rusya zaten SSCB sonrası bu coğrafyada kurulan ülkeleri de bağımsız birer devlet olarak görmemiştir. Bunun içindir ki Rusya sürekli olarak bu devletlere müdahale edebilme hakkını kendinde bulabilmiştir. Zira Sovyetler sonrası coğrafyada kurulan devletleri “post-emperyal-miras” ekseninde ele alan Dugin bu çerçevede kurulan ülkeleri de sözde devlet olarak nitelendirmektedir. Ona göre bu devletlerin tüm yönetici eliti eski sömürü yönetiminin birer mirasçıları niteliğindedir. Ekonomileri dışa bağlı olduğu gibi siyasi-sosyal yapılanmaları da eski merkezin modeline yama olacak şekilde kurgulanmıştır (Dugin, 2005, s. 23-24).

Dugin bu yapılanmayı her ne kadar belli ölçülerde RF lehine olarak görse de “post-emperyal-miras” doğrultusunda kurulan bu devletlerin, son kertede başka güçlerin yöreğine girebilme ihtimaline dikkat çekip (Dugin, 2005, s. 25-26) bir nevi Rusya'nın buralarda tekrardan siyasi üstünlüğünü kurması gerektiğini belirtir. Kurtuluş yolu olarak ise “emperyal” prensipler doğrultusunda şekillenecek Avrasya İmparatorluğu'nu gösterir.

Bölgeye yönelik Rus Dış Politikası'nın parametrelerini çizdikten sonra Rusya'nın özeldeki Güney Kafkasya politikasına baktığımızda da mevcut durumun pek farklı olmadığını görürüz. "Yakın çevre" doktrini çevresinde Güney Kafkasya'yı arka bahçesi olarak nitelendiren Rusya, bölgenin stratejik konumu itibariyle buradaki nüfuzunu kaybetmek istememektedir.

Orta Asya'nın kapısı niteliğinde olan Transkafkasya Rusya için Batı'ya açılan önemli bir geçit niteliğindedir. Güney Kafkasya'nın (Transkafkasya) jeopolitik açıdan Karadeniz ve Hazar Havzası'na hakim bir konumda olması da bölgeyi Rusya açısından daha bir önemli kılmaktadır.

Diğer taraftan bölgeyi Rusya açısından önemli kılan bir başka özellik ise Azerbaycan'ın Hazar Havzası'ndaki zengin petrol ve doğalgaz yataklarına ev sahipliği yapması, Gürcistan'ın ise bu kaynakların Batı pazarlarına ulaştırılmasında bir koridor görevi üstlenmesidir. Rusya bölgeye yönelik diğer aktörlerin ortaya koyduğu enerji politikalarının, kendisinin bu coğrafyada oluşturmaya çalıştığı enerji tekeli kırmasını istememektedir.

Rusya'yı bölgede (Güney Kafkasya) aktif olmaya iten bir başka neden ise güvenlidir. Rusya bölgede etkin konuma gelmeye çalışan diğer bölge ve bölge dışı aktörlerin kendi güvenliğini tehdit ettiğini düşünmekte ve bölgedeki nüfuzunu kaybetmek istememektedir. Tüm söylemler ışığında Rusya'nın Güney Kafkasya politikasının genel hatlarıyla, "emperyal gelenek" enerji ve güvenlik saç ayakları üzerinde şekillendiğini söyleyebiliriz.

"Emperyal gelenek"

Daha öncede bahsetmiş olduğumuz gibi Rusya bu bölgeyi kendisinin doğal bir yayılma alanı olarak görmekte ve bu coğrafyada kendisinden daha etkili bir aktör istememektedir. Rusya'nın "emperyal" geleneğinin Güney Kafkasya üzerindeki tezahürü ise bölgenin sıcak denizlere ulaşma noktasında bir geçiş güzergâhı olmasıdır.

1. Petro zamanında başlayıp 2. Katerina tarafından genişletilen sıcak denizlere inme

politikası (Tümenoğlu, 2006, <http://www.turksam.org/tr/a456.html>, 18 Mart 2009'da erişildi) Rusya'nın kendini güçlü hissettiği her dönem uygulamaya konulmuştur. Bunun içindir ki tarihte bölgenin iki önemli gücü olan Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusya sürekli karşı karşıya gelmiştir. Bu mücadele yer yer Türkiye ile SSCB arasında da gerginlik konusu olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetlerin Türkiye ile imzalamış olduğu 1925 tarihli Dostluk Antlaşması'nı yenilemeyip (uzatmayıp), koşulların değiştiğini ileri sürerek 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması'nda değişikliğe gidilmesini belirtmiştir. Bu doğrultuda Kars ve Ardahan'ın SSCB'ye verilmesi, boğazlarda üs talebi ve Montrö'nün kendisini sınırladığını ifade ederek değiştirilmesini istemesi uzunca yıllar iki ülke arasında güven bunalımı yarattığı gibi Türkiye'nin Batı kampına yanaşmasına neden olmuştur (Tellal, 2005b, s. 501-502).

Bu politik yaklaşım doğrultusunda Rusya'nın Güney Kafkasya'ya yaklaşımı, Çarlık Rusya ve SSCB'den gelen jeopolitik geleneğin sürdürülerek bölgenin denetim altında tutulup, Moskova'nın nüfusunun bu coğrafyada etkili bir şekilde varlığını devam ettirmesi şeklindedir (Dugin, 2005, s. 366).

Rusya'nın emperyal gelenek doğrultusunda Güney Kafkasya politikasının bir diğer önemli unsuru ise bölge devletlerinin bağımsız birer erk olarak görülmemesidir. Bir başka deyişle Rusya burada kendini eşitler arası birinci güç olarak algılamaktadır. Bu algılamadan dolayıdır ki kendi çıkarlarıyla bölge devletlerini çıkarlarının uyuşmadığı durumlarda, kendi çıkarlarını ön plana koyarak baskı ve güce dayalı bir şekilde bunu diğer devletlere kabul ettirme yolunu seçmektedir.

Bunun en son örneği ise Ağustos 2008 yılında gerçekleşen Güney Osetya/Rusya-Gürcistan Savaşı'nda, Rusya'nın bölgede ki Rus vatandaşlarını da ileri sürerek soruna müdahil olması ve sonrasında bu müdahalesini bir kurtarıcı edasıyla yapıldığını ima ederek bölge halkının (Güney Osetya) Gürcü soykırımından kurtarıldığını ifade etmesidir (Bozkurt, 2008, s. 16). Buradan da görüleceği üzere Rusya bölgedeki dengenin kendi aleyhine işlediğini gördüğü anda güç kullanmaktan

çekinmemekte, yaptığı müdahalelere emperyal geleneğinin bir yansıması olan kurtarıcı kılıfını geçirmektedir.

Enerji

Rusya'nın Güney Kafkasya politikasının en önemli ayağını ise enerji oluşturmaktadır. Putin yönetimiyle merkezi yapıyı güçlendiren Rusya, bu coğrafyada AB, Çin ve İran gibi aktörlerle işbirliğine gitmiş, ülkesinin tekrardan etkili bir güç olarak uluslararası arenada boy göstermesi için ise enerji kaynaklarını hem güvenliğin sağlanmasında hem de ekonomiyi geliştirme bağlamında etkili bir araç olarak görmüştür (Akgül, 2007, s. 130).

Hazar Havzası enerji kaynaklarını da bu kapsamda değerlendiren Rusya, bölgedeki petrol ve doğalgazın da kendi toprakları üzerinden taşınmasını istemektedir. Bu sayede Rusya bölgedeki devletlerin kendisine olan bağımlılıklarını devam ettirmekle birlikte, diğer yandan da enerjinin etkili kullanımı ile şekillenen güçlü statüsünü sürdürmek istemektedir (Ağacan, 2006, s. 24).

Türkiye'nin ve Batı'nın Güney Kafkasya'ya yönelik ortaya koymuş oldukları Rusya'ya alternatif teşkil eden enerji boru hatları ise Moskova'nın çıkarlarıyla çeliştiği için RF bu projeleri engellemeye yönelik bir politika sergilemektedir. Bölgedeki enerji kaynaklarının çıkartılması, taşınması ve pazarlanmasında bir tekel oluşturmaya çalışan Moskova, bu çerçevede enerjinin kontrolünün sağlanmasını dış politika önceliği haline getirmiştir (Akgül, 2007, s. 133).

Bu politikasını ise, alternatif enerji hatlarına destek veren bölge devletlerine yönelik "havuç-sopa" siyaseti uygulayarak gerçekleştirmeye çalışmakta, diğer taraftan da "güney akım", "kuzey akım" gibi enerji hatları projelerini gündeme getirerek Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı Nabucco gibi alternatif enerji hatlarını engellemek istemektedir.

Öte yandan Azerbaycan, Gürcistan gibi bölgede yer alan devletlerin ülke içerisinde ayrılıkçı bir özellik gösteren sorunlu alanlarına yer yer müdahale ederek bu devletleri baskı altında tutmaya çalışmaktadır. Zira Rusya'nın bu tutumu bölge istikrarını manipüle ederek, bu coğrafyanın güvenilirliğini tartışmaya açıp, enerji boru hatlarının yapımını da engelleme isteği şeklinde yorumlanmaktadır. Gene yukarıdaki söylemlerimizle paralel bir şekilde, Transkafkasya da var olan sorunların çözümsüz kalmasını, eğer bir çözüme kavuşturulacak ise de bunun kendi inisiyatifi ile gerçekleşmesini arzulayan Rusya bu sayede bölgede gerçekleştirilecek yeni enerji projelerini de kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeyi planlamaktadır (Akgül, 2007, s. 137).

Rusya uygulamaya koyduğu bu politikalarla bu coğrafyada enerji konusunda kendisine rakip bir gücün oluşmasını da engellemeye çalışmaktadır. Enerjiyi dış politika konusunda diğer devletleri Moskova'nın çıkarlarına uygun hareket etme noktasına getirilecek bir araç olarak gören Rusya, Gürcistan'ı da bu kapsamda baskı altına almaya çalışmıştır. Fakat devreye Azerbaycan'ın girerek Gürcistan'a kaynak sağlaması Rusya'nın enerji kartını boşa çıkarmıştır. Bölgede zengin Hazar enerji kaynaklarına sahip olan Azerbaycan'ı gelecekte kendisine rakip olarak gören Rusya bunu önlemek için şimdiden önlem almak istemektedir.

Bu çerçevede Azerbaycan'ı Rus çıkarlarına hanel getirecek davranışlardan alıkoymak için, bu ülkeyi terbiye etmeye çalışan Rusya; ilk olarak bazı ufak tedbirler alma yoluna giderek 22 Kasım 2006 da Azerbaycan'a sağladığı elektrik enerjisinin fiyatını 3,6 sentten 4,1 sente çıkarmış, enerjinin miktarını da günlük 300 MW'tan 60 MW'a düşürmüştür (Veliev, 2006, s. 14). Tüm bu gelişmelere rağmen bölgede Gürcistan'ı stratejik açıdan müttefik bir ülke olarak gören Azerbaycan Gürcistan'a doğalgaz sağlamaya devam etmiştir.

Azerbaycan'ın bu tutumu üzerine Rusya Azerbaycan'a verdiği doğalgazda da bazı düzenlemelere gitmiş, doğalgazın bin m³ fiyatını 110 dolardan 230 dolara çıkartıp miktarını da 4,5 milyar m³'ten 1,5 milyar m³'e düşürmüştür (Veliev, 2006, s. 14). Kuşkusuz Rusya'nın Azerbaycan'a uyguladığı bu siyaset Bakü'nün enerjideki rolünü

zayıflatma yönünde olup, bu alanda Rusya'ya olan bağımlılığını da artırma niyetinin bir tezahürüdür. Rusya'nın enerji konusundaki bu kısıtlamaları zengin enerji kaynakları olan Azerbaycan'ı fazla etkilemese de; Moskova'nın elinde Karabağ başta olmak üzere ülkedeki istikrarı bozmaya yönelik bazı kartlar da vardır ki, bu durum Azerbaycan'ı sıkıntıya sokabilir.

Rusya'nın kendi çıkarlarını ön planda tutarak enerji alanında ortaya koyduğu bir diğer sorunlu yapı ise Hazar'ın statüsü üzerine yapılan tartışmalardır. Hazar Havzası'nın zengin hidrokarbon kaynaklarına sahip olması ise mevcut tartışmalara ayrı bir boyut katmaktadır.

Hazar'ın statüsüne yönelik temel tartışma ise Hazar'ın göl mü yoksa deniz mi olduğu yönünde sürmektedir. Bölgenin zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olan Azerbaycan ve Kazakistan Hazar'ın bir deniz olduğunu (Güngör ve Şentürk, 2004, s. 69) savunarak 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne tabi olması gerektiğini belirtmektedirler (Turan, 2010, s. 39).

Hazar'ın diğer kıyıdaş devletleri olan RF, İran ve kısmen Türkmenistan Hazar'ın bir göl olduğunu dolayısıyla bölgenin zengin enerji kaynaklarının ortaklaşa paylaşılması gerektiğini vurgulamaktadırlar (Güngör ve Şentürk, 2004, s. 69).

Her ne kadar Rusya bölgenin göl olduğu savı ile hareket edip Kazakistan ve Azerbaycan'ın tek başlarına Hazar'a dönük petrol ve doğalgaz aramalarını kısıtlamaya çalışsa da diğer taraftan her iki devletle de bireysel antlaşmalar imzalayarak kendi çıkarlarını koruma yoluna gitmektedir. Bu doğrultuda Rusya, Kazakistan ile 1998 yılında Hazar'ın kuzey kısmının deniz dibinin paylaşılmasını öngören bir antlaşma imzalayarak bir nevi İran'ın bölgeye yönelik tutumunu zayıflatmıştır. Rusya aynı antlaşmanın bir benzerini de 2001 yılında Azerbaycan ile imzalamıştır (Turan, 2010, s. 39).

Hazar'ın statüsündeki bu belirsizlik kendini korurken bu durumun en büyük olumsuz yansıması ise Hazar altından geçecek enerji nakil hatlarının gerçekleşmesinin

gecikmesidir. Rusya bölgedeki etkin konumunu zayıflatacağı gerekçesiyle Hazar geçişli enerji hatlarına çevre sorunlarını ileri sürerek engellemek istemektedir (Turan, 2010, s. 40). Rusya'nın kendisini by-pass eden bölgeye yönelik projeleri engelleme yönündeki bu tutumu ise bölgede enerji alanında daha aktif olmak isteyen ABD ve Türkiye'yi rahatsız etmektedir.

Hazar'ın zengin hidrokarbon kaynakları üzerine bölgeye yönelik ilgisini artıran ABD bu kapsamda Azerbaycan ve Kazakistan ile Hazar Muhafız Gücü adında bir kuvvet oluşturarak bölgedeki mücadeleye de aktif bir şekilde müdahil olduğunu göstermiştir. Bölgede oluşturulan bu gücü Kitle İmha Silahları (KİS) ve teröre karşı bir yapı olarak lanse eden Washington yönetimi bu sayede İran'ı bu coğrafyada sınırladığı gibi Rusya'yı da kontrol etme imkânı bulmuştur (Külebi, 2006, s. 16). Bunun yanında Azerbaycan karasularını ihlal ederek Azerbaycan'ın Hazar'daki faaliyetlerini sınırlamak isteyen İran'a karşı; Türk jetlerinin Azerbaycan'da bir gösterisi yapmaları, Türkiye'nin Azerbaycan'a verdiği bir destek ve İran'a yönelik bir mesaj olarak yorumlanmıştır.

Son olarak şunu diyebiliriz ki; gerek petrol gerekse doğalgaz alanında bu coğrafyada olan hâkim konumunu devam ettirmek isteyen Rusya, dış politikasını da bu ekseninde şekillendirmiştir. Küreselleşmeye paralel şekilde gerçekleşen özelleştirmelerin tam aksine bir tutum sergileyen Putin yönetimi bu kapsamda Lukoil ve Gazprom gibi devlet kontrollü dev şirketler yaratarak enerjinin her alanında Rus çıkarlarını korumaya çalıştığı gibi bu alanda avantajlı bir konumda sağlamıştır (Akgül, 2007, s. 133).

Güvenlik

Rusya'nın Transkafkasya'ya yönelik dış politika parametresinin en önemli unsuru ise kuşkusuz güvenlik olgusudur. Uluslararası alanı büyük ölçüde realist paradigma çerçevesinde ele alan Rusya için güvenlik olgusu büyük bir önem arz etmekle birlikte, güvenlik olgusunun sağlanması çerçevesinde de Transkafkasya stratejik bir kutup başı olarak ön plana çıkmaktadır. Bölgeyi Batı ile arasında bir tampon alan olarak değerlendiren Rusya, bu ölçekte kendisine rakip ve tehdit olarak algıladığı güçlerin de bu coğrafyada etkin olmasını istememektedir.

Bölge devletlerinden Azerbaycan ve Gürcistan'ın Batı ile entegre olabilme kapsamında Türkiye ile yakın ilişkiler kurması, ABD'nin bazı Doğu Avrupa ülkelerine füze savunma sistemleri yerleştirmek istemesi ve NATO'nun bu coğrafyada eski SSCB Cumhuriyetlerini de içine alacak şekilde genişleme eğilimi, Rusya'nın kendisinin çevrelendiği yönünde bir izlenime kapılmasına neden olmuştur (Nogayeva, 2007, s. 18). Bunun içindir ki Rusya kendisinin “arka bahçesi” olarak görmüş olduğu bu coğrafyada BDT yolu ile tekrardan etki kurmaya çalışmaktadır.

SSCB dönemindeki emperyalist siyasi düşünce tarzının yeni Rusya siyasetinde de mevcudiyetini koruyor olması, Rusya'yı bu bölgelerde kaybettiği konumunu tekrardan geri kazanmaya itmektedir. Rusya'nın eski Dışişleri Bakanı Andrey Kozıryev'in savunduğu tezde bu açıdan dikkat çekmektedir. Kozıryev'e göre “Rusya emperyalist siyasi iradesiyle beraber siyasi avanturizme de (maceracı ruha) sahiptir (Memmedli, 2008, s. 9).

Böylesine bir algı ile bölgesinde faal olmaya çalışan Moskova her ne kadar dış politikasını da bu eksende şekillendirmeye çalışsa da, Rusya'nın bugün itibariyle SSCB dönemindeki potansiyelinden yoksun oluşu ise ironik bir biçimde bu ülkeyi kendi içinde de bir sınırlamaya itmektedir. Öte yandan NATO'nun bölgeye doğru genişlemesi RF'yi büyük ölçüde rahatsız ettiği gibi ülkenin prestijini de olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu kapsamda Rusya Güney Kafkasya'da yer alan Gürcistan ve Azerbaycan'ın gerek ABD ile gerekse NATO ile olan ilişkilerinden tedirgin olmakta, bu süreci önleyebilmek için ise bu iki ülkeye yönelik baskı yapmaktadır (Ağacan, 2007a, s. 151). Bu coğrafyada kaybedeceği bir pozisyonun genelde tüm Avrasya coğrafyasındaki durumunu olumsuz yönde etkileyeceğini bilen Rusya, bölge devletlerini etki altında tutabilmek için her türlü aracı kullanmaktadır. Buna örnek olarak Rusya'nın Azerbaycan siyasetinde araçsallaştırdığı “Ermeni faktörü” gösterilebilir. Bu kapsamda Rusya sadık müttefiki Ermenistan'ı Güney Kafkasya'daki konumunu güçlendirme noktasında bir askeri üs olarak kullanmakla beraber bu ülkeyi silahlandırarak Azerbaycan'ı etki altında tutmak istemektedir (Memmedli, 2008, s. 9). Gene aynı şekilde Gürcistan'ın kendisinden uzaklaşarak Batı kampına yöneldiğini gören Rusya bu

devlete karşıda Abhazya ve Güney Osetya kartını kullanmaktadır.

Ağustos 2008 yılında gerçekleşen Güney Osetya/Rusya-Gürcistan savaşı da gene bunun en bariz göstergelerinden biridir. Rusya'nın bölgeye yönelik bu son müdahalesi ise etkilerinin uluslararası seviyede olması açısından önemlidir. Rusya Güney Osetya müdahalesi ile üç stratejik amacı gerçekleştirmek istemiştir (Bugajski, 2008, http://csis.org/files/media/csis/pubs/080812_bugajski_georgia.pdf, 15 Mart 2009'da erişildi).

İlk olarak Rusya bu müdahalesinde Güney Osetya'daki Rus nüfusunu ve Abhaz isyancıları kullanarak Gürcistan'ın askeri kapasitesini zayıflatmak, Batı yanlısı Tiflis hükümetini zayıflatmak ve Gürcistan'ın NATO üyeliğini sakatlamak istemektedir. İkinci olarak Rusya'nın bu müdahalesi NATO yolundaki Ukrayna ve Moldova'ya da (Dinyester sorunu bağlamında) bir mesaj niteliğindedir.

Son olarak Rusya bu hamlesi ile Batı'nın ve ABD'nin Karadeniz, Kafkaslar ve Hazar Deniz'indeki etkinliğinin önüne set çekmek istemiştir. Tüm bunlar ışığında şunu söyleyebiliriz ki; Rusya'nın Güney Osetya müdahalesi teorideki genel Transkafkasya siyasetinin bir anlamda pratiğe dökülmüş halini yansıtmaktadır.

Rusya'nın güvenlik bağlamında bölgeye sirayet eden bir diğer önemli yaklaşımı da, bu coğrafyada askeri üsler edinme siyasetidir. Rusya bu üsler sayesinde bölge devletlerini sürekli baskı altında tutabildiği gibi askeri açıdan da kendi güvenlik kuşağını yaratma amacı gütmektedir.

Şu an itibariyle Gürcistan'daki üslerinde boşaltılmasına bağlı olarak Rusya'nın en büyük askeri üssü Ermenistan topraklarındadır. Gürcistan her ne kadar ülkedeki Rus askeri üslerini boşalttırmışsa da Rusya bu kaybını Abhazya ve Güney Osetya ile tekrardan sağlamış bulunmaktadır. Ağustos 2008'deki savaş sonrasında da Rusya bağımsızlığını ilan eden bu iki bölgeyi tanıyarak bir nevi konumunu sağlamlaştırmaya çalışmaktadır. Abhazya'nın Karadeniz sahil şeridi boyunca uzanması ise bu bölgeyi Rusya için daha stratejik konuma sokmaktadır.

Rusya'nın Abhazya'da Karadeniz Donanmasındaki gemileri için deniz üssü kuracağı yönündeki haberler de (<http://www.ajanskafkas.com/haber>, 10 Şubat 2009'da erişildi) Rusya'nın bölgeden kolay kolay vazgeçmeyeceğinin de bir işareti niteliğindedir.

Son olarak Rusya'nın Güney Kafkasya ile bağlantılı olarak dış politikasının üst sıralarında yer alan bir başka bölge de gene güvenlik ekseninde temellendirilen Karadeniz'dir. Son zamanlarda Karadeniz'e yönelik başta ABD olmak üzere uluslararası alanda ilginin artması bölgeye yönelik bazı tartışmalarında yaşanmasına neden olmuştur. Bölgenin enerji nakil hatlarına ev sahipliği yapması (Mavi Akım) ve Hazar petrollerinin de gene bu güzergâh doğrultusunda taşınma ihtimali Karadeniz'in ekonomik boyutunu ortaya çıkarmış, Karadeniz'i çevreleyen coğrafyanın etnik çatışmalara sahne olması da bölgenin güvenlik boyutunu tartışmaya açmıştır (Kasım, 2008b, s. 108).

Bölge şuan itibariyle büyük ölçekte Türkiye ve Rusya'nın kontrolü altındadır. Dolayısıyla bölgede güvenlik boşluğunun (security vacuum) olduğu yönündeki iddiaları, dolaylı olarak Türkiye ve Rusya'ya yöneltilmektedir. Başka deyişle Türkiye ve Rusya'nın bölgenin güvenliğini sağlamadığı dolayısıyla bölgede güvenliğin tesis edilebilmesi için ek bir gücün olması gerektiği vurgulanmaktadır.

Bunun açık bir şekilde dile getirilmesi ise ABD tarafından gerçekleşmiştir. ABD bölgedeki güvenlik boşluğunu (security vacuum) ileri sürerek Akdeniz'de terörist faaliyetlere karşı mücadele veren NATO'nun Karadeniz'de de buna benzer faaliyet göstermesini istemiştir (Kasım, 2008b, s. 108).

Her ne kadar Karadeniz'in kıyıdaş iki devleti Bulgaristan ve Romanya buna sıcak baksa da, Rusya bunun kendisini çevreleme politikasının bir parçası olarak değerlendirmiştir. Türkiye ise konuya temkinli yaklaşmakla beraber Karadeniz'in bir güç gösterisinin yapıldığı çatışma alanına dönmesini istememektedir. Kaldı ki SSCB'nin dağılmasıyla beraber Türk Donanması bölgede üstün bir konumdadır. ABD'nin bölgeye girmesi demek aynı zamanda Türkiye'nin bu konumunun da olumsuz

yönden etkileneceğinden Türkiye buna pek sıcak bakmamaktadır.

Öte yandan Türkiye'nin 2001 yılında kurulmasına öncülük ettiği Karadeniz İşbirliği Deniz Görev Grubu (BLACKSEAFOR) ve gene Türkiye tarafından 2004 yılında başlatılan ve 2006 yılında Rusya'nın da katıldığı Karadeniz Uyum Harekâtı (Operation Black Sea Harmony) mevcut güvenliği zaten sağlamaktadır (Kasım, 2008b, s. 113).

Bu yüzden akıllara ABD'nin Karadeniz'e yönelik gizli bir ajandasının olduğu yönünde sorularda gelmiyor değildir. Aslında ABD'nin bölgeye asıl girme nedeni, enerji nakil hatlarının güvenliğini sağlamak bu çerçevede Rusya'nın enerji konusundaki tekeli kırma ve Rusya'nın bölge devletlerindeki etnik unsurları kullanarak baskı kurma yönündeki politikasını etkisiz kılma şeklinde açıklanabilir.

Bunun içindir ki Rusya, ABD'nin bölgeye girmesini kesinlikle istememekte, bu kapsamda Türkiye ile işbirliğine gitme yolunu seçtiği gibi zaman zamanda Montrö Boğazlar Sözleşmesi çerçevesinde topu Türkiye'ye atarak bu duruma müsaade etmemesini istemektedir.

Şahken şahbaz olma

Bölgeyi kendisinin doğal bir yayılma alanı olarak gören Rusya; Transkafkasya'ya yönelik bölge dışı aktörlerin ilgisinin artması karşısında pastadan alacağı payın azalmasını da istememektedir. Bu ölçekte mevcut pozisyonunu korumak için dış politika ekseninde daha sık “güç” unsuruna başvurmaktadır. Dış politikada sergilemiş olduğu bu sertlik ise ülkeyi “şahken şahbaz olma” durumuyla karşı karşıya bırakmaktadır.

Yeni dünya düzeninin beraberinde de getirmiş olduğu çok kutuplu yapılanma ise bu durumu daha da komplike bir hale sokmaktadır. Soğuk savaşın bitmesi her nasıl ki, yeni mücadele alanları oluşturmuşsa, çok kutuplu bir dünya yapılanması da dünya siyaset sahnesindeki aktör sayısının artmasına neden olmuştur. Aktör sayısındaki bu

artışla birlikte, jeopolitik öneme sahip bölgelerde ki denkleme yeni oyuncular girmiş ve güçler arasındaki mücadelenin seyri de değişim göstermiştir. Buna bağlı olarak bazı yapısal değişikliklere gidildiği gibi bölgesel politikalar, stratejiler ve taktikler de bu değişime paralel olarak yeniden şekillenmiştir.

Her ne kadar bu değişimin saç ayaklarından bir tanesini mekânsal açıdan bölgede yer alan devletler oluştursa da, bu yapılanmadan pay edinebilmek ülkelerin kapasiteleriyle doğru orantılı bir şekilde seyredecektir. Başka bir deyişle ülkeler etkili olabildikleri ölçüde çıkar sağlayabileceklerdir. Bu kapsamda Transkafkasya ülkelerini ele aldığımızda ise, bu devletlerin etken olmaktan ziyade edilgen bir yapıda olduklarını görürüz.

Bölgede vukuu bulan güçler arası çekişmenin tam ortasında bulunan bu devletler (Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan) büyük güçlerin bölgeye yönelik politikalarının etkisi altında kalmakta, buna bağlı olarak da özgün bir dış politikaya yönelmekte sıkıntı yaşamaktadırlar.

Bölge devletlerinin dış politikada özgün bir duruş sergileyememelerinde Rusya'nın bu ülkelere uygulamış olduğu baskının payı büyüktür. Rusya'nın Transkafkasya ülkelerini kontrol altında tutmak için uygulamış olduğu baskı politikası kimi zaman etkili olsa da, belli bir zaman sonra bu ülkeler “merkez-kaç” anlayışına bürünerek bölgede Rusya'yı dengeleyecek başka aktörlerle ilişki kurmaya yöneltmektedirler.

Dolayısıyla uzun vadede Rusya'nın Güney Kafkasya politikası kendi aleyhine işleyen bir yapıya bürünebilir. Keza Ağustos 2008 Güney Osetya/Rusya-Gürcistan Savaşı sonrası Moskova'nın Gürcistan'a yönelik askeri ambargo kararı alması, Rus ve Sovyet yapımı silahlar almakta zorlanabilecek olan Tiflis yönetimi daha çok NATO silahlarına yönelebileceği gibi (Veliev, 2009a, s. 15) bu durum Gürcistan'ı ekonomiden sonra askeri açıdan da Rusya'ya olan bağımlılığın azalması sonucunu doğurabilir.

Rusya'nın bölgeye yönelik bu tutumu aynı şekilde Azerbaycan için de geçerlidir. Uzunca bir süre Karabağ'ın çözümü kapsamında bölgede denge siyaseti güderek Rusya ile karşı karşıya gelmek istemeyen Azerbaycan, bölgedeki çözümsüzlüğün devam etmesi sürecinde bu politikasından uzaklaşabilir.

Bunların da ötesinde Rusya'nın çözümü baltalayacak şekilde Ermenistan'a askeri açıdan da destek vermesi, Azerbaycan'ı radikal kararlar almaya itebilir. Rusya'nın Ermenistan'a yönelik son yardım politikası ise 2008 yılında kendini göstermiştir. Bu tarihte Rusya Federasyonu Ermenistan'daki Gümrü üssünden Erivan'a 800 milyon dolarlık bir askeri yardım yapmıştır (Veliev, 2009b, s. 14).

Azerbaycan televizyon kanalı ANS'ye konuşan Rusya Savunma Bakanlığı Sözcüsü Aleksandır Nikoloyeviç Petrun, Rusya'nın Ermenistan'a silah verdiğini doğrulamış fakat bu silahların iki devlet arasındaki askeri-teknolojik anlaşma çerçevesinde satıldığını, hibenin söz konusu olmadığını belirtmiştir (Veliev, 2009b, s. 14). Ancak Ermenistan'ın askeri bütçesinin 380 milyon dolar olduğu düşünüldüğünde silahların Rusya tarafından hibe edildiği kanısı kuvvetlenmektedir.

Bu kapsamda şunu diyebiliriz ki; Rusya'nın bölgedeki şiddeti körükleyici politikaları her ne kadar kısa vadede kendine yarar sağlasa da bu durum uzun vadede tam tersi bir hale bürünebilir. Bölgedeki devletler ise Rusya'nın bu tutumu karşısında daha radikal kararlar alarak yönlerini bir daha dönmeyecek şekilde Batı'ya çevirebilirler.

4.2.2. 2001 yılı sonrası ABD'nin Güney Kafkasya politikası

ABD Transkafkasya bölgesinde her ne kadar 2001 yılı sonrası etkili olmaya başlamışsa da; Transkafkasya politikasının çerçevesinin çizimi daha öncelere dayanır. Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte bu coğrafyaya fazla müdahil olmak istemeyen Washington yönetimi, bölgeyi de sadece güvenlik ekseninde ele almıştır. Bu kapsamda Rusya'yı da bölgenin düzenini sağlaması noktasında etkin bir aktör olarak değerlendirmiştir.

İlerleyen yıllarda ise Rusya'nın kısa vadede güçlenerek bölge devletlerini tekrardan etki altına alma çabaları, bölgede Hazar Havzası bağlamında önemli miktarda enerji kaynaklarının mevcudiyeti, Rusya'nın bu kaynaklar üzerinde hâkim olmaya çalışması ve bunu sağlayabilmek içinde etnik unsurları bir maşa olarak kullanması Amerika'nın bölgeye olan ilgisini artırdığı gibi politikasında da büyük değişmelere neden olmuştur.

Bu gelişmeler doğrultusunda ABD'nin bölgeye yönelik yeni yaklaşımı ise; 21 Temmuz 1997'de dönemin ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott tarafından Central Asia Institute'de yapılan konuşma ile duyurulmuştur. Yeni yaklaşıma göre daha önce "çıkar sahası" olarak görülen Kafkasya ve Orta Asya artık "sorumluluk sahası" olarak addedilmiştir (Purtaş, 2004, <http://www.turksam.org/tr/a21.html>, 20 Ocak 2009'da erişildi). Dolayısıyla ABD bu yeni yaklaşım doğrultusunda bölgede daha faal olma niyetini açıkça ortaya koymuştur. 1999 yılında Amerikan Konseyi tarafından çıkartılan İpek Yolu Strateji Yasası ile de ABD bir nevi bölgeye yönelik politikasının çerçevesini şekillendirmiş ve kendine bir yol haritası belirlemiştir. Yasa kapsamında bölgeye yönelik yapılması gerekenler şu şekilde belirtilmiştir;

- Bağımsızlığın, egemenliğin, demokratik yönetimin ve insan haklarına saygının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi,
- Hoşgörünün, çoğulculuğun ve anlayışın geliştirilmesi ile ırkçılık ve anti semitizmle mücadele,
- Bölgesel sorunların çözümüne aktif olarak yardımcı olmak ve sınır ticaretinin önündeki engellerin kaldırılmasını kolaylaştırmak,
- Dostça ilişkilerin ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi,
- Piyasa merkezli ilkelerin ve uygulamaların gelişmesine yardımcı olmak,
- İletişim, ulaşım, eğitim, sağlık ve enerjiye ilişkin gerekli alt yapının geliştirilmesine, Orta Asya ve Kafkasya ülkeleriyle Avrupa-Atlantik Topluluğu'nun istikrarlı ve demokratik ve piyasa merkezli ülkeleri arasında güçlü uluslararası ilişkilerin kurulması için Doğu-Batı ekseninde ticaretin geliştirilmesine yardımcı olmak,
- Bölgedeki Amerikan ticari çıkarlarını ve yatırımlarını desteklemek

(Pirinççi, 2008: 211-212).

ABD bu yasa ile bölgeyi geniş bir perspektifle ele alarak bir nevi bu coğrafyada kendi çıkarları bünyesinde yapılması gerekenleri listelemiştir.

Amerika'nın Transkafkasya'ya yönelik planlarını etkili bir şekilde hayata geçirme süreci ise 2001 yılı sonrası gerçekleştirmiştir. 11 Eylül 2001 saldırıları sonucu terör, güvenlik gibi konuları öne sürerek askeri anlamda da bu coğrafyaya yerleşme imkânı bulmuştur. Bu kapsamda Gürcistan ile yapılan bir anlaşma ile Amerikan askerleri Gürcistan'a gelmiştir (Kantarıcı, 2006, s. 123). Bu sayede ABD bölgedeki oyun alanını genişletebilme imkânı bulduğu gibi Rusya'nın ve diğer bölgesel güçlerin hareket sahasını da sınırlama yoluna gitmiştir. Washington'un bu politikası ise bölgede ABD'nin çıkarlarını tanımlayan Brzezinski'nin; "Amerika'nın temel çıkarları, bu jeopolitik alanı hiçbir gücün tek başına yönetmemesini garantiye almak ve küresel topluluğun buraya mali ve ekonomik ulaşımının engellenmemesini sağlamak olduğudur" (Brzezinski, 2005: 206) yönündeki söylemleri ile de paralellik arz etmektedir.

ABD'nin Transkafkasya politikasını temelinde ise kuşkusuz ekonomi önemli bir faktörü oluşturmaktadır. Bölgenin 200 milyar varil gibi büyük bir petrol rezervini barındırıyor olması, bölgenin ABD açısından önemini artırmaktadır (Kantarıcı, 2006, s. 115). Bunun yanında Rusya'nın bölgede enerjiye dayalı oluşturmaya çalıştığı hâkimiyeti de ABD'yi bölgede etkili olmaya itmiştir. Rusya'nın bölgedeki etkinliğini zayıflatmanın, enerjideki etkili konumunu kırmaktan geçtiğinin bilincinde olan Amerika, bölgeye dönük enerji politikasını da bu kapsamda oluşturmuştur. Bölgeye yönelik enerji politikasını; bölgede barış ve refahın oluşturulması, dünya enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, çok taraflı boru hatlarının geliştirilmesi, petrol ve doğalgaz kaynaklarının işletilmesine katılım gibi hedeflere dayandıran ABD (Kantarıcı, 2006, s. 115) bu sayede Rusya'nın etkisini de zayıflatmak istemektedir. ABD bu kapsamda BTC, Transhazar gibi projelere destek vermiştir.

ABD'nin bölgeye yönelik ilgi duymasının bir nedeni de jeopolitiktir. Bölgenin Orta Asya'ya açılan bir kapı işlevinde olması, Hazar Havzası'nın içinde bulunması ve Basra Körfezi'ne hâkim olma noktasında stratejik bir yer teşkil etmesi Transkafkasya'yı Avrasya coğrafyasında önemli bir köprübaşı haline getirmiştir.

Dolayısıyla Transkafkasya John Mearsheimer tarafından “batı yarım küreye hâkim olurken; aynı zamanda bir başka gücün Avrupa ve Kuzeydoğu Asya'ya hâkim olmasını engellemek” şeklinde tanımladığı (Pirinççi, 2008, s. 213) Amerikan dış politikası açısından büyük bir öneme haizdir. Avrasya coğrafyasını ABD için “jeopolitik ödül” olarak gören Brzezinski'de, ABD'nin küresel üstünlüğünün Avrasya coğrafyasındaki hâkimiyetine bağlı olduğunu belirtmiştir (Brzezinski, 2005, s. 51).

Bu kapsamda ABD bir yandan Transkafkasya ülkeleri ile ikili ilişkileri geliştirmeye çalışırken diğer yandan da NATO'nun bölgede daha aktif olması yönünde bir politika uygulamıştır. Bölge devletlerinin de Rusya'yı dengeleme noktasında NATO ile ilişkileri geliştirme ve hatta üye olma arzuları daha yüksek sesle çıkmaya başlamıştır. NATO'nun İstanbul Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde Transkafkasya için “stratejik açıdan önemli bölge” tanımlaması yapması da (Ağacan, 2007a, s. 152) birliğin bu yönde genişleme niyeti olarak algılanmıştır.

Bölge ülkelerinin NATO'ya üyeliğini destekleyen Amerikan yönetimi bunu sağlayabilmek için, gerek Azerbaycan gerekse Gürcistan'ın askeri yapılarının NATO standartlarına çıkartılmasına da yardım etmiştir. ABD bu sayede hem bölge ülkelerinin güvenliğini sağlamayı hem de Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltmayı düşünmektedir (Purtaş, 2004, <http://www.turksam.org/tr/a21.html>, 20 Ocak 2009'da erişildi). Diğer taraftan ABD bu ülkelerle kurmuş olduğu ilişkiler sayesinde Orta Asya'ya da açılabilir. Bunun yanında askeri uçuşlarda yine bu ülkelerin hava sahasını kullanma olanağı bulmuştur.

Öte yandan ABD'nin Afganistan'a yapmış olduğu sevkiyatın büyük bir bölümü Azerbaycan üzerinden yapılan uçuşlarla sağlanmıştır (Chertova ve Charap, 2010, http://www.americanprogress.org/issues/2010/06/way_forward_caucasus.html, 20 Eylül

2010'da erişildi). Tüm bu saymış olduğumuz nedenlerden dolayı ABD yönetimi Transkafkasya'ya büyük önem atfederek bölgedeki etkisini artırmak istemektedir. Fakat ABD yönetiminin bölgeye yönelik uygulamış olduğu politikalar yer yer tutarsızlık arz edebilmektedir. Kuşkusuz bunda Amerikan'ın bölgeye yönelik almış olduğu bazı kararlarda Ermenistan'ın ön plana çıkartılmasının payı büyüktür.

ABD bir taraftan bölgenin istikrarlı bir yapıya kavuşturulmasını isterken diğer taraftan Karabağ sorunda Ermenistan yanlısı tutumu ile çözüme yönelik süreci olumsuz etkilemekte bu ise Azerbaycan'da tepkilere neden olmaktadır. Bölgedeki dondurulmuş sorunların bir türlü çözüme kavuşturulmaması ise bu coğrafyada tesis edilmeye çalışılan istikrar ortamını olumsuz yönde etkilemektedir.

ABD'nin bu yöndeki tutumuna verilebilecek en güzel örnek ise Washington'un bölgeye yapmış olduğu yardımlardan Özgürlüğü Destekleme Yasası'na ek çıkartılan 907 sayılı madde ile Azerbaycan'ı mahrum bırakmasıdır. Ermeni Lobileri'nin etkisi ile oluşturulan bu olumsuz tablo uzunca bir yıl devam ederek Azerbaycan-Ermenistan arasındaki dengeyi de olumsuz yönde etkilemiştir. ABD bu maddeyi Azerbaycan'ın kendisine teröre karşı vermiş olduğu destek karşısında Ocak 2002 yılında ancak kaldırabilmiştir (Purtaş, 2004, <http://www.turksam.org/tr/a21.html>, 20 Ocak 2009'da erişildi).

Azerbaycan'ın, ABD'ye karşı tepkisine neden olan bir başka olay da; ABD Dışişleri Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu İnsan Hakları Raporu'nun Ermenistan bölümünde yer alan "Ermenistan, Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ ve ona bitişik yedi bölgesini işgal altında tutmaya devam etmektedir" şeklindeki ifadenin Ermenistan ve Ermeni Lobileri'nin baskısıyla değiştirilerek "Ermenistan ordusu Dağlık Karabağ'a komşu olan Azerbaycan topraklarının büyük bölümünü işgal etmiştir" haline getirilmesidir (Veliev, 2007, s. 10). Bu durum Azerbaycan'da büyük tepkilere yol açtığı gibi ABD'nin AGİT Minsk Grubunda yapmış olduğu eş başkanlığının objektifliğine de gölge düşürmüştür.

Dolayısıyla ABD, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne yönelik Ermeni Lobisi'nin de etkisiyle tutarlı bir politika izleyememiş bu ise Ermenistan'ın işgal politikasını sürdürmesindeki etkenlerden biri olmuştur (Kasım, 2008b, s. 112). Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı Siyasi ve İçtimai İşler Şubesi Başkanı Ali Hasanov ise ABD'nin bu tutumunu “ciddiyetsizlik” olarak tanımlamıştır. ABD'nin bu şekildeki Ermeni yanlısı tutumunda Ermeni lobilerinin etkisi olsa da bu tek başına bir neden değildir. ABD, Rusya'ya aşırı bağımlı olan Ermenistan'ın da Batı sistemine dâhil edilmesini istemektedir. Fakat bu gerçekleştirilirken Azerbaycan'ın, Rusya etkisine itilmesi ABD'nin Kafkasya politikasını iflasa uğratabilir. Diğer taraftan Washington yönetiminin ABD'nin kendi ulusal çıkarlarına da aykırı olan Ermeni lobilerinin bu tür tutumları karşısında Azerbaycan'a gerekli desteği vermemesi, Doğu-Batı enerji koridoruna zarar verdiği gibi Türkiye-ABD ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemektedir (Kasım, 2009, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1036>, 15 Şubat 2010'da erişildi).

ABD'nin Kafkasya politikasının güvenilirliğini sorgulanır bir boyuta taşıyan bir olay da Ağustos 2008 yılında gerçekleşen Güney Osetya/Rusya-Gürcistan Savaşı olmuştur. Savaş sonrasında Batının (ABD'nin) Kafkasya politikası eleştirilmiş, NATO'nun Gürcistan'a üyelik daveti yapmayarak Rusya karşısında bu ülkeyi yalnız bıraktığı, ABD'nin renkli devrimlerle gelen etkinliğinin zayıfladığı ve bunun Batı'nın başarısız politikalarının bir sonucu olduğu yönünde yorumlar yapılmıştır (Aydın, 2008, <http://www.tepav.org.tr/upload/>, 25 Nisan 2009'da erişildi).

ABD'nin Kafkasya bağlamında etki kurmak istediği bir diğer bölge de Karadeniz'dir. Daha önce de değindiğimiz gibi ABD Karadeniz bölgesinde “güvenlik boşluğu” tarzında bazı nedenler öne sürerek bölgede askeri açıdan aktif olmak istemektedir. ABD bu sayede Rusya'yı daha rahat kontrol edebileceği gibi bölgedeki çıkarlarını da koruma altına almış olacaktır.

ABD'nin bölgede Rusya'yı sınırlandırmaya yönelik uygulamaya koyduğu politikalardan biri de, bölge devletleri arasında işbirliğini artıracak gruplar oluşturarak, bu devletlerin Rusya'ya karşı daha bağımsız hareket edebilmelerini sağlamaktır. Bu çerçevede 1997 yılında ABD'nin desteği ile Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve

Moldova arasında GUAM kurulmuştur. Bu oluşuma daha sonra Özbekistan da katılmış fakat 2005 yılında tekrardan ayrıldığını açıklamıştır (Kasım, 2008b, s. 112). Son olarak şunu diyebiliriz ki; ABD gerek ekonomik gerek jeopolitik gerekse stratejik açıdan bölgenin herhangi bir gücün kontrolü altına girmesini istememektedir.

4.3. Tarafların Bölgede Etki Kurmak İçin Kullanmış Oldukları Araçlar

Kafkasya bölgesi bugün itibariyle gerek küresel gerekse bölgesel güçler açısından büyük bir öneme sahiptir. Daha önce gerekçelerini vermiş olduğumuz nedenlerden dolayı taraflar bölgeyi kaybetmek istememektedir. Bunun için etkili politikalar üreterek bölgede kalıcı olmaya ve bu ekseninde çıkarlarını korumaya çalışmaktadırlar. Her ne kadar Türkiye, ABD ve Rusya için amaç veya hedef bir olsa da (bölgeyi kendi kontrolünde tutmak) bunu sağlamak için kullanılan yöntem ve stratejiler farklılık göstermektedir. Üç büyük gücün bölgeye yönelik politikalarını etkileyen temel unsur ise; coğrafyaya bağlı olarak Türkiye ve Rusya'nın tarihten buyana bölgede varlığını sürdürmesine karşılık, ABD'nin bunu kendisinin yer almadığı başka bir kıtada sürdürüyor olmasıdır. Her ne kadar küreselleşme ile birlikte uzak kavramı bir anlam ifade etmez hale gelmişse de; Türkiye (Osmanlı) ve Rusya'nın (Çarlık Rusya-Sovyet Rusya) uzun yıllar bu coğrafyaya hükmetmiş olmaları, bölgeyi ve bölge insanlarını daha iyi tanıyor olmaları gibi nedenlerden dolayı ülke politikaları farklılık arz edebilmektedir. Bu devletlerin hala büyük oranda Rusya'ya bağımlı bir konumda olmaları ise Rusya'yı şuan için avantajlı kılmaktadır.

4.3.1. Türkiye'nin bölgede etki kurmak için kullanmış olduğu araçlar

Şurası bir gerçektir ki devletler amaçlarına, hedeflerine ulaşma doğrultusunda; politikalar, stratejiler ve taktikler geliştirdikleri gibi bunları hayata geçirebilme noktasında da bazı araçlara da ihtiyaç duyarlar. Mevcut olan bu araçlar devletlerin karakteristik özellikleri ekseninde farklılık arz edebileceği gibi, potansiyelleri oranında da gene çeşitlilik gösterebilmektedir. Diğer taraftan devletlerin belirlemiş oldukları politikaların başarıya ulaşmasında her ne kadar kullanmış oldukları enstrümanların çeşitliliği önemli olsa da, burada esas olan bu enstrümanların etkin bir şekilde kullanılıp

kullanılmadığıdır.

Türkiye'nin 2001 yılı sonrası Transkafkasya politikasının geçerliliği de gene bu düzlemde değerlendirilebilir. Ülkenin var olan potansiyelinin dış politikaya etkin bir şekilde yansıtılması sonucu ortaya çıkan sinerjinin, çeşitli enstrümanlar doğrultusunda Transkafkasya'ya yönlendirilmesi beraberinde başarıyı getirdiği gibi, Türkiye'nin bölgedeki manevra alanını da genişletmiştir.

Bu doğrultuda Türkiye'nin Transkafkasya'da etki kurmak için kullanmış olduğu araçlara bakacak olursak kuşkusuz bunların başında tarihi ve kültürel bağların geldiğini görürüz. Köklü bir devlet geleneğine sahip olan Türkiye, Osmanlı Devleti'nin ardılı olması sebebiyle de bölgenin tarihi ve kültürüyle yakın bir ilişki içerisinde. Bunun yanında etnik ve dinsel açıdan da kuvvetli bağların olması Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini arttıran önemli unsurlar olarak görüşmüştür. Türklük olgusu üzerinden de bir ortak payda yaratılmaya çalışılmıştır.

Fakat bu durum 1. Dünya Savaşı'nda İttihat ve Terakki tarafından yayılcı bir anlayış çerçevesinde oluşturulmaya çalışılan Türklük olgusundan ziyade (Çaman, 2006, s. 189) ikili ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir ortak miras olarak algılanmıştır. Bu çerçevede daha öncede belirtmiş olduğumuz gibi ilişkileri, ekonomi, eğitim-öğretim, kültür, sanat, tarih, dil ve alfabe, etnografya, turizm, idare, adalet, güvenlik, iletişim ve iletişim teknolojisi, çevre bilim ve teknolojik konularda (Çaman, 2006, s. 192) geliştirmek ve bu süreci kurumsallaştırmak için 24 Ocak 1992 tarihinde TİKA kurulmuştur.

İlişkilerin geleceği ve daha sağlam bir yapıya kavuşması için Türkiye tarafından atılan adımlardan biri de Kafkasya-Orta Asya ekseninde başlatmış olduğu eğitim programlarıdır. Türkiye bölgede açmış olduğu üniversiteler yolu ile bu alanda büyük adımlar atmış, bu sayede ilişkilere ivme kazandırıldığı gibi, eğitim alanında da bir birliktelik sağlamaya çalışmıştır.

Türkiye'nin bölgede etkinliğini artırmak için kullanmış olduğu araçlardan biri de, bölgesel işbirliği sürecini artırıcı bir işlev gören KEİT gibi oluşumlardır. 1990'lı yıllarda Büyükelçi Şükrü Elekdağ tarafından Karadeniz'de sermaye, iş gücü, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına yönelik ortaya atılan bu düşünce (Kanbolat, 2007b, s. 81) ileriki yıllarda daha da geliştirilerek Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ı da içine alıp 25 Haziran 1992 yılında resmen kurulmuştur. İlk etapta Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) şeklinde oluşan bu yapılanma sonraki yıllarda Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT) adını almıştır.

Türkiye bu oluşuma Karadeniz'de kıyası olmayan Ermenistan'ın katılımını da sağlayarak bir nevi barış ortamının oluşması için dışlayıcı bir tutum sergilememiştir (Hasgüler ve Uludağ, 2004, s. 270). Türkiye bu oluşum sayesinde bölgede refah ve istikrarın oluşmasını istediği gibi bir güven ortamının da tesisini amaçlamış ve bu çerçevede işbirliğini artırıcı bir zemin oluşturmak istemiştir. Kurucu üyeler de bu saiklerle hareket ederek Karadeniz'i barış, istikrar ve refah bölgesi yapmayı, üye ülkeler arasında dostane ve iyi komşuluk ilişkileri geliştirmeyi amaç edindiklerini prensipte kabul etmişlerdir (Kanbolat, 2007b, s. 83). Türkiye'nin girişimi ile oluşturulan KEİT bugün itibarıyla ekonomik açıdan büyük bir potansiyeli bünyesinde barındırdığı gibi, bölgesindeki ülke ekonomilerinin birbirini tamamlar nitelikte olması bağlamında da (Hasgüler ve Uludağ, 2004, s. 270) bölgesel entegrasyonu artırıcı bir işlevi bulunmaktadır.

Bunun yanında Ağustos 2008 Güney Osetya/Rusya-Gürcistan savaşından sonra Türkiye'nin önermiş olduğu Kafkasya İşbirliği ve İstikrar Platformu da gene bu bağlamda değerlendirilebilir. Bölgede etkili olmak isteyen Türkiye bu tür yapılanmalar yoluyla da bölge devletlerini Rusya ile yalnız bırakmamış olmaktadır. Aynı zamanda bu tür oluşumlar sayesinde diyalog yolu kapanmadığı gibi sorunların çözümü noktasında şiddette başvurma olgusu da ortadan kaldırılabilir. Bunların yanında Türkiye'nin çok-terafli platformlarda hareket etmesi kendi ulusal politikalarına meşruiyet kazandırdığı gibi (Oğuzlu, 2009, s. 51) büyük ölçüde bu politikalara işlevsellik de kazandırmaktadır.

Türkiye'nin Transkafkasya politikasının işlevsellik kazanmasını olumlu yönde etkileyen faktörlerden bir diğeri de Ankara'nın bölgeye yönelik gerçekleştirmiş olduğu ekonomi ağırlıklı projelerdir. Bölgenin istikrarlı bir yapıya kavuşturulabilmesi, bölge devletlerinin ekonomik açıdan kendi ayaklarının üzerinde durarak Rusya'ya olan bağımlılıklarının azalması için bu projeler hayati bir önem taşımaktadır. BTC Petrol Boru Hattı ile başlayan süreç, BTE Doğalgaz Boru Hattı Projesi ile devam etmiş ve BTK projesi ile de taçlandırılmak istenmiştir.

Türkiye'nin Güney Kafkasya politikasını ele aldığımız bölümde de değindiğimiz üzere, Türkiye gerçekleştirmiş olduğu bu projelerle bölgede bir istikrar ve refah eksenini oluşturmayı amaçlamıştır. Her ne kadar BTC, BTE projelerinde olduğu gibi BTK projesi ile de Ermenistan by-pass edilmişse de; bu durum Ermenistan'ın bölgede izlemiş olduğu politikaların bir sonucudur. Zira ülke günden güne kendisini yalnızlaştırdığı gibi ne İran ne de Rusya bu durumu engelleyememişlerdir (Laçiner, 2008, <http://www.usakgundem.com/yazar/1008/turkiye-gurcistan-ve-azerbaycan-i-demi>, 10 Eylül 2009). Dolayısıyla bu durum Türkiye'nin bölgede ki ağırlığının bir sonucu olup, dış politika araçlarının da ne denli etkili kullanıldığının bir göstergesi niteliğindedir. Zira son zamanlarda Ermenistan'ın Türkiye ile yakınlaşma isteği de gene bu ekseninde değerlendirilebilir.

Diğer taraftan Türkiye Transkafkasya da yer alan Azerbaycan ve Gürcistan ile ekonomik ilişkilerini geliştirmekte ve bu ülkelere yapmış olduğu yatırımlar ile de bu ülkelerin ekonomik gelişimlerine katkı sağlamaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi Türkiye'nin Azerbaycan'a yapmış olduğu yatırımlar 6 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Aynı şekilde Türkiye, Gürcistan ekonomisinde de önemli bir paya sahiptir. Türkiye bu ülkeye yapılan yabancı yatırımlarda 3. sırada yer almaktadır (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>, 15 Ocak 2011). Dünyada 16. büyük ekonomiye sahip Türkiye'nin Transkafkasya'daki bu pozisyonu kendi ekonomisindeki büyümeye paralel bir şekilde daha da artabilir.

Türkiye'nin dış politikada daha çok ekonomik, sivil ve diplomatik araçlara yönelmesi (Oğuzlu, 2009, s. 51), sorunların çözümünde şiddet yolunu tasvip etmeyerek

diyalogu benimsemesi, demokrasi ve insan hakları gibi değerleri ön plana çıkarması Ankara'nın yumuşak gücünün kabul edilebilirliğini artırmış ve bu coğrafyada daha etkili bir aktör olmasını sağlamıştır. Tüm bu saymış olduğumuz nedenlerden dolayı, Türkiye Transkafkasya'da vuku bulan "büyük oyunun" önemli bir aktörü haline gelerek, bu sürece yön verir bir hale gelmiştir.

4.3.2. Rusya'nın bölgede etki kurmak için kullanmış olduğu araçlar

Bölgeyi kendisinin doğal yayılma alanı olarak gören Rusya bu coğrafyadaki devletler üzerinde ekonomik ve askeri açıdan baskı uygulamakta, bu ekseninde enerjiyi de bir araç olarak görerek bölgeye yönelik çıkarlarını korumak ve maksimize etmek istemektedir. Bölgede hâkimiyet kurmuş güçlerin (Çarlık Rusyası, Sovyet Rusya) doğrudan varisi olması sebebiyle bölgenin doğal ve vazgeçilmez bir aktörü olarak görülmesi de Rusya'nın elini güçlendirmektedir (Hatipoğlu, 2008, s. 2). Bölge devletlerini iyi tanıyan ve zayıf yönlerini daha iyi bilen Rusya bu özellikleri dolayısıyla da Güney Kafkasya'daki devletleri çıkarları doğrultusunda yönlendirmek istemektedir.

Sovyetler Birliği döneminde bu bölgelerde pek çok Rus'un yaşıyor olması ve dağılma sonrası bunların birçoğunun Rusya'ya dönmeyerek buralarda yaşaması; bir Rus diasporasının oluşmasını sağlamıştır. Bugün itibariyle Rusya bölge devletlerindeki bu diaspora sayesinde çıkarlarının gerektiği durumlarda belirlediği stratejik hedeflere ulaşmak için bu devletleri etkileme yoluna gitmektedir (Hatipoğlu, 2008, s. 3). 7 Ağustos 2008 de başlayan Güney Osetya/Rus-Gürcü savaşında Rusya'nın savaş gerekçesi olarak ortaya sürmüş olduğu nedenlerden bir tanesinin de bölgedeki Rus vatandaşları korumak olduğunu hatırlayacak olursak Rusya'nın bunu nasıl kullandığını bir kez daha görmüş oluruz.

Rusya'nın bölgede etki kurmasını sağlayan önemli araçlardan birini de ekonomi oluşturmaktadır. Sovyet Rusya'nın dağılma öncesinde bölgede uygulamış olduğu ekonomi politikaları şuan dahi bu devletleri Rusya'ya bağımlı bir hale getirmiştir. Ayakta kalabilmek için ekonomilerini düze çıkarmak isteyen devletler bu noktada Rusya ile iyi geçinmeye çalışmaktadır. Burada ekonominin temel ayağını ise enerjinin

oluşturuyor olması Rusya'nın elini daha da güçlendirmektedir. Gerek doğalgaz gerekse petrol boru hatlarının büyük çoğunluğunun Rusya üzerinden geçiyor olması ister istemez bu devletleri Rusya'ya bağımlı kılmıştır. Bunun yanın da Rusya'nın petrol ve doğalgaz açısından zengin bir konumda olması da; bu tür enerji kaynaklarına sahip olmayan bölge devletlerini Rusya lehine hareket etmeye zorlayan bir araç olarak kullanılması noktasında dikkat çekmektedir.

Rusya'nın bölgede etki kurmasını sağlayan temel faktörlerden biri de; bölgede uzunca bir dönem başat güç konumunda olan Rusya'nın kültürel açıdan da bölge devletlerini etkilemiş olmasıdır. Rusçanın bölgede şuan dahi konuşulan ortak bir dil konumunda olması Rusya'nın elini rahatlatan bölgede etki kurmasını sağlayan bir araç olarak belirmektedir (Hatipoğlu, 2008, s. 3).

Tüm bunların yanında Rusya'nın bölgede gerçekleştirmiş olduğu bölgesel oluşumlar da Rusya'nın hareket kabiliyetini artıran bir başka unsurdur. Rusya hem bölge devletlerini kendi etkisi altında tutmak hem de bölgeye dışarıdan gelen büyük güçleri engelleyebilmek için bu tür oluşumlara gitme ihtiyacı hissetmiştir. Rusya'nın Kafkasya bölgesinde kullanmış olduğu oluşum ise Bağımsız Devletler Topluluğudur. Rusya bu oluşum sayesinde bölge devletlerine müdahale edebilme, onları belirli ölçülerde kontrol etme olanağına da erişmiştir. Her ne kadar Putin BDT'yi, "SSCB'den medeni boşanma" olarak tanımlasa da, Rusya BDT'yi esasen eski Sovyet Cumhuriyetleri'ni Moskova'ya ekonomik ve siyasal açıdan bağlayan bir araç olarak görmüştür (Nogayeva, 2007, s. 18). Burada Gürcistan gibi devletlerin algılayamadıkları konu ise büyük devletleri nikâhına almanın ilk etapta kolay ve iyi olarak gözükmesine rağmen, belli bir zaman sonra işler tersine döndüğünde boşanmanın o kadar kolay olmadığıdır. Kaldı ki bu boşanma sonrasında dahi bölgede Dağlık Karabağ, Abhazya ve G. Osetya gibi sorunlu yapıların varlığı da Rusya tarafından araçsallaştırılmaktadır.

Buna bağlı olarak bölgede var olan etnik farklılığa dayalı çatışma ortamı da Rusya'nın bölge devletlerine müdahale etmesi noktasında işini kolaylaştırmaktadır. 1991 yılında bağımsızlıklarını kazanan Azerbaycan ve Ermenistan arasında Dağlık Karabağ'da çıkan savaşta Rusya'nın Ermenistan'ı desteklemesi bunun bariz bir örneği

olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun içindir ki Azerbaycan Rusya'nın vermiş olduğu bu desteği önlemek için BDT'ye üye olmak zorunda kalmıştır (Kasım, 2008a, s. 130). Buradan da görülebileceği gibi Rusya bölgede etki sahibi olma noktasında her yolu denemektedir. Kendi yörüngesinden çıkmaya çalışan bölge devletlerini ise; Ağustos 2008'de Gürcistan girişilen savaşta olduğu gibi etnik sorunları kullanarak doğrudan cezalandırma yoluna gitmektedir. Tüm bu söylemler ışığında şunu diyebiliriz ki Rusya bölgede eski bir hegemon güç olarak Sovyetler zamanındaki etkinliğini 1993'te ortaya atmış olduğu "yakın çevre" doktrini doğrultusunda tekrardan sağlamak ve pekiştirmek istemektedir. Bu doğrultuda ABD ile girmiş olduğu birçok rekabet alanından farklı olarak buradaki "görece stratejik üstünlüğünü" devam ettirme noktasında son derece kararlı davranmaktadır (Hatipoğlu, 2008, s. 6). Fakat Rusya'nın bu kararlı tutumu onun bölgede istediği gibi at koşturabileceği anlamına da gelmemelidir. Kaldı ki bölgede vukuu bulan "büyük oyuna" birçok aktör çıkarları çerçevesinde müdahil olmak istemekte dolayısıyla aktör sayısı arttıkça Rusya'nın oyun sahası da bir o kadar sınırlanmaktadır.

4.3.3. ABD'nin bölgede etki kurmak için kullanmış olduğu araçlar

Kafkasya da Rusya'nın siyasi oyun kabiliyetini sınırlayan ve rakibi konumunda olan ABD'nin de bölgeye yönelik stratejik hedefleri ve bunları hayata geçirebilme noktasında kullandığı birçok aracın olduğu su götürmez bir gerçektir. 1993'e kadar Rusya'yı kendisine rakip olarak görmeyen ABD bu tarihten sonra; Rusya'yı enerji kaynaklarının taşınması politikasından bölgesel ittifaklara kadar birçok konuda kendisine rakip olarak algılamaya başlamıştır (Kasım, 2008a, s. 122). Fakat şunu belirtmekte fayda vardır ki; ABD her ne kadar Rusya'yı kendisine rakip olarak görmüşse de bunun Kafkaslarda aktif bir şekilde tezahürü ise 11 Eylül 2001 sonrası gerçekleşmiştir. İlk etapta ABD'nin bölgeye gelmesine Rusya terörizm doğrultusunda ses çıkarmamıştır.

Daha sonra ABD'nin bölgedeki askeri varlığının kalıcı olacağı yönünde işaretlerin çıkması ve bölge ülkeleriyle oluşturulan sıkı bağlarla ABD'nin politik ve ekonomik olarak daha önce olmadığı kadar bölgeye yerleşmesi, Rusya tarafından

stratejik çıkarlarına aykırı bir durum olarak algılanmıştır (Kasım, 2008a, s. 123). Bölgedeki varlığını terörist faaliyetleri engellemek, Afganistan'a lojistik destek sağlamak, bölgeye demokrasi ve refah getirmek olarak belirten ABD'nin bu yaklaşımını Rusya pek gerçekçi görmemekle beraber tüm bu politik yapılanmanın kendisini çevrelemeye yönelik olduğunu düşünmektedir.

Tüm bunların üstüne ABD'nin 11 Eylül 2001 sonrası ortaya koymuş olduğu yeni savunma stratejisi de Rusya'nın kaygılarını büyük oranda artırmıştır. Bu yeni savunma stratejisi" diğer büyük güçlere meydan okuyarak ABD'yi küresel çıkarları olan tek ülke ilan etmiş, küresel egemenlik peşinde olduğunu açıklamıştır. ABD'ye rakip olabilecek yeni bir gücün yükselmesini caydıracak askeri ve teknolojik üstünlüğü korumaya kararlı olduğunun da altı çizilmiş ve çok taraflılığı terk ettiğini açıklamıştır." (Erol, 2004, s. 32). Dış politikasını belirlemiş olduğu bu kalıplar çerçevesinde yürüten ABD Avrasya coğrafyasında stratejik öneme sahip olan G. Kafkasya bölgesinde de nüfuz sahibi olmaya çalışmış; bu doğrultuda Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan eksenini destekleyerek bölgedeki diğer iki büyük gücü (Rusya, İran) dengeleme yoluna gitmiştir.

Sovyetlerin yıkılmasıyla birlikte hâkimiyetini ilan eden Batı ve onun öncülüğünü yapan ABD; demokrasi, serbest piyasa gibi değerleri de bu bölgeye yerleştirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede bölge ülkelerini yanına çekmeye çalışan ABD; ekonomik açıdan geri kalmış ve yabancı sermaye ihtiyacı duyan bu ülkelere karşıda IMF, DB gibi kurumları bölgeye yönelik politikalarını hayata geçirme noktasında araç olarak kullanmaktan da geri kalmamıştır. Bugün itibarıyla ekonomik açıdan sıkıntılı bir süreçten geçiyor olsa da hala dünyanın en büyük ekonomisine sahip olması dolayısıyla; ABD bu gücünü dış politikaya yönelik etkili bir unsur olarak kullanmaktadır.

ABD'nin bölgede kullanmış olduğu araçlardan bir tanesi de SSCB'ye karşı oluşturulan ve bugün hala varlığını devam ettiren NATO' dur. ABD 1996 yılında geliştirilen BİO (Barış İçin Ortaklık) projesi doğrultusunda Doğu Avrupa'ya doğru genişleyen NATO'nun gündemine Ukrayna, Gürcistan gibi devletleri de alarak bir nevi Rusya'nın arka bahçesi olarak görmüş olduğu alanlara da nüfuz etmeye çalışmıştır. Bununla da kalmayan ABD gene NATO bünyesinde Gürcü askerlerine eğitim vererek

bölgedeki varlığını, geliştirdiği bu tür ikili ilişkilerle sağlamlaştırma yoluna gitmektedir. Enerji alanında ise Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı boru hatları projelerine destek vererek bölge ülkelerinin Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltma yoluna gitmektedir.

Kafkasya bölgesinin zengin Hazar kaynaklarını kontrol etme noktasında önemli bir işleve sahip olması da gene ABD'nin bölgeye yönelik politikalar geliştirmesinde etkili olan bir başka husustur. Kafkasya bölgesinde yer alan Azerbaycan'ın Hazar'a kıyısının olması, petrol ve doğalgazının büyük bölümünü buradan çıkarması; ABD'nin Azerbaycan'ı Rusya ve İran'a karşı korumaya yönelik politikalar üretmeye itmiştir. Bu kapsamda ABD 2000-2005 yılları arasında Azerbaycan'a S-201 sahil güvenlik devriye botu vermiştir (Laçiner ve Özertem, 2008, s. 108). Bölge ülkelerine karşı Rusya'dan farklı olarak daha çok havuç politikası izleyen ABD gene bu doğrultuda özgürlük, insan hakları, demokrasi gibi kavramları da ön plana çıkarmıştır. ABD'nin Kafkasya bölgesine yönelik elini güçlendiren bir başka önemli unsur ise AB gibi büyük bir gücün de enerji alanında Rusya'dan farklı olarak ABD'ye yakın bir duruş sergilemesidir.

Buradan da görülebileceği gibi her iki tarafta bölgeye büyük önem vermekte ve bu kapsamda Kafkasya'da etkili olmaya çalışmaktadır. Bir tarafın kazancının diğer tarafın kaybı olarak ortaya çıkan bu mücadele sahasında uzun dönemde kimin kazançlı çıkacağı ise; tarafların tutumlarına ve belirlemiş oldukları stratejilerin başarılı olmasına bağlı olarak şekillenecektir.

BÖLÜM V

5-Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikasının ABD-Rus Bölgesel Rekabetine Etkisi

Bugün itibariyle bulunmuş olduğu bölgede etkili birer aktör konumunda olan Türkiye'nin son zamanlarda uygulamaya koymuş olduğu etkili dış politika anlayışı, ekonomideki iyileşmenin de etkisiyle ülkeyi uluslararası arenada güçlü bir yapıya kavuşturmuştur. Bölge sorunlarına aktif katılım sağlayan Türkiye bu sayede mevcut olan çıkar perspektifini de genişletme imkânı bulmuştur.

BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliği pozisyonu ülkenin elini bir kat daha güçlendirmiş milli çıkarlar doğrultusunda geliştirmiş olduğu politikaları uluslararası arenada da savunma imkânına erişmiştir. Her ne kadar 2010 sonu itibariyle BMGK üyeliği sonlanmış olsa da iki yıl boyunca etkin bir şekilde sürdürülen bu konum Türkiye'ye büyük prestij sağlamıştır. Sonuç olarak ülke edilgen bir yapıdan etken bir yapıya bürünmüş, bölgesinde atmış olduğu adımlar küresel güçlerin pozisyonlarını derinden etkiler bir yapıya bürünmüştür. Gerekse ülkenin yakın kara havzasına yönelik uygulamış olduğu politikalar, buralarda meydana gelen güç mücadelelerinin hangi yönde şekilleneceğinin belirlenmesi noktasında önemli bir hal almıştır.

Kafkasya bölgesinde meydana gelen ABD-Rusya çekişmesi de Türkiye'nin etkili bir yapıya bürünerek bölgede daha aktif bir konuma kovuşmasıyla birlikte farklı bir yapıya kavuşmuş, bu iki devletin bölgeye yönelik pozisyonları Türkiye'nin atacağı adımlara bağlı olarak değişken bir hal almıştır. Türkiye'nin 2001 yılı sonrası Güney Kafkasya politikası, Türkiye'nin 2001 yılı sonrası gerek ABD ile gerekse Rusya ile olan ilişkilerinden de bağımsız düşünölemeyeceği için bu bölümde Türkiye-Rusya ve Türkiye-ABD ilişkilerine de bakılacaktır. Bu sayede Türkiye'nin çıkar algılamasındaki değişikliğe de bir anlamda ışık tutulmuş olunacaktır. Bu süreci daha iyi görebilmek

açısından bölgedeki Amerikan-Rus rekabeti ve Türkiye'nin bu rekabeti ne yönde etkilediğine değinilecektir.

5.1. 2001 yılı sonrası Türkiye-Rusya ilişkileri

Uzun soluklu bir geçmişe dayanan Türkiye-Rusya ilişkileri savaş, şiddet, mücadele, rekabet gibi olgular üzerinden işlenmişse de, 2001 yılı sonrası ortaya konulan tablo her iki ülkenin de bu olumsuz durumu değiştirmek için ilişkilerin geliştirilmesi yönünde bir tutum sergilemeleri üzerine Türkiye-Rusya ilişkileri hızlı bir gelişim sürecine girmiştir. İki ülkenin de ilişkilerin geliştirilmesi yönündeki niyetleri Vladimir Putin'in Aralık 2004'te Türkiye'ye yapmış olduğu resmi ziyarette "ilişkileri en yüksek seviyeye çıkarmaya kararlıyız" (Kınıklıoğlu, 2006: 99) ifadesi ile 2005 yılında Başbakan Tayyip Erdoğan'ın "Dünya istikrarının korunmasına ilişkin konularda dâhil olmak üzere, bölgede ki duruma ilişkin görüşlerimiz tamamıyla örtüşmektedir." (Kınıklıoğlu, 2006: 100) söylemi ile ortaya konmuştur.

Bu söylemler doğrultusunda ortaya konulan bir başka şey ise Tayyip Erdoğan'ın ifadelerinde yer alan "bölgeye yönelik görüşlerin tamamıyla uyuşmasıdır ki" ; bu durum Avrasya coğrafyasında yer alan iki büyük gücün dış politikada da ortak bir payda üzerinde uzlaşmaya vardığının göstergesi niteliğindedir. Bunun içindir ki; iki devlet arasındaki ilişkilere yer yer "stratejik ortaklık" yorumları dahi yapılmaktadır.

İlişkilerin bu denli bir derinlik kazanması her ne kadar 2001 yılı sonrası ortaya konulan kararlı siyasi iradelerin bir ürünü olsa da, bu mevcut yapının temelini 2001 yılında dönemin Dışişleri Bakanları İsmail Cem ve Igor Ivanov arasında imzalanan Avrasya Eylem Planı ile atıldığının unutulmaması gerekir (Kınıklıoğlu, 2006, s. 100). Söz konusu bu plan ile ticaret, kültür ve turizm gibi rahat alanlarda diyalogun artırılmasının yanında düzenli siyasi istişarelerin gerçekleştirilmesi de öngörülerek (Kınıklıoğlu, 2006, s. 100) bir nevi ilişkiler kalıplaşmış siyasi ön yargılardan da kurtarılmaya çalışılmıştır.

İlerleyen süreçlerde iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerde gelişerek bir derinleşme göstermiştir. İlişkilerin kısa sürede bu denli gelişme göstermesinde ise başta enerji olmak üzere iki ülke arasında artan ticaret hacminin payı büyüktür. Dolayısıyla ticaret Türkiye-Rusya ilişkilerinin motoru niteliğindedir.

25 Şubat 1991 tarihinde imzalanan Ticari ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması'nın oluşturmuş olduğu zemin üzerine bina edilen Türkiye-Rusya ticari ilişkileri günden güne sürekli bir artış göstermiştir. 2007 yılında 28,2 milyar dolar olan iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2008 yılı itibariyle rekor bir seviyeye ulaşarak 38 milyar doları bulmuştur (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-federasyonu-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>, 01 Ocak 2011'de erişildi).

Buradan da görüleceği üzere iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişim sürecinde ekonomi büyük bir önem arz etmektedir. Ekonomik ilişkilerin bu denli büyük bir konuma ulaşması, siyasi ilişkileri de olumlu yönde etkilemişse de, bu durum iki ülke arasında farklı bölgelerde cereyan eden rekabete dayalı sorunlu alanları da ortadan kaldırmış değildir. Bunun içindir ki; Rusya ile Türkiye arasındaki mevcut ilişkileri iş birliği alanları ve sorunlu alanlar olmak üzere iki başlık altında incelemekte fayda vardır.

5.1.1. İşbirliği alanları

Daha öncede belirtmiş olduğumuz gibi Türkiye ile Rusya arasındaki işbirliği sürecinin en büyük kısmını iki devlet arasında icra edilen ticari ilişkiler oluşturmaktadır. Ticari ilişkiler arasındaki en büyük payı ise enerji sektörü alanında Türkiye'nin Rusya'dan almış olduğu doğalgaz ithalatı teşkil etmektedir. Esasen Türkiye'nin Moskova'dan almış olduğu doğalgazın tarihi SSCB dönemine kadar götürülebilir. 14 Şubat 1986 tarihinde BOTAŞ ile Soyuzgazexport arasında Ankara'da yapılan anlaşma çerçevesinde Türkiye Moskova'dan doğalgaz almaya başlamıştır (Gökçeğöz, 2007, s. 177). Rusya, Ukrayna, Moldova, Romanya ve Bulgaristan güzergâhı doğrultusunda Türkiye'ye kadar uzanan bu hattın boyutu 842 km olmakla birlikte, Türkiye'ye sağlamış olduğu doğalgaz miktarı ise 1998 yılında yapılan kapasite artırımları ile 12 milyar m³

civarındadır (Gökçeğöz, 2007, s. 177-178).

Her ne kadar bu hat Türkiye'nin Rusya'dan almış olduğu ilk doğalgazı sağlaması açısından önem teşkil etse de; hattın kapasitesinin ihtiyaçlara cevap vermemesi ve birçok transit ülkeyi içermesi ilerleyen süreçlerde yeni bir hattın yapımını da gündeme getirmiştir.

Türkiye'nin gelişen ekonomisine paralel bir şekilde enerji kullanımı da otomatikman artmıştır. Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılamada doğalgaza ağırlık vermesi ise Türkiye'yi tekrardan Rusya'ya yöneltilmiş bunun bir sonucu olarak da Mavi Akım Projesi gündeme gelmiştir. Proje kapsamında 1997 yılında Rusya ile bir doğalgaz alım-satım anlaşması yapılmıştır. Yapılan anlaşma çerçevesinde Türkiye'nin 25 yıl boyunca Moskova'dan yılda 16 milyar metre küp doğalgaz alımı sağlanmıştır (Çelikpala, 2007, s. 287).

Mavi Akım Projesi ile Türkiye hattın 2003 yılı itibariyle gaz almaya başlamışsa da (Gökçeğöz, 2007, s. 178) hattın resmi açılışı 17 Kasım 2005 tarihinde gerçekleşmiştir (Çelikpala, 2007, s. 287). Hattın toplam uzunluğu 1265 km olup, Karadeniz'in dibinden geçen kısmı ise 392 km'dir. Aynı zamanda hattın Karadeniz bölümündeki kısmının 2150 m derinliğinde olması da dünyada bu kadar derinliğe döşenen bir hat olarak ilki teşkil etmiştir (Gökçeğöz, 2007, s. 178).

Mavi Akım projesinin tamamlanması, yapım aşamasında olduğu gibi bir çok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. İlk olarak şunu belirtmek gerekir ki; Mavi Akım hattının çalışmaya başlamasıyla birlikte Türkiye büyük oranda doğalgaz ihtiyacını bu hat vasıtasıyla karşılamıştır. Diğer taraftan bu hat ile birlikte Türkiye-Rusya arasındaki ticaret hacmi de artmıştır.

Ayrıca bugüne kadar hiçbir doğalgaz kesintisinin olmayışı da, Rusya'nın Türkiye'ye karşı güvenilirliğini artırmıştır. Fakat tüm bunların yanında birde bardağın boş kısmı vardır. Her ne kadar bu hat sayesinde Türkiye doğalgaz ihtiyacını karşılamışsa da, gene bu hat ile birlikte Ankara, Ukrayna ile Almanya'nın ardından

Rusya'dan doğalgaz ithal eden ülkeler arasında üçüncü sıraya yükselmiştir (Kantörün, 2010, s. 80). Başka bir deyişle Türkiye kullanmış olduğu doğalgazın %63'ünü Rusya'dan sağlamaya başlamış (Aras, 2010, s. 9) bu ise ülkeyi doğalgazda ciddi oranda Rusya'ya bağımlı hale getirmiştir.

Türkiye'nin Rusya'dan yapmış olduğu enerji ithalatına bağlı olarak gelişen bir başka olumsuz durum ise, ithalat ihracat arasındaki dengesizliktir. Şöyle ki Türkiye 2008 yılı itibariyle Rusya'ya 6,4 milyar dolar ihracat gerçekleştirirken, 31,3 milyar dolar seviyesinde de ithalatta bulunmuştur (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-federasyonu-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>, 01 Ocak 2011'de erişildi). Mevcut bu durum ise Türkiye'nin ticaret açığı vermesine neden olarak ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiştir (Özbay, 2011, s. 39).

Kuşkusuz bu durumun oluşmasında Rusya'dan ithal edilen petrol ve doğalgazın payı büyüktür. Türkiye'nin Rusya'dan yapmış olduğu ithalatın %37,6'sını petrol ve ürünleri oluştururken, %32,4'lük bölümünü ise doğalgaz oluşturmaktadır (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-federasyonu-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>, 01 Ocak 2011'de erişildi). Buradan da görüleceği üzere Türkiye Rusya'dan doğalgazın yanında önemli miktarda petrol ve ürünlerini de ithal etmektedir. Petrolde Türkiye tüketiminin %29'unu gene Rusya'dan karşılamaktadır (Aras, 2009, s. 9).

Türkiye'nin doğalgazdaki tüketiminin büyük bir kısmını Rusya'dan tedarik etmesine getirilen son eleştiri ise enerji-arz güvenliği üzerinedir. Her ne kadar Rusya bugüne kadar Türkiye'yi bu konuda rahatsız edici bir adım atmamışsa da, 2005 sonları itibariyle Rusya'nın Ukrayna ve Gürcistan ile yaşadığı doğalgaz krizi Türkiye'yi de bu konuda düşünmeye sevk etmiştir. Bu konu MGK gündemine de taşınmış, sonuç olarak “enerjide özellikle doğalgazda arz güvenliğinin sağlanmasında uzun süreli politikaların gerekliliği vurgulanarak, doğalgaz ithal edilen ülkelerin çeşitlendirilmesi öngörülmüştür.” (Çelikpala, 2007: 287). Türkiye'nin böyle bir karar almasındaki en büyük neden ise Ukrayna ve Gürcistan krizinde de görüldüğü üzere, Rusya'nın enerjiyi dış politikada bir araç olarak kullanmasıdır.

Tüm bu olumsuzlukların giderilmesi dâhilinde Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiler daha sağlam bir yapıya kavuşturulabilir. İki ülke ekonomilerinin birbirlerini tamamlayıcı bir yapıda olmaları da Rusya ile Türkiye arasındaki ticareti olumlu yönde etkilemektedir. Türkiye'nin bu ülkeden ithal ettiği ürünler enerji alanındaki hammadde ürünleri iken, ihraç ettikleri ise hazır ürünlerdir (Özbay, 2011, s. 39). Dolayısıyla ithalat-ihracat dengesi sağlandığı takdirde ilişkilerin katalizörü konumundaki ekonomik yapı da daha sağlam bir konuma bürünür.

Türkiye ile Rusya arasındaki ekonomik ilişkilerin önemli bir diğer ayağı ise, Türk müteahhitlerinin Rusya'daki faaliyetleridir. Türkiye'nin müteahhitlik sektöründe önemli bir konumda olmasını ve projeleri zamanında gerçekleştirmeleri Rusya'daki konumlarını da olumlu yönde etkilemiştir. 2007 yılı itibariyle Türk inşaat sektörü Rusya'da 3,6 milyar dolar seviyesinde bir proje gerçekleştirirken, 2008 yılında bu rakam katlanarak artmış ve Türk inşaat şirketlerinin ilişkili oldukları projelerin değeri 20 milyar dolar gibi büyük bir rakama ulaşmıştır (Aras, 2009, s. 9).

Buna ilaveten iki ülke ekonomisini olumlu yönde etkileyen bir diğer unsur da doğrudan yatırımlardır. 2008 yılında Türk iş adamları Rusya'ya 6 milyar dolar seviyesinde bir yatırımda bulunmuşlardır. Rus iş adamlarının Türkiye'ye yapmış oldukları yatırımlarda 2010 yılında 7 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-federasyonu-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>, 01 Ocak 2011'de erişildi).

Türkiye ekonomisini olumlu yönde etkileyen başka bir faktör de Türkiye'ye gelen Rus turistlerdir. 2009 yılında Rusya'dan Türkiye'ye gelen turist sayısı 2,7 milyon seviyesinde olmuştur (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-federasyonu-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>, 01 Ocak 2011'de erişildi). Türkiye'ye gelen Rus turistler ülkeyi ekonomik açıdan olumlu yönde etkilemekle beraber iki millet arasındaki kalıplaşmış bazı ön yargıları kırma doğrultusunda da iki ülke ilişkilerine büyük katkı sağlamaktadır.

Türkiye-Rusya arasındaki ilişkilerin bu denli gelişmesinde ekonominin rolü yadsınamayacağı gibi siyasi iradenin tutumu da büyük önem taşımaktadır. Son beş yılda

Putin ile Erdoğan'ın on kez bir araya gelmesi de (Aras, 2009, s. 8) ilişkilere verilen önemin birer göstergesi olduğu gibi, ilişkileri olumsuz yönde etkileyen bazı bürokratik engellerin kaldırılması noktasında da büyük önem teşkil etmektedir.

Bu çerçevede 2004 tarihinde Putin'in Türkiye'ye yapmış olduğu ziyaret son 32 yıldır Türkiye'ye gelen ilk Rus Devlet Başkanı olması sebebiyle önemli bir yapı taşı niteliğindedir (Kınıklıoğlu, 2006, s. 101). Gerçekleştirilen ziyaret kapsamında iki ülke devlet başkanları tarafından "Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu Arasında Dostluğun ve Çok Boyutlu Ortaklığın Derinleştirilmesine İlişkin Ortak Deklarasyon" imzalanmıştır (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-federasyonu-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>, 01 Ocak 2011'de erişildi).

Bu ziyaret sonrası iki ülke arasındaki diplomatik temaslar daha da hız kazanmış, bunun yanında her yıl biri Rusya'da diğeri Türkiye'de olmak üzere iki kez bakanlar toplantısı yapılarak, uluslararası sorunlara yönelik fikir alış verişinde bulunma ve iki ülke arasında oluşabilecek sorunlara aniden müdahale edebilmek amaçlanmıştır (Kamalov, 2010, s. 7). Putin'den sonra Türkiye'nin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan Ocak 2005 yılında Rusya'ya bir gezi düzenleyerek, bir nevi ilişkilerin artarak devam ettirileceği mesajı vermiştir (Aras, 2009, s. 7-8).

Bu çerçevede değinilmesi gereken bir hususta; ilişkilerin bu denli "çok boyutlu" bir hal alması iki devleti birbirine yakınlaştırmanın yanı sıra bağımlı bir hale de sokmuştur. Buna bağlı olarak ülkeler uluslararası alanda bir uyuşmazlık yaşasalar dahi vermiş oldukları mesajlarda daha seçici olmaya başlamışlardır.

2008 yılında meydana gelen Gürcistan krizinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın "ABD bizim müttefikimiz, Rusya ise önemli bir komşumuzdur. Rusya bizim aynı zamanda bir numaralı ticari ortağımızdır. Enerji ihtiyacımızın üçte ikisini Rusya üzerinden sağlamaktayız. Biz kendi ulusal çıkarlarımız doğrultusunda hareket ediyoruz. Rusya'yı göz ardı edemeyiz." (Aras, 2009: 13) ifadeleri bu durumu net bir şekilde örnekler niteliktedir.

İki ülke ilişkilerinin artarak gelişmesine katkı sağlayan önemli bir gelişmede Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün 12-15 Şubat 2009 tarihinde Rusya Federasyonu'na yapmış olduğu ziyarettir (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-federasyonu-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>, 01 Ocak 2011'de erişildi). Bu ziyareti önemli kılan ise Cumhurbaşkanı'nın Türkiye ile kültürel bağları olan Tataristan'ı da ziyaret etmesidir ki; bu durum Türkiye'nin kendine olan güveninin de bir göstergesidir.

2009 yılında yapılan bir başka önemli ziyaret ise Rusya'nın Başbakanı Putin tarafından gerçekleştirilmiştir. Ziyaret kapsamında enerji hatlarından nükleer santrale, son zamanlarda Rusya tarafından yaşanan gümrük problemlerinden, ekonomiye kadar farklı alanlarda 20 kadar işbirliği anlaşmasına imza atılmıştır (Aras, 2009, s.11). Ziyaret sonrasında iki konu önem arz etmektedir.

İlki yapılan anlaşmalar çerçevesinde enerji konusunda işbirliğinin vurgulanması ve buna istinaden Rusya'nın Samsun-Ceyhan petrol boru hattına petrol vermeyi kabul ederken, Türkiye'nin de Nabucco'nun alternatifi şeklinde görülen Güney Akım boru hattının Karadeniz'deki karasularından geçmesine izin vererek bir nevi bu projeye katılmasıdır (Kamalov, 2010, s. 8). Bu çerçevede iki ülke arasındaki enerjiye dayalı işbirliği daha geniş bir perspektife ulaşmıştır. Aynı zamanda Rusya'nın Samsun-Ceyhan hattına petrol vermesi, Türkiye'nin enerji koridoru olma rolünü kuvvetlendirecektir (Akgül, 2007, s. 152). Buna paralel olarak gerçekleştirilen projeler sayesinde Rusya'nın doğalgaz ve petrol taşımacılığında Türkiye'ye olan bağımlılığı da artırılabilceği gibi Türkiye'nin enerjide Rusya'ya olan bağımlılığı da dengelenmiş olur.

Diğer bir önemli konuda son zamanlarda sürüncemede kalan Türkiye'de yapılması planlanan Nükleer santrale yönelik protokollerin imzalanmasıdır. Nükleerde varılan mutabakat karşısındaki memnuniyetini Putin şu şekilde ifade etmiştir: "Nükleer Enerjide Türk-Rus konsorsiyumun kazanması ve inşaaata başlanacak olması bizim için gurur kaynağıdır." (Aras, 2009: 11) Haziran 2010 yılına gelindiğinde ise iki ülke hükümetleri arasında "Akkuyu Sahasında Nükleer Güç Santralinin Tesisine ve İşletimine Dair İşbirliği Anlaşması" imzalanarak (Özbay, 2011, s. 42) doğalgaz ve petrolden sonra iki ülke nükleer enerjide işbirliğine gitmiştir.

Burada belirtilmesi gereken Türkiye'nin nükleer santral kurması, enerji çeşitliliği sağlayıp, dışarıya karşı olan bağımlılığın azaltılacak olması noktasında olumlu bir adım iken, bu santralin Rusya tarafından işletilecek olması ise kendi içerisinde bir ironi oluşturmaktadır.

İki ülkenin uzlaşısı sağladıkları alanlardan biri de gerek Karadeniz gerekse Orta Doğu bölgesinde dış politika çıkarları doğrultusunda aynı paydada buluşmalarıdır. Daha öncede belirtmiş olduğumuz gibi Türkiye ve Rusya Karadeniz'in iki kıyıdaş ülke olması sebebiyle bölgeye büyük önem vermektedirler. Karadeniz'i gündeme getiren olay ise ABD'nin bu bölgede "security vacuum" güvenlik boşluğu olduğunu iddia ederek askeri varlığını burada da oluşturmak istemesidir (Çelikpala, 2007, s. 288).

Türkiye bölgedeki güçlü konumundan dolayı bu durumu zaafa uğratacak bir aktörü bölgede istememektedir. Bunun yanında Türkiye'nin en büyük çekincesi ise ülkenin tam bağımsızlığı çerçevesinde kurucu bir anlaşma olarak gördüğü Montrö'nün tartışmaya açılmasıdır ki, Türkiye Boğazlarda kendisine tam egemenlik sağlayan bu anlaşmanın değişmesini istememektedir.

Rusya'nın tutumu da Türkiye ile paralellik arz etmekte, Moskova ABD'nin bölgeye yerleşmesini kendisini çevreleme politikasının bir uzantısı olarak görmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus ise daha önceleri Montrö'nün statüsünü değiştirmeye yönelik taleplerin Moskova'dan gelmiş olmasına rağmen (SSCB döneminde) bugün itibarıyla Rusya'nın mevcut statüyü koruma yönünde bir politika izlemesidir (Çelikpala, 2007, s. 289).

Her ne kadar konumuzla pek ilişkili olmasa da Türkiye ile Rusya arasındaki dış politikada fikişsel birliğı yansıtmaları açısından değinilmesi gereken bir diğerk alanda Orta Doğu'dur. Bu coğrafyada sorunlu birer yapı arz eden İran, Irak ve Suriye'ye karşı ABD'nin mevcut tutumu karşısında iki ülkede benzer endişelere sahiptir (Kınıklıoğlu, 2006, s. 101). Her iki ülkede Irak noktasında bu ülkenin toprak bütünlüğünü savunmaktadır. İran'la yaşanan nükleer krizde Türkiye askeri bir müdahaleden ziyade diplomasi ile çözölmesini istemekte, bu kapsamda Rusya'da sorunun askeri yöntemlerle

özölmesine soğuk bakmaktadır.

Türkiye-Rusya ilişkilerinin gelişmesi sürecinde yer almakla birlikte, ilişkilerin zayıf halkasını oluşturan konulardan biride askeri işbirliği sürecidir.14-18 Ocak 2002 yılında Ankara'yı ziyaret eden Rus Genelkurmay Başkanı Anatoli Kvaşnın ile Türk Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu arasında “Askeri Alanda İşbirliğine İlişkin Çerçeve ve Askeri personel Eğitim İşbirliği Anlaşması” (elikpala, 2007: 282) imzalanmışsa da, askeri ilişkiler ekonomide gösterilen performansa oranla bir hayli geri planda kalmıştır.

Kuşkusuz Türkiye'nin bir NATO üyesi olması sebebiyle uymak zorunda olduğu bir silah standardının varlığı da askeri ilişkilerin gelişmesini sınırlamaktadır (Özbay, 2011, s. 43). Rusya eski Savunma Bakanı Sergey İvanov'un “Türk ordusunun NATO standartlarını kabul etmesi ile ABD ve diğer Batılı ülkelerin ortaya koyduğu sert rekabetin askeri işbirliğimizi kısıtladığını söyleyebilirim” (Kamalov, 2010: 9) şeklindeki ifadeleri de mevcut durumu özetler niteliktedir. Fakat tüm bunlara rağmen Türkiye'nin Rusya ile askeri işbirliği gerçekleştiren ilk NATO üyesi olması önemlidir. Bunun yanında Nisan 2008'de “Rosoboroneksport” adlı bir Rus şirketinin Türk Silahlı Kuvvetleri'ne tank savar sistemi ve füzelerin satışını öngören bir ihaleyi kazanması (Özbay, 2011, s. 43) da göstermiştir ki askeri alandaki işbirliği süreci de iki ülke yakınlaşmasına paralel bir şekilde yavaş da olsa ilerlemektedir.

Türkiye ile Rusya arasındaki işbirliği sürecinin artırılarak derinleşmesi ve bazı yorumculara göre “stratejik ortaklık” seviyesine kadar çıkması gerek bölge açısından gerekse dünya açısından gerçekleşecek bazı değişimlerinde bir nevi habercisi niteliğindedir. Kuşkusuz bu sürecin artırılarak devam ettirilmesi bu coğrafyadaki dengeleri de büyük ölçekte değiştirecektir.

Avrasya coğrafyasında iki büyük güç konumda olan Türkiye ve Rusya'nın aralarında tesis edecekleri olumlu ya da olumsuz ilişkiler sarmalının sadece bu iki ülkeyi değil tüm coğrafyayı etkileme potansiyelinin olması (Aras, 2009, s. 13) sebebiyledir ki, son zamanlarda iki ülke arasında artan işbirliği süreci de bu coğrafyaya

olumlu bir şekilde yansıyacaktır. Dolayısıyla bu coğrafyada tesis edilecek istikrar ve refah ortamı da iki ülke arasında kurulacak olumlu ilişkilerle bir paralellik arz edecektir.

Son olarak burada belirtilmesi gereken önemli bir husus da Türkiye ile Rusya'nın dış politika anlayışlarındaki değişimin iki ülke ilişkilerine olumlu bir şekilde yansımalarıdır. Türkiye dış politikasında “komşularla sıfır sorun” ve “çok boyutluluk” anlayışını benimseyerek diğer ülkelerle olan ilişkilerini bu prensipler doğrultusunda inşa etmesi, Türkiye Rusya ilişkilerine de olumlu bir şekilde yansımıştır. Aynı şekilde Rusya'nın “çok yönlü” (Kamalov, 2010: 7) stratejik esneklik ve denge unsurlarına dayalı pragmatik ve gerçekçi bir dış politika çizgisini benimsemesi (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-federasyonu-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, 01 Ocak 2011'de erişildi) Türkiye ile olan ilişkilerine büyük katkı sağlamıştır.

Rusya'nın bu yeni dış politika anlayışı kapsamında Türkiye'ye olan yaklaşımı ise 2004 Şubat'ında ABD'nin eski Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Holbrooke tarafından şu şekilde ifade edilmiştir. “Rusya bizim çok kritik (fakat oldukça küstürülmüş) müttefikimiz olan Türkiye'nin sempatisini kazanmak ve Türkiye ile yeni özel bir ilişki kurmak için önemli bir atak başlatmıştır.” (Kınıklıoğlu, 2006: 104).

5.1.2. Sorunlu alanlar / rekabet alanları

Türkiye ve Rusya'nın dış politikada benimsemiş oldukları yeni tutum ilişkilerin gelişmesi yönünde gerekli istek ve motivasyonu sağlasa da; geçmişten gelen rekabet, güvensizlik ve tarihsel düşmanlık gibi olumsuz algılamaların tamamını da ortadan kaldırmış değildir.

Her iki ülke ilişkilerde belli bir yakınlaşma sağlamışsa da, ülkelerin bölgesel sorunlara farklı yaklaşımları, bu ilişkiyi çıkarlar bağlamında dengede tutma eğilimini de gerekli kılmıştır. Gene iki ülkenin ortak çıkarları çerçevesinde şekillenen iş birliği süreci, bir taraftan bu çıkarları zedeleme eğilimi gösteren bölge dışı aktörlere karşı birleştirici bir “savunmacı anlayışı” (Kınıklıoğlu, 2006, s. 122) doğururken, diğer taraftan iki ülkenin yer yer farklılaşan çıkarlarını birbirlerine karşı koruma yönünde de

ayrıştırıcı bir “savunma anlayışı” oluşmaktadır.

Örnek vermek gerekirse ABD’nin Karadeniz’de güç bulundurma isteğine Türkiye ve Rusya savunmacı bir anlayışla karşı çıkarken bu durum iki ülkeyi aynı paydada birleştirebilmektedir. Öte yandan konu Güney Kafkaslar olunca bu sefer iki devlet çıkarlarının çatışması doğrultusunda birbirlerine karşı ayrıştırıcı bir savunma anlayışına yönelebilmektedirler.

Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerin gelişmesine karşın, bu ilişkinin derinlere kök salmasının önündeki en büyük engellerden biri de iki ülke arasında tam anlamıyla tesis edilemeyen güven unsurudur. Moskova’dan bakılınca Ankara bir NATO üyesi ülke olarak halen ABD’nin bölgedeki en büyük müttefiki olarak görünmektedir (Kamalov, 2010, s. 11). Türkiye ise Rusya’dan Kıbrıs,”sözde Ermeni soykırımı” ve PKK’yla mücadelede destek görememekten yakınmaktadır (Akgül, 2007, s. 150).

Bunun yanında Moskova’nın PKK’yı halen terörist gruplar listesine dâhil etmemesi (Kamalov, 2010, s. 11) Nisan 2005 Rus Parlamentosu’nun “sözde Ermeni soykırımı” lehinde karar alması (Kınıklıoğlu, 2006, s. 120) Ankara’yı rahatsız etmekle birlikte iki ülke ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemektedir.

Öte yandan 2004 yılında BM’nin KKTC üzerindeki tecridin kaldırılması yönündeki raporun BMGK’de Rusya tarafından engellenmesi (Kınıklıoğlu, 2006, s. 119-120) Türkiye’de oluşan hoşnutsuzluğu daha da artırmıştır.

İki ülke arasında sorun teşkil eden en önemli alan ise kuşkusuz Güney Kafkasya’da vukuu bulan enerji ve güvenlik ekseninde oluşan çıkar ayrılıklarıdır. Türkiye ile Rusya arasında enerji konusunda bir işbirliği söz konusu ise de, diğer yandan jeopolitiğin bir getirisi olarak iki ülke arasında bir rekabette mevcuttur.

Türkiye’nin Batı ile birlikte gerçekleştirmeye çalıştığı Nabucco gibi projeler Rusya’nın doğalgaz arzındaki egemenliğinin kırılması yönünde ön plana çıkmakta (Kantörün, 2010, s. 81) buna karşın Putin yönetiminin Avrasyacı bir bakış açısı ile

enerjiyi dış politika da araçsallaştırması da, Hazar Havzası ve Kafkasya’da Türkiye’nin enerji güvenliğini ve bölge politikalarını olumsuz yönde etkilemesi şeklinde yansımaktadır (Akgül, 2007, s. 131).

Enerji konusu dış politikanın belirlenmesi sürecinde temel bir etken haline getiren Moskova, zengin hidrokarbon kaynaklarına sahip olan Hazar Havzası’nı da gene bu çerçevede ele almaktadır. Enerjinin Rusya ekonomisinde hayati bir durum arz etmesi de, Moskova’yı mevcut pozisyonunu korumak için çatışma dâhil her türlü riski alır hale getirmektedir. Rusya’nın enerjiden elde ettiği gelirler sayesinde tüm iç ve dış borçlarını ödeyip, döviz rezervlerini 280 milyar dolara, altın rezervlerini ise 400 tona kadar çıkardığı (Kamalov, 2008, s. 72) dikkate alınırsa enerjinin Rusya için ne ifade ettiği daha iyi anlaşılır.

Küresel bir güç olma yolunda bölgesel hâkimiyetini güçlendirmek, bölge devletleri üzerindeki nüfusunu artırmak ve bu kapsamdaki doğalgaz ve petroldeki hâkim konumunu sürdürmek isteyen Rusya, tüm bu amaçlarını da ortaya koymuş olduğu “yakın çevre” doktrini ile gerçekleştirmeye çalışmıştır. Gene bu kapsamda “arka bahçesi” olarak tanımladığı BDT coğrafyasına herhangi bir müdahaleyi de kendisine yöneltilen bir tehdit olarak algılamıştır (Kamalov, 2008, s. 73).

Rusya’nın bu bölgeyi “arka bahçesi” olarak tanımlamasında ise; BDT coğrafyasının 300 milyon kişiyi, ispat edilmiş doğal kaynaklarının dörtte birini, petrolün %7’si ve doğalgazın %40’ını bünyesinde barındırıyor olmasının büyük payı vardır (Nogayeva, 2007, s. 18).

Bölgeyi kendisi için vazgeçilmez olarak addeden diğer ülkede Türkiye’dir. “Yakın Kara Havzası” olarak adlandırdığı Kafkasya’yı Orta Asya’ya açılan bir kapı olarak gören Türkiye, bölgenin zengin Hazar Havzası’na sahip olması noktasında da bu coğrafyada etkin bir güç olmaya çalışmaktadır. Enerjide büyük oranda dışa bağımlı olan Türkiye, bölgeye yönelik projeler geliştirerek enerjide arz güvenliğini sağlamayı istemektedir. Bu çerçevede BTC Petrol Boru Hattı ve BTE Doğalgaz Boru Hattı projelerini hayata geçirerek bu coğrafyada etkinliğini artırdığı gibi bölge ülkelerin

ekonomik gelişimlerine de katkı sağlamış, bu sayede Rusya'nın bu ülkeler üzerindeki baskısı da bir nevi kırılmak istenmiştir.

Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi Türkiye enerjide dışa bağımlı bir ülke olması sebebiyle; bu durumu bir “enerji terminali” olma yönünde atılacak adımlarla dengelemek istemektedir. Aynı zamanda enerji nakil hatlarına ev sahipliği yaparak stratejik konumunu da güçlendirme yönünde politikalar üretmektedir. Bu kapsamda Hazar ve Orta Doğu gazını Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan güzergâhını izleyerek Avrupa'ya taşıyacak olan Nabucco Projesi (Gökçegöz, 2007, s. 182) büyük önem arz etmektedir.

Enerji alanında Türkiye'nin Hazar ve Transkafkasya da tüm bu amaçlarının gerçekleşmesi için ise bölgedeki bir diğer önemli güç olan Rusya'nın sınırlandırılması elzemdir (Davutoğlu, 2004, s. 181). Tüm bunlara bağlı olarak Güney Kafkasya bölgesinde Türkiye-Rusya ilişkileri realist bir yaklaşıma bürünmekte, değişen küresel ve bölgesel güç dinamiklerine paralel olarak iki ülke ilişkilerinin boyutu da değişmekte ve ilişkilerde realist yaklaşımın ilkeleri etkili olmaktadır (Ekşi, 2008, s. 10). Bu durum ise bölgedeki istikrarı ve işbirliği sürecini olumsuz yönde etkilemektedir.

Gene buna bağlı olarak taraflar arasında saflaşmalarda belirlemekte, Türkiye'nin oluşturmaya çalıştığı Azerbaycan-Gürcistan istikrar eksenine, Moskova İran ve Ermenistan ile cevap vermektedir (Kamalov, 2010, s. 11).

Diğer taraftan Türkiye ve Rusya'nın Transkafkasya'da patlak veren sorunlara yaklaşımları da farklılık arz etmektedir. Türkiye bölgede işbirliği sürecinin genişlemesinin önünü açarak istikrar ortamının inşa edilmesini istemekte ve bu kapsamda bölge ülkelerinin toprak bütünlüklerini destekleyerek sorunlara diyalog yöntemi ile çözüm bulunmasını teşvik edip politikasını da bu yönde oluşturmaktadır. Rusya ile ise Transkafkasya da patlak veren Karabağ, Güney Osetya, Abhazya gibi sorunlara her ne kadar çözüm arıyormuş gibi gözükse de, bu ayrılıkçı bölgelere desteğini esirgemeyerek, bu sorunları birer müdahale aracı olarak görmektedir.

Bölgede Türkiye ile Rusya'nın çatışan çıkarlarının örtüşen çıkarlarından fazla olması bu iki ülkeyi jeopolitik bir rekabet içine sokmaktadır. Kafkaslar da Türkiye'nin müttefiki Azerbaycan iken Rusya'nın müttefiki Türkiye ile sorunları olan Ermenistan'dır. Diğer taraftan Rusya Gürcistan'ın NATO'ya katılımını engellemeye çalışırken, Türkiye ise tam tersi desteklemektedir (Ekşi, 2008, s. 11)

Türkiye dış politikasında ortaya koyduğu komşularla “sıfır sorun” yaklaşımı ile Ermenistan ile de bir yakınlaşma sürecine girerek bölge istikrarına katkı sağlamaya çalışmaktadır. Keza Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin düzelmesi Karabağ sorununa da olumlu katkı yapabilir. Bu hususta Moskova'da Ankara'nın 2008 Gürcistan krizinden sonra önerdiği Kafkasya İşbirliği ve İstikrar Platformu'nu desteklediğini belirtip, Yukarı Karabağ sorununun çözümünü arzu ettiklerini ileri sürse de bu durum Moskova'nın bölgeye yönelik uyguladığı politikalara bakıldığında pek inandırıcı gelmemektedir (Kamalov, 2010, s. 11).

Karabağ sorununun çözümü, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşip kara sınırının açılması her ne kadar bölgeye istikrar ve refah ortamını getirecekse de; bu durum Moskova'nın bölgeye de etki kurma noktasındaki araçlarını ortadan kaldırarak, bölge ülkelerinin kendisine olan bağımlılıklarını da azaltması noktasında pek isteyeceği bir durum değildir.

Son olarak Türkiye ile Rusya arasında sorun teşkil eden bir konu da Rusya'nın Erivan'da bulundurmuş olduğu askeri üslerdir. Bu üsler her ne kadar Türkiye'yi tehdit edecek bir boyutta olmasa da, bölge istikrarını olumsuz etkilemesi sebebiyle Türkiye'yi rahatsız etmektedir.

Dolayısıyla Güney Kafkasya'da iki ülke arasındaki bu uyuşmazlıklar ileride daha büyük bir noktaya ulaşabileceği gibi diğer alanlardaki işbirliği süreçlerini de olumsuz yönde etkileyebilir.

5.2. 2001 yılı sonrası Türkiye-ABD ilişkileri

Geniş bir yelpazede kendini gösteren Türkiye-Amerikan ilişkileri 2001 yılı sonrası gerek ABD'den gerek Türkiye'den gerekse uluslararası sistemden kaynaklanan birçok nedenden dolayı farklı bir yapıya bürünmüştür.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitimi itibariyle kendini gösteren Soğuk Savaş ortamında, Truman Doktrini ve Marshall Planı doğrultusunda hayat bulan ve Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya girmesiyle şekillenen ABD-Türkiye ilişkileri bazı sıkıntılar yaşamışsa da (1964 Lyndon B. Johnson mektubu, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası ABD'nin Türkiye'ye uygulamış olduğu silah ambargosu gibi) mevcut doğasını koruyarak bugünlere kadar gelmiştir.

Bu süre zarfında “dost ve müttefik ülke”, ”stratejik ortak” ve “model ortaklık” gibi bir takım tanımlamalar yapılmış ve iki ülke ilişkileri bu temeller doğrultusunda bina edilmeye çalışılmıştır. 2001 yılı sonrasında ise iki ülke arasındaki ilişkiler zaman zaman kırılğan, sorunlu ve çalkantılı bir hal almışsa da, temel eğilim her iki ülkenin de ortak çıkarlar kapsamında ilişkilerin sürdürülmesi yönünde olmuştur. Buna rağmen Türkiye-ABD ilişkileri önemli ölçüde bir değişime uğramıştır.

Bu değişimin bir nedeni 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası George W.Bush'un ortaya koymuş olduğu,”önceden saldırı” ve “önleyici savaş” doktrinleri ile küresel işbirliğinden kaçınarak, tek taraflı bir dış politika çizgisine yönelmesidir (Arı, 2007, s. 25). ABD'nin Başkan Bush'un kendi adıyla anılan bu doktrin doğrultusunda kendi ulusal çıkarlarını ön planda tutup, diğer ülkelerinkini ve hatta müttefiklerinin çıkarlarını dahi ikinci plana itmesi veyahut görmezden gelmesi, diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'nin de ABD yaklaşımını olumsuz yönde etkilemiştir.

Türkiye-ABD ilişkilerinin yapısını etkileyen ikinci bir değişim ise Türkiye kaynaklıdır. 2001 yılı sonrası Türkiye'nin dış politikasında “komşularla sıfır sorun” ve “çok boyutluluk” prensipleri doğrultusunda hareket etmesi, Türkiye'yi farklı çıkar algılamalarına itmiş, bu ise iki ülke arasındaki bazı sorunların yüzeye çıkmasına neden

olmuştur.

Bunun da ötesinde Türkiye'nin 2001 yılı sonrası bölgesinde giderek güçlenmesi ve buna paralel bir şekilde uluslararası alanda daha etkili bir konuma gelmesi, diğer uluslararası aktörleri olduğu gibi ABD'nin de pozisyonunu etkilemiştir. Sonuç olarak Türkiye kendi ulusal çıkarlarını uluslararası alanda daha etkin bir şekilde savunur bir hale gelmiştir.

Türkiye-ABD ilişkilerindeki değişimin üçüncü bir nedeni de uluslararası sistemden kaynaklanmaktadır. Soğuk Savaş döneminde sistemin bir gereği olarak Batı kutbunda yer alan Türkiye yer yer çıkarlarına ters düşse de blok kararları dahilinde hareket etmiştir. Buna verilebilecek en güzel örnek ise 1990-1991 Körfez Krizi sonrası Batı'nın Irak'a uygulamış olduğu ambargoya, büyük ekonomik kayıplara uğramasına rağmen Türkiye'nin de katılması ve bu doğrultuda Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattını kapatmasıdır (Yavuz, 2010, <http://www.turksam.org/tr/a2208.html>, 21 Aralık 2010'da erişildi). Dolayısıyla Türkiye ve ABD Soğuk Savaş boyunca ortak düşmana karşı stratejik bir müttefik profili çizmişlerdir (Arı, 2007, s. 24). Keza bu dönemde düşman belirgin olduğu gibi ortak çıkar paydası da büyük ölçekte benzerlik göstermiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ise iki kutuplu sistem ortadan kalkmış; ülkeler farklı tehdit algılamalarına yöneldiği gibi, dostluklar ve düşmanlıklar da değişiklik göstermiştir (Arı, 2007, s. 24). 2001 yılı sonrası uluslararası alanda birçok aktörün boy gösterir hale gelmesi ve ABD'nin bu süreçte yıpranması yeni tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede ortaya konulan yaklaşım ise dünya'nın “çok kutuplu” bir hale büründüğü yönde olmuştur (Kuloğlu, 2009, s. 51). Tüm bu gelişmeler ışığında Türkiye-ABD ilişkileri de değişime uğramış, bu değişim doğrultusunda ilişkiler işbirliği alanları ve sorunlu alanlar olarak kendini göstermiştir.

5.2.1. İşbirliği alanları

Türkiye-ABD arasındaki iş birliği sürecine baktığımızda Balkanlar'dan Orta

Doğu'ya, Kafkaslar'dan Orta Asya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyaya yayıldığını görürüz. Bu geniş coğrafya üzerinde kurulan ilişkilerin ortak çıkarlar ekseninde örtüşmesi ise, iki ülke arasında söz konusu “stratejik ortaklığı” da daha belirgin bir hale getirmiştir (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, 02 Şubat 2011'de erişildi). Bunun içindir ki Türkiye-ABD ilişkileri ikili meselelerin ötesinde çok boyutlu bir yapı arz etmektedir.

Diğer taraftan savunma alanında da Türkiye-ABD arasında 1950'lerden bu yana köklü bir işbirliği süreci devam ettirilmektedir. NATO bünyesinde sürdürülen askeri ilişkilerle birlikte ikili anlaşmalar çerçevesinde de iş birliği süreci artırılarak devam ettirilmiştir. Öyle ki Türkiye 1 Mart Tezkeresi sonrası ABD ile çeşitli krizler yaşamış olmasına rağmen İncirlik Üssü'nün lojistik amaçlı kullanılmasına izin vermiştir (Arı, 2007, s. 32).

Bunun yanında Türkiye-ABD iş birliği sürecinin en yoğun yaşandığı yer olarak Transkafkasya'nın güvenlik ve enerji konularındaki konumu bu bölgeyi gerek Türkiye gerekse ABD açısından stratejik bir yapıda ele almaya itmiştir.

ABD 2001 yılı sonrası bölgede kendini daha yoğun bir şekilde hissettirerek Rusya'yı bu coğrafya da sınırlandırma yoluna gitmiş, bu kapsamda bölgede daha aktif bir konumda olmayı amaçlayan Türkiye ile de ortak hareket etme eğilimine girmiştir. Bölge üzerinde Türkiye'nin ve ABD'nin ülkesel çıkarlarının büyük oranda benzerlik göstermesi de bu iş birliğini daha da kuvvetlendirmiştir.

ABD'nin Transkafkasya'ya yönelik uygulamış olduğu enerji politikasının temelinde çoklu boru hatları kapsamında oluşturulacak yeni projeler yoluyla Rusya'nın tekelini kırma düşüncesi yatmaktadır. Bu çerçevede ABD, Türkiye'nin ortaya koyduğu BTC Petrol Boru Hattı'nın da en büyük destekçisi olmuştur. Bu kapsamda Amerikan Hükümeti'ne bağlı TDA kuruluşu, Proje ile ilgili danışmanlık hizmetlerinde kullanılmak üzere Türkiye'ye 1.323.000 dolarlık bir bağışta bulunmuştur (Laçiner, 2006, s. 56). Nihayetinde yoğun çalışmalar sonucunda tamamlanan BTC Petrol Boru Hattı'nın 13 Temmuz 2006 tarihli resmi törenle açılışıyla birlikte (Gökçeğöz, 2007, s.

165) Türkiye enerji koridoru olma yolunda bir atılım gerçekleştirmiştir. Ayrıca BTC projesi hem bölge ülkelerinin hem de büyük güçlerin “siyasi oyun alanını” genişlettiği gibi (Kamalov, 2007, s. 34) bundan sonraki yapılacak projelerin de önünü açmıştır.

Yapılan yorumlarda ise gerçekleştirilen bu projelerle birlikte, büyüyen gelişen yıldızı parlayan bir Türkiye sadece bir bölgesel petrol boru hattı olarak değil, aynı zamanda bu coğrafya için gerekli olan ticaret ve demokrasi içinde bir boru hattı anlamı taşımaktadır (Sönmezoğlu, 2006, s. 745) ifadeleri yer almıştır. ABD’nin bağımsızlıklarını yeni kazanmış bölge ülkelerine İran etkisine karşı, Türk modelini sunması ve desteklemesi de gene bu çerçevede değerlendirilebilir (Turan, 2010, s. 44).

Buradan hareketle bölgeye yönelik diğer bir Türk-Amerikan birlikteliği de, bu coğrafyada demokrasi, insan hakları, pazar ekonomisi gibi Batı değerlerinin yerleşmesi yönünde yapmış oldukları ortak çalışmalardır. Soğuk Savaş boyunca kapalı bir ekonomiye sahip olan Güney Kafkasya, Sovyetler Birliği’nin dağılması akabinde pazar ekonomisine geçiş aşamasında da doğal olarak sancılar yaşamıştır. Fakat bu süreç ülkelerin Batı sistemine entegre olması ve ülke ekonomilerinin gelişim göstererek Rusya’ya olan bağımlılıklarından kurtarılması noktasında gerekli bir hal almıştır.

Bu kapsamda ABD ve Türkiye; Azerbaycan ve Gürcistan’a gerekli yardımlarda bulunarak, süreci hızlandırmışlar ve ülke ekonomilerinin gelişimine büyük katkı sağlamışlardır. Amerika’nın bu bağlamda bölgeye yönelik ortaya koymuş olduğu politik görüş ise, ABD’nin Dışişleri Bakanlığı ve Devlet Başkanlığı Hazar Bölgesi Enerji Diplomasisi Özel Danışmanı Büyükelçi Richard Morningstar tarafından şu şekilde sıralanmıştır;

- Bölge devletlerinin demokratikleşme ve pazar ekonomilerine geçme süreçleri hızlandırılacak ve sağlamlaştırılacak,
- Hazar enerji kaynaklarının güvenliği sağlanacak. Bunun içinde Hazar Denizi enerji kaynakları, Rus kontrolü olmaksızın farklı güzergâhlardan Dünya piyasalarına serbestçe sunulması garanti altına alınacak,
- Bölgesel çatışmalar barışçıl yollarla çözüme kavuşturulacak ve bölge

- devletlerinin önce kendi aralarında daha sonra da diğer devletler ile entegrasyonu sağlanacak,
- Amerikan ve diğer ülkelerin şirketlerinin bölgedeki ticari faaliyetleri desteklenecek (Efegil, 2000, aktaran: Sönmezoğlu, 2006: 744).

Buradan da görüleceği üzere ABD bölgede Batı değerlerinin yerleşmesini ve Güney Kafkasya'nın bir an önce Batı sistemine entegre edilmesini istemektedir. Öte yandan Rusya'nın da bölgedeki varlığının sınırlandırılması ABD için öncelik teşkil etmektedir.

Rusya'nın bölgedeki nüfuz alanının zayıflatılmak istenmesinin bir nedeni, Transkafkasya ülkelerinin üzerindeki baskının hafifletilerek daha rahat hareket edebilmelerinin sağlanması ise de; diğer bir nedeni de kuşkusuz zengin Hazar kaynaklarına yönelik olan ticari kaygılardır. Hazar Havzası'nın olası ve kanıtlanmış 200 milyar varilden fazla petrol ve 293 tfc doğalgaz rezervlerine sahip olan bir bölge olarak (Pirinççi, 2008, s. 212) “yeni Basra Körfezi” şeklinde tanımlanmasının da (Laçiner, 2006: 36) kuşkusuz bu kaygılardaki payı büyüktür.

ABD büyük enerji potansiyeline sahip Hazar Havzası'nda kendi çıkarlarını korumak istemekte ve bu kapsamda Rusya'nın enerji alanındaki etkinliğini azaltarak alternatif projeleri desteklemektedir (Kantörün, 2010, s. 87). Türkiye ise bölge enerji kaynaklarının Batı pazarlarına taşınmasında önemli bir transit ülke konumundadır. Bölgedeki petrol ve doğalgazın Türkiye üzerinden doğu-batı ekseninde taşınması, Rusya'yı by-pass etmesi sebebiyle ABD tarafından da destek görmektedir. Bu alanda yapılması planlanan Nabucco Doğalgaz Boru Hattı Projesi de Batı'nın doğalgazda Rusya'ya olan bağımlılığını azaltacak olması sebebiyle gene Washington tarafından desteklenmiştir.

Türkiye ile ABD'nin Transkafkasya politikalarının bir diğer uzlaşma alanı ise bölgeye yönelik güvenlik kaygılarıdır. Rusya'nın bölge ülkelerindeki ayrılıkçı yapılanmaları kullanarak baskı oluşturmaya çalışması gerek Türkiye gerekse ABD'yi bu yönde politikalar üretmeye itmiştir. Her iki devlet de prensip olarak Güney Kafkasya'da

yer alan ülkelerin toprak bütünlüğünü savunmakta ve bu ölçekte sorunların barışçıl yöntemlerle halledilmesini istemektedirler.

Transkafkasya’da ki Rus etkisini askeri anlamda da sınırlamak isteyen Washington yönetimi bu çerçevede NATO’nun bölgede etkili olması yönünde bir siyaset izleyerek, Azerbaycan ve Gürcistan’ın askeri yapılanmalarına da destek vermiştir.

ABD’nin bu yöndeki çalışmaları her ne kadar 2001 yılı sonrası hız kazanmışsa da bu yöndeki adımlar daha önce atılmıştır. Hazar Havzası’nı kendisi için hayati bir çıkar sahası olarak gören ABD, NATO’nun ilgi alanını da bu yönde şekillendirmeye çalışmıştır. Şubat 1997 yılında NATO Genel Sekreteri Javier Solana’nın “Kafkas ülkeleri Avrupa Güvenliğinin dışında tutulduğu takdirde Avrupa’nın tam anlamıyla güvenli olamayacağı” yönündeki açıklaması da (Purtaş, 2004, <http://www.turksam.org/tr/a21.html>, 20 Ocak 2009’da erişildi) NATO’nun bölgeye yönelik genişleme niyetinde olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

Türkiye’de NATO’nun Güney Kafkasya ülkelerini içine alacak bir şekilde genişleme yönündeki tutumunu bölge ülkelerinin güvenliğini sağlayacak olması ve bölgede istikrar ortamının sağlanması bağlamında desteklemiştir. Türkiye gene bu bağlamda Azerbaycan ve Gürcistan askeri yapılarının NATO standartlarına çıkartılmasında da bu ülkelere teknik destekle beraber, büyük oranlarda askeri yardımlarda da bulunmuştur. Bu konuya Türkiye’nin Kafkasya Politikası başlığı altında geniş kapsamda yer verildiği için burada fazla değinilmeyecektir.

Türkiye-ABD ilişkilerinin bir diğer ayağını da ekonomi oluşturmaktadır. Fakat iki ülke arasındaki ticaret hacmi istenilen boyutta olmamıştır. Ekonomik ilişkileri geliştirmek amacıyla dönemin Başbakanı Bülent Ecevit’in 15-18 Ocak 2002 tarihlerinde yapmış olduğu ABD ziyareti kapsamında iki ülke arasındaki Ekonomik Ortaklık Komisyonu oluşturulmuştur (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>, 02 Şubat 2011’de erişildi). Son zamanlarda her iki ülke tarafından da ilişkilerin ekonomi alanında da geliştirilmesi yönünde ortak bir tutum olsa

da, 2008 yılı itibariyle Türkiye-ABD arasındaki ticaret hacmi 15 milyar dolar seviyesinde kalmıştır (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>, 02 Şubat 2011’de erişildi).

Mevcut bu durum iki ülke arasındaki potansiyeli yansıtmaması açısından olumsuz bir durum olarak gözüktse de, ilerleyen süreçlerde bu durum pekâlâ düzeltilebilir. Keza ABD Ankara Büyükelçiliği Siyasi İşler Başdanışmanı Daniel O’Grady; iki ülke arasındaki ticaret hacmi düşüklüğüne değinerek bunun hem bir sorun hem de bir fırsat olarak nitelendirip, mevcut hedefin Türkiye-ABD arasındaki ticaret seviyesini, AB-Türkiye ticaret seviyesiyle orantılı bir noktaya getirmek olduğunu belirtmiştir (<http://www.turksam.org/tr/a1678.html>, 25 Haziran 2009’da erişildi).

5.2.2. Sorunlu alanlar

Türk-Amerikan ittifakının 60 yıla yakın bir süredir devam etmesine rağmen ilişkilerin istikrarlı bir grafik çizmediğini, 2001 yılı sonrası ise ilişkilerin çalkantılı bir sürece girdiğini daha önce belirtmiştik. Bunun nedenleri olarak gerek Türkiye’den gerek ABD’den gerekse uluslararası sistemden kaynaklanan birçok etkenin varlığına değinerek, iki ülke ilişkilerinin salt belli bir unsura indirgenemeyeceğini vurgulamaya çalışmıştık. Burada tekrardan ifade edecek olursak Türk-Amerikan ilişkilerinin karakterinin belirlenmesinde iki ülkeye özgü koşulların yanı sıra, dünyanın pek çok bölgesinde yaşanan gelişmelerde birer etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Seta Analiz, 2009, s. 6).

Bunun içindir ki iki ülke yönetiminin uluslararası alanda vukuu bulan sorunlara yaklaşımları ilişkilerin geleceği açısından da büyük önem taşımaktadır. 2001 yılı sonrası mevcut ilişkilerin bunalımlı bir sürece girmesinde de bu etkenin (İki ülke yönetimlerinin var olan sorunlara yaklaşımı) payı büyüktür.

Tüm bu söylemlerimiz doğrultusunda 2001 yılı sonrası Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan sorunlara baktığımızda, ilk olarak 1 Mart Tezkeresi’ni görürüz. ABD’nin 2003 itibariyle Irak’a düzenleyeceği operasyonda, Türkiye üzerinden Irak’a

yönelik ikinci bir cephe açma isteğinin 1 Mart 2003'te TBMM'de yapılan oylama sonucu gerekli çoğunluğun sağlanamayarak olumsuz cevap verilmesi, Washington'da adeta soğuk bir duş etkisi yaratmıştır (Arı, 2007, s. 26). Bundan sonra yaşananlar ise iki ülke arasındaki ilişkileri bir hayli germiştir. ABD'nin 1 Mart Tezkeresi'ne duyduğu öfke ise Irak'a yapılan müdahale sonrası, Türkiye'nin bölgedeki siyasi, sosyal ve özellikle güvenlik konularındaki hassasiyetlerinin görmezden gelinmesi (Yavuz, 2010, <http://www.turksam.org/tr/a2208.html>, 21 Aralık 2010'da erişildi) başka bir değişle Türkiye'nin çıkarlarının yok sayılması şeklinde yansımıştır. Gene bu bağlamda ABD'nin Türkiye'ye yönelik politikasının bir ürünü olarak, Kuzey Irak'taki peşmerge gruplarının Kerkük'te başlattıkları yağma olayları ve akabinde Türkmenlere yapılan saldırı eylemleri (Arı, 2007, s. 29) Türkiye tarafında büyük rahatsızlıklara neden olmuştur.

Diğer taraftan 4 Temmuz 2003'te 11 Türk Subayının Süleymaniye'de -başlarına çuval geçirilerek- tutuklanması iki müttefik ülke arasında büyük bir güven bunalımı yarattığı gibi (Arı, 2007, s. 30) Türk kamuoyunun ABD'ye bakış açısını da olumsuz yönde etkilemiştir (Yavuz, 2010, <http://www.turksam.org/tr/a2208.html>, 21 Aralık 2010'da erişildi).

ABD'nin müdahalesinden sonra Irak'ta oluşan güvenlik boşluğu da gene Türkiye tarafından istenmeyen bir tablo olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin bu yöndeki en büyük kaygısı ise bölgedeki güvenlik boşluğundan yaralanan PKK'nın Türkiye'ye yönelik girişeceği terörist faaliyetler şeklinde olmuştur. İlerleyen süreçlerde PKK'nın Türkiye'ye yönelik terörist eylemlerin artması da Türkiye'nin haklı kaygılarını ortaya çıkarmıştır.

Terörist eylemlerin ABD kontrolündeki Irak topraklarından gelmesi, Türkiye'nin bu faaliyetleri durdurma noktasındaki taleplerin ABD tarafından karşılanmaması ve PKK Terör Örgütü'nün Kuzey Irak'taki varlığına ve faaliyetlerine göz yumulması, Türkiye tarafından ABD'nin bu örgüte destek verdiği yönünde algılanmıştır (Kuloğlu, 2009, s. 53). 2007 yılı itibariyle Türkiye'de yakalanan PKK terörist gruplarının üzerinde Amerikan ağır silahlarının bulunması ve bunların

ABD'liler tarafından verildiğinin iddia edilmesi (Arı, 2007, s. 33) ABD'nin PKK'ya destek verdiği yönündeki kanıyı daha da kuvvetlendirmiştir.

Türkiye'nin Irak'a yönelik temel bir güvenlik kaygısı da ülkenin toprak bütünlüğü yönündedir. Ankara Irak'ın Kuzeyinde kotarılması planlanan bir Kürt Devleti'ne karşı çıkmakta ve ABD'nin bölgedeki Kürtleri cesaretlendirici davranışlarda bulunmasını istememektedir. ABD ise Kuzey Irak Kürtlerine savaş sırasında kendilerine vermiş oldukları destekten dolayı yakınlık duymaktadır. Diğer taraftan bölgede bulunan Kürtler ABD'nin politikalarının işlevselleştirilmesinde önemli bir araç olarak görülmüştür. Dolayısıyla ABD bölgeden çekilirken, Irak ve petrolleri üzerindeki çıkarlarını korumak için Irak'ın kuzeyindeki yapıyı güçlendirme yoluna gidebilir (Kuloğlu, 2009, s. 53).

Dolayısıyla ABD'nin Irak işgaliyle şekillenen Orta Doğu politikası bölgedeki radikalleşme ve terörü azaltması bir yana bunların daha da artmasına neden olmuştur (Arı, 2007, s. 26). Bu durum ise ABD'nin demokrasi, insan hakları gibi söylemlerini kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için kullandığı izlenimini vererek Türkiye ile olan ilişkilerini de zedelemiştir. Öte yandan ABD bu politikaları sonucu yumuşak gücünü de büyük oranda zaafa uğratmıştır.

Türkiye ve Amerika'nın üzerinde uzlaşşı sağlayamadıkları bir diğer alanda ABD'nin İran ve Suriye yaklaşımlarıdır. Bölgeye yönelik politikalarında İran ve Suriye'yi "şer eksenine " yerleştiren ABD bu iki ülkeye karşı olumsuz bir tutum içerisindedir. Bilhassa İran'ın nükleer programı kapsamında, çeşitli güvenlik kaygıları olan ABD, bu ülkenin nükleer silah yapma amacı güttüğünü belirterek İran'a karşı yaptırımlarda bulunmaktadır. Bununda ötesinde ABD'nin İran'a askeri bir müdahalesi de gene Washington tarafından çeşitli platformlarda dile getirilmektedir.

Türkiye ise sorunun diplomasi ile çözümünden yana olduğu gibi İran'a uygulanan ekonomik yaptırımlar konusunda da muzdariptir. ABD İran'a yönelik uygulamış olduğu ekonomik yaptırımlara diğer devletlerinde katılmasını istemekte ve bu yönde baskı yapmaktadır. Türkiye ise komşusu İran ile başta doğalgaz olmak üzere

önemli ekonomik ilişkiler içerisindedir. Bu ilişkilerin ileride daha da geliştirilmesi muhtemeldir. Dolayısıyla İran cezalandırılmak istenirken, Türkiye'nin çıkarlarının görmezden gelinmesi Ankara tarafından anlaşılır bir durum değildir (Yavuz, 2010, <http://www.turksam.org/tr/a2208.html>, 21 Aralık 2010'da erişildi). Fakat şunu belirtmek gerekir ki Türkiye İran'ın barışçıl amaçlı nükleer çalışmalarına onay vermekle birlikte bu çalışmaların olası nükleer silah üretimine doğru yönelmesine karşıdır.

Sorunun diyalog yöntemiyle çözülmesini arzulayan Türkiye, bu doğrultuda yoğun çaba sarf ederek Brezilya ile sorunun çözümü noktasında İran'la bir mutabakat sağlamışlarsa da bu Batı tarafından kabul görmemiştir. Bunun üzerine Türkiye BMGK' da İran'a uygulanacak yaptırımlara hayır oyu kullanarak (Oğuzlu, 2010, s. 80) bir nevi tepkisini ortaya koymuştur.

Gene Türkiye ile ABD arasındaki bir başka sıkıntılı süreçte büyük ölçekte İran bağlamında ortaya konulan Füze Kalkanı Projesi'dir. ABD'ni NATO bünyesinde ortaya koyduğu füze savunma sistemi birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Proje kapsamında tüm NATO üyesi ülkelerin balistik füze tehdidine karşı korunması öngörülmektedir.

Bu kapsamda ilk olarak Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne yerleştirilmesi planlanan sisteme Rusya büyük bir tepki göstermiştir. Rusya'nın sert tepkisi sonucu ABD Başkanı Barack Hüseyin Obama "ABD'nin Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne Füze Savunma Sistemi yerleştirmekten vazgeçtiğini" açıklamıştır (Erhan, 2009, <http://www.usakgundem.com/yazar/>, 20 Ekim 2009'da erişildi).

Bu kapsamda sistemin Türkiye'ye yerleştirilmesi gündeme gelmiştir. Türkiye ise böyle bir oluşumun İran ile ilişkilerini olumsuz etkilemesini istememektedir (Oğuzlu, 2010, s. 80). Aslında Türkiye kendi savunmasına da büyük katkı sağlayacak olması ve sistemin NATO'nun gelecek yıllardaki savunma konseptini oluşturması açısından projeye önem vermektedir.

Son tahlilde Türkiye projeye destek vermekle beraber bunu komşularıyla bir sorun oluşturmamasını da istememiştir. Bu kapsamda Türkiye NATO'nun 10 yıllık stratejik vizyonunun belirlendiği Lizbon Zirvesi'nde ağırlığını koyarak hiçbir ülkenin önceden tehdit olarak zikredilmemesini sağlamıştır (Oğuzlu, 2010, s. 80).

Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen diğer bir faktör de son zamanlar da olumsuz bir profil çizen Türkiye-İsrail ilişkileridir. Türkiye-İsrail ilişkilerinin kırılma noktası ise Türkiye'nin Suriye-İsrail arasında arabuluculuk yaptığı bir zamanda, İsrail tarafından Aralık 2008'de Gazze'ye gerçekleştirdiği Dökme Kurşun Operasyonu olmuştur. 22 gün süren bu operasyon sonucu 750 civarında sivil insan hayatını kaybetmiştir (Yavuz, 2010, <http://www.turksam.org/tr/a2208.html>, 21 Aralık 2010'da erişildi). Bu operasyonla birlikte Türkiye'nin arabuluculuğu ile gerçekleşen Suriye-İsrail görüşmeleri de yara almıştır.

Bu çerçevede İsrail'e yönelik en büyük eleştiri ise Başbakan Erdoğan'dan gelmiştir. Operasyonu Türkiye'nin iyi niyetine ve arabuluculuk rolüne yapılmış büyük bir saygısızlık olarak yorumlayan Erdoğan, Gazze'yi "açık hava hapishanesi" olarak nitelendirerek İsrail'in bu davranışını da barışa indirilmiş büyük bir darbe olarak değerlendirmiştir (Tür, 2009, s. 27).

Tüm bunların üstüne 2010 yılında Gazze Şeridine yardım götürmek üzere Türkiye'den yola çıkan Mavi Marmara Gemisi'ne, İsrail tarafından yapılan askeri müdahale sonucu 9 kişinin ölmesi (Yavuz, 2010, <http://www.turksam.org/tr/a2208.html>, 21 Aralık 2010'da erişildi) Türkiye-İsrail ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir.

Bu çerçevede BM'nin Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu tarafından İsrail'in orantısız güç kullandığı yönündeki hazırladığı raporun ABD tarafından kabul edilmeyişi de Türkiye tarafından olumsuz karşılanmıştır. Kuşkusuz ABD'nin böyle bir tavır almasında Yahudi Lobisi'nin etkisi olduğu kadar, İsrail'in güvenlik olgusunun Amerika'nın Orta Doğu politikasının temelinde yer alıyor olmasının da payı büyüktür (Arı, 2007, s. 34).

Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerinin zaman zaman gerilmesine sebep olan unsurlardan biri de gene üçüncü bir ülke kaynaklı olarak ortaya çıkan sözde Ermeni Soykırımı'dır. Her 24 Nisan'da Amerika'daki Ermeni Lobisi'nde yoğun baskıları sonucu demoklesin kılıcı gibi Türkiye'nin önüne getirilen bu sorun iki ülke ilişkilerinde gerginliğe sebep olmaktadır. Mart 2010 da komediye dönüşen bir oylama sonucu "soykırım yasasının" ABD Temsilciler Meclisi Dış İşler Komisyonu'nda kabul edilmesi (Yavuz, 2010, <http://www.turksam.org/tr/a2208.html>, 21 Aralık 2010'da erişildi) iki ülke arasında bir güven kaybına neden olmuş ve ilişkileri de olumsuz yönde etkilemiştir. Diğer taraftan ABD'nin bu tutumu Türkiye-Ermenistan yakınlaşmasına da zarar vermiştir.

Son olarak Türk-Amerikan uyuşmazlığının görüldüğü alanlardan biri de Karadeniz'dir. Karadeniz'in enerji nakil hatlarına ev sahipliği yapması, çevresindeki coğrafyada bazı etnik sorunların olması, stratejik açıdan önemli bir konumunun olması son zamanlarda bu bölgeye ilgiyi bir hayli artırmıştır.

Romanya ve Bulgaristan'ın da NATO'ya üye olmasıyla birlikte Karadeniz'e kıyıdaş olan NATO üyesi ülke sayısı üçe çıkmıştır. Bu kapsamda ABD bölgeye yönelik politikalarını NATO üzerinden şekillendirme eğilimindedir. ABD'nin bu yöndeki politikalarının en büyük destekçileri ise Romanya ve Bulgaristan'dır. Bu iki devlet ABD'yi, Rusya'dan algıladıkları tehdide karşı bir kalkan olarak görürken, Türkiye'nin de içinde yer aldığı bölgesel güçlere karşıda bir denge unsuru olarak görmektedirler (Kasım, 2008b, s. 117).

Bu doğrultuda ABD NATO'nun Akdeniz'de yürüttüğü operasyonların bir benzerini de Karadeniz'de icra etmek istemektedir. ABD bu sayede Rusya'nın bu coğrafyadaki etnik unsurları kullanarak ülkelerin iç işlerine karışmasını da engellemek istemektedir (Kasım, 2008b, s. 108).

Diğer taraftan Karadeniz ABD açısından stratejik bir öneme de sahiptir. Şöyle ki; Karadeniz'in Hazar Havzası ülkelerinden Güneydoğu Avrupa'ya enerji taşınmasında kullanılması (Sanberk, 2007, s. 40) bunun yanında ABD'nin bölgeyi, Orta Asya'daki

askeri varlığına lojistik destek sağlama konusunda bir koridor olarak görmesi (Kasım, 2008b, s. 109) Karadeniz bölgesini ABD'nin gözünde daha bir önemli kılmıştır.

Şüphesiz Karadeniz Türkiye içinde büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda Türkiye Karadeniz'e kıyıdaş bir ülke olması sebebiyle bölgedeki mevcut gelişmelere karşı sürekli aktif olma durumundadır. Bölgedeki mevcut potansiyelin bilincinde olan Türkiye bu kapsamda Batılı müttefiklerinden bağımsız olarak başlattığı ilk bölgesel girişim olan KEİT'nin kuruluşuna da öncülük etmiştir (Kasım, 2006, <http://www.usakgundem.com/yazar/>, 10 Ocak 2009'da erişildi).

Türkiye'nin Karadeniz politikasının özünde ise Montrö Sözleşmesi ve onun getirdiği mevcut statüyü koruma anlayışı vardır (Sanberk, 2007, s. 44). Bu doğrultuda hareket eden Türkiye Montrö'nün tartışmaya açılmasını istemediği gibi Türkiye'nin girişimleri ile oluşturulan Karadeniz Deniz İşbirliği Deniz Görev Grubu ve Karadeniz Uyum Harekâtı yapılarını da zayıflatacak bir girişime sıcak bakmamaktadır (Kasım, 2008b, s. 115). Bunun için Türkiye NATO'nun Karadeniz'e girme düşüncesine mesafeli yaklaşmakta ve bölgenin bir mücadele alanı haline dönüşmemesi yönünde politika üretmektedir.

Saymış olduğumuz tüm bu olumsuzluklara rağmen Türkiye-ABD işbirliği sürecinin devam ettirilmesi her iki ülkenin de çıkarıdır. Var olan bu sorunların bir yansıması olarak gerek Türkiye tarafından gerekse ABD tarafından iki ülke ilişkilerinin artık eskisi gibi olamayacağı yönünde bazı yorumlarda yapılmaktadır. Bu yönde yapılan yorumlardan biri de ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı'nın (CIA) eski üst düzey uzmanlarından olan Graham Fuller'den gelmiştir. Graham Fuller, Türk ve Amerikan dış politikasının Orta Doğu'daki çıkarlarının birbirlerine uymadığını savunarak, Türkiye'nin artık bir Amerikan müttefiki olmadığı iddiasında bulunmuştur (Yavuz, 2009, <http://www.turksam.org/tr/a1563.html>, 18 Mart 2009'da erişildi). Fakat burada unutulmaması gereken Türk-Amerikan ilişkilerinin sadece Orta Doğu ile sınırlı olmadığıdır. Kaldı ki Orta Doğu bünyesinde sürdürülen ilişkilerin ayrışmasında da gene ABD'nin bölgeye yönelik izolasyoncu politikası yatmaktadır. ABD'nin bu tutumu revize etmesi sonucu Türk-Amerikan ilişkilerinin daha sağlıklı bir yapıya kavuşacağı söylenebilir.

5.3. Transkafkasya'daki ABD-Rusya Rekabeti

Kafkasya bölgesinin tarafların politikalarındaki yerini ve önemini algılayabilmemiz için tarafların bölgeyi nasıl tanımladıklarına bakmak gerekecektir. Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte kendi iç sorunları sebebiyle bölge ile fazla ilgilenmeyen Rusya kısa sürede güçlenerek tekrardan bölgede etki sahibi olmak istemiştir. Mevcut olan bu politikasını ise 1993 yılında ortaya atmış olduğu “yakın çevre” doktrini ile sağlamaya çalışmıştır. SSCB’nin dağılması sonrasında ilk olarak Batı ile yakın işbirliği amaçlayan Rusya bu doğrultuda; demokrasinin geliştirilmesi ve Pazar ekonomisine geçilmesi konusunda çalışmalara başlamıştır. Fakat kısa süre sonra demokratik uygulamaların ülkeyi daha fazla parçalamaya doğru ittiğini, Pazar ekonomisinin ise Rusya’nın ekonomisini çökerttiğini gören Yeltsin Rusya’nın batı karşısın da “teslimiyetçi politika” izlediğini ileri sürenlerin baskısıyla da bu politikalarından vazgeçmek zorunda kalmıştır (Kamalov, 2007, s. 32). Başka bir deyişle Rusya’nın yönünü tekrardan doğruya çevirmesinin bir nedeni de Batı’nın kendi tutumu olmuştur.

Rusya’nın politik anlamdaki bu değişimi algıda da büyük farklılıklara neden olmuş, Rusya daha önce ilgilenmediği Kafkasya’yı “arka bahçesi” olarak adlandırmış ve buna göre stratejiler belirlemiştir. Rusya için Kafkasya Batıya ulaşma, sıcak denizlere inme noktasında kilit bir öneme sahiptir. Diğer taraftan Rusya bölge enerji kaynaklarının kendi kontrolündeki bölgelerden geçmesini sağlayarak bu konudaki avantajlı durumunu sürdürmek istemektedir. Bu doğrultuda bölge devletlerinin kendinden bağımsız hareket etmelerini istemeyen Rusya bölgede etkili olma noktasında her yolu denemektedir.

Rusya’nın gücünü toparlaması doğrultusunda tekrardan küresel bir güç olarak uluslararası arenada boy göstermek istemesi ise ABD ile var olan tarihsel rekabetin kaldığı yerden devam edeceği mesajını vermiştir. Bu süreç 2000 yılında devlet başkanı olan Putin’le beraber daha da hız kazanmıştır. Başa geçen Putin SSCB’nin yıkılışının 20.yy’ın en büyük felaketi olarak nitelendirerek, en önemli amacını Rusya’nın uluslararası arenadaki rolünü artırmak olarak belirtmiştir (Kamalov, 2007, s. 32). Bunun

net bir şekilde uluslararası alanda kendini tezahürü ise 10-11 Şubat 2007 tarihinde Almanya da 43. sü düzenlenen Münih Güvenlik Konferansında Vlademir Putin'in ABD'yi kastederek "her alanda sınırlarını aştığını" belirtip ABD'yi eleştirmesi ve " çok kutuplu" bir düzenin kurulması gerektiğini ifade etmesidir.

Rusya'nın bu tür sert çıkışlarda bulunmasının birçok nedeni olduğu gibi bunlardan bir tanesi de; ABD'nin Orta Asya ve Kafkaslar'da ki faaliyetlerinin Rusya ile uyuşmuyor olması ve ABD'nin bu yöndeki politikalarını, kendisini çevrelemeye yönelik bir adım olarak algılamasıdır. NATO'nun 1996 yılı itibariyle 'barış için ortaklık' projesi kapsamın da Doğu Avrupa'yı da içene alacak şekilde genişlemesi, Ukrayna ve Gürcistan'da ABD ve AB'nin desteği doğrultusunda renkli devrimlerin başlaması Rusya'yı daha da kaygılandırarak sert tedbirler almaya itmiştir.

Diğer taraftan Kafkasya'nın ABD için ne tür bir öncelik teşkil ettiğine bakacak olursak; ilk olarak şunu belirtmemiz gerekir ki Kafkasya bölgesi ABD'nin uyguladığı ya da uygulamaya çalıştığı Rusya'yı çevreleme politikasının köprübaşlarından bir tanesini teşkil etmektedir. Rusya'nın hareket kabiliyetini sınırlamak isteten ABD bu kapsamda Kafkasya'da da etkili olmak durumundadır. Bölgede pazar ekonomisi ve demokratik değerlerin gelişmesi doğrultusunda hareket eden ABD bu sayede Güney Kafkasya'yı Batıya entegre ederek ilişkileri üst seviyelere taşımaya çalışmaktadır. Güney Kafkasya'nın Orta Asya devletlerine ulaşılması noktasında doğal bir köprü rolü görüyor olması da 11 Eylül süreciyle birlikte bu bölgeyi ABD için daha da stratejik kılmıştır.

Gerek bölge devletlerini gerekse Orta Asya devletlerini Rusya'nın boyundurluğundan kurtarmak isteyen ABD'nin bu yönde izlediği politikalarının en önemli ayağından biri de Kafkasya bölgesinin alternatif enerji hatlarının geçiş güzergâhı olarak kullanılmasıdır. ABD'nin bu yöndeki resmi politikası ise Doğu-Batı enerji koridoru doğrultusunda bölge enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde batıya ulaştırılmasıdır (Kasım, 2008a, s. 119). ABD bu kapsamda BTC petrol boru hattını destekleyerek bölge devletlerinin Rusya'ya olan bağımlılıklarını kırmaya çalışmıştır.

ABD'nin bölgeye yönelik uygulamış olduğu politikalarda yer alan önemli bir başka konu ise; bölgede etnik sorunlara dayalı olarak var olan çatışma ortamıdır. Rusya'nın bu sorunları devletleri kendi istediği siyasi çizgiye çekme noktasında bir araç olarak kullanması da ABD'yi bu yönde stratejiler belirlemeye itmiştir. ABD bu doğrultuda NATO'nun bölgede daha aktif bir hal almasını sağlamaya çalışmış, NATO'nun genişleme sürecine Ukrayna ile birlikte Gürcistan'ı da dahi ederek Rusya'nın bu iki devlet üzerindeki etkinliğini kırmak istemiştir.

Rusya ise kendisinin “arka bahçesi” olarak görmüş olduğu bölgedeki ABD faaliyetlerini kendisi için büyük bir tehdit olarak algılamış, ABD'yi dengeleyebilmek için ise BDT ve Şangay İşbirliği Örgütü gibi kuruluşları ön plana çıkarmıştır.

5.4. Türkiye Cumhuriyeti'nin Bölgeye Yönelik Politikalarının Bu Rekabete Etkileri

Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi Türkiye'nin “yakın kara havzası” (Davutoğlu, 2004: 119) durumunda olan Kafkasya bölgesi bünyesinde barındırmış olduğu özellikler itibariyle Türkiye'nin aktif bir durumda olmasını zorunlu kılmaktadır. Bölgenin şuan itibariyle bir çıkar mücadelesine sahne olması bu coğrafyayı istikrarsız bir yapıya kavuşturmuş; dolayısıyla Kafkasya bünyesinde büyük kazanımları barındırdığı gibi büyük riskleri de (tehlikeleri) bünyesinde taşır hale gelmiştir.

Türkiye'nin doğal uzantısı konumunda olan bu bölge gerek ekonomik açıdan gerekse stratejik açıdan (güvenlik) tarihten buyana Anadolu ile (Türkiye) bir bütün dahilinde değerlendirilmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte Brzezinski'nin deyimiyle bölgede bir kara delik oluşmuş; bu durum ise beraberinde çeşitli güvenlik sorunlarının oluşmasına neden olmuştur (Brzezinski, 2005, s. 127). Soğuk Savaş sonrası Türkiye her ne kadar ufkunu genişletme imkânı bularak çeşitli kazanımlar elde edebilecek bir yapıya erişmişse de, bölgedeki güvenlik sorunsalından da doğrudan etkilenmiştir. Bunun içindir ki Türkiye'nin bölgede aktif bir yapıda olması elzem bir hale dönüşmüştür. Dolayısıyla bu bilinç doğrultusunda hareket eden Türkiye Soğuk Savaş'ın ardından bölgede etkili olmaya çalışmıştır. 1992 yılı itibariyle başta Kafkasya

olmak üzere Orta Asya’da ki devletleri de kapsayacak şekilde çok taraflı ilişkileri düzenlemek ve hukuki çerçeveye oturtmak amacıyla 300’e yakın anlaşma imzalanmıştır (Efegil, 2006, s. 278). Bölge devletleriyle olan ilişkilerin temel yapı taşı ortak kültür üzerine inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda diğer siyasi, ekonomik ve askeri ilişkiler geliştirilmek istenmiştir.

Gene bu kapsamda bölge devletleriyle olan ilişkileri belli bir kurumsal yapıya oturtabilmek için 24 Ocak 1992 yılında TİKA oluşturularak önemli bir adım atılmıştır (Çaman, 2009, s. 271). Bu dönemde yapılan çalışmalar her ne kadar bölge devletleri ile gerçekleştirilen ilişkilerin geleceği açısından önem teşkil etse de; bunların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.

Zaman içerisinde mevcut ilişkiler geliştirilmeye çalışıldıysa da, gerek Türkiye’den kaynaklanan nedenler gerek bölge devletlerinden kaynaklanan nedenler gerekse Rusya gibi güçlerin tekrardan bölgeye yönelmeleri gibi nedenlerden dolayı ilişkiler istenilen noktaya getirilememiştir. Fakat 2001 yılı sonrası süreçle birlikte, çalışmanın başında belirtmiş olduğumuz nedenlerden dolayı Türkiye Kafkasya bölgesinde aktif bir yapıya bürünerek; bölgede sergilenen “büyük oyuna” müdahil olmuştur.

Kararlı bir siyasal irade doğrultusunda atılan adımlar bölgedeki Türk çıkarlarını koruduğu gibi güvenlik bağlamında da Türkiye’ye büyük getiriler sağlamıştır. Türkiye’nin bölgeye yönelik uygulamış olduğu bu politik algı her ne kadar siyasal iradenin inisiyatifi doğrultusunda olmuşsa da; daha önce belirtmiş olduğumuz gibi bunun bir diğer nedeni de Türkiye’nin Sovyet sonrası ortaya çıkan bölgede ki devletlere ve onların bulundukları konstelasyona (bölge devletlerinin birbirlerine karşı konumu, etkileşimi) yönelik bir bölgesel politika uygulama zorunluluğu ile karşı karşıya kalmasıdır (Çaman, 2009, s. 292).

Mevcut bu zorunlu durumu zamanın Dışişleri Bakanı İsmail Cem şu şekilde dile getirmiştir: Türkiye ortaya çıkan Avrasya gerçeğinde pivotal bir rol üstlenmek durumundadır. Çünkü Türkiye batı Avrupa’dan Çin’in batısına kadar olan Avrasya

bölgesinde stratejik açıdan merkezi bir konuma sahiptir (Efegil, 2006, s. 275). Bu zorunluluğun vermiş olduğu bilinç doğrultusundadır ki; Türkiye 2001 yılı itibariyle “aktif dış politika” prensibi doğrultusunda hareket etmiş, bölge devletleri ile gerek ekonomik gerek siyasi gerekse askeri anlamda işbirliği gerçekleştirerek pozisyonunu güçlü tutmaya çalışmıştır.

Türkiye’nin bölgeye yönelik bu tutumu ise kaçınılmaz bir şekilde, bölgede bir güç mücadelesi içerisinde olan ABD ve Rusya’yı etkileyerek, bu devletlerin bölgeye yönelik geliştirmiş oldukları stratejilerde Türkiye’yi dikkate almalarını sağlamıştır. İlk olarak Türkiye’nin enerji hatları doğrultusunda atmış olduğu adımlar Rusya aleyhinde bir görünüm yaratmış, dolayısıyla Rusya bölgede pozisyon kaybetmeye başlamıştır.

Türkiye’nin Azerbaycan ve Gürcistan ile gerçekleştirmiş olduğu projeler bu devletlerin Rusya’ya karşı giriştikleri ekonomik mücadelede ellerini kuvvetlendirmiştir. Türkiye bu devletlerin ekonomik anlamda kendi ayakları üstünde durur bir yapıya kavuşmalarını sağlayarak bir nevi Rusya’ya olan bağımlılıklarını da azaltmak istemiştir.

Ermenistan ile olan bozuk ilişkiler sebebiyle Azerbaycan ve diğer Orta Asya ülkeleriyle ilişkiye geçmede sıkıntı yaşayan Türkiye; bu durumu aşmak için Gürcistan kanalını kullanmıştır. Bu kapsamda Gürcistan ile ilişkiler iyi tutularak, bu devlete çoğu alanda destek olunmuştur. NATO çerçevesinde Gürcistan’a verilen destek de gene Rusya’nın bölge çıkarlarıyla ters orantı teşkil etmiştir.

Bölgedeki bir diğer önemli devlet olan Azerbaycan’a yönelik uygulanan politik süreçte de, bu devlete her alanda destek sağlanarak; bu sayede Rusya’nın Ermenistan’a vermiş olduğu destek dengelenmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan Ağustos 2008’te patlak veren Güney Osetya/Rus-Gürcü çatışması ve akabinde gerçekleşen Abhazya ve Güney Osetya bağımsızlıklarına Türkiye’nin Batı’nın (ABD’nin) yanında yer alıp, sürece tepki göstermesi, Rusya’nın bölgedeki dengeleri değiştirmeye yönelik tek taraflı adımlarını onaylamadığının bir göstergesi olmuştur. Türkiye bu konuda ABD ile birlikte hareket ederek bölge dengelerini koruma yoluna gitmiştir. Fakat bunu yaparken de Rusya ile olan ekonomik çıkarlarını gözetmekten de geri kalmamıştır.

Gel gelelim Güney Osetya / Rus - Gürcü savaşı sonrası Gürcistan'a yardım söylemi ile İstanbul Boğazları ile Karadeniz'e ulaşmaya çalışan ABD savaş gemilerine de Montrö sözleşmesine aykırılık teşkil etmesi noktasında ABD'ye karşı sınırlamaya gitmiştir. Romanya ve Bulgaristan'ın NATO'ya üye olmalarıyla birlikte, Akdeniz'de icra edilen aktif çaba operasyonlarının bir benzerini de Karadeniz'de gerçekleştirmek isteyen ABD'ye karşı Türkiye Rusya ile hareket etmiş; bu sayede Karadeniz'in bir güç mücadelesi haline dönüşmesine engel olmuştur.

Türkiye'nin mevcut bu politikası ise Karadeniz yoluyla Kafkasya'ya ve beraberinde burada ki enerji havzasına hâkim olmak isteyen ABD'yi belli ölçülerde frenlemiştir. Aynı zamanda ABD'nin Karadeniz yoluyla Rusya ve İran'a yönelik çevreleme politikası da aynı ölçüde zarar görmüştür.

Türkiye burada milli çıkarları doğrultusunda hareket ederek her iki tarafın da (ABD-Rusya) bölgede kendi pozisyonunu zaafa uğratacak bir yapıyı oluşturmalarını istememektedir. Bu doğrultuda kendi belirlemiş olduğu politika çerçevesinde hareket ederek, konjonktürel ortamın koşullarını da dikkate alıp, stratejik ve taktiksel adımlarda bulunarak süreci kendi lehine işler bir duruma getirmek istemiştir.

Gene bu doğrultuda Rusya-Gürcistan savaşından sonra Kafkasya İstikrar Paktını önererek bölgede Rusya'yı tek başına bırakmama yönünde bir tutum sergilemiştir. Son zamanlardaki Ermenistan açılımı da "komşularla sıfır sorun" ve "çok boyutlu dış politika" söylemi doğrultusunda yürütülerek; bir nevi Rusya'nın bu ülke üzerindeki (Ermenistan) tahakkümü kırılmak istenmiştir.

Bu sayede Azerbaycan- Ermenistan arasındaki sorunların çözümünde kolaylık sağlanmış olunacaktır. Türkiye'nin Ermenistan açılımı sonrası aradan fazla bir zaman geçmeden Rusya'nın Karabağ sorunu çerçevesinde Azerbaycan ve Ermenistan'ı bir araya getirmesi gerçekten de manidar bir yapı arz etmektedir. Rusya Türkiye'nin tüm bu girişimleri doğrultusunda iplerin kendi elinden kaymasından çekinmektedir. Sonuç olarak Türkiye'nin bölgede daha aktif bir yapıya bürünmesi, gerek ABD'nin gerekse Rusya'nın Güney Kafkasya'daki politikalarının işlerlik kazanmasında Türkiye faktörünü öne çıkarmıştır.

5.5. Bölgenin Günümüz İtibariyle Son Hali ve Tarafların Konumu

Kafkasya bölgesi günümüz itibariyle stratejik bir konuma, zengin enerji kaynaklarına (Azerbaycan bağlamında) sahip olmasının yanında birçok çatışmaya ve soruna ev sahipliği yapmasıyla da küresel ölçekte sürekli gündemi meşgul eder bir yapıdadır. SSCB'nin dağılması ile birlikte birçok devlet bağımsızlığını kazanmış olmakla beraber, bünyesinde taşıdıkları mevcut sorunları da beraberinde uluslararası alana taşımışlardır. Sovyetlerin bir parçası konumunda olan Güney Kafkasya bölgesi de dağılma ile birlikte bu sorunlardan payına düşeni almıştır. Bölge devletlerinin gerek birbirleriyle gerekse Rusya ile olan ilişkilerinin normal bir düzeyde seyretmemesi sebebiyle bölgedeki tansiyon sürekli hat safhada olmuştur.

Sovyetlerin dağılması bölgede bir güç boşluğu yaratmış bu ise mevcut kargaşaların giderek artmasına neden olmuştur. Diğer taraftan bölgedeki bu güç boşluğunu doldurmak isteyen güçlerin bölgeye aktif bir şekilde müdahalede bulunmaları Kafkasya'yı büyük güçlerin çekiştiği bir alan haline getirmiştir. Rusya'nın tekrar bölgeye yönelmesi, ABD'nin bölgede aktif bir şekilde bulunması, yükselen bir güç konumunda olan Türkiye'nin bölgede ki etkisini artırması mevcut sorunları olduğu gibi, bölgede süre gelen "büyük oyunu" daha da komplike bir hale sokmuştur.

Bugün itibariyle bölgede birçok aktör kendi ulusal çıkarları çerçevesinde faaliyet göstererek bu coğrafyada etki sahibi olmak istemektedir. Bunun bir sonucu olarak da devletler farklı çıkar algılamalarına yönelmekte, dolayısıyla bölgede sürekli çıkar odaklı bir mücadele kendini göstermektedir. Bu mücadelede ise Rusya, Türkiye ve ABD diğer aktörlere oranla daha fazla ön plandadırlar. Ekonomik ve stratejik hedeflerin bir olmamasına bağlı olarak bu üç devletin çıkarları bölgede sürekli kesişir bir vaziyettedir. Bu üç büyük gücün uygulamış olduğu politik farklılıklara bağlı olarak gerek bölge devletleri gerekse bölgede nüfuz sahibi olmak isteyen bölgesel güçler çıkarlarının uyumu noktasında kendisine yakın gördüğü tarafın yanında yer almıştır. Bu eksenle uluslararası alanda ABD-Türkiye-Azerbaycan ve Gürcistan bir blok; Rusya, İran ve Ermenistan ise diğer blok olarak algılanmıştır (Kasım, 2008a, s. 121).

Bölgede bu tür bir bloklaşmanın oluşmasında bölge devletlerinin aralarındaki sorunların da etkisi büyüktür. Azerbaycan ve Türkiye ile Dağlık Karabağ meselesi yüzünden ve gene Türkiye ile sözde Ermeni soykırımı yüzünden ilişkileri bozuk olan Ermenistan ister istemez kendini koşulsuz bir şekilde Rusya'nın kucağında bulmuştur. İran ise ABD'nin kendisine karşı uygulamış olduğu çevreleme politikasından kendisi ile aynı durumda olan Rusya ile işbirliğine giderek; ABD'ye karşı bir cephe oluşturma gayreti içerisinde. Ayrıca İran ülkesinin kuzeyinde yaşayan yoğun Azeri nüfusu dolayısıyla da Azerbaycan'a karşı her zaman temkinli yaklaşmaktadır.

Gürcistan ise bünyesinde barındırmış olduğu ayrılıkçı unsurlar ve bunlara Rusya'nın sürekli müdahale etmesi dolayısıyla Rusya ile sürekli sorunlu bir haldedir. Şurası bir gerçektir ki Kafkasya bölgesi bünyesinde barındırmış olduğu devletlerin birbirlerine olan güven kaybı, devlet yapılanmasının tam anlamıyla oturmamış olması, bu devletlerin gerek ekonomik gerekse askeri açıdan bölgedeki sorunları tek başına çözebilecek yeterliliğe sahip olmaması ve dışarıdan gelebilecek büyük güçlerin etkilerine sürekli açık bir konumda olmaları sebebiyle şuan itibariyle tam anlamıyla istikrarlı bir yapıya sahip değildir.

Bugün itibariyle Rusya daha önce saymış olduğumuz gerekçeler dolayısıyla avantajlı bir konuma sahiptir. Bölgedeki çıkarlarını iyi bir şekilde belirlemiş olduğu gibi, bu çıkarları zedeleyebilecek herhangi bir olumsuzluğa da kararlılıkla müdahale edebilmektedir. Ağustos 2008 de başlayan Güney Osetya/Rusya-Gürcistan savaşı da göstermiştir ki, Rusya bölgedeki çıkarlarını kolay kolay bırakmaya hiç niyetli değildir. Bu noktada bu güne kadar Rusya'nın bölgeye yönelik uygulamış olduğu politik süreç çıkarları noktasında tam bir tutarlılık arz etmektedir. Rusya'nın bölgede ki bu kararlı duruşu ise Batı ile Rusya'nın çıkarları aleyhine ittifak kurmaya niyetli devletleri bir kez daha düşünmeye itmiştir.

Bölgedeki bir diğer büyük güç olan ABD'ye baktığımızda ise dış politika hedefleri ile uygulamaları arasında yer yer tutarsızlıkların olduğu görülür. Kafkasya'da Rusya'nın var olan etkisini azaltmaya çalışan ABD bölge devletlerine gerekse Azerbaycan ve Gürcistan'a yeteri kadar destek sağlamadığı için bu devletler belli

ölçülerde Rusya ile karşı karşıya kalmaktadırlar. ABD'nin çelişkili politikalarına verilecek en güzel örnek ise kuşkusuz 1992 yılında ABD kongresinin Özgürlükleri Destekleme Yasası çerçevesinde; Azerbaycan'ın Ermenistan'a ve Karabağ'a yaptığı saldırıları durdurmaya yönelik gerekli adımları attığı rapor edilene kadar insani yardımı durdurma kararıdır (Kasım, 2008a, s. 130).

Oysa burada saldırıları başlatan ve Azerbaycan'ın %20'sini işgal eden Ermeni tarafıdır. Gene bu çerçevede Türkiye-Azerbaycan ve Gürcistan arasında yapılacak olan BTK (Bakü-Tiflis-Kars) demir yolu projesine Ermeni lobilerin girişimi sonrası ABD'nin kredi sağlamaması; ABD'nin bölgeye yönelik oluşturmaya çalıştığı politikanın bütünlüğüne zarar vermektedir.

Son Güney Osetya/Rus-Gürcü savaşında ise ABD'nin Rusya'ya karşı daha sert tepki vermesi beklenirken umulanın pek olmaması bölge devletlerinin ABD'ye olan bakışında olumsuz bir profil çizerken, Rusya'nın ise tekrardan bölgeye korku salmasına ve Rusya'sız bölgedeki dengelerin değişmesinin veyahut mevcut dengelerin korunmasının zor olduğu anlaşılmıştır. Rus- Gürcü savaşında Gürcistan büyük yara almış toprak bütünlüğü yok olma noktasına gelmiştir. Abhazya ve Güney Osetya'da fiilen olduğu gibi resmen de Rusya'nın verdiği destekle bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu yeni yapı ise zaten istikrarsız bir profil çizen Kafkasya'nın ikinci bir Orta Doğu olma yönünde hızlı bir şekilde ilerlediğini göstermiştir.

Bu son savaşla birlikte ABD bölgede Rusya'ya karşı bir adım geriye düşerek pozisyon kaybetmiştir. Rusya'nın bu hareketi her ne kadar AB tarafından da tepki ile karşılanırsa da birlik kendi içerisinde siyasal bir bütünlükten yoksun olması ve Rusya'ya olan bağımlılıktan dolayı gerekli tepkiyi verme noktasında yetersiz kalmıştır. Sonuç olarak batının eski güçleri doğunun yükselen yeni güçleri karşısında geri plana düşmüştür.

Türkiye ise 2001 yılı sonrası bölgeye yönelik uygulamış olduğu aktif politikasını bugün itibarıyla da sürdürmektedir. Bölge devletlerinden olan Azerbaycan ve Gürcistan ile kurmuş olduğu ikili ilişkileri daha da geliştirerek konumunu sağlamlaştırmaya

çalışmaktadır. Ayrıca son zamanlarda Ermenistan ile başlatmış olduğu yakınlaşma politikası ile de bölgenin normalleşmesi ve sonrasında istikrar ortamının oluşması yönünde bir duruş sergilemektedir.

Rusya'nın son Gürcistan müdahalesini hoş karşılamamakla birlikte, olaya çok boyutlu bir şekilde yaklaşan Türkiye plansız ani tepkiler vermekten de kaçınmıştır. Bu doğrultuda bölgedeki sorunların barışçıl bir şekilde çözülmesini isteyen Türkiye, Abhazya ve G. Osetya'nın bağımsızlıklarını da tanımayarak Gürcistan'ın toprak bütünlüğünden yana bir tavır ortaya koymuştur. Bölgedeki yeni gelişmeleri kendi çıkarları doğrultusunda ele alan Türkiye, Rusya'nın güney Kafkasya'yı tek taraflı hamlelerle yeniden şekillendirme girişimine de sessiz kalmamaktadır. Kendi ulusal çıkarları doğrultusunda bölgede ne görmek istiyorsa o yönde karar alan Türkiye, bu kararları hayata geçirme noktasında da etkili bir güç olarak (Friedman, 2011, <http://www.stratejikboyut.com/haber>, 10 Mayıs 2011'de erişildi) varlığını Güney Kafkasya'da da hissettirir niteliktedir. Gene bu çerçevede bölge devletlerini Rusya ile yalnız bırakmamak adına Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu önerisinde bulunmuştur. Bu sayede Türkiye sorunların çözümünde diplomasinin ön planda olduğu uygun bir zemin yaratmak istemiştir.

Türkiye'nin mevcut potansiyelinin ve jeopolitik konumunun sağlamış olduğu avantajlar dış politikaya olumlu yönde yansıdığı gibi bölgesel sorunlara çözüm bulma noktasında da ülkenin liderliğine uygun bir zemin hazırlamaktadır (Karaca, 2007, s. 29). Sonuç olarak Türkiye'nin Güney Kafkasya'ya yönelik girişimleri bölgenin çehresini olumlu yönde değiştireceği gibi sorunların çözümünde de kolaylaştırıcı bir işlev görebilir.

SONUÇ

Tüm bu yazılanların ışığı altında şunu net bir şekilde söyleyebiliriz ki Kafkasya bölgesi bünyesinde barındırmış olduğu özellikler itibariyle Türk Dış Politikasının vaz geçilmezlerinden bir tanesidir. Bölgede meydana gelen olaylar başta bölge devletlerini olmak üzere, global ölçekte hissedilir sonuçlar doğurması itibariyle uluslararası politikanın gündemini sürekli meşgul eder bir yapı arz etmektedir.

Soğuk Savaş sonrası bölgede oluşan güç boşluğuna dayalı olarak, Brzezinski tarafından “kara delik” şeklinde adlandırılan Kafkasya; bugün itibariyle gerek bölgesel güçler gerekse küresel güçler tarafından aşırı bir güç birikimine maruz bırakılmıştır. Bu birikime bağlı olarak bölge her an patlamaya hazır bir bomba misali sürekli diken üstünde durmaktadır.

Her ne kadar Türkiye gibi bölge istikrarından yana güçlerin uyguladıkları politikalar barış ve refah ortamının oluşmasına büyük katkı sağlasa da bölgedeki sorunlar kökünden çözülmediği takdirde istikrarsız yapıda devam edeceğe benzemektedir. Burada değinilmesi gereken asıl nokta ise küresel güçlerin bölgeye yönelik çıkar algılamalarının devam ettiği müddetçe buna paralel olarak çatışma ortamının da devam edeceği beklentisidir.

Bölgede sürekli mücadele içerisinde olan devletler zaman zaman bazı taktiksel başarılar elde ederek mevcut pozisyonlarını genişletme noktasında etkili olmuşlarsa da; hiçbir taraf rakiplerini saf dışı bırakarak bölgeye tam anlamıyla hâkim olmuş değildir. Böylesine bir durum oluşmasındaki en birincil neden ise bölgede birden çok oyuncunun mücadele halinde olmasıdır.

Bölgeyi kendisinin “yakın kara havzası” olarak gören Türkiye, dış politikasını da bu eksende şekillendirerek 2001 yılı sonrası Güney Kafkasya’da daha aktif bir dış politika benimsemeye başlamıştır. Keza Türkiye’nin bu politikası bölgede vukuu bulan “büyük oyunu” derinden etkilediği gibi; bölgede ki ABD ve Rusya’nın pozisyonlarının yeniden şekillenmesinde de yeni bir süreci başlatmıştır.

İlk olarak Türkiye’nin Güney Kafkasya’daki nüfusunun genişlemesi, pastadan alacağı payı artıracığından bölgedeki diğer aktörlerin pozisyonlarının olumsuz yönde etkileyecektir. Başka bir deyişle bölgede Türkiye’nin ağırlığının hissedilir bir şekilde artması, G. Kafkasya’da Rusya’nın hareket sahasını sınırlayacağı gibi Türkiye’ye Avrasya coğrafyasında jeopolitik bir üstünlük kazandıracaktır. Öte yandan Türkiye’nin bölgede etkisinin artması Güney Kafkasya’ya Batı değerlerinin yerleşmesi ve bölge devletlerinin Batı sistemine entegre edilmesi sürecini hızlandıracaktır. Bu durum her ne kadar ilk etapta ABD’nin istediği bir durum olsa da, uzun vade de Türkiye’nin bölgede kök salmasıyla Ankara’nın çıkarlarının Washington’un çıkarlarını perdelemesi Amerika tarafından pek hoş karşılanmayacaktır.

ABD’nin müttefiklik ilişkilerinde dahi kendisini eşitler arası birinci konumda görerek müttefiklerinin aleyhinde olsa dahi kendi ulusal çıkarlarını önceleyip buna göre politikalar üretmesi Güney Kafkasya bölgesinde de kendini gösterecektir. Kısacası ABD her ne kadar Rusya’yı sınırlama noktasında Türkiye’yi desteklese de, Ankara’nın Güney Kafkasya’da kendinden bağımsız bir şekilde kuracağı üstünlüğü de engellemek isteyecektir.

Bugün itibariyle Türkiye ve ABD’nin Güney Kafkasya politikaları; enerji, demokrasi, pazar ekonomisi ve bölgede bir istikrar ortamının oluşması noktasında örtüşür gibi gözüксе de uzun vadede bu durum, iki ülkenin de kendi ulusal çıkarlarını maksimize etme isteği doğrultusunda örtüşen çıkarların farklı bir boyut kazanmasına neden olabilir. Başka bir deyişle Rusya ile yaşanan rekabet süreci ABD ile de kendini gösterebilir. Bölgede “çok boyutluluk” ekseninde pragmatist bir politika izleyen Türkiye ulusal çıkarları bünyesinde Rusya ile olan ilişkilerini geliştirmekten kaçınmayacağı gibi, bölgede ABD’yi sınırlama üzerine de bir yapılanmaya gidebilir. Bu

durum kısa vadede olmasa da ilerleyen yıllarda kendini gösterebilir.

Diğer taraftan Türkiye-İran arasındaki ilişkilerin ilerleyen yıllarda Güney Kafkasya'yı da içine alacak şekilde genişleme ihtimali ABD'yi bölgede sınırlama noktasında bir sonuç doğurabilir. Bu durum ise Washington'un bölgede Türkiye'nin politikalarına yönelik yaklaşımının değişmesine neden olabilir. Fakat ABD'nin Güney Kafkasya'da etkili olabilmesinin yolu Azerbaycan veya Gürcistan gibi sınırlı potansiyele sahip devletlerden ziyade Türkiye'den geçtiği için, Türkiye kendi aleyhinde oluşabilecek ABD tepkilerini rahatlıkla stabilize edebilecektir.

Bununda ötesinde ABD'nin bu coğrafyada etkili olabilmek için son zamanlarda başlatmış olduğu Karadeniz'e yerleşme yönündeki politikası da gene Türkiye'nin çıkarlarıyla uyuşmadığı için gerçekleşmemiştir. Bu durum Amerika'nın bölgeye dönük yeni yaklaşımlar geliştirmesine neden olacağı gibi NATO'nun Güney Kafkasya bölgesinde etkinliğinin artırılması yönünde bir seyir izleyebilir. Aynı zamanda ABD'nin, Bulgaristan ve Romanya gibi devletlerle ikili anlaşmalar yoluna giderek bölgedeki etkinliğini bu sayede artırma yoluna gitmesi de gene ihtimaller dahilindedir. Bu çerçevede Türkiye ise kendi öncülüğünde oluşturulan KEİT ve buna ilaveten halen Karadeniz'de aktif bir yapıda olan BLAKSEAFOR ve BLAK SEA HARMONY gibi oluşumlara ağırlık vererek Karadeniz'deki etkinliğini koruduğu gibi ABD'nin bu yöndeki politikalarına cevap vermektedir.

Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki konumunun güçlenmesine ani reaksiyonda bulunacak bir diğer devlet de Rusya'dır. Her ne kadar Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiler son zamanlarda büyük bir ilerleme katetmiş olsa da, Güney Kafkasya iki ülke arasındaki rekabetin halen içten içe devam ettiği bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Rusya bölgeyi "arka bahçesi" olarak adlandırırken Türkiye ise "yakın kara havzası" olarak görmekte, iki ülke arasında ki rekabet ortamı da jeopolitik bir düzlemde kendini göstermektedir.

Enerjide dışa bağımlı bir konumda olan Türkiye'nin Hazar enerji kaynaklarına yönelik Moskova'dan bağımsız olarak gerçekleştirdiği her proje bölgede Rusya'nın

tekeline kırmaya yönelik bir hamle şeklinde değerlendirilmektedir. Bu durum ise dış politikasını enerji üzerine kurgulayan Rusya'yı tedirgin ederek bu yönde politikalar üretmesine neden olmaktadır. Türkiye'nin Karadeniz politikası her ne kadar Rusya'nın lehine bir durum arz etse de, Transkafkasya'ya dönük enerji politikası da büyük ölçekte ABD ile paralel bir seyir izlemektedir.

Türkiye'nin doğalgazda büyük oranda Rusya'ya bağımlı olması enerji politikalarında Türkiye'yi sınırlayıcı bir durum olarak gözüke de; Ankara'nın enerjide transit ülke olma noktasında Moskova ile arasında kurmaya çalıştığı karşılıklı bağımlılık olgusu da bu süreci dengeler niteliktedir. Türkiye'nin gerek Samsun-Ceyhan ile gerekse Güney Akım projesine katılım çerçevesinde Rusya ile yapmış olduğu anlaşmalar da Moskova'yı enerji hatlarında Ankara'ya bağımlı hale getirmektedir.

Diğer taraftan Türkiye'nin "komşularla sıfır sorun" anlayışı çerçevesinde Ermenistan ile başlatmış olduğu ilişkileri normalleştirme süreci de Rusya'nın Güney Kafkasya politikasını derinden etkiler niteliktedir. Bölgedeki inisiyatifi kaybetmek istemeyen Rusya, Türkiye-Ermenistan yakınlaşmasında Karabağ sorununu sürecin dışında tutmaya çalışarak ipleri Türkiye'ye kaptırmak istememektedir. Dolayısıyla Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Karabağ sorununu da bu çerçevede ele alarak, eğer bir çözüm bulunacaksa bunun kendi inisiyatifi doğrultusunda gerçekleşmesini istemektedir. Başka bir deyişle Rusya'nın, Türkiye'nin bölgedeki artan etkisine bağlı bir şekilde Karabağ sorununa olan yaklaşımı da değişmiştir. Aynı şekilde Türkiye'nin Güney Kafkasya devletleriyle geliştireceği ikili ilişkiler bölge devletlerinin Rusya karşısındaki konumunu güçlendireceği gibi Moskova'nın hareket sahasını da paralel bir şekilde sınırlayacaktır.

Türkiye'nin 2001 yılı sonrası bölgede ki artan etkisi Rusya-ABD arasındaki rekabete Ankara faktörünü de sokmuş, bu ise bölgedeki çıkarlar üzerine kurulan denklemi daha da karmaşık bir yapıya iterek üç bilinmeyenli bir hale getirmiştir. Burada ABD ve Rusya açısından vurgulanması gereken nokta ise artık Türkiye'nin "küçük ortak" veya "hasta adam" olarak algılanmaması gerektiğidir. Dolayısıyla Türkiye'nin bölgesel bir güç tanımlamasına sığınarak, bu coğrafyada vukuu bulan "büyük

oyunda” etkili bir oyuncu olduğu gerçeği ile hareket eden taraf denklemin büyük bir kısmını da çözmüş olacaktır.

Diğer taraftan devletlerin hedeflerine ulaşma noktasında ortaya koydukları politikaların işlevselleşmesi adına önemli bir çarpan konumunda olan “güç” unsuru bundan önce olduğu gibi bundan sonraki süreçte de varlığını koruyacaktır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus ise “dünyanın çatısı” konumundaki bu bölgeye kalıcı bir hasar verilmemesi olmalıdır. Aksi takdirde çatıdan sızan sudan başta bölge devletleri olmak üzere oyunun tüm aktörleri payına düşeni alacaktır.

Bölgedeki mücadele ise bundan sonraki süreçte de artarak devam edecektir. Bu süreçten karlı olarak çıkacak olan ise, değişim rüzgârını iyi okuyarak etkin politikalar üretebilen, bununda ötesinde bu politikaları işlevsel kılma adına başta yumuşak güç olmak üzere dış politika araçlarını etkili bir şekilde kullanan taraf olacaktır. Bölgeye ne ABD ne de Rusya tam anlamıyla hâkim olamayacaktır. Türkiye ise mevcut terazinin (Güney Kafkasya bölgesi) topuzu olması itibarıyla atacağı adımlara bağlı olarak ağırlığın hangi tarafta olacağı noktasında büyük oranda belirleyici bir rol oynayacaktır. Aslolan ise Türkiye’nin Dünya siyaset sahnesinde etkili bir güç olarak 21. yy’ın parlayan yıldızı olacağıdır.

KAYNAKÇA

- Ağacan, K. (2006). Stratejik öngörü 2006 Güney Kafkasya, *Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 5-29.
- Ağacan, K. (2007a). Güney Kafkasya cumhuriyetlerinin NATO ile ilişkileri. *Global Strateji Dergisi*, 10, 150-159.
- Ağacan, K. (2007b). Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan: güvenlik, istikrar ve refah eksen. *Stratejik Analiz*, 85, 21-30.
- Akgül, F. (2007). Rusya'nın Putin dönemi Avrasya enerji politikalarının Türkiye-Rusya ilişkilerine etkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 5, 129-157.
- Alpargu, M. (2004). Güvenlik boyutunda Türkiye-Azerbaycan ilişkileri. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3, 1-18.
- Aras, B. ve Özbay, F. (2009). Türkiye ve Ermenistan statüko ve normalleşme arasında Kafkasya siyaseti. *Seta Analiz*, 12, 1-16.
- Aras, B. (2009). Türkiye ve Rusya Federasyonu çok boyutlu ortaklık. *Seta Analiz*, 10, 1-14.
- Aras, O. N. *Moskova'nın hamlesi ve Aliyev'in Türkiye ziyareti*. (<http://www.tasam.org/tr/icerik/>, 20 Şubat 2011 tarihinde erişildi).
- Arı, T. (2007). Türk-Amerikan ilişkileri: sistemdeki değişim sorunu mu? *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*. 13(4), 17-38.

Askerzade, A. (2009). NATO çerçevesinde Azerbaycan-Türkiye askeri siyasi işbirliği ve bölgesel güvenlik sorunları. *Karadeniz Araştırmaları*, 20, 1-17.

Aslanlı, A. *Karabağ sorunu: çözüme ne kadar yakınız? Çatışmalardan savaşa, savaştan ateşkese-2*. (<http://www.turksam.org/tr/a2104.html>, 08 Eylül 2010 tarihinde erişildi).

Aslanlı, A. (2006). Ermeni ordusunda Rus etkisi. *Cumhuriyet Strateji*, 118, 15-16.

Ataay, F ve Kalfa, C. (2009). Neoliberalizmin krizi ve AKP'nin yükselişi. N. Mütevellioğlu ve S. Sönmez (eds.), *Küreselleşme, kriz ve Türkiye'de neoliberal dönüşüm* (ss.303-333) İçinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ataman, M. (2007). Devlet merkezli uluslararası ekonomi politik teorileri. M. Ataman(ed.), *Küresel güç ve refah* (ss.108-128) İçinde. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Ataman, M. (2003). Türkiye'nin Orta Doğu'daki politikalarını belirleyen temel unsurlar. *Aylık Strateji ve Analiz e- dergisi*, 11,1-7.

Aydın, M. (2005). *Üç büyük gücün çatışma alanı Kafkaslar*. İstanbul: Gökkuşbe Yayınları.

Aydın, M. (2004). Avrasya'nın değişen jeopolitiği ve güvenlik 1989-2003. E. Efegil, E. H. Kılıçbeyli ve P.Akçalı (eds.), *Yakın dönem güç mücadeleleri ışığında Orta Asya gerçeği* (ss.135-183) İçinde, İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Aydın, M. *Beklenen savaş sonunda (yanlış yerde!) başladı*. (<http://www.tepav.org.tr/upload/> 25 Nisan 2009 tarihinde erişildi).

Aydın, M. *Azerbaycan, Türkiye-Ermenistan anlaşmasının neresinde?* (<http://www.tepav.org.tr/upload/> 05 Mart 2010 tarihinde erişildi).

- Aydın, M. (2006). Kafkasya ve Orta Asya ile ilişkiler. B. Oran(ed.), *Türk dış politikası, kurtuluş savaşından bugüne, olgular, belgeler, yorumlar 1980-2001* (ss.366-440). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ayhan, V. (2008). Bush iktidarı ve imparatorluk sarmalındaki Amerikan dış politikası. M. Kayıkçı ve R. Ö. Dönmez (eds.), *Yeni imparatorluk çağı* (ss.265-329) içinde. İstanbul: Say Yayınları.
- Bassın, M. (2011). "Klasik" ve "yeni" Avrasyacılık: geçmişten gelen devamlılık (çev. Ö. Tüfekçi). *Bilge Strateji*, 4(2), 117-135.
- Bayer, F. (2006). Küreselleşme sürecinde Türkiye'nin gücü: siyasi, askeri ve ekonomik açıdan bir değerlendirme. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 4,37-57.
- Beygua, V. (2006). *Abhazya tarihi* (çev. P. M. Tuna). (<http://www.abhazdernegi.org/content/view/8/20/>, 21 Mayıs 2010 tarihinde erişildi).
- Bozkurt, G. S. (2008). Gürcistan'daki etnik çatışmalar karşısında Türkiye ve Rusya'nın tutumu. *Karadeniz Araştırmaları*, 19, 1-30
- Brzezinski, Z. (2005). *Büyük satranç tahtası* (çev. Y. Türedi). İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Bugajski, J. *Georgia: epicenter of strategic confrontation*. (http://csis.org/files/media/csis/pubs/080812_bugajski_georgia.pdf, 15 Mart 2009 tarihinde erişildi).
- Cabbarlı, H. (2004). Bağımsızlık sonrası Ermenistan-Rusya ilişkileri. *Ermeni Araştırmaları*, 5, 1-40.
- Cabbarlı, H. *Robert Koçaryan Karabağ sorununun paket çözümünden yana olduğunu açıkladı*. (<http://www.turksam.org/tr/a80.html>, 07.08.2010 tarihinde erişildi).

Chertova, Y ve Charap, S. Finding a way forward in the Caucasus. (http://www.americanprogress.org/issues/2010/06/way_forward_caucasus.html, 20 Eylül 2010 tarihinde erişildi).

Çağlar, E. *İstikrar ortamının ve küresel ekonomiye entegrasyonun Türkiye'ye getirdikleri: yapısal dönüşüm süreci ve riskler*. (<http://www.tepav.org.tr/upload>, 21 Mart 2011 tarihinde erişildi).

Çaman, E. (2009). Kafkasya ve Orta Asya'da alternatif ile uyum arası Türk bölgesel politikası: Kafkasya ve Orta Asya'da Türkiye. M. S. Erol (drl.), *Avrasya'nın değişen jeopolitiği yeni büyük oyun* (261-299) İçinde. Ankara: Barış Platin Kitabevi.

Çaman, E. (2006). Orta Asya'da Türkiye'nin yeni bölgesel politikası: dış politikanın yönelim sorunsalı. *Avrasya Dosyası*, 1(12), 185-214.

Çandar, C. (2010). Türk dış politikasında eksen tartışmaları: çok kutuplu dünya için yeni bir vizyon. *Seta Analiz*, 16, 1-12.

Çelikpala, M. (2006a). Kafkasya'dan çatışma sinyalleri geliyor. *Cumhuriyet Strateji*, 115(3), 16-17.

Çelikpala, M. (2006b). Kuzey Kafkasya'da anlaşmazlıklar, çatışmalar ve Türkiye. M. Aydın ve Ç. Erhan (eds.), *Beş Deniz Havzasında Türkiye* (ss. 63-102) İçinde, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çelikpala, M. (2007). 1990'lardan günümüze Türk-Rus ilişkileri. *Avrasya Dosyası*, 1(13), 267-292.

Çelikpala, M. (2008). Kafkasya'daki son gelişmeler küresel hakimiyet mücadelesi ve Türkiye. *Stratejik Analiz*, 101, 35-42.

- Çog, M. (2007). Emeviler ve Abbasiler dönemi Hazar-Arap ilişkileri. *Turkish Studies*, 2(2), 150-160.
- Dağı, Z. (2002). *Rusya'nın dönüşümü*. İstanbul: Boyut Kitapları.
- Davutoğlu, A. (2004). *Stratejik Derinlik* (20. Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.
- Davutoğlu, A. (2007). *Küresel bunalım* (4.Baskı). İstanbul: Küre Yayınları
- Davutoğlu, A. Türkiye ve Gürcistan: örnek komşuluk, büyük sorumluluk. (<http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin>, 20 Mart 2010 tarihinde erişildi).
- Defay, A. (2005). *Jeopolitik* (çev. İ. Yerguz). Ankara: Dost Kitabevi.
- Demir, A. F. (2003). *Türk dış politikası perspektifinde Güney Kafkasya*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Demir, A. F. (2007). SSCB sonrası dönemde Türkiye-Ermenistan ilişkileri. M. Aydın (drl.), *Türkiye'nin Avrasya macerası 1989-2006 (Avrasya üçlemesi II)* (ss.297-323)İçinde, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Demirdağ, Y. (2005). Bağımsızlıktan kadife devrime Türkiye-Gürcistan ilişkileri. *Uluslararası ilişkiler Dergisi*, 4(2), 125-157.
- de Waal, Thomas. *Call Off the great game*, (http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/09/13/call_off_the_great_game, 15 Kasım 2010 tarihinde erişildi).
- de Waal, Thomas. *The Coffee Republic a dangerous drift in postwar Abkhazia*. (http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/12/29/the_coffee_republic, 13 Ocak 2011 tarihinde erişildi).

- Dugin, A. (2005). *Rus jeopolitiği Avrasyacı yaklaşım* (5. Baskı). (çev. V. İmanov). İstanbul: Küre Yayınları.
- Efegil, E. (2006). Türkiye'nin Orta Asya politikasının rasyonallitesi sorunu. *Avrasya Dosyası*, 1(12), 271-295.
- Ekşi, M. (2008). Rusya ile ikilem. *Cumhuriyet Strateji*, 225, 10-11.
- Ekşi, M. *Türkiye-Azerbaycan ilişkileri Kafkasya'da güvenliğin teminatıdır*. (<http://www.setav.org/public/>, 20 Eylül 2009 tarihinde erişildi).
- Emeklier, B. *Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin analizi*. (<http://www.bilgesam.org/tr/index.php>, 10 Eylül 2010 tarihinde erişildi).
- Eralp, A. (2004). Uluslararası ilişkiler disiplininin oluşumu, idealizm-realizm tartışması. A. Eralp (drl.), *Devlet, sistem, kimlik uluslararası ilişkilerde temel yaklaşımlar* (ss.57-89) İçinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdönmez, P. A. (2003). Türkiye'de 2001 yılındaki mali kriz sonrasında kurumsal sektörde yeniden yapılandırma. *Bankacılar Dergisi*, 47, 38-55.
- Ergun, A. (2007). Türkiye-Azerbaycan ilişkileri. M. Aydın (drl.), *Türkiye'nin Avrasya macerası 1989-2006 (Avrasya üçlemesi II)* (ss. 241-267) İçinde. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Erhan, Ç. *ABD'nin Türkiye'ye yönelik füze açılımı*. (<http://www.usakgundem.com/yazar/>, 20 Ekim 2009 tarihinde erişildi).
- Erhan, Ç. *Ermenistan-Türkiye ilişkilerinde son durum*. (<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1339>, 05 Mart 2010 tarihinde erişildi).

- Erol, M. S. (2004). 11 Eylül: Türk dış politikasında mecra arayışları ve Orta Asya-Kafkasya boyutu. *Avrasya Dosyası*, 1(10), 30-56.
- Eslen, N. *Çok kutuplu düzen*. (<http://www.cumhuriyet.com.tr/?im=yhs&hn=23434>, 11 Ocak 2011 tarihinde erişildi).
- Friedman, G. *Türkiye ellerini kirletmek zorunda*. (<http://www.stratejikboyut.com/haber>, 10 Mayıs 2011 tarihinde erişildi).
- Gökçeğöz, S. (2007). Orta Asya ile Hazar bölgesinde mevcut ve planlanan yeni boru hatlarının Türkiye'nin enerji koridoru olmasına etkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 5, 157-193.
- Göknel, M. *Kafkasya'daki savaş ve enerji hatları*. (www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2463&kat1=42, 9 Haziran 2009).
- Güngör, B ve Şentürk, S. H (2004). Hazar enerji kaynakları ve bölge ekonomileri açısından önemi. E. Efeğil, H. Kılıçbeyli ve P. Akçalı (eds), *Yakın dönem güç mücadeleleri ışığında Orta Asya gerçeği* (ss.61-91) İçinde, İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Haine, J. Y. (2005). AGSP ve NATO. (çev. Y. Atlıoğlu). N. Gnesotto (ed.) *AB güvenlik ve savunma politikası* (ss. 129-141) İçinde. İstanbul: Tasam Yayınları
- Hasgüler, M ve Uludağ, M. B. (2004). *Devletlerarası ve hükümetler-dışı uluslararası örgütler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Hatipoğlu, E. (2008). Güney Kafkasya ve Orta Asya'da "büyük güçler" arasındaki oyun: bölgesel örgüt ve oluşumların rolü. M. T. Demirtepe (drl.), *Orta Asya ve Kafkasya'da güç politikası* (ss. 1-30) İçinde. Ankara: USAK Yayınları.
- Hergüner, M. (2007). Doğu Akdeniz enerji merkezi. *Cumhuriyet Strateji*, 143(3), 15.

İlhan, S. (2005). *Türklerin jeopolitiği ve Avrasyacılık*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kamalov, İ. (2007). Rusya'nın rol arayışı ve ABD ile ilişkileri. *Stratejik Analiz*, 84, 31-39.

Kamalov, İ. (2010). Komşuluktan stratejik işbirliğine: Türk-Rus ilişkileri. *ORSAM Rapor*, 18, 1-15.

Kamalov, İ. (2008). Putin ardından Rusya. *Stratejik Analiz*, 96, 70-78.

Kamalov, İ. (2006). Soğuk savaş sonrasında Rusya'nın Güney Kafkasya politikası. *Stratejik Analiz*, 79, 97.

Kanbolat, H. (2007a). Ermenistan devre dışı kalıyor. *Cumhuriyet Strateji*, 180, 20-21.

Kanbolat, H. (2007b). Türkiye Karadeniz'de yeni ufuklara yelken açmak istiyor. *Avrasya Dosyası*, 1(13), 73-101.

Kantarcı, H. (2006). *Kısaçtaki bölge Kafkasya*. İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık.

Kantarcı, Ş. *Karabağ sorunu diplomasi ile çözülemez*. (<http://www.turksam.org/tr/a216.html>, 06 Temmuz 2009 tarihinde erişildi).

Kantörün, U. (2010). Bölgesel enerji politikaları ve Türkiye. *Bilge Strateji*, 3(1), 75-97.

Karaca, K. (2007). Küresel enerji stratejileri karşısında Türkiye'nin jeostratejik ve jeopolitik konumu. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 10, 15-33.

Karan. C. (7 Eylül 2009). Kafkasya barış reçetesi. *Radikal Gazetesi*, s. 13

- Kasım, K. (2008a). ABD'nin Kafkasya politikası: enerji, güvenlik ve demokratikleşme denklemi. M. T. Demirtepe (drl.), *Orta Asya ve Kafkasya'da güç politikası* (ss119-147) İçinde. Ankara: USAK Yayınları.
- Kasım, K. (2008b). ABD'nin Karadeniz politikası. *Global Strateji Dergisi*. 12, 108-120.
- Kasım, K. *Azerbaycan ile ilişkiler*. (<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1969>, 14 Nisan 2011 tarihinde erişildi)
- Kasım, K. *Bakü-Tiflis-Kars demir yolu: İpek Yolu'nun demir ağlarla örülmesi*. (<http://www.usakgundem.com/yazar/1009>, 10 Eylül 2009 tarihinde erişildi).
- Kasım, K. (2002). Ermeni sorununun uluslararası ilişkiler boyutu. Ş. Kantarcı, K. Kasım, İ. Kaya ve S. Laçiner (eds), *Ermeni sorunu el kitabı* (ss. 105-122) İçinde. Ankara: SAEMK ve ASAM Yayıncılık.
- Kasım, K. (2006). 11 Eylül sürecinde Kafkasya'da güvenlik politikaları. *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 19-35.
- Kasım, K. *Gürcistan'daki gelişmeler ve Rusya faktörü*. (<http://www.usakgundem.com/yazar/835/gürcistan'daki-gelismeler-ve-rusya-faktörü.html>, 21.10.2010 tarihinde erişildi).
- Kasım, K. *Gürcistan'da neler oluyor*. (<http://www.usakgundem.com/yazar/1022/gürcistan'da-neler-oluyor.html>, 21 Ekim 2010 tarihinde erişildi)
- Kasım, K. *Gürcistan'da Güney Osetya sorununun etkileri*. (<http://www.usakgundem.com/yazar/1015/gürcistan'da-güney-osetya-sorununun-etkileri.html>, 08 Kasım 2009 tarihinde erişildi).
- Kasım, K. *Karabağ sorununda geline nokta*. (<http://www.usakgundem.com/yazar/962>, 08.10.2010 tarihinde erişildi).

Kasım, K. *Karadeniz Havzası ve Güney Kafkasya’da işbirliği olasılığı*. (<http://www.usakgundem.com/yazar/>, 10 Ocak 2009 tarihinde erişildi).

Kasım, K. *Türkiye ve Ermenistan arasındaki protokollerin analizi*. (<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1036>, 15 Şubat 2010 tarihinde erişildi).

Kasım, K. *Türkiye-Azerbaycan-Ermenistan üçgeni*. (<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=955>, 20 Şubat 2010 tarihinde erişildi).

Keskin, S. (2008). Gürcistan’da değişimin sinyali: 2008 devlet başkanlığı seçimi. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 11, 17-27

Kılıçbeyli, E. H ve Emrahov, M. (2004). Büyük oyundan yeni büyük oyuna. E. Efegil, E. H. Kılıçbeyli ve P. Akçalı (eds.), *Yakın dönem güç mücadeleleri ışığında Orta Asya gerçeği* (ss. 113-135) İçinde. İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Kınıkloğlu, S. (2006). Türk-Rus ilişkilerinin anatomisi. *Avrasya Dosyası*, 1(12), 99-124.

Koçer, G. *Putin’in konuşması bir meydan okuma mı?* (<http://usakgundem.com/yorum/141/Putin>, 10 Mayıs 2010 tarihinde erişildi).

Kök, H. (2009). NATO’nun genişlemesi: Avrasya’da Rusya-ABD nüfuz mücadelesi. M. S. Erol (ed.), *Küresel güç mücadelesinde Avrasya’nın değişen jeopolitiği yeni büyük oyun* (ss. 99-133) İçinde. Ankara: Barış Platin Kitabevi.

Kuloğlu, A. (2009). ABD’deki yeni başkanlık döneminin Türkiye’nin güvenliğine muhtemel etkileri. *Orta Doğu Analiz*, 1(1), 50-55.

Külebi, A. (2006). Avrasya enerji hatları. *Cumhuriyet Strateji*. 88, 16-17.

Külebi, A. (2008). Putin’in Soğuk Savaşı. *Cumhuriyet Strateji*, 227(5), 10-11.

- Laçiner, S. (2006). Hazar enerji kaynakları ve enerji siyaset ilişkisi. *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*. 1(1), 36-66.
- Laçiner, S. *Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde temel sorunlar*. (<http://www.usakgundem.com/yazar/1036/turkiye-ermenistan-iliskilerinde-temel-sorunlar.html>, 05 Şubat 2010 tarihinde erişildi).
- Laçiner, S. *Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan'ı demir yoluyla bağlamak*. ([http://www.usakgundem.com/yazar/1008/turkiye-gurcistan-ve-azerbaycan'i-demi](http://www.usakgundem.com/yazar/1008/turkiye-gurcistan-ve-azerbaycan-i-demi), 10 Eylül 2009 tarihinde erişildi).
- Laçiner, S ve Özertem, H. S. (2008). Hazar enerji kaynakları: enerji siyaset ilişkisi ve Türkiye. M. T. Demirtepe (drl.), *Orta Asya ve Kafkasya güç politikası*, (63-119) İçinde. Ankara: USAK Yayınları.
- Lilly, S. *Reckless management of U.S interests in Caucasus*. (<http://www.americanprogress.org/issues/2008/08/caucuses.html>, 20.03.2009'da erişildi).
- Lütem, Ö. E. *Türkiye ve Azerbaycan'ın Ermenistan ile sorunları*. (http://www.eraren.org/bilgibankasi/tr/index3_1_2.htm, 7 Nisan 2010 tarihinde erişildi)
- Lütem, Ö. E. (21 Ekim 2009). Türkiye-Ermenistan: varılan nokta. *Radikal Gazetesi*
- Memmedli, M. (2008). Rusya'nın dönüş çabası. *Cumhuriyet Strateji*, 229, 9.
- Nogayeva, A. (2007). BDT'yi canlandırma çabaları. *Cumhuriyet Strateji*. 160, 18.
- Oğan, S. (2008). *Gürcü-Oset savaşı Rusya-Gürcistan(Batı) savaşına dönüşürken, bölgede saflarda belirleniyor*. (<http://www.turksam.org/tr/a1451.html>, 10 Eylül 2010 tarihinde erişildi).

- Oğuzlu, H. T. (2009). Türk dış politikasında eksen tartışması: Türkiye Avrupalaşırken Avrupa'dan uzaklaşıyor mu? *Ortadoğu Analiz*, 12(1), 44-55.
- Oğuzlu, T. (2010). NATO füze savunma sistemi ve Türkiye. *Ortadoğu Analiz*, 24(2), 79-84.
- Özbay, F. (2011). Soğuk savaş sonrası Türkiye-Rusya ilişkileri: 1992-2010. *Bilge Strateji*, 4(2), 35-77.
- Özdal, H. *NATO toplantısı sonrası notlar*. (<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=788>, 15 Şubat 2010 tarihinde erişildi).
- Öztürk, A. (2009). Rusya-Gürcistan krizi: yerel bir çatışma küresel yansımalar. *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 1-27
- Pirinççi, F. (2008). Soğuk savaş sonrasında ABD'nin Orta Asya politikası: beklentiler ve gerçeklikler. *SBF Dergisi*, 1(63), 205-235.
- Pope, H. (6 Eylül 2009). Ankara'da Erivan'da kazanacak. *Radikal Gazetesi*, s. 15.
- Purtaş, F. *Hazar Bölgesi'nde rekabetin yeni boyutu: silahlanma yarışı*. (<http://www.turksam.org/tr/a21.html>, 20 Ocak 2009 tarihinde erişildi).
- Sanberk, Ö. (2007). Türkiye, ABD ve yeni Karadeniz bölgesinde dönüşüm için işbirliği. *Avrasya Dosyası*, 1(13), 39-71.
- Sander, O. (2004). *Anka'nın yükselişi ve çöküşü* (3. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Sapmaz, A. (2008). *Rusya'nın Transkafkasya politikası ve Türkiye'ye etkileri*. İstanbul: Ötüken Yayıncılık.

- Selvi, H. (2003). Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin halihazır durumu ve geleceği. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2, 139-147.
- Seta. (2009). Obama dönemi Türk-Amerikan ilişkileri. *Seta Analiz*, 8, 1-18.
- Soydal, H. (2006). Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının verimlilik analizi: otomotiv sektörü üzerine bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ISI)*, (16), 577-604.
- Soylu, H. (2007). Enerji koridoru olma yolunda Türkiye için doğalgazın önemi. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 10, 1-15
- Sönmez, C. (1996). Jeopolitik açıdan Kafkasya. *Avrasya Dosyası*, 4(3).
- Sönmezoğlu, F. (2006). *II. Dünya Savaşından günümüze Türk Dış Politikası*. İstanbul: Der Yayınları.
- Şiriyev, Z. (2010). Azerbaycan’ın askeri doktrini ve dış politikaya yansımaları. *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, 9(5), 132-147.
- Şamiloğlu, F. *Türkiye’nin Ermenistan açılımı ve Azerbaycan*. (<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1187>, 15 Şubat 2010 tarihinde erişildi).
- Taban, S. (2011). Küresel finans krizi öncesi ve sonrası dönemde Türkiye’de ekonomik büyümenin dinamikleri. *Seta Analiz*, 37, 1-36.
- Tavkul, U. (1997). Tarihi ve etnik yapısıyla Kafkasya. *Yeni Türkiye Dergisi*, 16.
- Tanrısever, O. F. (2009). Rusya-Ermenistan ilişkilerinin stratejik boyutu. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 13, 131-137

- Tellal, E. (2005a). Sovyetlerle ilişkiler. B. Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar 1919-1980* (155-178) İçinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tellal, E. (2005b). SSCB'yle ilişkiler. B. Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar 1919-1980* (499-522) İçinde. İstanbul: İletim Yayınları.
- Tellal, E. (2006). Rusya'yla ilişkiler. B. Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar 1980-2001* (541) İçinde. İstanbul: İletim Yayınları.
- Tika, *Azerbaycan ülke raporu*. (<http://www.tika.gov.tr/yukle/>, 15.02.2010 tarihinde erişildi).
- Timur, T. (2004). *Türkiye nasıl küreselleşti*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Turan, A. P. (2010). Hazar havzasında enerji diplomasisi. *Bilge Strateji*, 2(1), 35-54.
- Tümenoğlu, R. *Osmanlı Devleti'nde Ermeni sorunu ve Avrupa devletlerinin Ermeni politikaları*. (<http://www.turksam.org/tr/a456.html>, 18 Mart 2009 tarihinde erişildi).
- Tür, Ö.(2009). Türkiye-İsrail ilişkileri: yakın işbirliğinden gerileme? *Ortadoğu Analiz*, 4(1), 22-29.
- Veliev, C. (2006). Kafkaslarda enerji mücadelesi. *Cumhuriyet Strateji*, 129, 14-15.
- Veliev, C. (2007). ABD'den Ermenistan'a Karabağ 'desteği'. *Cumhuriyet Strateji*. 148, 10-11.
- Veliev, C. (2008). Kendini yalnızlaştıran ülke. *Cumhuriyet Strateji*, 188, 22-23.

Veliev, C. (2009a). Rusya Gürcistan'ı sıkıştırıyor. *Cumhuriyet Strateji*, 240, 14-15.

Veliev, C. (2009b). Erivan'a Rus silahı. *Cumhuriyet Strateji*. 239, 14-15.

Yalçinkaya, A. (2006). *Kafkasya'da siyasi gelişmeler*. Ankara: Lalezar Kitabevi.

Yalçinkaya, A. (1998). Türk Cumhuriyetlerinin siyasi gelişimi. A. Yalçinkaya (ed.), *Türk cumhuriyetleri ve petrol boru hatları* (ss. 256) İçinde, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Yalçinkaya, H. (2008). *Savaş uluslararası ilişkilerde güç kullanımı*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Yaman, D. (2006). NATO'nun yeni görevi: "terörizmle mücadele" ve bu eksenle atılan adımlar. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 7(2), 41-53.

Yavuz, C. *Birbirini Anlayamayan İki Müttefik: ABD ve Türkiye*. (<http://www.turksam.org/tr/a2208.html>, 21 Aralık 2010 tarihinde erişildi).

Yavuz, C. *Türk-Amerikan ilişkileri ve geleceğe bakış*. (<http://www.turksam.org/tr/a1563.html>, 18 Mart 2009 tarihinde erişildi).

Yapıcı, U. (2006). Uluslararası hukukta terörizme karşı kuvvet kullanım sorunu. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 7(2), 21-40.

Yılmaz, N ve Köse, T. *Kafkaslar yeni orta doğu mu?* (<http://www.stargazete.com/acikgorus/kafkaslar-yeni-ortadogu-mu-121390.htm>, 21 Mart 2011 tarihinde erişildi).

Yılmaz, R. *Karabağ probleminde Astana fiyaskosu: Azerbaycan kendi yolunu çizmelidir!* (<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1600>, 10 Eylül 2010 tarihinde erişildi).

Yılmaz, R. (2010). Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde son dönem. *Bilge Strateji*, 2(1), 20-34.

İnternet kaynakları

http://www.akparti.org.tr/parti-programi_79.html?pID=-1&go=prev&oId=51, 20 Kasım 2010 tarihinde erişildi

<http://avrasyamerkezi.okan.edu.tr/node/13>, 24 Mart 2010 tarihinde erişildi

<http://www.ajanskafkas.com/haber,10> Şubat 2009 tarihinde erişildi

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/457384.asp#storyContinues>
10 Ocak 2010 tarihinde erişildi

<http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/genel/>, 15 Mayıs 2009 tarihinde erişildi

<http://dosyalar.hurriyet.com.tr/kriz2003/buyume.asp>, 03 Ocak 2011 tarihinde erişildi

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim>
13.01.2011 tarihinde erişildi

<http://www.haber7.com/haber/>, 20 Eylül 2009 tarihinde erişildi

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/15791668.asp?gid=373>,
04 Ocak 2011 tarihinde erişildi

http://www.lojistikhaber.com/news.asp?news_id=2966, 13 Eylül 2010 tarihinde erişildi

<http://www.lonelyplanet.com/maps/europe/azerbaijan/>, 05 Ocak 2011 tarihinde erişildi

<http://www.lonelyplanet.com/maps/europe/georgia/>, 02, Ocak 2011 tarihinde erişildi

<http://www.mfa.gov.tr/bildiri.tr.mfa>, 10 Aralık 2010 tarihinde erişildi

<http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi>,
15 Şubat 2010 tarihinde erişildi

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>, 02
Şubat 2011 tarihinde erişildi

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, 02
Şubat 2011 tarihinde erişildi

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>,
10.02.2011 tarihinde erişildi

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>,
15 Ocak 2011 tarihinde erişildi

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>,
15 Kasım 2010 tarihinde erişildi

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-federasyonu-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>,
01 Ocak 2011 tarihinde erişildi

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-federasyonu-siyasi-iliskileri.tr.mfa>,
01 Ocak 2011 tarihinde erişildi

<http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/>, 22 Mart 2011 tarihinde erişildi

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/>, 15 Mart 2010 tarihinde erişildi

<http://www.tika.gov.tr/TR/Icerik.ASP?ID=83>, 23 Mart 2011'de erişildi

<http://www.tim.org.tr/tr/tim-gundem>, 10 Mart 2011 tarihinde erişildi

http://www.tsk.tr/1_TSK_HAKKINDA/1_6_Kuvvet_Yapisi/kuvvet_yapisi.htm,
10 Mayıs 2010 tarihinde erişildi

<http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1>, 15 Mart 2011'de erişildi

<http://www.turksam.org.tr/a1678.html>, 25 Haziran 2009 tarihinde erişildi

<http://www.usakgundem.com/haber/53628>, 21 Mayıs 2010 tarihinde erişildi

<http://usakgundem.com/haber/59556/tsk-gürcistan-9-a-askeri-malzeme-hibe-etti-html>,
20 Aralık 2010 tarihinde erişildi

<http://yenisafak.com.tr/Gundem/?i=241565>, 21 Nisan 2010 tarihinde erişildi

<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno>, 10 Ekim 2010 tarihinde erişildi

<http://www.zaman.com.tr/haber.do?>, 21 Mart 2009 tarihinde erişildi

EK-1**ETİK İLKELERE UYULDUĞUNA İLİŞKİN METİN**

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, “**2001 Yılı Sonrası Türkiye’nin Güney Kafkasya Politikasının Bölgedeki ABD - Rusya Rekabetine Etkileri**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

22.12.2011

Ramazan ÖZTÜRK